

เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา
อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

โดย
นายพลสินธุ์ บุญศิริ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการประกอบการ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา
อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

โดย
นายพลสินธุ์ บุญศิริ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการประกอบการ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE ALTERNATIVE MONEY FOR EXCHANGE IN COMMUNITY STORE : A CASE
STUDY OF AGRICULTURAL DEMONSTRATION CENTER, THA SAO SUB-DISTRICT,
SAI YOK DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE**

**By
Polsin Boonsiri**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF BUSINESS ADMINISTRATION

Program of Entrepreneurship

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ เงินตราทางเลือกเพื่อ
การแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์สาธิตการเกษตรตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัด
กาญจนบุรี ” เสนอโดย นายพลสินธุ์ บุญศิริ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
อาจารย์ ดร.กฤษฎา พัชรวานิช

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธรรม รัตนโชติ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.อัญจมา นิลนพคุณ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.กฤษฎา พัชรวานิช)
...../...../.....

51602760 : สาขาวิชาการประกอบการ

คำสำคัญ : เงินตราทางเลือก / คุปองชุมชน

พลสินธุ์ บุญศิริ : เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์
สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :
อ.ดร.กฤษฎา พัชรวานิช. 157 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการใช้ระบบเงินตรา
ทางเลือก ประโยชน์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้า
ชุมชน รูปแบบของคุปองชุมชนและศึกษาผลการดำเนินการ กระบวนการ ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้น
ของเงินตราทางเลือก ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สมาชิกของศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่า
เสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 326 คน การกำหนดตัวอย่างใช้วิธีของ ยามาเน่ ที่
ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้จำนวนทั้งสิ้น 180 คน

ผลการวิจัยพบว่า ระบบเงินตราทางเลือกเป็นระบบแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นที่มีใช้มานาน
แล้วในต่างประเทศ ในปัจจุบันมีการใช้ระบบเงินตราทางเลือกในรูปแบบต่างๆ 1,900 ระบบทั่วโลก
เช่นระบบใบแทมคอลลาร์ ระบบอิตาอาอัวร์ ระบบทาลาลอกในเม็กซิโก ระบบวัตต์ในญี่ปุ่นหรือบุญ
กุคคุมในประเทศไทย ระบบเงินตราทางเลือกถูกนำมาใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะลดภาระหนี้สิน
จากภายนอก และใช้เป็นทางออกของความพยายามของชุมชนที่จะพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็ง
ด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชน การทดลองใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบของคุปองชุมชน เพื่อการ
แลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสาพบว่า เหตุผลที่ตัดสินใจใช้คุปองชุมชนมากที่สุดคือ ช่วย
ประหยัดเงินบาทและมีเงินออมเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 63.9 ทำให้สินค้าภายในชุมชนมีการซื้อขาย
เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 39.4 ในเดือนแรกเกิดการหมุนเวียนของคุปองทั้งหมดจำนวน 991 ครั้ง ใน
เดือนถัดมาเกิดการหมุนเวียนของคุปองสูงขึ้นเป็นจำนวน 1,438 ครั้ง การทดลองใช้เงินตราทางเลือก
รูปแบบของคุปองชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา แม้จะเป็นเรื่องใหม่และ
เป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่ถูกนำมาใช้โดยร้านค้าชุมชน ความตั้งใจและการมีส่วนร่วมคิดร่วม
ทำของผู้นำชุมชนและสมาชิกร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสา กำหนดทิศทางของการใช้คุปองชุมชนให้
สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นไปได้เหมาะสมกับชุมชน และสามารถเสริมความเข้มแข็งให้กับ
ชุมชน ทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และ เป็นการสร้างความยั่งยืนของชุมชน

สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

51602760 : MAJOR : ENTREPRENEURSHIP

KEY WORDS : ALTERNATIVE MONEY SYSTEM / COMMUNITY COUPON

POLSIN BOONSIRI : THE ALTERNATIVE MONEY FOR EXCHANGE IN COMMUNITY STORE : A CASE STUDY OF AGRICULTURAL DEMONSTRATION CENTER, THA SAO SUB-DISTRICT, SAI YOK DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE. THESIS ADVISOR : KRISADA PACHRAVANICH, Ph.D. 157 pp.

The objective of this research was to study the history of the use of Alternative Money system, factors and benefits affecting to the decision making to use the above system in order to be a means of exchanging in the community shops and stores and to study the results, processes, problem, and obstacles encountered along the way. The sample group for this research is the members of the agricultural demonstration center, Tha Sao sub-district, Sai Yok district, Karnjanaburi, totaling 326 persons. The determination of the sample utilized the process of Yamane with the confident level of 95%. The total number of sample is 180 persons.

The research results were found that the Alternative Money system had been in use abroad for a long time already. Presently there were more than 1,900 systems worldwide, for example; Time Dollar system, Ithaca hour system, Tlaloc system used in Mexico, Wat System in Japan and Boon Gud Chum system here in Thailand. Alternative Money system had been used as a tool to reduce the external debt burden and also as a means in the endeavor for rural community to become self-sufficient and to strengthen the community economy. The trial of using alternative money such as coupon for exchange in community shops and stores in Sub district Ta Sang it was found that the most reason for choosing community coupon was that it helped save the conventional money (Baht) and increased the saving 63.9% and the next was that it help increase sales of the products within the community 39.4%. The first month of the total rotation of coupon 991 times and next month rotation of the coupon amount is 1438 times higher. The experiment of alternative Money system of exchanging in the Tha Sao community shops and stores. Although it is new and first in Thailand to be used by community shops and stores, Commitment and involvement think part of the community leaders and members of the community. Define the use of coupons community lifestyle that is consistent with the community and can add strength to the community. Makes self-reliance and community and Create a sustainable community.

Program of Entrepreneurship Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยการได้รับความช่วยเหลือและความอนุเคราะห์จากบุคคลเหล่านี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.กฤษฎา พัทธราวิช อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เป็นผู้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง รวมทั้งให้ความเอาใจใส่ติดตามผลงานอย่างใกล้ชิด

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธรรม รัตนโชติ เป็นผู้ให้คำแนะนำการใช้แบบสอบถาม เครื่องมือทางสถิติ และให้ความรู้ทางด้านการวิเคราะห์ทางสถิติสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.อัญญา นิลนพคุณ เป็นผู้ให้คำแนะนำการใช้แบบสอบถามสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)พอช. ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยและประสานงานในการเข้าไปในพื้นที่ที่ทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณวิกิจ แก้วจิตคงทอง ประธานคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา คุณพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง รองประธานคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา และคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา ตลอดจนสมาชิกศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสาทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือให้ข้อมูลวิจัยและตอบแบบสอบถามการทำวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายผู้วิจัยใคร่กราบขอบพระคุณ บิดา มารดา พี่ชายและภรรยา ที่ให้ความรักความห่วงใย เป็นกำลังใจและสนับสนุน ส่งเสริมในทุก ๆ ด้านแก่ผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มต้น จนวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย.....	3
กรอบแนวคิด	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
นิยามคำศัพท์	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดและความหมายของเงิน	7
ทฤษฎีการเงิน	13
ทฤษฎีอุปสงค์เงินของสำนักคลาสสิก	15
แนวคิดระบบเงินตราทางเลือก.....	17
แนวคิดรูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน	44
แนวคิดประสิทธิภาพการทดลองใช้เงินตราทางเลือก.....	69
แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนต้นแบบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ..	91
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	96
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	100
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	100
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	102
การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ	103
การเก็บรวบรวมข้อมูล	104
การวิเคราะห์ข้อมูล	105

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	106
ปัจจัยส่วนบุคคลของสมาชิกร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา	106
ข้อมูลระดับความสำคัญที่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ.....	109
ข้อมูลระดับความสำคัญที่เกี่ยวกับประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือก	110
การวิเคราะห์การหมุนเวียนการใช้เงินตราทางเลือก.....	111
การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการใช้เงินตราทางเลือก.....	114
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	117
สรุปผลการวิจัย.....	117
การอภิปรายผล	118
ปัญหาที่พบในการวิจัย.....	122
ข้อเสนอแนะ	122
บรรณานุกรม.....	124
ภาคผนวก	126
ภาคผนวก ก ภาพแสดงตัวอย่างเงินตราทางเลือกในรูปแบบของคู่มือชุมชน.....	127
ภาคผนวก ข ภาพการประชาสัมพันธ์โครงการ	132
ภาคผนวก ค ภาพแสดงคู่มือการใช้คู่มือชุมชน	136
ภาคผนวก ง ภาพร้านค้าชุมชนและการซื้อขายสินค้า	139
ภาคผนวก จ การบริหารจัดการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา....	144
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามของการวิจัย	147
ภาคผนวก ช ผลการวิเคราะห์หาคุณภาพด้านความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม	153
ประวัติผู้วิจัย	157

สารบัญญัตินำ

ตารางที่		หน้า
1	ตัวอย่างการทำบัญชีแลกเปลี่ยนสินค้า/บริการในธุรกิจชุมชน (Community Mutual Credit Exchange)	32
2	ระบบเงินตราทางเลือก กลุ่มเยาวชนอัครคัมมน้ำชี	51
3	ตัวอย่างบัญชีของกลุ่มกรรณก	62
4	แสดงจำนวนสมาชิกศูนย์สาธิตการเกษตรจำแนกขอบเขตการปกครองตามพื้นที่ของ หมู่บ้าน	101
5	แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจำแนกขอบเขตการปกครองตามพื้นที่ของ หมู่บ้าน	102
6	แสดงระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล	104
7	แสดงร้อยละของอายุจำแนกตามเพศของกลุ่มตัวอย่าง	106
8	แสดงร้อยละของพื้นที่อยู่อาศัยจำแนกตามเพศของกลุ่มตัวอย่าง	107
9	แสดงร้อยละของอายุจำแนกตามสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง	107
10	แสดงร้อยละของระดับการศึกษาจำแนกตามอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง	108
11	แสดงร้อยละของอาชีพจำแนกตามรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง	109
12	แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจ ตกต่ำ	109
13	แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทัศนคติเกี่ยวกับประโยชน์ของการใช้ เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน	110
14	แสดงจำนวนคู่มือทั้งหมดที่ใช้หมุนเวียนในระยะเวลา 2 เดือน	111
15	แสดงการหมุนเวียนของการใช้คู่มือชุมชนในระยะเวลา 2 เดือน	112
16	แสดงจำนวนคู่มือทั้งหมดที่ได้รับคืนและไม่ได้รับคืนหลังจากสิ้นสุดโครงการ	113
17	แสดงผลการวิเคราะห์การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคู่มือชุมชน	114
18	แสดงผลการวิเคราะห์เหตุผลที่ตัดสินใจใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคู่มือชุมชน ..	114
19	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อควรปรับปรุงในการใช้เงินตราทางเลือก	115
20	แสดงผลการวิเคราะห์ ปัญหาการใช้เงินตราทางเลือก	116
21	ผลการวิเคราะห์อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินประจำเดือนธันวาคม 2552	120
22	ผลการวิเคราะห์อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินประจำเดือนมกราคม 2553	121

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	4
2	การทำงานของทฤษฎีและนโยบายการเงิน	13
3	แผนภูมิวงจรแลกเปลี่ยนเครดิตหรือเงินตราทางเลือก	34
4	ระบบการหมุนเวียนของเงินตราทางเลือก HOURS.....	38
5	แผนภูมิระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นแบบ “วิถีชุมชน” (Community Way)	40
6	แผนภูมิการระดมทุนเพื่อการพัฒนาชุมชน –บทบาทของเงินตราชุมชน.....	42
7	ระบบบุญกุศล จ.ยโสธร.....	50
8	การแลกเปลี่ยนกลุ่มเกษตรอินทรีย์เมืองปราสาท จ.นครราชสีมา	57
9	การแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มทอผ้าวังทอง จ.สุพรรณบุรี.....	58
10	การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกลุ่มทอผ้าวังทอง จ.สุพรรณบุรี.....	59
11	ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่น	76
12	ตัวอย่างเงินตราชุมชน Earthday Money	77
13	ตัวอย่างบัตรระบบแลกเปลี่ยนชุมชน WAT-System (ด้านหน้า).....	79
14	ตัวอย่างบัตรระบบแลกเปลี่ยนชุมชน WAT-System (ด้านหลัง).....	79
15	ตัวอย่างของเงินตราชุมชน ไทเองกิส ทาลอดในประเทศไทยเม็กซิโก.....	82
16	ตัวอย่างของเครดิตอส (Credito ในระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของประเทศอาร์เจนตินา ...	85
17	ตัวอย่างเบี้ยกุศล (บุญกุศล) ในประเทศไทย	87
18	การดำเนินงานของศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค.....	92
19	การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการ ตำบลท่าเสา.....	94
20	การดำเนินงานของกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน ตำบลท่าเสา.....	95
21	ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 5 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว	128
22	ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 5 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว.....	128
23	ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 10 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว	129
24	ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 10 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว.....	129
25	ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 20 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว	130
26	ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 20 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว.....	130
27	ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 30 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว.....	131
28	ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 30 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว.....	131

ภาพที่	หน้า	
29	การประชาสัมพันธ์โครงการ โดยผู้ทำวิจัยและคุณพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง.....	133
30	การสาธิตการใช้คู่มือโดยผู้ทำวิจัยเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552.....	133
31	ตำแหน่งการติดตั้งโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการบริเวณด้านหน้าร้านค้าชุมชน ..	134
32	ข้อความบนโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการ	134
33	ด้านหน้าของใบปลิวสำหรับประชาสัมพันธ์โครงการ	135
34	ด้านหลังของใบปลิวสำหรับประชาสัมพันธ์โครงการ	135
35	หน้าปกและแผ่นหลังของแผ่นพับ คู่มือการใช้คู่มือชุมชน	137
36	ข้อมูลด้านในของแผ่นพับ คู่มือการใช้คู่มือชุมชน	138
37	บริเวณด้านหน้าร้านค้าชุมชน	140
38	บริเวณภายในด้านซ้ายของร้านค้าชุมชน	140
39	บริเวณภายในด้านขวาของร้านค้าชุมชน.....	141
40	บริเวณด้านข้างของร้านค้าชุมชน	141
41	สมาชิกร้านค้าชุมชนนำสินค้าที่ต้องการซื้อมาวางไว้บริเวณเคาเตอร์เพื่อคิดเงิน.....	142
42	พนักงานขายสินค้าตรวจเช็ครายชื่อของสมาชิกและบันทึกการซื้อสินค้า	142
43	พนักงานขายสินค้าบันทึกลายมือชื่อของสมาชิกที่ซื้อสินค้าบริเวณด้านหลังคู่มือ.....	143
44	สมาชิกร้านค้าจ่ายเงินค่าสินค้าพร้อมกับรับคู่มือชุมชน	143

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“เงิน” เดิมเป็นเพียง สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจ หรือการใช้ชำระหนี้ตามกฎหมาย ปัจจุบันเงินได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นปัจจัยหนึ่งในการดำรงชีวิต ในทุกสังคมเงินมีอิทธิพลและมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ วิกฤตการเงินโลกที่มีต้นตอมาจากวิกฤตสินเชื่ออสังหาริมทรัพย์ (ซับไพร์ม) ในสหรัฐอเมริกาในช่วงปี พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2551 ทำให้ความคล่องของตลาดสินเชื่อทั่วโลกและระบบธนาคารลดลง วิกฤตครั้งนี้เผยให้เห็นความอ่อนแอในระบบการเงินซึ่งแพร่กระจายทั่วโลก สถาบันการเงินรายใหญ่หลายรายต้องปิดตัวลง หรือควมรวมกิจการเพื่อความอยู่รอด ก่อให้เกิดการเลิกจ้างแรงงาน ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว รัฐบาลไทยได้พยายามหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ภายใต้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ประเทศไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549) การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐบาลต้องใช้งบประมาณในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านคมนาคม ฯลฯ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศ แต่ผลจากการจัดเก็บภาษี รายได้จากรัฐวิสาหกิจและรายได้จากหน่วยงานอื่น อันเป็นแหล่งที่มาของรายได้รัฐบาลนั้น พบว่า ในช่วง 6 เดือนแรกของปีงบประมาณ 2552 (ตุลาคม 2551 - มีนาคม 2552) รัฐบาลจัดเก็บรายได้สุทธิ 559,234 ล้านบาท ต่ำกว่าประมาณการจำนวน 98,277 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 14.9 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้สุทธิกับประมาณการในช่วงเวลาเดียวกันปีที่แล้ว พบว่ารายได้สุทธิต่ำกว่าร้อยละ 11.7 (กลุ่มการประชาสัมพันธ์ สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง 2552) แนวโน้มของรายได้รัฐบาลที่ลดลง ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องได้รับการจัดสรรงบประมาณต่ำกว่าปริมาณความต้องการใช้งบประมาณที่เสนอ ในขณะที่ความจำเป็น ความต้องการใช้งบประมาณยังคงมีอยู่มากทั่วประเทศ หรือแม้แต่ความต้องการของประชาชนขั้นพื้นฐานต่อความต้องการสาธารณสุขไปรษณีย์ต่าง ๆ ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง เช่น การซ่อมแซมฝั้วถนน ถนนเข้าหมู่บ้าน หอกระจายข่าว อ่างเก็บกักน้ำ ฯลฯ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ไม่มีเงินอันเป็นงบประมาณมาใช้จ่ายได้อย่างเพียงพอกับความจำเป็นที่เกิดขึ้น ทั้งที่มีแรงงานว่างงานอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทย

เงินตราทางเลือก เป็นระบบแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน เงินตราทางเลือก ถูกนำมาใช้แก้ปัญหาชุมชน ทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และมีใช้มานานแล้วในต่างประเทศ เช่นระบบไทม์ดอลลาร์ ระบบอิทาเคอวาร์ ระบบฟิอีเอ็นในสหรัฐอเมริกา ระบบคิวริทิบาในบราซิล ระบบทาลอคอินเม็กซ์โกหรือระบบเครดิตสงเคราะห์ผู้สูงอายุในญี่ปุ่น เป็นต้น ระบบเงินตราทางเลือกสามารถที่แก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ที่ยังมีสามารถแก้ไขได้ภายใต้ระบบเงินตราในปัจจุบัน อีกทั้งเงินตราทางเลือกถูกกำหนดให้มีจำนวนเพียงพอกับความต้องการ ซึ่งต่างจากเงินตราประจำชาติที่มีจำกัด ปัจจุบันมีการใช้ระบบเงินตราทางเลือกในรูปแบบต่าง ๆ 1,900 ระบบทั่วโลก ส่วนใหญ่เพื่อแก้ปัญหาการว่างงานในท้องถิ่นเป็นหลักและเป็นการใช้โดยภาคเอกชน เป็นส่วนใหญ่ภาครัฐบาลซึ่งเป็นรัฐบาลท้องถิ่นได้เริ่มมีการใช้ที่เมืองเวอร์เกิล ประเทศออสเตรีย เมื่อ นายมิคาเอล อุนเทอร์กูเกิน แบร์เกิน ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรีของเมือง ในเมืองมีคนว่างงานอยู่จำนวนหนึ่ง บางครอบครัวไม่มีเงินเลย แต่นายกเทศมนตรีมีโครงการที่ต้องทำมากมาย เช่น ทำฟิวถนนใหม่ ทำระบบส่งประปาให้คนทั้งเมือง ปลุกต้นไม้ตามถนน เขามีคนที่พร้อมลงมือทำงานให้ ปัญหาที่คือมีงบประมาณเพียง 40,000 ซิลลิงในธนาคาร เป็นเงินน้อยมากเมื่อเทียบกับงานที่อยากทำ เขาจึงตัดสินใจนำเงิน 40,000 ซิลลิงไปฝากกับธนาคารออมสินเพื่อประกันในการออกคูปองแสดมปีของเมืองและจ่ายคูปองแสดมปีในการเริ่มโครงการแรก เนื่องจากแสดมปีต้องใช้ทุกเดือนทุกคนซึ่งได้รับค่าจ้างเป็นแสดมปีจึงรีบนำออกมาหมุนเวียนจับจ่าย ทำให้เกิดการจ้างงานต่อไป เมืองเวอร์เกิลเป็นเมืองเดียวในออสเตรียที่สามารถลดจำนวนคนตกงานซึ่งขณะนั้นเกิดขึ้นทั่วทุกแห่ง (ลีตาร์ด 2547 : 267)

ผลจากวิกฤติเศรษฐกิจของไทยที่เกิดขึ้นในปี 2540 ทำให้ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการระบบเงินตราชุมชนประเทศไทย (Thai Community Currency Systems Project-TCCS) ภายใต้การดำเนินการของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากมูลนิธิญี่ปุ่น หน่วยงานอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) หน่วยงานอาสาสมัครอังกฤษ (VSO) และโครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (Focus on the Global South) เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจชาวบ้านในอำเภอภูซุ่ม ได้พยายามหาทางออกด้วยการฟื้นฟูวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน ซึ่งมีอยู่เดิมในชุมชนอีสาน เมื่อได้รับคำแนะนำจากกลุ่มดังกล่าวทำให้กลุ่มพัฒนาระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยขึ้นเป็นแห่งแรก ในชื่อว่า “เบี้ยภูซุ่ม” โดยประกอบด้วยสมาชิกจากห้าหมู่บ้าน คือ หมู่บ้านสันติสุข โสภภูมิบุณ ท่าลาด กุดหิน และโคกกลาง จุดประสงค์สำคัญคือสร้างระบบแลกเปลี่ยนเพื่อกระตุ้นการแลกเปลี่ยนและการผลิตทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกสามารถออมเงินบาทเพิ่มมากขึ้นเป็นการลดภาระหนี้สินที่มีต่อภายนอก และเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน เบี้ยภูซุ่มอยู่ในรูปแบบของเงินกระดาษเป็นเงินตราชุมชนที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและ

บริการได้ในกลุ่มของสมาชิกเท่านั้น (สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม 2552) การใช้เบี้ยกุดชมนั้น จะใช้วิธีการแบบผสม ให้ความสำคัญกับเงินบาท สัดส่วนจะเป็นเท่าใดขึ้นอยู่กับตลาดหรือความพอใจของสมาชิกผู้ซื้อเบี้ย เงินบาทที่เหลือสามารถเก็บออมไว้หรือนำไปซื้อสินค้า สิ่งของจากชุมชนภายนอกที่จำเป็นแต่ผลิตในชุมชนไม่ได้ เบี้ยกุดชมนั้นที่สร้างขึ้นนี้มีเจตนารมณ์หลัก เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชนลดการพึ่งพาภายนอก มีการจำกัดการใช้เฉพาะแลกเปลี่ยนสินค้าที่ผลิตขึ้นในชุมชน คือผลผลิตทางการเกษตร อาหารแปรรูป ผลผลิตจากโรงสีข้าววิสาหกิจชุมชน สินค้าหัตถกรรมหรือยาสมุนไพรต่าง ๆ เท่านั้น แต่เบี้ยกุดชมนั้นใช้ได้ไม่นาน ก็ถูกทางภาครัฐเข้ามาตรวจสอบเพราะมีการผลิตเงินตราขึ้นใช้เอง ธนาคารแห่งประเทศไทยวินิจฉัยว่าการใช้เบี้ยกุดชมนั้นเข้าข่ายละเมิดมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ได้บัญญัติห้ามผู้ใดทำจำหน่ายใช้หรือนำออกใช้ซึ่งวัตถุหรือเครื่องหมายใด ๆ แทนเงินตรา เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติ การธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 และห้ามใช้คำว่า “ เบี้ยกุดชมน ” (ต่อมาจึงใช้คำว่า “บุญกุดชมน ” แทน) แต่ภายหลัง บุญกุดชมนสามารถนำกลับมาใช้ได้โดยเฉพาะภายในหมู่ 5 หมู่บ้านเท่านั้น (หมู่บ้านสันติสุข โสภกุดชมน ท่าลาด กุดหิน และโคกกลาง อำเภอกุดชมน จังหวัดยโสธร) ตามคำสั่งทางปกครอง ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการการปกครอง พ.ศ. 2539 ในการพิจารณากำหนดขอบเขตและเงื่อนไขดังกล่าว แต่คงจะเป็นการดีกว่าถ้าภาครัฐยอมรับใน “สิทธิชุมชน” และไม่ต้องขออนุญาตเป็นกรณี ๆ ไป トラบเท่าที่เงื่อนไขการใช้เงินตราชุมชนอยู่ในขอบเขตที่เป็นไปเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนโดยแท้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของการใช้ระบบเงินตราทางเลือก
2. ศึกษารูปแบบและประโยชน์การใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
3. ศึกษาการหมุนเวียนของระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
4. ศึกษาปัญหา อุปสรรคในการใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

3. ขอบเขตการวิจัย

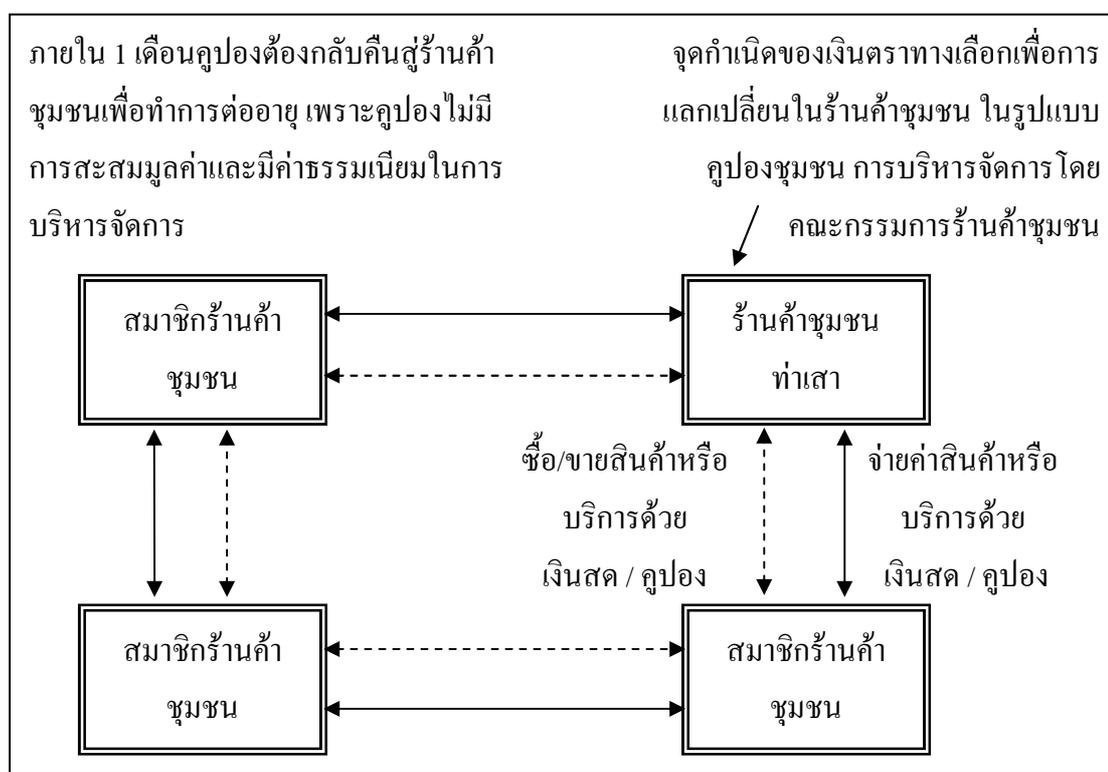
การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาประวัติความเป็นมาของการใช้ระบบเงินตราทางเลือก ในต่างประเทศ เพื่อเข้าใจกระบวนการ การดำเนินการใช้ระบบเงินตราทางเลือก ประกอบด้วย รูปแบบของเงินตราทางเลือก ประโยชน์จากการใช้ระบบเงินตราทางเลือก ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค ในการใช้ระบบเงินตราทางเลือก และสามารถนำแนวคิดระบบเงินตราทางเลือกมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาระบบเศรษฐกิจของประเทศ ได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนและศึกษาแนวคิดกระบวนการการใช้ระบบเงินตราทางเลือกของชุมชน ในด้านการค้าของชุมชนเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาชุมชน

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาคือ ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เพราะเป็นชุมชนที่มีร้านค้าชุมชนที่มีสินค้าที่หลากหลาย และมีกิจกรรมเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการให้กับชุมชน และเป็นแหล่งศึกษาของบุคคลที่สนใจ

3.3 ขอบเขตเชิงเวลา ระยะเวลาการศึกษาวิจัย ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2552-พฤษภาคม 2553 รวมระยะเวลา 10 เดือน

4. กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบประวัติความเป็นมาของระบบเงินตราทางเลือก
2. ทราบรูปแบบและประโยชน์การใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
3. ทราบการหมุนเวียนของระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
4. ทราบปัญหา อุปสรรคในการใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

เงิน หมายถึง เป็นสิ่งใดก็ได้ที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปของสังคมในขณะใดขณะหนึ่ง เพื่อใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ใช้ในการชำระหนี้ และอื่น ๆ ตามต้องการ (จรินทร์ เทศวานิช 2542 : 13)

เงินตราชุมชนหรือเงินตราท้องถิ่น หมายถึง สื่อแลกเปลี่ยนซึ่งหมุนเวียนอยู่ภายในพื้นที่ท้องถิ่น หรือพื้นที่ชุมชนที่จำกัดเฉพาะเท่านั้น ซึ่งทำหน้าที่แลกเปลี่ยนสินค้า บริการ การใช้แรงงานสมัครใจ โดยไม่มีการคิดดอกเบี้ย (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ 2547 : 3)

เงินตราทางเลือก หมายถึง เงินที่ไม่ใช่เงินตราประจำชาติที่คนกลุ่มหนึ่งตกลงกันว่าจะใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน โดยมีใช้เพื่อทดแทนระบบเงินตราประจำชาติ แต่เพื่อบทบาททางสังคมที่เงินตราประจำชาติไม่สามารถทำได้ และมีลักษณะดังนี้

1. สามารถใช้ได้เฉพาะสมาชิกเท่านั้น
2. ใช้ควบคู่กับเงินบาทซึ่งเป็นเงินตราประจำชาติ
3. ปลอดดอกเบี้ย

มีการกำหนดระยะเวลาในการใช้เงินตราเสริมหากไม่ใช้ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ เงินตราเสริมจะมีมูลค่าลดลง (ลีต้าร์ 2547 : 303)

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีเป้าหมายที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งคล้ายกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชน มีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และมีการจัดการ (มานิดา คอยระงับ 2543 : 7)

ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน หมายถึง ระบบที่สมาชิกในชุมชนจัดการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยตนเอง ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนอาจเป็นการ

แลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้าหรือบริการโดยตรง (อภิชาติ พันธเสน และ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชูกิ 2547 : 1)

ชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึงชุมชนที่สามารถผลิตและสามารถสร้างปัจจัยที่สนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของตนเองได้ โดยพึ่งพาทายนอกน้อยที่สุด (พิสมัย ศรีเนตร 2547 : 10)

เศรษฐกิจเพื่อชุมชน หมายถึงเศรษฐกิจที่ไม่ได้ดำเนินไปด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อธุรกิจและกำไร แต่เป็นกิจกรรมหรือการทำงานเพื่อความพอเพียงในการดำรงชีพ ในครอบครัวโดยอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลายของการผลิตทางเกษตรกรรม และดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือมีน้ำใจต่อกันในชุมชนและระหว่างชุมชน (พิสมัย ศรีเนตร 2547 : 9)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการนำเงินตราทางเลือกมาใช้โดยร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ได้นำเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

1. แนวคิดและความหมายของเงิน
2. ทฤษฎีการเงิน
3. ทฤษฎีอุปสงค์เงินของสำนักคลาสสิก
4. แนวคิดระบบเงินตราทางเลือก
5. แนวคิดรูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน
6. แนวคิดประสิทธิภาพการทดลองใช้เงินตราทางเลือก
7. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนต้นแบบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและความหมายของเงิน

1.1 แนวคิดของเงิน ความจำเป็นในการดำรงชีพทำให้คนเราต้องทำงานหาอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย รวมเรียกว่าปัจจัยสี่ แต่ด้วยความสามารถของแต่ละคนที่มีจำกัด ทำให้ไม่สามารถผลิตหรือจัดหาปัจจัยสี่ได้ครบถ้วนและเพียงพอแก่ความต้องการ คนเราจึงเริ่มนำผลิตผลของตนที่มีเกินความต้องการแลกกับสิ่งจำเป็นที่ต้องการอื่น ๆ และยังคงแลกเปลี่ยนโดยตรงระหว่างวัตถุกับวัตถุเกิดขึ้นในสังคมของผู้คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยทั่วไป และสืบทอดมาจนปัจจุบัน แม้ว่าการแลกเปลี่ยนโดยตรงจะช่วยให้ผู้คนในสังคมสมัยแรก ๆ ของยุคก่อนประวัติศาสตร์สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ แต่ก็ไม่สะดวก เนื่องจากมีผลิตผลหลายอย่างโดยเฉพาะสัตว์เลื้อยที่มีขนาดใหญ่ใช้งานได้มาก เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ไม่สามารถจะตัดแบ่งกันได้ตามความต้องการ นอกจากนี้ผลิตผลบางอย่างก็มีค่าไม่เท่ากัน รวมทั้งยังเกิดความต้องการแลกเปลี่ยนที่ไม่ตรงกันจึงเป็นผลทำให้การแลกเปลี่ยนไม่อาจเกิดขึ้น ด้วยข้อจำกัดเช่นนี้ผู้คนจึงเริ่มนำวัตถุที่เป็นที่ต้องการโดยทั่วไป ทั้งสัตว์เลื้อย อาหาร เครื่องใช้ เครื่องประดับ เปลือกหอย อาวุธ เป็นต้น มาใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน ระบบการแลกเปลี่ยนด้วยสื่อกลางจึงเกิดขึ้น และด้วยความเจริญในด้าน

อารยธรรมของมนุษยชาติที่พบโลหะและนำมาใช้เป็นอาวุธ เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ นั้นได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในระบบการแลกเปลี่ยนด้วยสื่อกลาง (นวรรตน์ เลขะกุล 2542 : 6-8) จึงกลายเป็นจุดกำเนิดของการเริ่มใช้เงินตราและได้วิวัฒนาการเป็นระบบเงินตราที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

1.2 ความหมายของเงิน ในปัจจุบันเงินตราได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยหนึ่งในการดำรงชีวิตของคนในทุกสังคม เงินตรามีอิทธิพลและมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม เงินเป็นเครื่องมือซึ่งทุกคนต่างเห็นชอบร่วมกันว่าเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าชนิดหนึ่งกับสินค้าชนิดอื่น ๆ เงินเป็นทรัพย์สินที่เจ้าของสามารถใช้ชำระหนี้สินค้า จำนวนใดจำนวนหนึ่งได้อย่างแน่นอนโดยไม่ล่าช้า ถึงแม้ว่าจะเป็น การติดต่อกับผู้ที่ตนไม่รู้จัก จากความหมายของเงินเห็นได้ว่าเงินนั้นเป็นอะไรก็ได้ถ้าคนในสังคมยอมรับว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จึงปรากฏว่าในประวัติศาสตร์ ได้มีผู้ใช้สิ่งของหลายอย่างเป็นเงินมาแล้ว เงินบางชนิดคือสัตว์ต่าง ๆ บางชนิดเป็นพืชผัก บางชนิดเป็นแร่ เป็นเครื่องประดับ ซึ่งแล้วแต่ความนิยมของคนในแต่ละท้องถิ่น เช่น เปลือกหอยชนิดต่าง ๆ เขี้ยวหมู ฟันปลาวาฬ วัวควาย ข้าว ซา กาแฟ ทองแดง โลหะเงิน ทองคำ และกระดาษ เป็นต้น

1.3 หน้าที่สำคัญของเงิน เงินก็คือการอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของสังคมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เงินเป็นเครื่องมือสำคัญในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจ โดยที่เงินมีราคาแน่นอนเป็นหน่วยของเงินตราและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในการซื้อขายและชำระหนี้ ดังนั้นเงินจึงทำหน้าที่หลายประการคือ

1.3.1 เงินเป็นเครื่องมือวัดมูลค่า เงินเป็นมาตรฐานที่ใช้วัดมูลค่าของสินค้าและบริการ ซึ่งทำให้สามารถเปรียบเทียบมูลค่าของสินค้าและบริการทุกชนิดได้โดยสะดวก เช่น แทนที่จะกำหนดว่าเนื้อวัว 1 กิโลกรัมเท่ากับไข่ไก่ 50 ฟอง เท่ากับค่าจ้างแรงงานหนึ่งวันของคนงานทั่วไป เราก็จะเปรียบเทียบมูลค่าของสิ่งดังกล่าวแต่ละอย่างกับเงินเพื่อแสดงออกมาในรูปของราคา

1.3.2 เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เงินจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ การใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนนี้ทำให้เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า แต่ละคนที่ใช้เงินนั้นมีอิสระในการเลือกซื้อสินค้าและบริการใด ๆ ก็ได้ เพราะเงินเป็นอำนาจซื้อที่ทำให้ผู้ถือสามารถซื้อของได้ จะเป็นในเวลาใด ณ ที่ใด หรือจากผู้ใดก็ได้ตามใจชอบ

1.3.3 เงินเป็นมาตรฐานการชำระหนี้ในอนาคต การติดต่อกับขายซึ่งกันและกันทั้งในและนอกประเทศ โดยทั่วไปจะมีการผลัดเวลาการชำระเงิน และหนี้สินต่าง ๆ จากปัจจุบันไปเป็นในอนาคต อาจจะเป็นเดือน เป็นปี แล้วแต่สัญญาที่จะตกลงกัน จะช่วยให้เกิดความสะดวกใน

การค้าขายติดต่อกันและกัน ถ้าหากไม่มีเงินเป็นมาตรฐานในการชำระหนี้ดังกล่าวแล้ว การซื้อเชื่อขายเชื่อและการกู้ยืมต่าง ๆ ก็จะทำได้ลำบากมาก ทั้งนี้จะต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดที่ว่า มูลค่าของเงินจะต้องไม่เปลี่ยนแปลงมากเกินไป ถ้ามูลค่าของเงินเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอแล้ว เงินก็ไม่อาจทำหน้าที่เป็นมาตรฐานการชำระหนี้ได้ เพราะจะทำให้ฝ่ายลูกหนี้หรือเจ้าหนี้ได้เปรียบเสียเปรียบมากเกินไป ดังนั้นถ้าระยะเวลาใดเวลาหนึ่งมูลค่าของเงินเปลี่ยนแปลงอย่างมากแล้วก็จะอาจไม่ใช่เงินเป็นมาตรฐานในการชำระหนี้

1.3.4 เงินเป็นเครื่องรักษามูลค่า โดยทั่วไปคนในระบบเศรษฐกิจย่อมมีทรัพย์สินอยู่หลายชนิด บางชนิดเป็นทรัพย์สินถาวร บางชนิดเป็นทรัพย์สินไม่ถาวร ดังนั้นจึงต้องเลือกเก็บทรัพย์สินเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งบางคนอาจเก็บทรัพย์สินไว้ในรูปของอสังหาริมทรัพย์ ที่ดิน บ้านเรือน หุ่น พินัยบัตรหรือเอกสารทางการเงินอื่น ๆ เป็นเรื่องที่แน่นอนว่าราคาของอสังหาริมทรัพย์ หรือสิ่งอื่น ๆ ดังกล่าวย่อมเปลี่ยนแปลงชั่วระยะเวลาหนึ่ง ถ้ามีราคาสูงขึ้น ผู้เก็บไว้ก็จะได้กำไร แต่ถ้าราคาตกต่ำลงก็จะขาดทุน สิ่งของบางชนิดเน่าเสียง่าย ไม่สะดวกในการเก็บรักษา ดังนั้นจึงมีผู้นิยมที่จะแลกเปลี่ยนสิ่งของดังกล่าวมาเป็นเงินเพราะเงินที่ถือจะมีมูลค่าคงที่อยู่เสมอ และเงินยังเป็นของที่มีอำนาจซื้อทั่วไป

1.3.5 เงินเป็นเครื่องชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย รัฐบาลจะต้องออกกฎหมายให้เงินที่ผลิตออกมาใช้นั้นสามารถชำระหนี้กันได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย สำหรับประเทศไทย กฎหมายได้กำหนดไว้ เช่น พระราชบัญญัติเงินตราฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2515) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 กำหนดไว้ว่า “ธนบัตรเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายโดยไม่จำกัดจำนวน” และบนหน้าธนบัตรทุกฉบับก็จะมีข้อความยืนยันไว้ เพียงแต่ตัดคำว่า “โดยไม่จำกัดจำนวน” ออกไป

1.3.6 เงินเป็นเครื่องประกันฐานะของลูกหนี้ การค้าขายกันในปัจจุบันมิได้ใช้เงินสดซื้อขายกันเสมอไป มักจะมีการใช้เครดิตกันเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับการดำเนินธุรกิจประจำวันย่อมจะต้องมีการกู้ยืมเงินกัน โดยในการกู้ยืมเงินกันนั้นผู้กู้จะต้องมีเงินสดสำรองอยู่บ้าง ถ้าผู้กู้มีเงินสดสำรองอยู่บ้าง เมื่อเวลาไปกู้เงิน ผู้ที่จะให้กู้ก็อาจจะเต็มใจให้กู้เพราะผู้กู้มีเครื่องประกันความสามารถว่าชำระหนี้ที่ยืมได้ หรือมีสถานะการเงินที่มั่นคงนั่นเอง

1.3.7 เงินเป็นเครื่องมือในการโอนย้ายมูลค่า ในปัจจุบัน เงินทำหน้าที่เป็นหลักในการโอนหนี้ หรือโอนทรัพย์สินจากบุคคลหนึ่งหรือจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้โดยสะดวกรวดเร็ว แม้ว่าในบางครั้งการโอนหนี้โอนเงินจะอยู่ในรูปของการใช้ตราพดหรือใช้เช็คก็ตาม แต่การโอนดังกล่าวก็ได้ใช้เงินมาเป็นพื้นฐานในการโอน

1.3.8 เงินเป็นเครื่องมือในการจ่ายค่าตอบแทน ปัจจัยการผลิตเป็นไปโดยสะดวกในสังคมของแต่ละสังคมย่อมร่วมกันทำการผลิตสินค้าและบริการ มูลค่าของสินค้าและบริการรวม

กันทั้งหมดของสังคมหนึ่งหรือของประเทศหนึ่งเรียกว่ารายได้ประชาชาติ การผลิตสินค้าก็ต้องมีเจ้าของปัจจัยในการผลิตซึ่งเป็นผู้ผลิตสินค้าและบริการให้กับสังคม สังคมจะตอบแทนเจ้าของปัจจัยการผลิตในรูปต่าง ๆ เช่น ค่าเช่า ดอกเบี้ย และกำไร ค่าตอบแทนเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำกันด้วย “เงิน” เกือบทั้งสิ้น เงินจึงเป็นเครื่องมือในการจ่ายค่าตอบแทนปัจจัยการผลิตเป็นไปโดยสะดวก

1.3.9 เงินเป็นของให้และของให้ยืม เงินมีอำนาจซื้อโดยทั่ว ๆ ไปและมีอิสระในการเลือกซื้อสิ่งของต่าง ๆ ได้ตามใจชอบ ดังนั้นในสังคมไทย เมื่อเวลามีงาน เช่น งานบวช งานแต่งงาน จึงมักจะช่วยกันด้วยเงินเป็นส่วนใหญ่ เพราะผู้รับสามารถที่จะนำไปใช้ซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ ตามที่ต้องการ

1.4 คุณสมบัติของสิ่งที่ใช้เป็นเงิน ในอดีตมนุษย์ได้ใช้สิ่งของหลายอย่างเป็นเงินและสิ่งของต่าง ๆ เหล่านั้นในปัจจุบันก็ได้เลิกใช้ไปแล้ว เช่น เปลือกหอย ไข่มุก และขนนก เป็นต้น เนื่องจากสิ่งของเหล่านั้นขาดความคงทนถาวรมีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน เพื่อให้เกิดการยอมรับและมีการใช้เงินกันอย่างแพร่หลาย สิ่งที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้เงินควรมีคุณสมบัติดังนี้

1.4.1 เป็นสิ่งที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคมเดียวกัน เงินจะเป็นอะไรก็ได้ที่สังคมยอมรับว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเงินมีอยู่หลายชนิดตามความแตกต่างของสังคม เช่น สังคมในพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็น หนังสัตว์เป็นสิ่งที่คุณต้องการ ทุกคนจึงยอมรับเป็นสื่อกลางเพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ ในประเทศจีน ชาวจีนนิยมคัมซำกัน ไข่มุกจึงทำหน้าที่เป็นเงิน เพราะทุกคนยอมรับ เป็นต้น

1.4.2 เป็นของที่หายาก สิ่งของที่ทำได้ง่ายมักไม่ค่อยมีมูลค่าคนจึงไม่นิยมนำไปใช้เงิน เช่น กรวด ทราย เป็นต้น ต่างกับของที่หายาก เช่น โลหะ เงิน หรือทองคำ ซึ่งทำให้ของเหล่านั้นมีมูลค่าในตัวสูง เมื่อมีมูลค่าสูง จึงเหมาะที่จะนำมาใช้เงิน

1.4.3 มีความคงทนถาวร สิ่งที่น่านำมาใช้เงินควรมีความคงทนถาวร ไม่นำไปเสียสีกหรืออยู่ได้ง่ายเพราะต้องใช้สอยอยู่เป็นประจำ หากสิ่งที่น่านำมาใช้ทำเป็นเงินนั้นเน่าเปื่อยได้ง่ายมูลค่าก็จะหมดไป คนก็ไม่ยอมรับเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

1.4.4 เป็นของที่มีลักษณะเหมือนกัน เงินที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนควรมีลักษณะเหมือนกัน เพื่อป้องกันให้เงินมีมูลค่าคงที่ เช่น ควรมีส่วนผสมของโลหะในการทำเหรียญคล้ายกันทุก ๆ เหรียญ ถ้าเป็นกระดาษ ก็ต้องใช้กระดาษอย่างเดียวกัน และเมื่อมีราคาเท่ากัน ก็ต้องใช้สีเดียวกัน เพื่อให้ผู้รับมีความพอใจเท่ากัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าเอายาสูบหรือใบชามาเป็นเงิน อาจมีคุณภาพและลักษณะแตกต่างกัน ทำให้ความเชื่อถือน้อยลง

1.4.5 เป็นของที่ดูออกง่าย เงินควรจะเป็นสิ่งที่เห็นก็จำได้และรู้ทันทีว่าเป็นเงินดี หรือเงินปลอม แต่ถ้าเอาพลอยหรือเพชรมาทำเป็นเงิน ก็คงจะดูออกยากและคงไม่สะดวกในการใช้

1.4.6 สามารถแบ่งออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ได้ สิ่งที่น่ามาทำเป็นเงินควรแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยได้ โดยให้มีมูลค่าต่างกัน ดังนั้นจะเห็นว่าได้มีการนำเอาโลหะมาใช้ทำเป็นเงิน เพราะโลหะสามารถแบ่งออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ได้โดยสะดวก และเมื่อแบ่งออกเป็นเหรียญย่อย ๆ แล้ว ก็อาจหลอมหรือทำเป็นเหรียญที่มีมูลค่าสูงได้อีก โดยเสียค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย แต่ถ้านำเอาเปลือกหอยมาใช้เป็นเงิน ก็ไม่สามารถจะแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยได้เปลือกหอยจึงไม่เหมาะที่จะนำมาใช้เป็นเงิน

1.4.7 เป็นของที่มีมูลค่าคงที่ เงินที่คืนอกจะต้องมีความคงทนถาวรแล้วยังต้องมีมูลค่าคงที่อีกด้วย กล่าวคือมูลค่าของเงินจะไม่เปลี่ยนแปลงขึ้นหรือลงไปตามกาลเวลา เพราะถ้ามูลค่าของเงินไม่คงที่แล้วคนทั่วไปก็จะขาดความเชื่อถือและไม่ยอมรับเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

1.4.8 เป็นของที่น่าติดตัวไปได้สะดวก เงินที่ดีจำเป็นต้องออกแบบและทำให้สะดวกสบายที่จะนำมาใช้ในที่ต่าง ๆ คือมีขนาดไม่ใหญ่และเล็กจนเกินไป เช่น เหรียญกษาปณ์มักจะทำให้มีลักษณะกลมและแบน ทำให้พกติดตัวได้สะดวก นอกจากนั้นก็ควรจะทำให้มีน้ำหนักเบาด้วย

1.5 พัฒนาการของเงินในระบบเศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบธุรกิจต้องอาศัยเงินเป็นสิ่งสำคัญถึงแม้ว่าในสมัยโบราณมนุษย์มีความเป็นอยู่อย่างพึ่งตนเอง ก็ยังต้องการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละคนไม่สามารถผลิตสิ่งของเครื่องใช้ทุกอย่างได้ การแลกเปลี่ยนในระยะแรกอยู่ในรูปของการนำเอาสิ่งของมาแลกกับสิ่งของโดยตรง และเมื่อมีสินค้าเพิ่มขึ้น การนำเอาสินค้ามาแลกเปลี่ยนกันโดยตรงเกิดข้อยุ่งยากหลายประการ เช่น เกิดความไม่สะดวกในเรื่องของการหาบุคคลที่มีความต้องการในสิ่งของของแต่ละฝ่ายมีอยู่ ความไม่สะดวกในเรื่องการกำหนดราคา ความไม่สะดวกในการให้กู้ยืมเงิน ความไม่สะดวกในการขนส่ง เป็นต้น เมื่อเกิดความยุ่งยาก มนุษย์จึงได้หาทางที่จะนำเอาวัตถุกลางมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน วัตถุกลางนี้เรียกว่า เงิน การใช้เงินเป็นสื่อกลางทำให้เกิดความสะดวกสบายขึ้นในระยะหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เมื่อธุรกิจการค้า การธนาคาร และอื่นๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยรวดเร็ว การใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนแต่เพียงอย่างเดียวอาจไม่ได้รับความสะดวก จึงได้มีการนำเอาเครื่องมือเครดิต เช่น เช็ค ตั๋วแลกเงิน มาใช้เป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งช่วยทำให้การแลกเปลี่ยนและการดำเนินธุรกิจเป็นไปได้อย่างคล่องตัวขึ้น พัฒนาการของการใช้สิ่งของต่าง ๆ มาทำหน้าที่เป็นตัวกลางเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้านั้นมีลำดับขั้นของพัฒนาการดังนี้คือ เงินที่เป็นสินค้า เงินกษาปณ์ เงินกระดาษ และเงินเครดิต

1.5.1 เงินที่เป็นสิ่งของหรือสินค้า ในสมัยที่ความเป็นอยู่ของคนเรายังจำกัดอยู่ภายในวงครอบครัวแต่ละคน ในครัวเรือนต่างก็ช่วยกันผลิตสิ่งของและอาหารเพื่อใช้บริโภคใน

ครัวเรือนของตน ไม่มีการแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกันกว้างขวางออกไประหว่างครัวเรือนและสังคมต่างๆ มนุษย์จึงได้นำสิ่งของที่ผลิตได้มาแลกเปลี่ยนกัน การแลกเปลี่ยนนี้เกิดเป็นวิวัฒนาการของเงินขึ้น กล่าวคือมนุษย์เริ่มหาสิ่งที่มีค่าเป็นที่ยอมรับในแต่ละสังคมเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่นำไปแลกเปลี่ยนกัน มีทั้งสินค้าเพื่ออุปโภคบริโภคและเครื่องประดับ ทั้งนี้จะแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์และความจำเป็นของสินค้านั้น ๆ

1.5.2 เงินกษาปณ์ เมื่อการใช้สิ่งของหรือสินค้าเป็นเงินเกิดความไม่สะดวกหลายประการวิวัฒนาการต่อมาก็คือ มนุษย์ได้มีการประดิษฐ์เงินตราที่ทำด้วยโลหะต่าง ๆ ในระยะแรกนั้น โลหะที่ใช้เป็นโลหะมีค่า ได้แก่โลหะเงินและทองคำ การชำระเงินซื้อสินค้าก็ใช้วิธีชั่งน้ำหนักของโลหะให้มีค่าเท่ากับที่ต้องชำระ ต่อมาได้มีการนำโลหะมาหลอมให้มีรูปร่างต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศจีนเมื่อก่อนคริสต์ศักราช 2,000 ปี ได้มีการหลอมเหรียญบรอนซ์รูปจอบออกใช้ ประเทศอียิปต์ก่อนคริสต์ศักราช 1,200 ปี ได้หลอมเหรียญทองแดงรูปวงแหวนออกใช้ ต่อมาในสมัยโรมันและกรีกก่อนคริสต์ศักราช 300-600 ปี ได้มีการประดิษฐ์เงินกษาปณ์ที่มีลักษณะกลมแบนขึ้นเป็นครั้งแรกและรูปลักษณะเงินกษาปณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นแบบมาตรฐานที่ใช้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

1.5.3 เงินกระดาษ ความเป็นมาของเงินกระดาษครั้งแรกนั้นอยู่ในรูปของสัญญา ไม่ใช่อยู่ในรูปของเงินตราที่จะใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน โดยในใบสัญญานั้นระบุว่า ผู้ถือสัญญามีกรรมสิทธิ์ที่จะเรียกคืนเงินกษาปณ์หรือสิ่งของตามใบสัญญาที่ระบุไว้ สำหรับในปัจจุบันนี้เกือบทุกประเทศจะมอบให้ธนาคารกลางเป็นผู้ออกบัตรที่นำออกใช้จ่ายหมุนเวียนในท้องตลาดแต่ผู้เดียว แต่ไม่อนุญาตให้นำไปขึ้นเป็นโลหะคืนได้ เพียงแต่ออกกฎหมายให้ธนบัตรเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายโดยไม่จำกัดจำนวน

1.5.4 เงินเครดิต ในขณะที่เศรษฐกิจเจริญขึ้น กิจการค้าและการอุตสาหกรรมขยายตัวออกอย่างกว้างขวาง การซื้อขายกระทำกันคราวละมาก ๆ ย่อมไม่สะดวกและไม่ปลอดภัยในการนำเงินติดตัวไปเพื่อซื้อขาย จึงได้มีผู้คิดหาเครดิตหรือความเชื่อจะช่วยให้เกิดความสะดวกและปลอดภัยแก่นักธุรกิจและประชาชนโดยทั่วไป เงินเครดิตจึงมีกำเนิดขึ้น และเงินประเภทนี้มีใช้กันมากในสังคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ระบบการธนาคารได้พัฒนาแล้ว

ในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ยังมีการใช้เงินทุกประเภทคือ เงินที่เป็นสิ่งของหรือสินค้า เงินกษาปณ์ เงินกระดาษ และเงินเครดิต แต่เมื่อเศรษฐกิจขยายตัวและความเจริญของสถาบันการเงินมีมากขึ้นและกระจายตัวออกไปทั่วประเทศ ทำให้เงินเครดิตมีการใช้กันอย่างแพร่หลายในสัดส่วนที่สูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากเงินเครดิตช่วยให้เกิดความสะดวกและปลอดภัย การใช้เงินที่เป็นสิ่งของหรือสินค้าก็จะค่อย ๆ ลดลง เนื่องจากมีความไม่สะดวกในการใช้ประเภทนี้หลาย

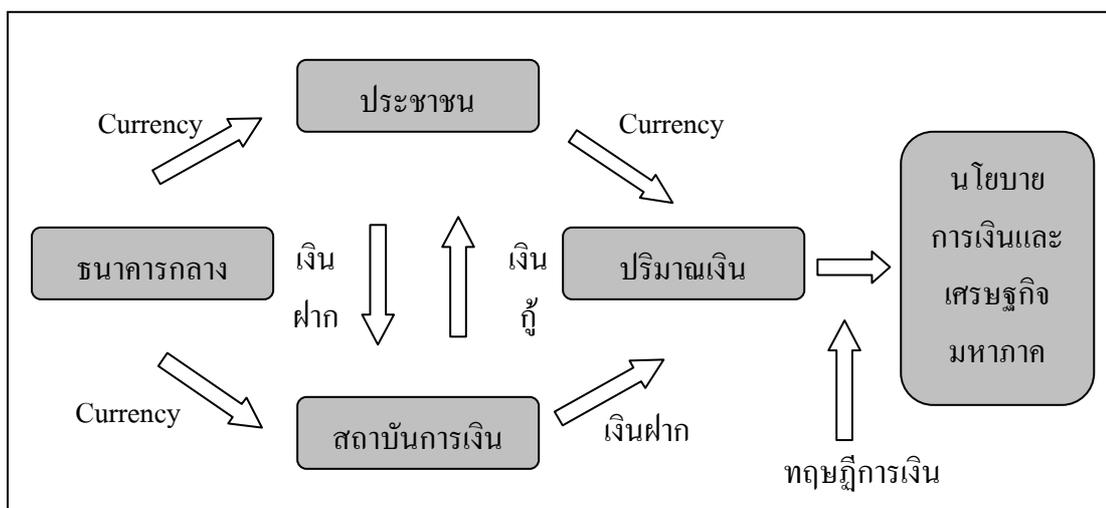
ประกาศ (จรินทร์ เทศวานิช 2542 : 13-26)

2. ทฤษฎีการเงิน

ในระบบเศรษฐกิจแบบเสรีทุนนิยม (Free Capitalism Economy) กิจกรรมทางเศรษฐกิจมิได้ถูกวางแผนไว้ให้แต่ละบุคคล นิติบุคคล หรือหน่วยทางเศรษฐกิจได้มีกิจกรรมไปในทิศทางเดียวกัน เช่น ระบบวางแผนจากส่วนกลาง การดำเนินนโยบายเพื่อบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เช่น เป้าหมายด้านเสถียรภาพจึงจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ

1. ต้องควบคุมได้
2. สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ คือ เสรีทุนนิยม
3. ต้องทำงานได้ สามารถบรรลุเป้าหมายในทิศทางและปริมาณที่ต้องการได้

ภาพที่ 2 แสดงการทำงานของนโยบายการเงินในระบบเศรษฐกิจ โดยเน้นให้เห็นถึงความสอดคล้องในคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการข้างต้น กล่าวคือ

ภาพที่ 2 การทำงานของทฤษฎีและนโยบายการเงิน

ที่มา : ชวินทร์ ดิณะบรรจง, ทฤษฎีและนโยบายการเงิน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), 4.

นโยบายการเงินจึงถูกควบคุมโดยธนาคารกลางที่กระทำผ่านประชาชน (Non-bank Public) และสถาบันการเงิน (Financial Institutions) ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อปริมาณเงิน (Money Supply) ในที่สุด พื้นฐานของการดำเนินนโยบายการเงินก็คือการควบคุมปริมาณเงินให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการนั่นเอง

นอกจากนี้นโยบายการเงินยังต้องสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่เพราะไม่ได้เป็นการวางแผนหรือยังคับมาจากส่วนกลาง (รัฐบาล) ที่ให้หน่วยทางเศรษฐกิจมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกหน่วยเศรษฐกิจมีอิสระในการตัดสินใจภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ตัวเองเผชิญอยู่ และการตัดสินใจดังกล่าวเป็นการใช้ระบบของกลไกราคามาเป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจ

การที่นโยบายการเงินจะสามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ เป็นการมองถึงบทบาทของปริมาณเงินที่จะมีผลกระทบต่อรายได้ กิจกรรมของประเทศนั่นเอง ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวถึงผลกระทบของปริมาณเงินที่มีต่อรายได้ประชาชาติได้อย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากระบบเศรษฐกิจมีความสลับซับซ้อน และมีขนาดที่กว้างขวางที่ประกอบไปด้วยทั้งผู้บริโภค ผู้ผลิต นักอุตสาหกรรม เกษตรกร รัฐบาล ธนาคารพาณิชย์ ฯลฯ การตัดสินใจของหน่วยทางเศรษฐกิจ เหล่านี้อาจจะกระทำไม่เหมือนกัน และไม่สามารถที่จะเฝ้าสังเกตหรือควบคุมได้เหมือนกับการทดลองทางวิทยาศาสตร์ที่มีห้องทดลอง ฉะนั้น คำตอบในเรื่องบทบาทหรือผลกระทบของนโยบายการเงินที่มีต่อระบบเศรษฐกิจที่แสดงโดยตัวแปร เช่น รายได้ประชาชาติจึงไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถระบุได้ถึงผลกระทบอย่างชัดเจนตรงไปตรงมาในการดำเนินนโยบายการเงิน แต่ทฤษฎีที่สามารถที่จะเป็นข้อสรุปและนำมาคาดคะเนได้อย่างมีเหตุและผล ถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในปริมาณเงินที่ส่งถึงรายได้ประชาชาติหรือตัวแปรทางเศรษฐกิจที่สำคัญอื่น ๆ เช่น การจ้างงาน อัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยน เป็นต้น ซึ่งในกรณีของการวิเคราะห์และคาดคะเนผลของการดำเนินนโยบายการเงิน ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องก็จะถูกเรียกว่า ทฤษฎีการเงิน

คำถามเกี่ยวกับบทบาทของเงินที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ เช่น เหตุใดคนหรือนิติบุคคลจึงถือ (หรือมีความต้องการ) เงิน และหน่วยทางธุรกิจจะมีการสนองตอบต่ออัตราดอกเบี้ยซึ่งเป็นราคาของเงินที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จึงเป็นคำถามที่ไม่สามารถตอบได้ด้วยการสังเกตการณ์โดยตรง (Direct Observation) เนื่องจากเราคงไม่สามารถทำเครื่องหมายบนเงินหรือเช็คแต่ละฉบับได้ และถามกับทุกคนที่ได้รับเงิน/เช็คว่า เหตุใดจึงใช้หรือไม่ใช้เงินที่ได้รับมา ทฤษฎีการเงินสามารถเข้ามาแก้ไขปัญหานี้ได้ เพราะทฤษฎีการเงินจะวิเคราะห์และทำนายบทบาทของเงินที่มีต่อระบบเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากข้อสรุปที่ได้จากการทดสอบสมมติฐานภายใต้ข้อสมมติที่มีอยู่ ทฤษฎีการเงินจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการทำความเข้าใจกระบวนการทางการเงินเช่น นโยบายการเงิน โดยการย่อโลกแห่งความเป็นจริงให้อยู่ในรูปของตัวแบบ (Model) ที่แยกแยะความจริงที่มีอยู่อย่างมากมายให้ง่าย (Simplify) ต่อการทำความเข้าใจ

ทฤษฎีการเงินจึงมิใช่ทฤษฎีที่พิเศษหรือแตกต่างไปจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์อื่น หากแต่ยังมีความเกี่ยวข้องกันกับทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภค (Theory of Consumer Behavior) ทฤษฎีของ

หน่วยธุรกิจ (Theory of the Firm) และทฤษฎีดุลยภาพรวม (General Equilibrium Theory) อย่าง หลีกเลียงได้ยาก (ชวรินทร์ ถิ่นะบรรจง 2551 : 4-5)

3. ทฤษฎีอุปสงค์เงินของสำนักคลาสสิก

แนวคิดของสำนักคลาสสิก ให้ความสำคัญกับระยะเวลาความต้องการถือเงิน และ อุปนิสัยของผู้ถือเงินเป็นปัจจัยกำหนดที่สำคัญของความต้องการถือเงิน คือความต้องการถือเงินเกิดขึ้นเนื่องจากช่วงเวลารับและจ่ายเงินไม่ตรงกันแบ่งออกได้เป็น ทฤษฎีของ เออวิง ฟิชเชอร์ และ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์

3.1 แนวความคิดเออวิง ฟิชเชอร์ ปี ค.ศ. 1911 เออวิง ฟิชเชอร์ นักเศรษฐศาสตร์สำนัก คลาสสิกใหม่ (Neoclassic) ได้พิมพ์หนังสือเรื่อง “The Purchasing Power of Money” เป็นเรื่อง เกี่ยวกับการพัฒนาทฤษฎีปริมาณเงิน ของไฮมอน นิโคมบ ที่ปี ค.ศ. 1885 ได้พัฒนาทฤษฎีปริมาณ เงิน(The Quantity Theory of Money) ของ จอนห์ สจวตมิล และเดวิด ฮูม พวกเขาจัดว่าเป็นนัก เศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก หนังสือของ ฟิชเชอร์ พยายามอธิบายทฤษฎีดังกล่าว ให้อยู่ในรูปสมการ แลกเปลี่ยนให้เข้าใจได้ง่าย

$$M.V = P.Q \quad (1)$$

และเมื่อจัดสมการ(1) ให้อยู่ในรูปธุรกรรม (Transaction Form) ได้ดังนี้

$$M.V_T = P.T \quad (2)$$

โดย

M = ปริมาณเงินหมุนเวียนในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

V = อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงิน

P = ระดับราคาสินค้าและการบริการทั่วไป

Q = ดัชนีชี้วัดมูลค่าแท้จริงของการใช้จ่าย หรือ P.Q คือมูลค่าเงินที่ใช้จ่าย

T = ปริมาณของสินค้าและบริการที่ซื้อขายกันในระยะหนึ่ง

ซึ่ง P.T หมายถึงผลรวมของการเปลี่ยนแปลงเงินในขณะใดขณะหนึ่ง ดังนั้นความเร็ว ของการทำธุรกรรมนี้เท่ากับ $V_T = P.T/M$ นักเศรษฐศาสตร์ในกลุ่มนี้ คนสำคัญที่ควรกล่าวถึงคือ

มิลตัน ฟรีดแมน ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 1991-2006 เป็นนักเศรษฐศาสตร์สำคัญในกลุ่มนี้ เป็น ผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ต่อจาก ฟิชเชอร์ จนทำให้แนวคิดเรื่องเศรษฐศาสตร์จุลภาคมหภาคแยกกัน ได้ ชัดเจน และได้รับรางวัลโนเบล(Nobel Price) เรื่องเกี่ยวกับการบริโภคและการเงิน

ตัวอย่างที่ 1 สมมติให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศใดประเทศหนึ่ง M ปริมาณเงินหมุนเวียนเท่ากับ 500,000 ล้านบาท ความเร็วในการหมุนเงินคือ 5 รอบต่อปี และปริมาณสินค้าและบริการเท่ากับ 20,000 ล้านหน่วยต่อปีให้หาระดับราคาสินค้าและบริการโดยทั่วไป

$$\begin{aligned} MV &= PT \\ P &= (MV)/T \\ &= (500,000 \times 5)/ 20,000 \\ &= 125 \end{aligned}$$

ดังนั้นระดับราคาสินค้าและบริการโดยทั่วไปเท่ากับ 125

ข้อบกพร่องของทฤษฎีนี้ คือ ศึกษาพิจารณามูลค่าเงินทางด้านอุปทานเพียงอย่างเดียว ไม่ศึกษาอุปสงค์ของเงิน และไม่ได้ระบุว่าป็นสินค้าในขั้นต้น ขั้นกลาง หรือขั้นสุดท้าย ทำให้ไม่สะดวกในการคำนวณรายได้ประชาชาติ และยังมีตัวแปรอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อค่าเงิน ที่ทฤษฎีนี้ไม่ได้รวมไว้ในแบบจำลองนี้ด้วย เช่น ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น

3.2 ความต้องการถือเงินของมหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ ทฤษฎีความต้องการถือเงินของมหาวิทยาลัยแคมบริดจ์(The Cambridge Cash Balance Equation) พัฒนาโดยนักเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัย แคมบริดจ์ เช่น อัลเฟรด มาแชลล์, อาเธอร์ เซซิล พิกูร์ ได้พัฒนารูปแบบสมการความต้องการถือเงินขึ้นใหม่ในปี ค.ศ. 1920 เพราะในสมการ(2) M P และ T คำนวณได้ยาก และ V ไม่สามารถคำนวณได้ด้วยตัวเอง หากทำได้จากการรู้ค่า M P และ T อาเธอร์ เซซิล พิกูร์ ได้ตั้งสมการการเงินขึ้นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงิน โดยตั้งประเด็นปัญหาสองข้อคือหนึ่ง ปริมาณเงิน M1 หรือเงินสดที่ประชาชนต้องการถือเท่ากับเท่าใด สองอะไรคืออัตราส่วนของเงินสดของธุรกรรมในระบบเศรษฐกิจ จากการมุ่งตอบคำถามนี้ทำให้ อาเธอร์ เซซิล พิกูร์ ได้สร้างสมการเงินสดขึ้นใหม่ เพื่ออธิบายความต้องการถือเงินของประชาชน โดยมีตัวแปร k เป็นตัวแปรสำคัญ ที่หมายถึงสัดส่วนของมูลค่ารวมของธุรกรรมทางการเงินทั้งหมดของประชาชน ซึ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของปริมาณเงินหมุนเวียนทั้งหมด(M) กับการใช้จ่ายรวม (P.T) ดังนี้

$$M = k(PT) \quad (3)$$

โดย

$$\begin{aligned} M &= \text{ปริมาณเงินที่หมุนเวียนทั้งหมด} \\ K &= \text{ระยะเวลาที่ประชาชนถือเงินไว้ใช้จ่ายเฉลี่ย} \\ P &= \text{ระดับราคาเฉลี่ยของสินค้าและบริการ} \end{aligned}$$

T = ปริมาณของสินค้าและบริการที่ซื้อขายกันในระยะเวลาหนึ่ง
 ทฤษฎีนี้ อธิบายถึงความสัมพันธ์ของอุปสงค์และอุปทานของเงิน กล่าวถึงความ
 ต้องการถือเงินในอนาคต M หมายถึงอุปทานของเงิน ถ้าอุปทาน มากกว่าอุปสงค์ของเงินจะมีค่า
 ลดลง ราคาสินค้าและบริการจะเพิ่มขึ้น แต่ถ้าอุปทานน้อยกว่าอุปสงค์ของเงินจะมีค่าเพิ่มขึ้นระดับ
 สินค้าและบริการจะลดลง แต่ทฤษฎีนี้ยังคงมีปัญหาในการคำนวณค่า PT เช่นเดียวกับทฤษฎีของ
 ฟิชเชอร์

ตัวอย่างที่ 2 ปริมาณของสินค้าและบริการที่ซื้อขายกันในระยะเวลา 1 ปี (T) เท่ากับ
 2,000 ล้านหน่วยราคาเฉลี่ยของสินค้าและบริการเท่ากับ (P) เท่ากับ 4 บาท ระยะเวลาเฉลี่ยที่
 ประชาชนถือเงินไว้ใช้จ่ายเท่ากับ 6 เดือนจงคำนวณหาปริมาณเงินที่ประชาชนต้องการถือไว้ใน
 ระยะเวลานี้

$$\begin{aligned} M &= KPT \\ &= 6/12 \times 4 \times 2,000 \\ &= 4,000 \end{aligned}$$

แสดงว่าในระยะเวลา 6 เดือนประชาชนต้องการถือเงินไว้ 4,000 ล้านบาททำหน้าที่
 ที่ควบคุมปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจไว้ให้อยู่ในระดับ 4,000 ล้านบาทจะทำให้เศรษฐกิจอยู่ใน
 ดุลภาพได้ (ฉันทะ จันทะเสนา 2553)

4. แนวคิดระบบเงินตราทางเลือก

ในช่วงทศวรรษ 1920 ประเทศเยอรมันนี้เกิดวิกฤตเงินไรชมาร์คอย่างรุนแรง และใน
 ประเทศอื่นเกิดการขาดแคลนเงินตราประจำชาติอย่างรุนแรงเช่นกัน เนื่องจากการล้มละลายของ
 ธนาคารและธุรกิจจำนวนมาก ในช่วงทศวรรษ 1930 การแก้ปัญหาการว่างงานในสมัยนั้นมาตรการ
 หนึ่งซึ่งคนส่วนใหญ่เกือบลืมไปแล้วที่ถูกนำมาใช้คือ “ระบบเงินตราฉุกเฉิน” วัตถุประสงค์ที่สำคัญ
 ของการใช้ระบบเงินตราทางเลือกรูปแบบต่าง ๆ คือให้คนทั่วไปมีสื่อกลางที่จำเป็นในการแลก
 เปลี่ยนและให้ทุกคนมีงานทำโดยชุมชนกำหนดเงินตราของชุมชนขึ้นเอง เพื่อใช้แทนเงินตราประจำ
 ชาติที่ขาดแคลน เงินตราทางเลือกบางรูปแบบมีการกำหนดเงื่อนไขเพื่อป้องกันการกักตุนเงินไว้
 แทนที่จะนำไปใช้ เนื่องจากไม่มั่นใจสถานการณ์ในอนาคต ซึ่งจะทำให้ปัญหาการขาดสภาพคล่อง
 รุนแรงขึ้น ประชาชนในพื้นที่ที่มีอัตราการว่างงานสูงได้ลงมือทำให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าสามารถ
 ยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ โดยใช้ระบบเงินตราทางเลือกแทนที่พวกเขาจะรอรับความช่วยเหลือ
 เหลือจากรัฐบาลแต่เพียงอย่างเดียว และการแก้ปัญหาวิธีนี้ไม่ใช่ครั้งแรกที่การแก้ปัญหาด้วยวิธีนี้

ได้ผลในสังคมยุคปัจจุบัน ในระหว่างทศวรรษ 1930 มีการนำวิธีการนี้มาใช้นับพัน ๆ ครั้งในสหรัฐอเมริกา แคนาดา ยุโรปตะวันตกและประเทศอื่น ๆ ที่ประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง เงินตราทางเลือกอาจเป็นกุญแจสำคัญในการช่วยผ่อนคลายนผลกระทบจากเงินตราของประเทศ

ระบบเงินตราทางเลือก หมายถึงข้อตกลงภายในชุมชนในการยอมรับเงินตราของชุมชน (ไม่ใช่เงินตราประจำชาติ) เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เป็นเงิน “ทางเลือก” เนื่องจากวัตถุประสงค์ของระบบเงินตราทางเลือก ไม่ใช่การทดแทนเงินตราประจำชาติ แต่เป็นการทำหน้าที่ทางสังคมที่ระบบเงินตราปกติไม่ได้กำหนดให้ทำ ควรใช้เงินตรานี้เสริมควบคู่ไปกับการใช้เงินตราประจำชาติ การซื้อขายสินค้าบริการส่วนใหญ่เป็นการชำระด้วยเงินตราทั้งสองแบบพร้อม ๆ กัน ระบบเงินตราทางเลือกมีคุณประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ และมีความเป็นไปได้ทางธุรกิจ ปัจจุบันการพัฒนาระบบเงินตราทางเลือก ยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น เปรียบเสมือนเมื่อพี่น้องตระกูลไรท์ประสบความสำเร็จเป็นครั้งแรกในการบิน ซึ่งลบล้างคำสบประมาทว่าพวกเขาและผู้ที่สนับสนุนเขาทำในสิ่งที่เป็นไปได้ โดยการพิสูจน์ให้เห็นจริงและพัฒนาวิทยาการการบินจนทำให้เราสามารถเดินทางรอบโลกได้

เงินตราทางเลือกในปัจจุบันยังอยู่ในขั้นโครงการต้นแบบ เกือบทุกระบบยังมีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับมูลค่าธุรกรรมทางเศรษฐกิจ โดยรวมระบบเงินตราทางเลือกไม่ได้รับความสนใจถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบหรือถูกจากนักวิชาการและสื่อมวลชนส่วนใหญ่ยังไม่มีคนดัง ๆ ยอมรับอย่างจริงจัง แต่ประเด็นสำคัญก็คือได้มีการพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าระบบเงินตราทางเลือกประสบความสำเร็จและสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้และได้มีการพิสูจน์ให้เห็นเป็นรูปธรรมดังนี้ (ลีตาร์ 2547 : 303)

ระบบเงินตราทางเลือกช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนและธุรกรรมซึ่งจะไม่เกิดขึ้น หากไม่ใช่ระบบนี้ หมายความว่าระบบช่วยเพิ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจอันนำไปสู่การสร้างงานและทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผลของการสำรวจโครงการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของภาคสนาม 2 โครงการ ปรากฏว่า หนึ่งในสามของผู้ถูกสัมภาษณ์ในชุมชนหนึ่งและกว่าครึ่งในอีกชุมชนหนึ่ง เริ่มเสนอบริการของตน อันเป็นผลทางตรงของการใช้เงินตราทางเลือกในชุมชนนั้น

มีการสร้างงานใหม่และเพิ่มทุนทรัพย์สินในพื้นที่ โดยไม่ต้องอาศัยเงินภาษีอุดหนุนระบบราชการและไม่ก่อให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อในเศรษฐกิจโดยรวม โดยทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้น ไม่ใช่การกระจายถ่ายโอนมาจากที่มีอยู่แล้ว ดังนั้นระบบเงินตราทางเลือกจึงไม่ใช่สวัสดิการสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง สวัสดิการสังคมเป็นการโอนทรัพยากรจากคนรวยไปสู่คนจนโดยผ่านระบบภาษีตรงกันข้ามการใช้เงินตราทางเลือกเป็นระบบที่เกิดขึ้นโดยความสมัครใจของทุกคน และช่วยสร้าง

ทรัพย์สินให้เพิ่มขึ้น เมื่อลงมือปฏิบัติระบบจะก่อให้เกิดทุนหมุนเวียนเลี้ยงตัวเองในการแก้ปัญหาสังคม โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินภาษีหรือเงินอุดหนุนจากแหล่งอื่น

ระบบเงินตราทางเลือกไม่เพียงช่วยผ่อนคลายปัญหาสังคม แต่ยังมีความเป็นไปได้ทางธุรกิจ ช่วยธุรกิจรายย่อยในชุมชนแข่งขันกับธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ ผู้ประกอบการรายย่อยยินดีรับเงินตราทางเลือก เพราะเขาสามารถใช้จ่ายเงินนั้นซื้อสินค้าและบริการภายในชุมชน เช่น เกษตรกรสามารถจ้างแรงงานในชุมชนเก็บเกี่ยวพืชผล แต่ธุรกิจค้าปลีกรายใหญ่ส่วนมากซื้อสินค้าจากผู้ผลิตที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นจึงไม่สนใจเข้าร่วมในการใช้เงินตราทางเลือก ในแง่นี้ระบบเงินตราทางเลือกช่วยให้ชุมชนพึ่งตัวเองได้มากขึ้นทางเศรษฐกิจ เป็นการทานกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังไหลบ่าอย่างไม่หยุดยั้ง ช่วยผู้ประกอบการรายย่อยต่อกรกับธุรกิจรายใหญ่อย่างเท่าเทียมขึ้น แต่ก็ยังมีการแข่งขันในระดับท้องถิ่น จึงเป็นผลดีแก่ทั้งผู้บริโภคและสังคมส่วนรวม

ระบบเวียร์และระบบของเมืองคูริติบา (คิวริทิบา) เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าระบบเงินตราทางเลือกสามารถเติบโตใหญ่ เวียร์มีสมาชิก 80,000 คนและมูลค่าเงินหมุนเวียนหลายพันล้านดอลลาร์ ส่วนระบบคิวริทิบาดำเนินงานอยู่ในเมืองที่มีพลเมืองหลายล้านคนในซีกโลกที่สาม

4.1 จุดมุ่งหมายของเงินตราทางเลือก ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราทางเลือกมีหลายประเภท ตั้งแต่แบบคลาสสิก (พื้นบ้าน โบราณ/ประเพณีนิยม) ไปจนถึงแบบ Cybereconomy ในชนบทยุโรป เช่น ฝรั่งเศส มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นมากกว่า 300 ชมรม ทำการแลกเปลี่ยนกันทุกรูปแบบตั้งแต่ค่าเช่านาไปจนถึงผลิตผลการเกษตร และยังมีบริการที่ให้บริการที่ใช้แรงงานตอบแทนกันด้วย นาย ก. สอนดนตรีให้นาย ข. สองชั่วโมง นาย ข. ตอบแทนด้วยการสอนภาษาต่างประเทศให้นาย ก. สองชั่วโมง

กรณีนี้นับว่าเป็นตัวอย่างคลาสสิก ทันทีที่มีการตกลงระหว่างคน 2 คน ที่จะแลกเปลี่ยนกันโดยใช้ “เงินเวลา” (สองชั่วโมง) ถือได้ว่าคนสองคนนี้ได้สร้าง “เงินตรา” ของพวกเขาเองขึ้นมาแล้ว โดยไม่ต้องไปถามหาเงินบาท เงินยูโร เงินปอนด์/ดอลลาร์ เงินไม่ใช่เป็นปัจจัยที่ขาดแคลน ต่อไปแล้ว

ในบทวิเคราะห์ Money Versus Weath, เดวิด โคร์เทินยอมรับว่าจนถึงวันนี้ เรายังไม่ค่อยมีประสบการณ์มากนักในการค้นคิดสร้างเงินตราทางเลือกที่ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์และธรรมชาติ เราจึงต้องอาศัยจินตนาการให้มาก เพื่อที่จะรักษาเยียวยาสังคม โดยต้องเริ่มต้นด้วยการรักษาระบบการเงินก่อน กล่าวคือ

4.1.1 ต้องลดความสำคัญของ “เงิน” ลงไป เป็นการให้ “เงิน” มารับใช้เราในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าทำลายล้าง นั่นแปลว่า ต้องแยกให้ชัดเจนระหว่าง “เงิน” กับ “ความมั่งคั่ง” (การสร้าง/หาเงิน การสร้างความมั่นคง) และระหว่างการลงทุนที่สร้างความหายณะกับการลงทุนที่

สร้างสรรค์

4.1.2 ต้องพึ่งพิงวิถีมุมชน นั่นคือ สร้างชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของการให้ซึ่งกันและกัน ไม่ต้องพึ่งพาเงินของทางการ แต่ใช้ระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่ต้องใช้เงิน (แลกเปลี่ยนแบบธรรมชาติ) หรืออาจให้เงินตราท้องถิ่นของชุมชนที่ไม่มีดอกเบี้ย

เงินตราทางเลือก หมายถึง สื่อแลกเปลี่ยน ซึ่งหมุนเวียนอยู่ภายในพื้นที่ท้องถิ่น หรือพื้นที่ชุมชนที่จำกัดวงเฉพาะเท่านั้น ซึ่งทำหน้าที่แลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ / การใช้แรงงานสมัครใจ โดยไม่มีการคิดดอกเบี้ย เงินตราทางเลือก มีวัตถุประสงค์ร่วมกันดังต่อไปนี้

4.1.2.1 มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างระบบการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

4.1.2.2 เพื่อให้ชุมชนและสมาชิกสามารถควบคุมการตัดสินใจ ทางด้านเศรษฐกิจด้วยตนเอง

4.1.2.3 เพื่อให้มีการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น ในการสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน โดยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน

4.1.2.4 เพื่อสนับสนุนให้คนยากจนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากและปัญหาของคนยากจนในชุมชน

เงินตราทางเลือกไม่ได้มีไว้เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจชุมชน หรือปัญหาความยากจนในชุมชนเท่านั้น ไม่ใช่เป็น “สื่อแลกเปลี่ยน” เท่านั้น หากแต่ยังเป็นเครื่องมือ เป็น “สื่อของการสื่อสาร” เพื่อสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือ ความไว้วางใจกัน ระหว่างผู้คนในชุมชน (สิ่งที่เราเรียกว่า “Social Capital”) ไม่ใช่กระตุ้นเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นการกระตุ้นการสื่อสารของผู้คนอีกด้วย ซึ่งมีหลายมิติและเปิดกว้าง ไม่ใช่สำหรับผู้ที่มั่งคั่งเท่านั้น ผู้คนที่ไม่มั่งคั่งก็มีโอกาสเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนด้วย

สิ่งที่สำคัญคือ เงินตราทางเลือก เป็นเงินตราแห่งภาษาท้องถิ่นด้วย ซึ่งอยู่ติดกับ “ชุมชนทางความคิด” อย่างแน่นแฟ้น (Virtual Community) “บุญกุศลชุมชน” อาจมีความหมายลึกซึ้งกว่า “เงินบาท” วิเคราะห์ในแง่แล้ว เงินตราทางเลือก คือ สื่อทางวัฒนธรรมซึ่งเชื่อมโยงวัฒนธรรมพื้นบ้าน ค่านิยมท้องถิ่นและความคิดความรู้สึกของชุมชน

4.2 รูปแบบที่หลากหลายของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน กล่าวโดยสรุปเงินตราทางเลือก เป็นการริเริ่มของท้องถิ่นที่ดำเนินความพยายามให้ประชาชนแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ โดยไม่ต้องใช้เงินทางการ (หรือ Conventional Money) เงินตราทางเลือกที่ทดลองใช้กันในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลกมี 3 ประเภท

4.2.1 ประเภทแรก เป็นรูปแบบแผ่นกระดาษที่ท้องถิ่นผลิตขึ้นมาเอง (Local

Currency) ตัวอย่างที่รู้จักกันดีที่สุด คือ ระบบที่เรียกว่า HOURS พัฒนาขึ้นมาเป็นครั้งแรกที่ Ithaca (NY State) เวลานี้ใช้กัน 20 เมืองในสหรัฐและชุมชนหลายแห่งของโลก ธนบัตร HOURS ใช้กันแบบธนบัตรของรัฐบาล เพื่อซื้อสินค้า / บริการในพื้นที่ท้องถิ่น ประชาชนเข้าร่วมชมรมเพื่อแลกเปลี่ยนกัน โดยมีสำนักงานกลางคอยทำหน้าที่ประสานงาน แจงรายชื่อร้านค้าที่รับธนบัตร HOURS ทั้งหมด หรือบางส่วนของราคาสินค้า วัตถุประสงค์หลักของระบบนี้มีไว้เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจท้องถิ่น

อัตราแลกเปลี่ยนคือ หนึ่ง HOURS = 10 ดอลลาร์สหรัฐ ถ้าสินค้านั้นราคา 20 ดอลลาร์ เราก็อาจจ่าย สอง HOURS + 10 ดอลลาร์ได้ ระบบ HOURS เป็นเงินตราแบบเงินที่มีการจัดการ (Fiat Currency) นั่นคือ มีสำนักงานกลางคอยทำหน้าที่การจัดการบริหารทางด้านสภาพคล่องและการหมุนเวียน ในพื้นที่ Ithaca (ปี 1998) มีธนบัตร HOURS หมุนเวียนคิดเป็นมูลค่า 6,700 HOURS (= 67,000 ดอลลาร์)

ระบบเงินที่มีการจัดการแบบ HOURS มีมานานในประวัติศาสตร์ของเงินตราท้องถิ่นซึ่งมักนิยมใช้กันในช่วงเศรษฐกิจวิกฤติ ตัวอย่าง หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ในประเทศออสเตรเลียเมืองชื่อเวสต์เกิลก็เคยพิมพ์ธนบัตรท้องถิ่นมาใช้เองเพื่อสร้างโครงการพื้นฐาน และทั่วเมืองนี้ก็มีการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินตราท้องถิ่น ก่อนที่จะระบอบไปยังเมืองอื่น ๆ แต่รัฐบาลได้สั่งห้ามใช้เงินตราในสหรัฐอเมริกายุคเศรษฐกิจตกต่ำก็เคยมีการใช้เงินตราท้องถิ่นเช่นกัน

4.2.2 ประเภทที่ 2 (Community Barter Currency) เป็นเงินตราทางเลือกในรูปแบบการทำบัญชี Credits/Debits ซึ่งแสดงการแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ ระหว่างสมาชิกของชมรม ระบบนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของ Mutual Credit (MCS) ในที่นี้ MCS คือระบบการแลกเปลี่ยนชนิดหนึ่ง เงินตราที่จะใช้ในการแลกเปลี่ยนจะถูกสร้างขึ้นมาในช่วงการแลกเปลี่ยนและจะปรากฏบัญชีรายรับรายจ่ายของทั้ง 2 ฝ่ายที่แลกเปลี่ยนกัน เงินตราทางเลือกประเภทนี้ที่รู้จักกันดีที่สุดคือ ระบบ LETS (Local Exchange Trading Schemes) ใช้กันแพร่หลายใน อังกฤษ แคนาดา ฝรั่งเศส (SEL) และชมรม Green Dollar Exchange ในออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ระบบนี้เกิดขึ้นท่ามกลางขบวนการเคลื่อนไหว New Economics ในทศวรรษที่ 1980 แพร่หลายมากในช่วง 1990 ชมรม LETS ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากอาสาสมัครที่มีจิตใจทางด้านการพัฒนาชุมชน (เน้นการสร้างทุนสังคม Social Capital) และการแสวงหาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบใหม่ (Green Economy)

ในระบบ LETS สมาชิกแต่ละคนจะเสนอความต้องการของตนใน Directory ส่วนกลางว่าสินค้า / บริการอะไรบ้างที่ตนเองต้องการซื้อ/ขาย การแลกเปลี่ยนจะทำได้ตามราคาที่ตกลงกัน โดยใช้เงินตราทางเลือกที่ทั้ง 2 ฝ่ายคิดกันขึ้นมา (Local Virtual Currency) สมาชิกทั้ง 2 ฝ่ายติดต่อพบกัน จัดการแลกเปลี่ยนและบันทึกรายละเอียดลงในบัญชีของตน(ซึ่งหน่วยงานบัญชี

ส่วนกลางเป็นผู้ดูแล) ด้วยวิธีการนี้ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการกันตามความรู้ ความสามารถและเวลาที่ตนมีโดยไม่ต้องใช้เงินทางการเลยในอังกฤษมีการใช้ระบบ LETS ประมาณ 350 ชมรม สมาชิก 30,000 คน (ชมรมละไม่เกิน 100 คน)

ระบบ LETS มีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูท้องถิ่น แต่ขอบเขตเล็กมากและไม่ค่อยจะสนองตอบความต้องการของสมาชิกในชมรมมากนัก ระบบนี้ยังไม่กระจายในพื้นที่ยากจนและคนยากจนก็ไม่ได้เข้าร่วมโครงการด้วยอาจเป็นเพราะว่าปรัชญาของระบบแลกเปลี่ยน LETS ต้องการสร้างสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชน มากกว่าที่จะส่งเสริมธุรกิจชุมชน

4.2.3 ประเภทที่ 3 ของเงินตราทางเลือก คือ Volunteer Service Credit เป็นรูปแบบของสินเชื่อบริการแรงงาน (Service Credit) หรือ “ธนาคารเวลา” (TIME BANKS) ระบบนี้ใช้เวลาเป็นเงินตราทางเลือกเช่น ระบบ TIME DOLLAR ในสหรัฐ ถ้าคนหนึ่งทำงานให้ อีกคนหนึ่งเป็นเวลา 1 ชั่วโมงเขาก็ได้ 1 TIME DOLLAR ซึ่งจะเก็บไว้ในอนาคตก็ได้ หรือบริจาคให้คนอื่นในชมรม หรือเอาไปใช้ซื้อสินค้า/บริการที่มีการเสนอขายกันในชมรมในระบบนี้จะมีธนาคารเวลาคอยทำหน้าที่ประสานงานด้านอุปสงค์/อุปทาน สำหรับสินค้า/บริการให้แก่สมาชิกในชมรม ระบบนี้พัฒนาในประเทศสหรัฐอเมริกา กลางทศวรรษที่ 1980 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างระบบสวัสดิการสังคมให้แก่ผู้ยากไร้ในประเทศสหรัฐอเมริกามี 200 ธนาคาร/ชมรม เยอรมัน สวีเดน ญี่ปุ่น สหราชอาณาจักรอังกฤษ ก็มีระบบนี้เช่นกันโดยเน้นรับสมาชิกที่มีจิตใจสร้างสรรค์ ชุมชน TIME BANKS เป็นระบบประเภท “เงินตราอาสาสมัคร” (Volunteer Currency) ที่ต้องการลดช่องว่างการบริการของรัฐและภาคเอกชน เป็นระบบที่ต้องการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) โดยสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นและช่วยเหลือกัน

4.3 ระบบการแลกเปลี่ยนในประเทศที่กำลังพัฒนา ถ้าเราใช้เงินเป็นเพียง “สื่อแลกเปลี่ยน” เงินก็มีความหมายใหม่ คือ ไม่ได้มีไว้เพื่อสร้างความร่ำรวย แต่มีไว้เพื่อแก้ปัญหา ความยากจนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญทฤษฎีการพัฒนาของ University of Leeds, รัชท์ เพียร์สันทำการวิเคราะห์ระบบแลกเปลี่ยน (Barter System) ที่มีการใช้เงินตราทางเลือกที่ Buenos Aires (อาร์เจนตินา) พบว่า เครือข่ายที่ชื่อ Global Exchange Network ประสบความสำเร็จพอสมควร เครือข่ายนี้ มีสมาชิกถึง 2 แสน 5 หมื่นคน และมีการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนกันในปริมาณเงินประมาณหนึ่งพันล้านดอลลาร์สหรัฐ

เพียร์สันเชื่อว่า วิกฤติเศรษฐกิจและการล่มสลายของระบบสวัสดิการสังคม ได้ทำให้ประชาชนเป็นจำนวนมาก หลุดจากกระแสหลักของการพัฒนา ไร้งานไร้เงิน ไร้ความมั่นคงทางสังคม ไม่มีสวัสดิการของทางราชการ เครือข่ายแลกเปลี่ยนกลายเป็นทางออกเดียวเพื่อความอยู่รอด จึงแพร่หลายกระจายทั่วประเทศ

เพียร์สันมีความคิดว่า กลุ่มชุมชนใน Leeds น่าจะตั้งเครือข่ายแบบเดียวกันบ้าง ดังนั้น Community Action Link ใน Chapel Allerton จึงได้เริ่มโครงการไปแล้ว เพียร์สันให้ข้อคิดว่าการนำเอาระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นไปใช้ เราไม่อาจลอกเลียนแบบกันได้ สิ่งที่เราทำได้คือ การได้รับแรงกระตุ้นและจินตนาการ ระบบที่ใช้จะต้องสอดคล้องกับบริบททางสังคมชุมชนท้องถิ่นของแต่ละแห่ง ที่อาร์เจนตินา ระบบมีไว้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม การว่างงาน ความยากจน Global Exchange Network ของอาร์เจนตินา เป็นระบบ “เงินตราสังคม” (Social Currency) แต่ในอังกฤษ เครือข่ายมีไว้เพื่อสร้างความสามัคคีชุมชนและความร่วมมือร่วมกัน

ในประเทศอาร์เจนตินาแต่ละภูมิภาคหรือจังหวัด มีการพิมพ์ธนบัตรของตนเอง ในเมืองหลวงเรียกกันว่า “Credito” แต่ละกลุ่มท้องถิ่น (เรียกว่า Nodo) จะทำการเปิดตลาดชุมชนอาทิตย์ละครั้งและบางครั้งก็มีการเปิดตลาดใหญ่ระดับภูมิภาค ทุกคนสามารถเข้าร่วมชมรม Nodo ได้โดยจะต้องผ่านการอบรม 2 ครั้ง เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและตกลงใจที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบของระบบนี้ ประชาชนจะตั้งราคาของตนเอง ส่วนเงินตราทางเลือกมีไว้สำหรับการแลกเปลี่ยนไม่ใช่เพื่อการสะสมความมั่งคั่ง สมาชิกใหม่ของ Nodo แต่ละคนได้รับเงิน 50 Credito (= 50 ดอลลาร์สหรัฐ) เพื่อเป็นทุนในการทำการค้า

จากคำบอกเล่าของเพียร์สัน รัฐบาลบางประเทศพิจารณาว่าเงินตราทางเลือกเป็นเรื่องอันตรายคุกคามอำนาจอธิปไตยทางการเงิน แต่รัฐบาลอาร์เจนตินากลับมีความเห็นว่า นี่เป็นทางเลือกที่เหมาะสมในยามวิกฤติ อีกทั้งยังได้ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนธุรกิจบางอย่างของเครือข่ายด้วย ในบางท้องถิ่นทางการอนุญาตให้ประชาชนเสียภาษีโดยใช้เงินตราชุมชน Credito ด้วย ธุรกิจเอกชนบางแห่งก็ช่วยบริจาคสิ่งของ / อาหารให้เครือข่ายและรับเงินตราทางเลือกเป็นค่าชำระสินค้า / บริการ

4.4 ประโยชน์ของระบบเงินตราทางเลือก ในอดีต กลุ่มผู้สนับสนุนเงินตราทางเลือกมักจะเน้นแต่เรื่องเกี่ยวกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น แต่ในปัจจุบัน ได้มีการนำเสนอเรื่องราวใหม่ๆ เข้าเชื่อมโยงด้วย นั่นคือ ชุมชนท้องถิ่นกับนิเวศวิทยา ในขณะที่มีการทดลองใช้ระบบเงินตราทางเลือกกันมากขึ้นทั่วโลก บรรดานักวิจัยและกลุ่มผู้ทดลองใช้ระบบนี้พยายามชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ในด้านต่างๆ ของเงินตราทางเลือก ซึ่งอาจสรุปได้ ดังนี้

4.4.1 การหมุนเวียนของเงินตราในท้องถิ่นมีปริมาณมากขึ้น ในขณะเดียวกันเงินก็มีสภาพคล่องมากขึ้น เพราะเงินทางเลือกไม่ไหลหายไปไหน

4.4.2 เงินตราทางเลือกช่วยให้มีตลาดใหม่ ๆ เกิดขึ้น อย่างมั่นคงในท้องถิ่นนอกจากนี้ ชุมชนก็สามารถเริ่มผลิตสินค้า/บริการ ได้เอง โดยไม่ต้องนำมาจากภายนอกซึ่งจะช่วยให้มีการจ้างงานมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานในอุตสาหกรรมขนาดเล็กของหมู่บ้าน

4.4.3 กิจกรรมหลายอย่างไม่เคยมีค่าตอบแทน เริ่มความหมายเพิ่มขึ้นมา เช่น งานเลี้ยงดูลูกหลาน งานทั่วไปของผู้หญิง งานหัตถกรรม งานชุมชนต่าง ๆ

4.4.4 เงินตราทางเลือกไม่มีดอกเบี้ย จึงไม่มีแรงจูงใจที่กระตุ้นให้ผู้คนดำเนินการลงทุนในกิจกรรมที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

4.4.5 ระบบเงินตราทางเลือกเป็นเครือข่ายทางเศรษฐกิจ ที่มีความหมายต่อการแก้ไขปัญหาสังคมด้วย เช่น สนับสนุนการช่วยเหลือกันและกัน อันนำไปสู่การลดช่องว่างทางรายได้ และทรัพย์สินสมบัติในชุมชน

4.4.6 ในยามเศรษฐกิจตกต่ำระบบเงินตราทางเลือกจะเป็นทางเลือกที่สำคัญในการบรรเทาความเดือดร้อนของชุมชน

4.5 ปัญหาที่น่าวิตกเกี่ยวกับเงินตราทางเลือก กลุ่มธุรกิจภาคเอกชน (ขนาดใหญ่) ธุรกิจต่างชาติและรัฐบาลกลาง มักมีข้อโต้แย้งว่า การทดลองใช้ระบบเงินตราทางเลือก อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพของเศรษฐกิจ ทำลายเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และอาจเป็นภัยต่อชุมชนได้ นอกจากนี้อาจไม่บรรลุจุดหมายที่เคยใฝ่ฝันกัน ข้อวิตกที่สำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

4.5.1 ในระบบเงินตราทางเลือกไม่มีการแข่งขัน เศรษฐกิจไม่มีประสิทธิภาพทำให้ผู้บริโภคเสียประโยชน์

4.5.2 ถ้ามีเงินตราทางเลือกมากเกินไป โดยที่ปริมาณสินค้าและบริการและการแลกเปลี่ยนมีน้อย ภาวะเงินเฟ้ออาจเกิดขึ้นได้

4.5.3 ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน เกิดขึ้นในรูปแบบที่รัฐบาลกลางไม่สามารถเรียกร้องเก็บภาษีได้

4.5.4 ระบบเงินตราทางเลือกไม่มีดอกเบี้ย ดังนั้นจึงไม่มีแรงจูงใจให้มีการออมทรัพย์สินและการลงทุน

4.5.5 เงินตราทางเลือก เป็นสิ่งที่ปลอมแปลงกันง่าย และไม่มีระบบป้องกันที่มีประสิทธิภาพ จากประสบการณ์ สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นอยู่เสมอ แม้ไม่มีจำนวนมาก

เรื่องที่ภาคธุรกิจเอกชนวิตกมากที่สุด เห็นจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่เรียกว่า การทำให้เศรษฐกิจมีสถานะภาพที่ไม่เป็นทางการ (In Formalization of the Economy) ถ้าระบบเงินตราทางเลือกแพร่หลายมากขึ้น เศรษฐกิจท้องถิ่นก็จะขยายตัวพร้อมกับระบบการผลิตท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจภาคที่มีใช่ทางการที่มีต้นทุนต่ำ มีการจ้างแรงงานโดยใช้เงินตราท้องถิ่น ไม่ต้องเสียภาษีผลผลิตสินค้าและบริการขายในราคาต่ำกว่าธุรกิจภาคทางการ (Formal Sector) ซึ่งไม่อาจแข่งขันกันได้ ธุรกิจท้องถิ่นที่เป็นแบบทางการ จึงอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบพอสมควร นี่อาจเป็นแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการต่อต้านระบบเงินตราท้องถิ่น

นักทฤษฎีของเงินตราทางเลือกรับว่า ผลกระทบต่อชุมชนของระบบนี้อาจมีน้อยมากแต่อาจแก้ไขได้ กล่าวคือ เพื่อส่งเสริมการลงทุนขนาดย่อมให้กว้างขวาง ควรจะมีการนำเอา “ระบบเงินตราทางเลือก” ไปเชื่อมโยงกับแนวคิดการให้สินเชื่อขนาดเล็ก (Micro credit) ซึ่งนำเอาเงินทุนมาจากภายนอก หรือระดมทุนภายในชุมชนด้วยตัวเองแล้วปล่อยสินเชื่อให้แก่สมาชิกที่ต้องการลงทุน

4.6 ข้อควรคำนึงในการนำเอาเงินตราทางเลือกมาทดลองใช้ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเงินตราทางเลือกหรือระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น เป็นผลผลิตของโลกตะวันตกอย่างแท้จริงนอกจากนี้การทดลองใช้ระบบนี้ส่วนใหญ่ก็เกิดขึ้นในโลกตะวันตก ซึ่งเป็นพื้นที่ของชุมชนภายในประเทศอุตสาหกรรมที่มีการพัฒนาระดับสูงพอสมควร ความสำเร็จและความล้มเหลว จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเงื่อนไขเฉพาะของระบบและชุมชนในประเทศนั้น การนำเอาแนวคิดทฤษฎีระบบเงินตราทางเลือกมาทดลองใช้ในบริบทของโลกตะวันออก อย่างเช่นสังคมไทยจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำด้วยความระมัดระวัง

สิ่งที่สำคัญคือ เราไม่ได้เลียนแบบหรือยกเอาแบบจำลองมาใช้ทั้งหมด แนวคิดระบบเงินตราทางเลือกของโลกตะวันตก เป็นเพียงแรงกระตุ้นเท่านั้น เพื่อให้เราแสวงหาทางเลือกในการสร้างระบบแลกเปลี่ยนชุมชนแบบใหม่ (หรือแบบโบราณดั้งเดิม) ตัวอย่างตะวันตกเป็นเพียงแนวทางเพื่อให้เกิดจินตนาการใหม่ ๆ ที่เป็นของชุมชนพื้นบ้านเอง

นอกจากนั้นยังมีข้อคิดคำนึงอีกประการหนึ่ง จากประสบการณ์ของโลกตะวันตกเป็นที่ประจักษ์แน่ชัดว่า ธุรกิจชุมชนของเศรษฐกิจท้องถิ่น ไม่ค่อยจะให้ความสนใจเท่าใดนักเกี่ยวกับการใช้ระบบเงินตราทางเลือก (ตัวอย่างเช่น ระบบ LETS ซึ่งมีการบันทึก แต่เพียงรายรับรายจ่ายที่สำนักงานกลาง โดยไม่เห็นตัวเงินในรูปแบบธนบัตรธุรกิจ รู้สึกว่าเป็นระบบที่สลับซับซ้อนเกินไปดูเหมือนจะง่าย แต่ใช้ยากในการแลกเปลี่ยนประจำวัน) ดังนั้น ถ้าหากประเทศไทยจะนำเอาระบบนี้มาใช้กับธุรกิจชุมชน ก็จะต้องจินตนาการเพิ่มขึ้นอีกสองเท่าในการแสวงหารูปแบบที่ง่ายมีประสิทธิภาพ และคำนึงถึงธุรกิจชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งตนเองของชุมชนและการให้ประโยชน์แก่กลุ่มผู้ยากไร้ในสังคมชนบทของเรา (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ 2547 : 3-9)

4.7 ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นแบบ LETS ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงที่สุดและแพร่หลายมากที่สุดในพื้นที่ต่าง ๆ ของโลกเห็นจะเป็นระบบที่เรียกว่า LETS หรือ Local Exchange Trading Systems แต่ในประเทศไทยดูเหมือนว่าไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกัน ดังนั้น จึงมีเหตุผลอย่างยิ่งที่เราจะมาทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับระบบนี้ เพื่อที่จะนำมาเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นหรือระบบเงินตราทางเลือก

บุคคลสำคัญที่มีส่วนพัฒนาแนวคิดใหม่เกี่ยวกับ LETS คือ ไมเคิล ลินตัน ซึ่งเป็น

ผู้เชี่ยวชาญในด้าน Systems Analysis ในบริษัทที่เขาตั้งขึ้นมาเอง Landsman Community Services Ltd. ในเมืองเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในหุบเขา Comox Valley ใกล้ Vancouver (Canadian British Columbia) เขาวิเคราะห์ว่าปัญหาความยากจน ปัญหาสิ่งแวดล้อม และสังคมในชุมชนของเราเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจท้องถิ่น ซึ่งต้องพึ่งพาระบบเงินตราของชาติเป็นอย่างมาก เมื่อกระแสของเงินตราของชาติมีระดับลดลง ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนก็มีความรุนแรงมากขึ้น เขาสังเกตต่อไปว่าในความเป็นจริงในชุมชนของเขา หลายสิ่งหลายอย่างไม่มีความขาดแคลนอะไรเลย สภาพภาพในการพัฒนาท้องถิ่นมีอยู่มาก แต่สิ่งที่ขาดแคลนก็คือ เงินตรา ผู้คนในชุมชนขาดอย่างเดียวคือ “สื่อแลกเปลี่ยน” ดังนั้นปัญหาที่จะต้องแก้ไขก็คือ ค้นหาเงินตราแบบใหม่ที่จะเข้ามามีบทบาทเสริมเงินตราของชาติ ในการแก้ไขปัญหของชุมชน นี้คือ ที่มาของคำถามว่า ทำไมเราต้องมี “เงินตราทางเลือก” (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ 2547 : 11)

4.7.1 หลักการพื้นฐานของ LETS เงินตราทางเลือกเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ “ชุมชน” (Community) และ “เงินส่วนตัว” (Personal Money) ชุมชนในที่นี้ หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันและกัน LETS คือ ชุมชนเช่นนี้ สมาชิกของ LETS มีจุดมุ่งหมายเดียวกันที่จะรับใช้ซึ่งกันและกัน และรับใช้ชุมชนของตนเองโดยไม่แสวงหากำไรหรือดอกเบี้ย

เงินตราทางเลือกเป็น “เงินส่วนตัว” หมายความว่าสมาชิกของ LETS จะทำการแลกเปลี่ยนกันโดยใช้เงินตราท้องถิ่นและสมาชิกแต่ละคนจะผลิตเงินตราท้องถิ่นของตนเองขึ้นมาโดยไม่จำกัดปริมาณ โดยต้องทำให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง การแลกเปลี่ยนจะเริ่มต้นจาก 0 และติดลบไปเรื่อย ๆ Negative Balance โดยที่ผู้ซื้อผู้นั้นมีพันธกิจที่จะต้องชำระหนี้ ณ เวลาที่เหมาะสม ตามที่ตกลงกันในอนาคต LETS เป็นระบบปิด และดุลบัญชีโดยรวมจะอยู่ในระดับ 0 ตลอดเวลา ซึ่งหมายความว่า LETS เป็นระบบที่เลี้ยงตัวเองและไม่ต้องการผลิตเงินตัวจริงขึ้นมาเลย

LETS ในแนวคิดของลินตัน มีหลักการพื้นฐานห้าประการ ในการสร้างระบบเงินตราท้องถิ่นในพื้นที่อื่น ๆ ของโลก บางระบบอาจไม่มีหลักการทั้งห้านี้ได้ ซึ่งไม่ใช่ประเด็นที่สำคัญนักสำหรับสมาชิกของ LETS พวกเขาจะต้องยึดหลักการทั้งห้าข้อดังต่อไปนี้

4.7.1.1 LETS เป็นระบบที่ไม่แสวงหากำไร มีจริยธรรมเศรษฐกิจที่ไม่ยึดมั่นในเรื่องกำไรและค่าคอมมิชชั่น แต่การทำงานบริหารโครงการต้องมีประสิทธิภาพ และมีการตอบแทนด้วยเงินตราท้องถิ่น

4.7.1.2 สมาชิกของ LETS ต้องมีความเชื่อใจกันและกัน ในการแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ และมีพันธกิจที่จะต้องชำระหนี้เมื่อดุลบัญชีของตนติดลบ

4.7.1.3 เพื่อให้ระบบ LETS ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกต้องมี

ความเชื่อมั่นในระบบจะเป็นเช่นนี้ได้ จะต้องทำให้ระบบมีความโปร่งใส นั่นคือ มีการเปิดเผยข้อมูล ข่าวสาร / ตัวเลข ซึ่งกันและกัน สมาชิกชมรมแต่ละคนสามารถรู้ข้อมูลของสมาชิกอื่น ๆ ได้เกี่ยวกับ คุลบัญชีการแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ

4.7.1.4 เงินตราท้องถิ่นมีค่าเท่ากับเงินตราของชาติ ทั้งนี้เพื่อเป็นการง่ายทางปฏิบัติสำหรับสมาชิกซึ่งคุ้นเคยกับเงินตราของชาติแล้ว

4.7.1.5 LETS เป็นระบบเงินตราซึ่งมีหน้าที่ เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเท่านั้น LETS ไม่ใช่เป็นสื่อเพื่อทำกำไร ในระบบนี้ ไม่มีคำว่า “ดอกเบี้ย” ในคุลบัญชีไม่มี “ดอกเบี้ย” ซึ่งหมายถึง “Interest-Free Credit”

4.7.2 ระบบบริหารของ LETS การใช้ระบบเงินตราทางเลือกแบบ LETS ก่อนข้างมีเงื่อนไขทางด้านสถาบันมากพอสมควร เพื่อให้แลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ เป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพและมีความโปร่งใส ผู้คิดระบบ LETS ชี้แจงว่า จำเป็นต้องมีการสร้างสถาบันบางอย่างขึ้นมาซึ่งมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

4.7.2.1 หน่วยงานทะเบียนกลาง สมาชิกของ LETS บางคนต้องมาทำหน้าที่ในหน่วยงานนี้ เพื่อบันทึกการแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ และดูแลเรื่องบัญชีของสมาชิกทั้งหมด รวมทั้งเปิดเผยข้อมูลทั้งหมดให้สมาชิกรับรู้เพื่อความโปร่งใส

4.7.2.2 หน่วยพิทักษ์กฏระเบียบ มีหน้าที่เพื่อดูแลตรวจตราให้ทุกอย่างเป็นไปตามกฏระเบียบ และอุดมการณ์ของระบบ LETS ที่เน้นการรับใช้สังคมและพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชน

4.7.2.3 หน่วยงานที่ปรึกษา มีหน้าที่กำกับดูแลติดตามการทำงานของระบบ LETS และให้คำปรึกษาแก่หน่วยงานทะเบียนกลาง และหน่วยพิทักษ์กฏระเบียบนอกจากนี้ยังทำงานด้านสื่อสารขององค์กร เพื่อคอยรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิก เกี่ยวกับประสิทธิภาพของการบริหารงาน

ระบบ LETS ต้องมีหน่วยงานกลางเหล่านี้เพื่อประสานงานการแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้ต้นทุนต่ำสุดในการบริหารงาน บุคลากรของหน่วยบริหารงานโดยความสมัครใจ และรับค่าตอบแทนต่ำ ในรูปแบบของเงินตราทางเลือก

ผู้คิดระบบ LETS มีความเห็นว่า ค่าใช้จ่ายในการบริหารระบบควรจะถูกจำกัดให้อยู่ในระดับต่ำสุด กองทุนบริหารกับกองทุนพัฒนาระบบ ควรจะแยกจากกันเด็ดขาด และถ้าเป็นไปได้สมาชิกของชมรม LETS ก็ควรจะจ่ายค่าธรรมเนียมเล็กน้อย เพื่อเข้ากองทุนบริหาร

4.7.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบแลกเปลี่ยน LETS ลินตันและบริษัทของเขา Landsman Community Services มีความเชื่อมั่นว่า ระบบ LETS สามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนทุก

แห่งทั่วโลก และปรับใช้ให้เข้ากับชุมชน องค์กรการกุศลหรือธุรกิจชุมชน ยุทธศาสตร์การพัฒนา เน้นเรื่องการปรับปรุงระบบ LETS ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีความหลากหลายมากขึ้น และมุ่งไปในการปรับใช้ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ระบบพื้นฐานของ LETS ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเน้นเรื่องการแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการโดยไม่หวังผลกำไรและดอกเบี้ย ลักษณะดังกล่าวเป็นหลักจริยธรรมของ LETS ในการ พัฒนาระบบนี้ ปัจจุบันมีการบรรจุ นิตจริยธรรมด้านต่าง ๆ เพิ่มเข้าไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

4.7.3.1 EthicalLETS ระบบนี้ใช้หลักการ Time Dollar System แรงงาน ทุกคนมีค่าเท่ากันหมด นอกจากนั้นอาจจะส่งเสริมหรือปฏิเสธพฤติกรรมบางอย่างของสมาชิก (เช่น ส่วนเสริมการอนุรักษ์ แต่ปฏิเสธการทำลายสิ่งแวดล้อม)

4.7.3.2 LETSupport สมาชิกของ LETS จะต้องบริจาคเงินส่วนหนึ่งให้แก่ กิจกรรมการกุศล หรือเพื่อพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม

4.7.3.3 LETShare สมาชิกของ LETS จะอุทิศเงิน/เวลาอย่างเท่าเทียมกัน ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

4.7.3.4 CapitaLETS สมาชิกบางคนจะเสนอบริการ สินค้า หรือการทำงาน ฟรี ให้แก่โครงการพัฒนาชุมชน โดยที่ตนเองไม่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงก็ได้ เพียงแต่จ่ายเงิน ให้กลุ่มคนจำนวนมากได้ทำงานโครงการพัฒนาท้องถิ่นก็ได้

4.7.3.5 MultiLETS ระบบ LETS พื้นฐานอาจเพิ่มเสริม LETS ให้มีมิติ ต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วพร้อม ๆ กัน

ถ้าธุรกิจชุมชนมีความสนใจที่จะสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมของ LETS ดังกล่าวระบบ LETS ก็พร้อมที่จะยินดีรับกองบริจาคข้างนอก เพื่อนำมาใช้ในโครงการพัฒนาท้องถิ่น (Contribution to Community)

4.7.4 การแพร่กระจายของระบบ LETS มีถิ่นกำเนิดที่แคนาดา และแพร่กระจาย ไปยังพื้นที่หลายแห่งทั่วโลกอย่างรวดเร็ว จนถึงปัจจุบัน โครงการแรกริเริ่มโดย Linton ในปี 1983 ที่ Comox Valley แต่ก็ดำรงอยู่ได้เพียงห้าปี เพราะว่า มีต้นทุนสูงในการบริหารงาน นอกจากนั้น สมาชิกของชมรมก็เริ่มไม่มีความเชื่อมั่นในระบบ โครงการ LETS ในพื้นที่อื่น ๆ ของแคนาดาก็ ประสบชะตากรรมเช่นเดียวกัน

การพัฒนาในระยะต่อมา เกิดขึ้นที่ British Columbia อีกครั้ง ตามมาด้วยการขยายตัว ไปยังออสเตรเลีย แมนเชสเตอร์ นิวซีแลนด์ โดยที่องค์การบริหารท้องถิ่นของประเทศเหล่านั้นให้การสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปี 1994 ชมรม LETS ที่ใหญ่ที่สุดในโลก อยู่ที่ Australian Blue Mountains มีสมาชิก 2,000 คน แลกเปลี่ยนสินค้า/บริการกัน ในมูลค่า 40,000

ดอลลาร์ต่อเดือน รัฐบาลท้องถิ่นของ Western Australia ให้เงินสนับสนุน 60,000 ดอลลาร์ เพื่อการพัฒนาชุมชนของ LETS

ในปี 1985 ระบบ LETS เริ่มเข้ามาในสหราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี 1991 เป็นต้นมา LETS แบบอังกฤษที่ใช้ชื่อว่า Letslink UK เริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันมีประมาณ 400 ชมรม และสมาชิก 20,000 คน ในพื้นที่บางแห่ง องค์การท้องถิ่นของรัฐบาลกลางและพรรคการเมืองได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของ LETS

ในภาคพื้นยุโรปคาดว่ามีระบบ LETS แพร่กระจายประมาณ 100 แห่ง ใน 16 ประเทศ เช่นเดียวกับกลุ่มประเทศในโลกที่สามก็ให้ความสนใจแก่โครงการการจัดตั้งระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่นมากขึ้น

4.7.5 ประโยชน์ของ LETS ใน “คัมภีร์” ของ LETS เราจะได้ยินเสมอว่า LETS มีเอกลักษณ์สองด้าน คือ ระบบนี้ทำงานในชุมชนและเพื่อชุมชน โดยผ่านการใช้สื่อของเงินส่วนตัว ระบบ LETS อาจจะมีจุดอ่อน เพราะจำกัดวงอยู่แต่ภายในชุมชนเท่านั้น แต่ก็อาจจะเป็นจุดแข็งด้วยก็ได้ เพราะการเน้นชุมชนก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้านด้วยกัน ดังจะเห็นได้ว่า “เอกสารโฆษณา” ของ LETS มีระบบวงจรปิดในระดับชุมชน ที่จะเข้ามาเสริมเงินตราของชาติ โดยให้เห็นประโยชน์ที่ชัดเจนหลายด้าน

4.7.5.1 เงินตราทางเลือกจะอยู่ในชุมชนไม่หายไปไหน การแลกเปลี่ยนมีวงจำกัดภายในชุมชนผลประโยชน์จะตกอยู่ในชุมชน

4.7.5.2 เงินตราทางเลือกใช้กันในชุมชนกระตุ้นธุรกิจให้ขยายตัว โดยมีต้นทุนต่ำสุด

4.7.5.3 เงินตราทางเลือกใช้กันภายในกลุ่มสมาชิกซึ่งรู้จักกันดี บรรยากาศแลกเปลี่ยน ไม่มีความตึงเครียด อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นให้แก่เครือข่ายสังคมของชุมชน

4.7.5.4 ธุรกิจชุมชนที่เข้าร่วมระบบ LETS จะบริจาคเงินจำนวนหนึ่งให้แก่การกุศลหรือการพัฒนาชุมชน สมาชิกของระบบ LETS ก็บริจาคเงินตราชุมชนให้แก่ชุมชนเช่นกัน

4.7.5.5 การพัฒนาระบบเงินตราทางเลือก มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการลดมลภาวะ กล่าวคือ หลักการพอเพียง (Self-Sufficiency) สามารถทำให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองมากขึ้น ไม่ต้องอาศัยการขนส่งมากมาย อันเป็นการลดมลภาวะทางอากาศ เราไม่อาจเอาเงินตราชุมชน ไปแก่งกำไรเพื่อการสนับสนุนธุรกิจบางอย่างที่อาจสร้างมลภาวะให้แก่ชุมชน

นอกจากนี้ การมีเงินตราชุมชน ก็เหมือนกับการมีเงินของตนเอง ซึ่งสามารถผลิตและเอาออกมาใช้ได้ตลอดเวลาตามความต้องการ เราสามารถตกลงแลกเปลี่ยนสินค้า/บริการได้โดยที่

ไม่ต้องใช้เงินที่ผลิตโดยทางการ

4.7.6 จุดอ่อนของ LETS ในเชิงทฤษฎี LETS นับว่าเป็นแนวคิดที่น่าสนใจ และกระตุ้นให้ที่นำจะนำไปทดลองปฏิบัติ แต่ในภาคปฏิบัติ อาจมีปัจจัยหลายอย่างที่ไม่เอื้ออำนวยให้ระบบนี้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง ดังจะได้ถึงดังต่อไปนี้

4.7.6.1 ในยุโรป ดังเช่นในสหราชอาณาจักร ที่ระบบ LETS เริ่มเข้าไปปรากฏตัวจะเห็นได้ว่าการแพร่กระจายมีจำกัดอย่างมากทั้งนี้เพราะ LETS ไม่มีเงินอำนาจ อิทธิพล มีแต่ความคิด มีแต่ข้อเสนอทางเลือก ชุมชนไม่ค่อยเข้าใจว่าเงินตราทางเลือก/ท้องถิ่น คืออะไรกันแน่ LETS มีระบบทำงานอย่างไร เศรษฐกิจแบบ LETS แตกต่างไปจากเศรษฐกิจแบบกระแสหลักของชาติอย่างไร ในภาคปฏิบัติ หน่วยงานที่ส่งเสริมการก่อตั้ง LETS เช่น Landsman Community Services หรือ LetsLink UK ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จในการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับระบบเงินตราทางเลือก

4.7.6.2 นักทฤษฎี LETS (รวมทั้ง ระบบเงินตราทางเลือกอื่น ๆ) มีแนวโน้มในการพัฒนา ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทางเลือกใหม่ ที่มีหลักการ แนวคิด และตรรกวิทยาที่ค่อนข้างแตกต่างไปจากทฤษฎีกระแสหลักอย่างมาก โดยคนทั่วไปอาจไม่เข้าใจ เช่น มีการ กล่าวถึงการต่อต้านเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจที่ไม่ต้องมีการคิดกำไร สิ้นเชื่อที่ปลอดจากดอกเบี้ย การเปิดบัญชีแลกเปลี่ยนมีคุณบัญญัติคิดลบ ฯลฯ

4.7.6.3 นักทฤษฎีของ LETS อ้างว่า ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่นไม่มีอะไรยุ่งยาก เพียงแต่ต้องรู้บัญชีทั้งหมดของสมาชิกแต่ละคน จะช่วยให้เข้าใจระบบการแลกเปลี่ยนทั้งหมด ระบบ LETS เป็นระบบเครือข่ายสังคมที่สมาชิกมีจิตสำนึกรับใช้ชุมชน ซื่อสัตย์ โปร่งใส มีการล้อผล แต่ในภาคปฏิบัติ ไม่มีหลักประกันเลยว่าจะไม่มีการทำผิด เช่น แลกเปลี่ยนสินเชื่อโดยไม่มีการชำระหนี้แล้วหนีออกจากชมรมไปในระบบ LETS ไม่มีการบอกชัดเจนว่า ในอนาคต คนผู้นั้นจะไม่มีโอกาสเข้ามาอยู่ในชมรมของ LETS ได้อีกหรือไม่

4.7.6.4 จากประสบการณ์ในสหราชอาณาจักร ระบบ LETS ยังไม่มีสถานภาพทางกฎหมายที่ชัดเจน Letslink UK พยายามรวบรวมข้อมูลทางกฎหมาย ติดต่อกับหน่วยงานกฎหมาย และนักการเมือง และพยายามป้อนข้อมูลกลับมาให้สมาชิกของโครงการ LETS ต่าง ๆ ได้รับรู้ทั่วราชอาณาจักร แต่จนถึงบัดนี้ ก็ยังไม่สามารถบอกได้ว่า LETS เป็นระบบที่สอดคล้องกับกฎหมายมากน้อยแค่ไหน ปัญหากฎหมายในสหราชอาณาจักรเกี่ยวกับ LETS ยังคงคลุมเครือมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ กรณีตัวอย่าง LETSgo ในนครแมนเชสเตอร์ ที่มีระบบ LETS ใหญ่ที่สุดในสหราชอาณาจักร สะท้อนให้เห็นว่า ในภาคปฏิบัติ สมาชิกของชมรมส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจ

ปรัชญาของ LETS และไม่ขาดซึ่งถึงวัตถุประสงค์ของโครงการและพันธกิจต่าง ๆ ที่จะต้องทำ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อระบบชุมชนปัญหาสำคัญอยู่ที่ระบบการบริหารและระบบการบริหาร และระบบข้อมูลข่าวสารที่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ รวมทั้งระบบการสื่อสารระหว่างสมาชิกของ ระบบ LETSgo ด้วยกันประการสุดท้าย ถ้าจะให้ระบบนี้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ต้องมีการ จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เพื่อฝึกอบรมผู้คนเข้าใจในระบบ LETS อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานของโครงการวิจัยและการพัฒนาระบบ LETS

4.7.7 LETS ระบบแลกเปลี่ยนเงินเชื่อเพื่อธุรกิจชุมชน ระบบแลกเปลี่ยนแบบ LETS อาจเรียกชื่ออีกอย่างได้ว่าเป็นระบบแลกเปลี่ยนเงินเชื่อ (Credit Exchange System) ใน ระบบนี้ ผู้ซื้อ / ผู้ขาย ทำการค้าธุรกิจกันโดยไม่ต้องใช้เงินทางการเลย (เงินบาท) พวกเขาไม่ ต้องการคิดว่า จะมีเงินพอไหน จะต้องไปกู้เงินหรือไม่ การซื้อขายสามารถเริ่มต้นได้โดยไม่มีเงิน ในประวัติศาสตร์โลกตะวันตก ตัวอย่างการแลกเปลี่ยนแบบนี้อยู่ในรูปแบบของสมาคมเงินเชื่อทาง บัญชี Credit Clearing Society หรือ (Credit Clearing Exchanges) ซึ่งก่อเกิดสงครามกลางเมือง ในสหรัฐอเมริกา ในยุคปัจจุบันก็มีธุรกิจหลายประเภท การได้ชื่อ Barter Exchanges หรือ Reciprocal Trade Associations ซึ่งใช้หลักการหักเงินเชื่อทางบัญชี

ในระบบหักเงินเชื่อทางบัญชีจะมีลักษณะคล้ายๆ กับกระบวนการที่ทำกันในธนาคาร พาณิชย์ ระบบนี้เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับธุรกิจชุมชน ในระดับท้องถิ่นในชมรม แลกเปลี่ยนเงินเชื่อ สมาชิกแต่ละคนจะเปิดบัญชีพร้อมกับการกำหนดวงเงินเงินเชื่อไว้อย่างชัดเจน ซึ่ง จะช่วยให้สมาชิกนั้น ๆ สามารถซื้อสินค้า / บริการ จากสมาชิกอื่น ๆ ในชมรมได้ โดยไม่ต้องกังวล ว่าจะหาเงินมาจากไหน เมื่อมีการซื้อขายเกิดขึ้น ผู้ซื้อจะมอบเช็คเครดิตให้ผู้ขายและผู้ขายจะลง บันทึกลงของเขา ผู้ซื้อจะดำเนินการซื้อไปเรื่อย ๆ ภายในวงเงินที่กำหนดไว้ในบัญชี

อาจจะแสดงตัวอย่างได้ดังต่อไปนี้ วิสาหกิจชุมชน กขค. เปิดบัญชีในชมรมแลกเปลี่ยนเงินเชื่อแห่งหนึ่งในท้องถิ่นชนบท เงินค่าประกันเริ่มต้นทั้งหมดมี 10,000 บัญ (ใช้เงินตรา ทางเลือก) วิสาหกิจชุมชน กขค. ได้วงเงินเงินเชื่อ 7,000 บัญ ในเดือนแรก กขค. ได้ซื้อสินค้า / บริการให้แก่สมาชิกต่าง ๆ ของชมรม เป็นมูลค่า 8,000 บัญ ในขณะที่เดียวกันก็ขายสินค้า / บริการ ให้แก่สมาชิกชมรมดังกล่าว เป็นมูลค่า 6,000 บัญ เมื่อถึงสิ้นเดือนที่หนึ่ง วิสาหกิจชุมชน กขค. มีดุลการค้าติดลบเท่ากับ -2,000 บัญ (ซึ่งนับว่าต่ำกว่าวงเงิน 7,000 บัญ)

ในเดือนที่สอง วิสาหกิจชุมชน กขค. มียอดซื้อสินค้ามูลค่า 6,000 บัญ ยอดขาย 9,000 บัญ ดุลบัญชีมีมูลค่า + 3,000 บัญ (Credit Balance) เมื่อถึงสิ้นเดือนที่สอง ดุลบัญชีสุทธิจะเท่ากับ + 3,000 - 2,000 + 1,000 บัญ ในเดือนที่ 3 วิสาหกิจชุมชน กขค. ซื้อสินค้าต่าง ๆ จากสมาชิก เป็นมูลค่า 10,000 บัญ และมีรายได้จากการขาย เป็นมูลค่า 8,000 บาท ดุลบัญชีสุทธิของเดือนนี้

เท่ากับ $-2,000 + 1,000 = -1,000$ บุญ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชน กขค. ไม่ได้ใช้เงินที่เป็นทางการแม้แต่น้อย แต่ก็สามารถทำการซื้อขายได้ภายใน 3 เดือน ได้ซื้อสินค้ามูลค่า 24,000 บุญ และขายไปได้ 23,000 บุญ (ขาดดุล 1,000 บุญ)

ในระบบนี้ สมาชิกของชมรมอาจตกลงกันเองเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดดุล ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ชำระด้วยเงินบาท เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ถ้าระบบแลกเปลี่ยนมีหลักค่าประกันที่ดี มีความมั่นคงก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีการหักบัญชีกันบ่อย ๆ ข้อสำคัญคือ จะต้องไม่มีการซื้อเกินมูลค่าวงเงินสินเชื่อที่กำหนดไว้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการทำบัญชีแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ ในธุรกิจชุมชน (Community Mutual Credit Exchange)

วันที่	ขาย ให้แก่	ซื้อ มาจาก	สินค้า/ บริการ	Debit สำหรับการ ซื้อมูลค่า (-)	Credit สำหรับการขาย มูลค่า (+)	ดุลบัญชี

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 18.

ในระบบนี้ไม่มีการคิดดอกเบี้ย แต่อาจมีการคิดค่าธรรมเนียม ซึ่งจะสูงต่ำแค่ไหนขึ้นอยู่กับมูลค่า + หรือ - ของดุลบัญชี ค่าธรรมเนียมจะกระตุ้นให้สมาชิกที่มีดุลบัญชีติดลบ เร่งจำหน่ายสินค้ามากขึ้น และสมาชิกที่มีดุลบัญชีบวกเร่งซื้อสินค้ามากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ระบบมีการหมุนเวียนสินเชื่ออย่างต่อเนื่อง และป้องกันไม่ให้อุทริกิจชุมชนเกิดความชะงักงัน นอกจากนี้ในช่วงที่มีการตกลงค้าขายกันก็ควรจะมีการคิดค่าธรรมเนียมด้วย เพื่อเอารายได้ส่วนนี้มาตั้งกองทุนป้องกันการล้มละลาย ระบบสินเชื่อทางบัญชีไม่ได้จำกัดวงอยู่ภายในชมรมเท่านั้น หากแต่ยัง

สามารถขยายวงหรือแลกเปลี่ยนกันระหว่างชมรมต่าง ๆ ในชุมชนได้ด้วย

4.7.8 การประเมินเชิงเศรษฐศาสตร์ชุมชน ในเชิงเศรษฐศาสตร์ LETS เป็นระบบที่ทำหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ จัดระบบการจัดการเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า / บริการ เป็นธนาคารให้เครดิตแก่สมาชิกและเป็นตัวกลางจัดให้อุปสงค์/อุปทาน มาพบกัน

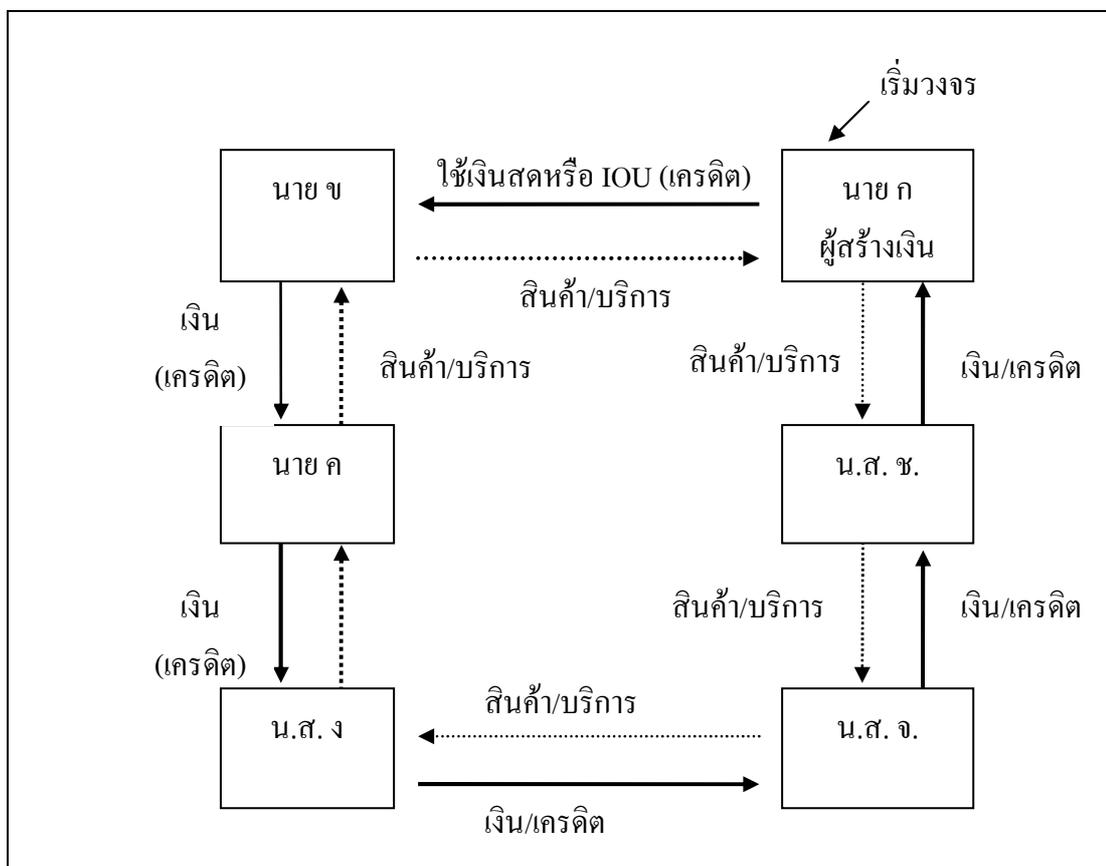
ทั้งสามหน้าที่รวมกันแล้วทำให้ LETS กลายเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพในฐานะที่เป็น “สื่อการแลกเปลี่ยน” เพื่อชุมชนท้องถิ่น แม้ว่าโลกปัจจุบัน LETS ในภาคปฏิบัติจะมีหลายรูปแบบแต่ส่วนใหญ่จะยึดหลักการพื้นฐานของ Linton ซึ่งเป็นผู้คิดค้นระบบนี้

LETSsystem คือเครือข่ายเศรษฐกิจที่มีกลไกควบคุมตนเอง ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกของเครือข่าย ผลิตเงินด้วยตนเองและจัดการดูแล สร้างของเงินด้วยตนเอง ภายในเครือข่ายพิเศษที่มีขอบเขตจำกัด

ในระบบนี้สมาชิกของ LETS จะมีบัญชีของตนเองโดยมีหน่วยงานกลางเป็นผู้บริหารระบบบัญชีทั้งหมด ถ้ามีการบริหารที่ดีทุกบัญชีจะมีดุล = 0 ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ ตามที่กล่าวมาแล้ว LETS เป็นระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนที่ใช้กลไกแบบที่เราเรียกว่า การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 3 แสดงกระแสไหลเวียนของเงินตราทางเลือกเป็นวงจร

ในวงจรจะเห็นได้ว่า นาย ก. เป็นผู้ริเริ่มการสร้าง “เงินตราทางเลือก” โดยซื้อสินค้า/บริการบางอย่างจาก นาย ข. โดยนาย ก. ให้เงินหรือสินค้าแก่นาย ข. เพื่อแสดงว่าสินค้านี้มีมูลค่าเท่าใด นาย ข. ก็ใช้เงิน “ฉันทเป็นหนี้เธอ” (IOU) นี้เพื่อได้สินค้าบางอย่างจาก นาย ค. IOU นี้จะเปลี่ยนมือไปหลายมือ หลายครั้ง จนในที่สุด IOU ก็กลับมาหานาย ก. ซึ่งเป็นผู้สร้างเงิน / IOU ในจุดนี้ นาย ก. จะต้องใช้หนี้ที่เขาสร้างขึ้นมา โดยการขายสินค้า/บริการ ซึ่งมีมูลค่าเท่ากับสินค้า/บริการ ที่เขาได้รับ เมื่อตอนเริ่มต้นวงจร และเขายินดีที่รับ IOU เป็นค่าจ้าง โดยที่ IOU นี้ก็คือ สิ่งที่เขาสร้างขึ้นมานั่นเอง ณ จุดนี้ นาย ก. ได้ทำให้เงินหมดสภาพลงเมื่อครบวงจร

กล่าวโดยสรุป ถ้าไม่มีการยอมรับในการแลกเปลี่ยนเงิน ก็ไม่มีความหมาย ถ้ามีการยอมรับกันไม่ว่าจะเป็นเงินบาท หรือเงินที่ชุมชนผลิตขึ้นมา เงินนั้นก็มีความหมาย จึงกล่าวได้ว่าเงินเกิดขึ้นมาจากการให้ผลประโยชน์กันและกันและการร่วมมือทำงานซึ่งกันและกัน เงินถูกสร้างขึ้นมา โดยผู้ซื้อและผู้ซื้อก็จะเป็นผู้ขายในที่สุด เพื่อที่จะได้เงินกลับคืนมา เป็นเช่นนี้จึงจะครบวงจร นั่นคือมีการแลกเปลี่ยนสินค้าบริการในตลาด โดยผู้ผลิตเงินจะเป็นผู้ซื้อจากคนอื่นๆ ในขั้นสุดท้าย ผู้ผลิตเงินก็จะเป็นผู้ผลิตสินค้า/บริการให้แก่ผู้อื่นด้วย นี่ก็สาระสำคัญของเงินที่สอดคล้องกับระบบวงจรของเงินอุคมคตินี้

ภาพที่ 3 แผนภูมิวงจรแลกเปลี่ยนเครดิตหรือเงินตราทางเลือก

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 20.

4.7.9 ระบบเครดิตเพื่อบริการแรงงาน (SCS) และ ระบบ Time Dollars อีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจในพัฒนาการของระบบเงินตราทางเลือก คือ ระบบที่เราเรียกว่า SCS หรือ Service Credit System (ระบบเครดิตเพื่อบริการแรงงาน) ซึ่งมาจากแนวคิดของ Edgar Cahn เขาวิจารณ์ว่า รัฐบาลกลาง (ของสหรัฐหรือโลกตะวันตก) มักไม่ค่อยสนใจแก้ไขปัญหาสังคม จึงมีความจำเป็นที่น่าจะต้องค้นคิดเงินตราแบบใหม่ ที่ไม่ต้องพึ่งพารัฐบาลและธนาคารชาติ ประชาชนควรจะคิดเงินตราของตนเองเพื่อใช้ระบบนี้ช่วยเหลือกันและกัน

แนวคิดพื้นฐานคือ บุคคลใดใช้แรงงานช่วยเหลือคนอื่นแทนที่จะได้ค่าจ้างเป็นดอลลาร์สหรัฐ เขาจะได้รับค่าจ้างในรูปแบบของ “สินเชื่อจากบริการ” (มูลค่าหนึ่ง Time Dollars = หนึ่งชั่วโมงของการใช้แรงงาน) ในภายหลังเมื่อเขาต้องการความช่วยเหลือ โดยการจ้างผู้อื่นมาทำงานให้เขาและเขาก็จ่ายสินเชื่อจากบริการที่มีอยู่เป็นค่าตอบแทน

ระบบนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะให้การแลกเปลี่ยนบริการแรงงานบนพื้นฐานของหนึ่งชั่วโมง ต่อหนึ่งชั่วโมง ตัวอย่างเช่น นาย ก. ทำงานให้ผู้สูงอายุ คือ นาย ข. เป็นเวลาสองชั่วโมง เขาได้รับค่าตอบแทนสอง Time Dollars ต่อมา นาย ก. เองต้องการความช่วยเหลือเช่นกัน เขาก็จะให้คนที่ทำงานช่วยเขาสอง Time Dollars

ในสหรัฐอเมริกา หลายเมืองได้ให้ความสนใจแก่ระบบการแลกเปลี่ยนแบบ Service Credit System ของ Cahn ในรัฐมิสซูรี รัฐบาลท้องถิ่นประกาศให้การสนับสนุนโครงการนี้ โดยบอกว่าถ้าไม่มีใครยอมรับ Time Dollars รัฐบาลจะเป็นผู้จัดซื้อบริการให้แก่คนที่ มี Time Dollars อยู่ในมือ นั่นก็คือ การประกันค่า Time Dollars นั้นเอง เป็นการประกันสังคมให้แก่ผู้ทุกข์ยาก ไปในตัวด้วย

โดยทั่วไปบุคคลที่อาสาสมัครทำงานรับใช้สังคมจะไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่ระบบ SCS นี้ต้องการให้คนทำงานได้รับการยอมรับจากสังคม ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือก็ จะมีความรู้สึกดีด้วยว่า ไม่ใช่เป็นคนที่ได้รับบริการจากการกุศล หากแต่พวกเขามีส่วนเป็นผู้ สร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้วย

Cahn ย้ำว่าการจ่าย/การรับค่าตอบแทนในรูปแบบเครดิตเป็นกระบวนการที่ทรงพลัง ในการผนึกความเป็นปึกแผ่นให้แก่ชุมชน การเชื่อมโยงกันโดยระบบเครดิตบริการแรงงาน ทำให้ ชุมชนร่วมมือกันอย่างแน่นแฟ้นในกิจกรรมหลายด้านนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการสร้างชุมชน

เงินที่เป็นทางการ เช่น เงินบาทเป็นสื่อที่เราเอาไปใช้แลกเปลี่ยนซื้อสินค้าบริการทั่วไป ได้แต่ Time Dollars สามารถซื้อได้เฉพาะบางสิ่งบางอย่างเท่านั้นที่มีคุณค่าพิเศษ เช่น ความเป็น เพื่อน ความรักและความห่วงใย Time Dollars กับ LETS มีข้อแตกต่างกันมากทางด้านอุดมการณ์ และวัตถุประสงค์ LETS จะเน้นการกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยการเสนอทางเลือกใหม่แทน ระบบเศรษฐกิจตลาดแบบเก่า นั่นก็คือสร้างตลาดชุมชนขึ้นมา โดยใช้กลไกการแลกเปลี่ยนแบบ LETS ส่วน Time Dollars ไม่เสนอทางเลือกใหม่ให้แก่เศรษฐกิจแบบตลาด หากแต่เน้นการ สนับสนุนในสิ่งที่ไม่มีทางเลือก เราทุกคนต้องมี ครอบครัว เพื่อนบ้าน มีบ้าน มีชุมชน สิ่ง เหล่านี้ไม่มีทางเลือกอย่างแน่นอน

ในอุดมการณ์ของ Cahn ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มโครงการ Time Dollars ย้ำว่า เงินตราเป็นสิ่ง สำคัญแต่มีอย่างอื่นสำคัญกว่าเขาเรียกว่า “เศรษฐกิจแก่นกลาง” (The Core Economy) อัน ประกอบด้วย บ้าน ครอบครัว เพื่อนบ้านและชุมชน ซึ่งสำคัญกว่าเศรษฐกิจแบบตลาด โครงการ LETS กระตุ้นเศรษฐกิจการค้าท้องถิ่นแล้วหวังว่า สิ่งนี้จะไปกระตุ้นความเป็นชุมชนต่อไป แต่ โครงการ Time Dollars เข้าไปกระตุ้น The Core Economy โดยตรงเพื่อให้ชุมชนได้อยู่บน พื้นฐานของความรัก ความห่วงใย วิถีวัฒนธรรม ชีวิตจิตวิญญาณและความเห็นแก่ประโยชน์

ส่วนรวม หลักการของ Time Dollars คือ การผลิตร่วมกัน (Co-Production) หมายความว่า ผู้ที่อยู่ในเศรษฐกิจแก่กลางจะทำให้การผลิต/บริโภค ในขณะที่เดียวกันก็ทำงานรับใช้ชุมชนด้วย โดยรับค่าตอบแทนเป็น Time Dollars

การบริหารจัดการระบบแลกเปลี่ยนแบบ Time Dollars มีลักษณะคล้ายกับ LETS นั่นคือ ต้องมีหน่วยกลาง (TIME BANK) ทำหน้าที่ประสานงานให้อุปสงค์/อุปทานมาพบกัน ข้อแตกต่างคือ หน่วยกลางของ Time Dollars จะเข้ามากำหนดโดยตรงว่าอาสาสมัครสังคม จะต้องไปทำงานรับใช้คนกลุ่มไหน ที่ไหนบ้าง ส่วนระบบ LETS จะแนะนำให้ผู้ซื้อ/ผู้ขาย มาพบกัน รู้จักกันและตกลงแลกเปลี่ยนกันเอง เปิดทางให้ผู้คนมีเสรีภาพเต็มที่ในการกำหนด หนทางของตนเอง

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ LETS เหมาะสมสำหรับการกระตุ้นเศรษฐกิจการค้าท้องถิ่น โดยที่สมาชิกจะต้องมีความสามารถ มีฝีมือในการทำธุรกิจจึงจะดำรงอยู่ได้ แต่ระบบแบบ Time Dollars จะเข้าไปช่วยเหลือกลุ่มบุคคลที่ไม่มีโอกาสชีวิต ที่เสียเปรียบ ถูกทอดทิ้ง ถูกตัดขาด จากสังคม ขณะเดียวกันก็ช่วยฟื้นฟูศักยภาพของบุคคลเหล่านี้ด้วยถ้าหากพวกเขาสามารถให้บริการ แก่ผู้อื่นเป็นการทดแทนได้ แต่ถ้าหากไม่ได้รัฐก็จะเป็นผู้ให้การอุดหนุน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

4.7.10 ระบบ Ithaca HOURS ในสหรัฐอเมริกา ระบบ LETS ไม่ค่อยได้รับความสนใจมากเท่าใดนัก นักวิเคราะห์ในวงการนี้ ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ว่าเป็นเพราะเหตุใด อย่างไรก็ตาม ระบบเงินตราท้องถิ่นที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในสหรัฐเป็นระบบที่เรียกว่า Ithaca HOURS โดยมี Paul Glover เป็นผู้ริเริ่มในเมือง Ithaca, NY โครงการนี้เริ่มเมื่อปลายปี 1991 และขยายตัวอย่างรวดเร็ว ภายในไม่กี่ปีมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ระบบนี้มีการผลิตธนบัตรของตนเอง เรียกว่า HOURS

ส่วนประกอบสำคัญของโครงการนี้คือการออกหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับเล็ก ๆ ชื่อว่า Ithaca MONEY โดยมี Glover เป็นผู้พิมพ์และผู้โฆษณาแจกจ่ายฟรี ในหนังสือพิมพ์มีข้อมูล ข่าวสารเกี่ยวกับเศรษฐกิจท้องถิ่น โครงการช่วยเหลือตนเองของชุมชน ประโยชน์ของเงินตราท้องถิ่น ฯลฯ วัตถุประสงค์หลักของหนังสือพิมพ์ คือ กระตุ้น ให้ธุรกิจเอกชนและกลุ่มบุคคล ต่างๆ ให้ยอมรับธนบัตร HOURS เพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้า/บริการ ในหนังสือพิมพ์มีการแจ้งข่าว ด้วยว่าใครต้องการซื้อ/ขายอะไรนอกจากนั้นยังรับลงโฆษณาซึ่งจะจ่ายเป็นดอลลาร์หรือ HOURS ก็ได้ในขณะเดียวกัน ทางหนังสือพิมพ์ก็แจก HOURS ให้กลุ่มคนที่มาเสนอรายการซื้อ/ขาย รวมทั้ง แจก HOURS ให้แก่ร้านค้าที่ยอมรับการจ่ายเงินเป็น HOURS ด้วย

ในบทวิเคราะห์เกี่ยวกับ “ เศรษฐศาสตร์รากหญ้า ” Grassroots Economics – ประชาชน

ชาวอิตาลี กำลังพิมพ์เงินตราของตนเอง เพื่อสร้างชุมชน และความเป็นอิสระ Paul Glover กล่าวตอนหนึ่งไว้ว่า

“ เราพิมพ์เงินตราของเราเอง ก็เพราะว่า เราเห็นดอลลาร์ของรัฐบาลกลางไหลเข้ามา ในมือเรา ผ่านมือคนไม่กี่คน เอาทองงอกจากป่าฝนของเราไปแล้วเราก็เอากำไรไปทำสงคราม ตรงกันข้ามระบบ Ithaca HOURS เงินตราของเราอยู่ในชุมชนเราเพื่อจ้างเราด้วยกันเอง ดอลลาร์ทำให้เราต้องพึ่งพาบริษัทข้ามชาติและธนาคารพาณิชย์มากขึ้น ส่วน HOURS ของเรา ส่งเสริมการค้าท้องถิ่นและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ตอบสนอง ความหวังใจของเราเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ”

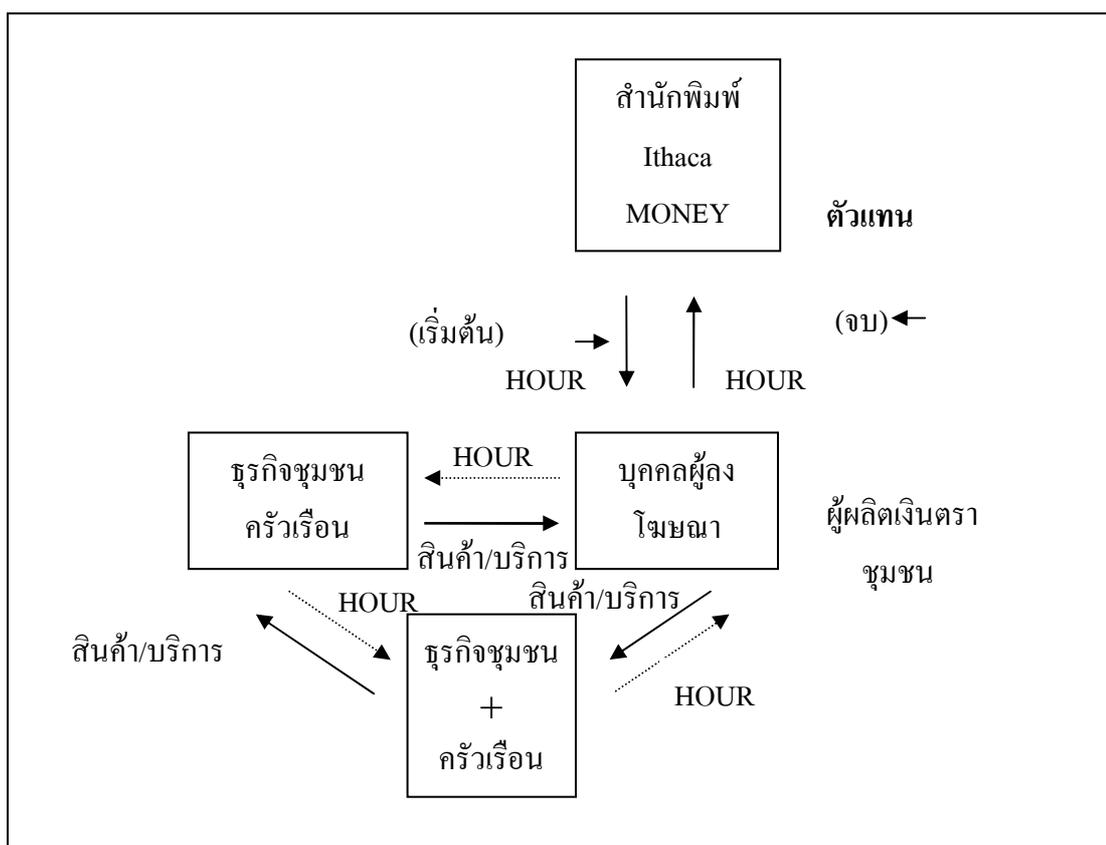
นี่คือปรัชญาของสิ่งที่เราเรียกว่า Grassroots Economics ที่เน้นว่า การสร้างระบบเงินตราท้องถิ่นของตนเอง ก็คือ การสร้างชุมชนอิสระที่เข้มแข็ง Glover บอกว่า เขาเป็นเพียงผู้พิมพ์ผู้โฆษณา นั่น ไม่ใช่เป็นผู้ผลิตเงินตราเพียงแต่ ผู้ที่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการก็จะได้รับเงินตราชุมชนจำนวนหนึ่งเป็นรางวัลตอบแทน และพวกเขาเหล่านั้นซึ่งมีประมาณ 1,000 คน ก็จะนำเงินตราไปหมุนเวียน แลกเปลี่ยนสินค้า/บริการ กันเอง ซึ่งจะทำให้ GDP ของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างยั่งยืน (ในที่นี้ GNP คือ ผลิตภัณฑ์รวมในระดับรากหญ้า Grassroots Economics)

มิติที่สำคัญของระบบ Ithaca HOURS คือ นอกจากประเด็นของความเป็นชุมชนอิสระที่เข้มแข็งแล้ว ยังให้ความสำคัญสูงในเรื่องความยุติธรรม ซึ่งมีความหมายว่า บุคคลควรจะได้ค่าจ้างอย่างเท่าเทียมกัน ในระบบนี้ หนึ่ง HOURS = 10 ดอลลาร์สหรัฐ (คนงานในชุมชนแถวๆ Ithaca ได้รับค่าจ้าง 10 ดอลลาร์ต่อหนึ่งชั่วโมง) Glover ผู้ค้นพบระบบ HOURS มีแนวคิดที่ ไม่ว่าจะทำอาชีพอะไร บุคคลควรจะได้รับค่าจ้างเท่ากัน ดังนั้นในโครงการ Ithaca HOURS ถ้าใครทำงานหนึ่งชั่วโมง ก็จะได้รับค่าตอบแทนหนึ่ง HOURS เท่านั้น หลายคนบอกว่าไม่ยุติธรรมเพราะฝีมือแรงงานไม่เท่ากัน ปัญญาชนควรจะได้รับมากกว่า แต่บางคนบอกว่า ถ้าเขาทำงานในระบบทุนนิยม เขาจะได้รับค่าจ้างสี่สิบ ดอลลาร์ต่อชั่วโมง แต่ในระบบ HOURS เขาขอมรับเงินตราทางเลือก และคิดค่าตอบแทนเพียงหนึ่ง HOURS เท่านั้น เพราะเขาเชื่อในอุดมการณ์ของ HOURS

นอกจากนี้ เงินจำนวนหนึ่งของ HOURS (คือประมาณร้อยละ 10) จะถูกนำไปจัดสรรให้องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนได้นำไปใช้เพื่อการพัฒนาสังคมของท้องถิ่น การบริจาคเป็นมิตินึ่งที่สำคัญทางด้านสังคมของระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นทั่ว ๆ ไป

4.7.11 ระบบ HOURS แบบปฏิรูป ระบบแลกเปลี่ยนแบบ Ithaca HOURS ไม่ใช่ระบบสมาชิกอย่างเป็นทางการ ทุกคนหรือธุรกิจชุมชนทุกแห่งสามารถเข้าร่วมได้ ถ้าเข้าใจและยอมรับศักยภาพของระบบนี้ โดยเพียงเข้าไปใช้บริการโฆษณาในจดหมายเหตุ Ithaca

MONEY ก็ได้รับเงินตราชุมชน HOURS เป็นรางวัลตอบแทน ซึ่งกระตุ้นให้ผู้คนและธุรกิจจำนวนไม่น้อยเข้าร่วมอย่างคึกคัก ระบบนี้ไม่มีการบันทึกข้อมูลแลกเปลี่ยนใดๆ ไม่มีสมุดบัญชีแสดงรายรับรายจ่าย ดังเช่นที่ทำกันในระบบ LETS ผู้คนและนักธุรกิจที่สนใจจะมาพบปะกันเป็นประจำ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มของการค้าขายในชุมชน และเพื่อตกลงกันว่าผลผลิตธนบัตร HOURS เพิ่มขึ้นอีกจำนวนเท่าใด เพื่อนำไปใช้หมุนเวียนแลกเปลี่ยนกัน

ภาพที่ 4 ระบบการหมุนเวียนของเงินตราทางเลือก HOURS

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 32.

ในระบบแบบนี้ ไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าการออกธนบัตร HOURS มีปริมาณสอดคล้องกับปริมาณสินค้า/บริการที่มีอยู่มากน้อยแค่ไหน และในระบบนี้ ไม่มีกลไกอะไรเลยที่จะมาควบคุมอุปสงค์/อุปทานทางการเงิน ถ้าความต้องการลดลง การค้าลดลง เงินตรา HOURS ในปริมาณเท่าเดิมก็ยังคงหมุนเวียนในชุมชนเหมือนเดิมและบางทีอาจเป็นไปได้ว่ามีการออกธนบัตร HOURS เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะระบบนี้ไม่มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณการค้าขาย ปริมาณเงินที่หมุน

เวียน และจำนวนคนที่เข้าร่วมโครงการเงินตรา HOURS

Greco เชื่อว่า ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนไม่ใช่การแลกเปลี่ยนของขวัญ Gift Exchange แบบประเพณีนิยม ซึ่งแลกเปลี่ยนสิ่งของกันตามความพอใจ นาย ก. อาจให้ นาย ข. 10 หน่วย แต่ นาย ข. อาจตอบแทน นาย ก. มากหรือน้อยกว่านั้นก็ได้ ปริมาณที่แน่นอนไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญ แต่ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเป็นระบบแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนมากกว่า โดยมีกฎว่า ถ้านาย ก. ให้ 10 หน่วย นาย ข. ก็ให้กลับคืน 10 หน่วยเช่นกัน หรือ ถ้าใครได้รับ 10 หน่วย เป็นรูปแบบสินเชื่อกว่า “ระบบ” เขาก็ต้องจ่ายคืนให้ “ระบบ” 10 หน่วยเช่นกัน

ดูเหมือนว่า ประชาชนและธุรกิจชุมชน ได้รับ “เงินตราทางเลือก” Ithaca HOURS จำนวนหนึ่ง และ HOURS นี้ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ไม่มีความชัดเจนว่า HOURS หมุนเวียนไปเรียบร้อยแล้ว เดินทางกลับเข้า “ระบบ” อย่างไร การจัดการแบบนี้อาจก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เราเรียกว่า Currency Debasement นั่นคือ มีเงินตรามากไป เมื่อเทียบกับสินค้า/บริการ ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่ามาก ผลสุดท้ายก็คือ HOURS จะไร้ค่า ไม่เป็นที่ยอมรับและระบบก็จะล่มสลาย

Greco เสนอว่า วิธีการแก้ไขปัญหานี้อย่างง่ายๆ คือ ต้องมีการทำข้อตกลงร่วมกัน (ระบบการแลกเปลี่ยนทุกระบบต้องมีข้อตกลงร่วมกันที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป) นั่นคือ สำนักพิมพ์ Ithaca MONEY มีหน้าที่ปฏิบัติงานในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนที่มาลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์ บุคคลใดก็ตามที่รับเงินตราทางเลือก HOURS ไปแล้วมีพันธกิจที่จะต้องส่งคืน HOURS ให้แก่ตัวแทนในจำนวนเดียวกัน เมื่อเขาไม่ต้องการเข้าร่วมโครงการแลกเปลี่ยนต่อไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ระบบการหมุนเวียนของเงินตราทางเลือก HOURS จะมีรูปร่างดังภาพที่ 4 ซึ่งมีจุดเริ่มต้นและจุดจบของ HOURS แบบครบวงจร

4.7.12 ระบบ Community way วิถีชุมชน Michael Linton and Erine Yacub ผู้นำนวัตกรรมทางด้านระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นพิมพ์บทวิเคราะห์เรื่อง “Community way” ลงในวารสารของแคนาดาชื่อ Making Waves โดยเสนอว่า แผนการ Community way ของพวกเขาจะเป็นทางเลือกใหม่สำหรับระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่น โดยจะนำเอาแนวคิดเงินตราทางเลือกมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชน แนวคิดหลักการของแผนการนี้ ปรากฏอยู่ในภาพที่ 5

Community Way หรือวิถีชุมชน เป็นแนวทางใหม่แนวทางหนึ่งเพื่อกระตุ้นให้มีการระดมทุนในระดับท้องถิ่น การบริจาครูปแบบของเงินตราชุมชน (ที่คิดขึ้นมาใหม่) จะไปเชื่อมโยงกับสามองค์กรในชุมชนด้วยกัน

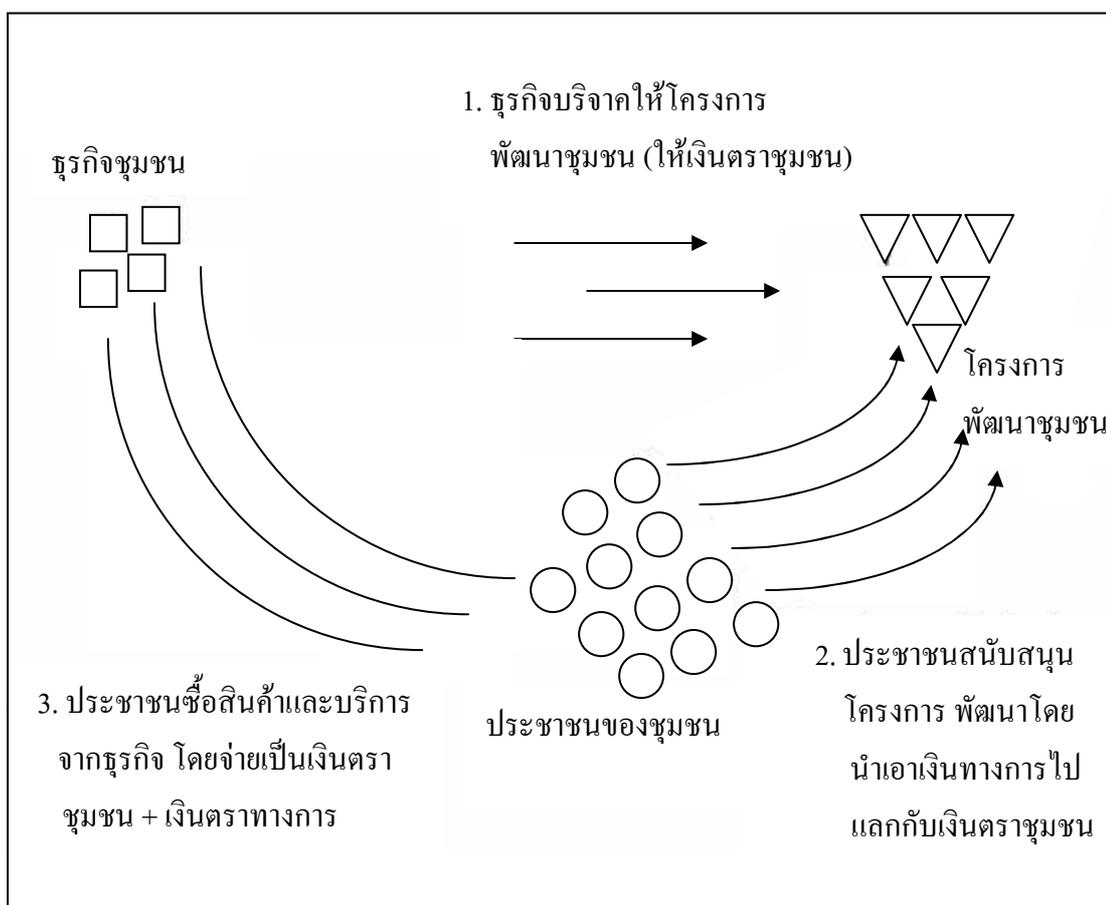
1. องค์กรพัฒนาชุมชน
2. องค์กรประชาชนที่อยู่ในชุมชน

3. องค์กรธุรกิจชุมชน

แต่ละองค์กรจะได้รับประโยชน์จากการหมุนเวียนของเงินตราชุมชน ไม่มีใครสูญเสียอะไรในระยะแรก แผนการจะเริ่มต้นด้วยการตั้งเป้าหมายหลัก นั่นคือจะระดมทุน จำนวนหนึ่งเพื่อนำมาใช้หมุนเวียนในชุมชน

4.7.12.1 องค์กรธุรกิจชุมชน จะบริจาคเงินสดสองล้านบาท CW\$ (เงินตราชุมชน ชื่อ Community Way Dollars) เพื่อสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชน (แล้วแต่จะเลือกโครงการไหน พร้อมกับสัญญาว่าใครจะซื้อสินค้า/บริการ สามารถจ่ายเป็นเงิน CW\$ ได้)

4.7.12.2 เมื่อได้เงินตราชุมชนมาแล้ว ประชาชนจะนำไปใช้จ่ายซื้อสินค้า/บริการจากธุรกิจชุมชน

ภาพที่ 5 แผนภูมิระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นแบบ “วิถีชุมชน” (Community Way)

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 34.

Linton and Yacub ผู้คิดระบบนี้เชื่อว่า นี่เป็นวิธีการที่ง่ายมากและไม่ต้องใช้เงินสด เพื่อที่จะพัฒนาชุมชน เพิ่มยอดขายและการผลิตของธุรกิจชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ธุรกิจก็มีลูกค้าประจำท้องถิ่น ด้วยวิธีการนี้เงินตราชุมชนกับเงินตราทางการมีค่าเท่ากัน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปจากธุรกิจชุมชน ประชาชนใช้เงินได้สะดวกและก็ช่วยพัฒนาชุมชนไปด้วย

นักคิดทั้งสองอธิบายว่า Community Way เป็นแผนการระดมทุนที่มีความยืดหยุ่น สามารถคำนวณได้ว่า ปริมาณเงินจะมีเท่าใด สำหรับโครงการพัฒนาชุมชน และเป็นวิธีการที่มีต้นทุนต่ำ ในการระดมทุน นอกจากนี้ธุรกิจชุมชนก็สามารถพยากรณ์ได้ว่า เงินหมุนเวียนในชุมชน จะมีมากน้อยเพียงใด

Greco นักวิเคราะห์ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น วิเคราะห์ว่า Community Way มีศักยภาพสูงในการโยกย้ายทรัพยากรท้องถิ่นจำนวนมาก เข้าไปสู่ “สาขาที่สาม” (หมายถึง สาขาที่ไม่แสวงหากำไร นั่นคือ โครงการพัฒนาชุมชน เป็นต้น) ในขณะเดียวกัน ขบวนการส่งเสริมแนวคิดเงินตราชุมชน ก็มีความคึกคักมากขึ้นด้วย วิธีนี้ช่วยให้เงินตราชุมชนมีโอกาสเข้าไปปรับใช้ การพัฒนาท้องถิ่นโดยตรง

ในภาคปฏิบัติ ไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีการดำเนินโครงการ Community Way ในพื้นที่ใดบ้างในระยะเริ่มต้นเมื่อปี 1996 วางแผนกันไว้ว่า จะปฏิบัติการทดลองในเขต Vancouver, BC และเขต San Francisco Bay

4.7.12.3 องค์กรประชาชน (หรือประชาชน) จะสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชนแบบไหนก็ได้ ข้อสำคัญก็คือ จะต้องเอาเงินตราทางการไปแลกกับเงินตราชุมชน (ในอัตรา 1: 1)

4.7.13 Community Service Coupons Greco เชื่อว่า ถ้าได้มีการทดลองโครงการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นแนวใหม่ ๆ อย่างเช่น Community Way และมีผลสำเร็จโครงการจะมีการขยายตัวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ อย่างรวดเร็วสำหรับตัวเองก็ได้คิดค้นโครงการใหม่ที่มีหลักการคล้ายๆ กับ Community Way โดยใช้ชื่อว่า “Community Service Coupons” กระบวนการตั้งระบบใหม่ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ธุรกิจชุมชน ประกาศพร้อมที่จะรับเงินตราชุมชนในการขายสินค้า/บริการของตนให้แก่ลูกค้า (คล้ายๆ กับให้คูปองส่วนลด)

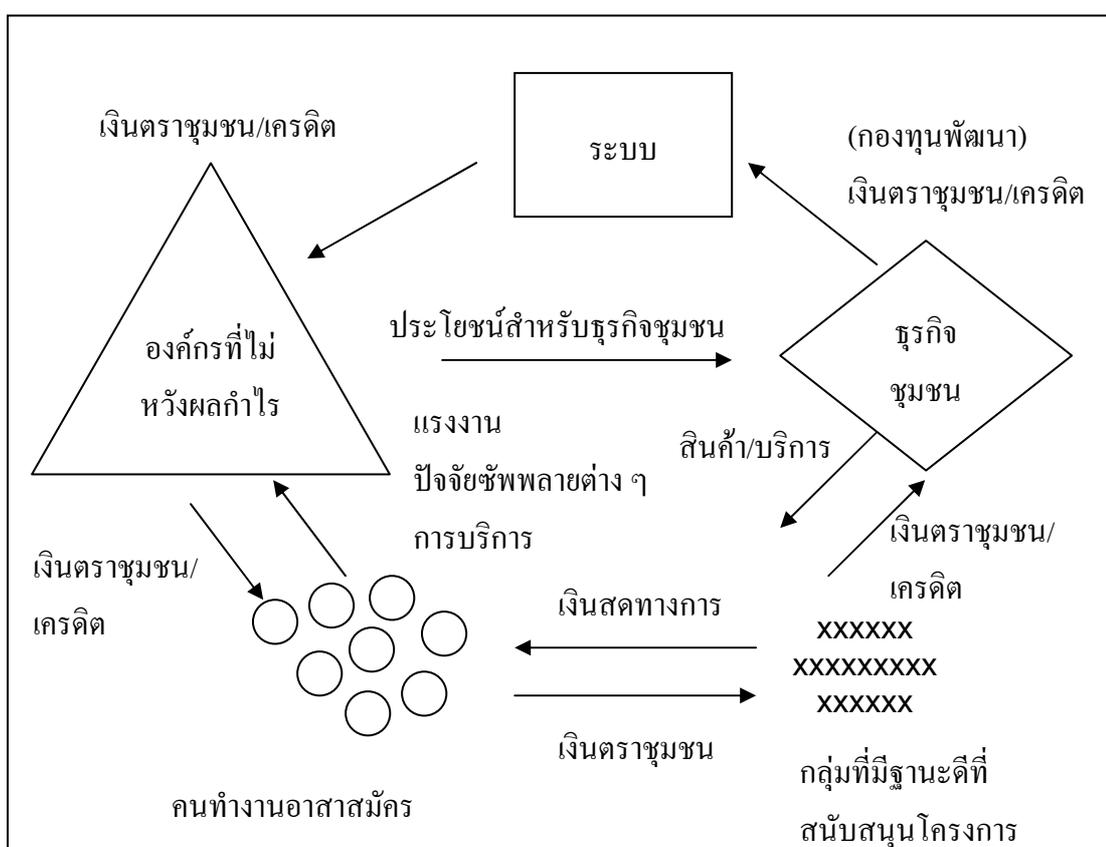
ขั้นที่ 2 เงินตราชุมชนมีพันธกิจในการบริจาคเงินเพื่อสร้างกองทุนให้แก่ “ระบบ” (ใช้เงินตราชุมชน) ระบบนำเอาเงินตรานี้ออกมาใช้ (ในรูปแบบของการออกพันธบัตรหรือเครดิต) โดยรู้ว่าในขั้นสุดท้าย ธุรกิจชุมชนจะนำเอาเครดิตนี้มาใช้คืน

ขั้นที่ 3 “ระบบ” จัดสรรพันธบัตร/เครดิต ให้แก่องค์กรที่ทำงานพัฒนาที่ไม่แสวงหา

ถ้าโครงการเหล่านี้ก็นำมาใช้ในการจ้างอาสาสมัครหรือซื้อวัสดุอุปกรณ์หรือบริการต่างๆ

ขั้นที่ 4 แรงงานอาสาสมัคร สามารถนำเงินตราชุมชนไปจ่ายซื้อสินค้า/บริการ จากธุรกิจชุมชน หรืออาจนำเอาเงินตราชุมชน ไปแลกเปลี่ยนสดทางการ จากกลุ่มผู้ที่มีฐานะดี

ขั้นที่ 5 เมื่อธุรกิจชุมชนนำเงิน/สินค้าทั้งหมดที่ได้มา ส่งกลับคืนให้ “ระบบ” ก็แปลว่าเป็นการครบวงจรแห่งการหมุนเวียนของเงินตราชุมชน เงินทั้งหมดก็จะหยุดพักอยู่ที่กองทุนจนกว่าจะมีผู้บริจาคใหม่ การออกพันธบัตรรอบต่อไป ก็เกิดพร้อม ๆ กับการหมุนเวียนของเงินตราชุมชน

ภาพที่ 6 แผนภูมิการระดมทุนเพื่อการพัฒนาชุมชน – บทบาทของเงินตราชุมชน

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิด และประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 36.

ในการหมุนเวียนนี้เงินอาจเปลี่ยนมือหลายมือ ก่อนจะถึงธุรกิจชุมชนขั้นสุดท้าย ในระบบนี้เงินตราชุมชนจะทำหน้าที่สองอย่าง คือรับใช้การระดมทุนเพื่อพัฒนาชุมชนในขณะเดียวกันก็เป็นสื่อแลกเปลี่ยนด้วย นอกจากนี้ในระบบนี้ จะมีการเพิ่มการระดมทุนตลอดเวลา ปริมาณเงินจะขยายตัวเพิ่มขึ้น จึงไม่เป็นการยากที่ธุรกิจบางราย จะถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิกของระบบ

เพียงแต่ว่าธุรกิจเหล่านั้น จะต้องส่งคืนเงินตรา/สินเชื่อให้แก่ “ระบบ” ตามที่ได้ตกลงกันไว้

ในภาพที่ 6 เราจะเห็นได้ว่าทุกฝ่ายในโครงการได้ประโยชน์กันอย่างถ้วนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจชุมชนที่บริจาคเงินตราท้องถิ่นให้แก่ “ระบบ” (กองทุนชุมชน) ได้ประโยชน์หลายอย่าง คือ เพิ่มยอดขาย มีบทบาททางสังคมในการพัฒนาชุมชน การโฆษณาสินค้า/บริการ มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในการทำธุรกิจ ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นทั่วไป ซึ่งจะเป็นผลดีต่อธุรกิจชุมชน

4.7.14 วงจรความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (WIR – WIRTSCHAFTSRING ECONOMIC) ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นที่มีอายุยาวนานที่สุดในโลก เป็นระบบที่มีชื่อเรียกว่า “WIR” เป็นคำเยอรมัน ย่อมาจากคำว่า Wirtschaftsring (อักษร 3 ตัวแรก = WIR) แปลว่า ชมรมเศรษฐกิจ หรือวงจรทางเศรษฐกิจ (Economic Circle) ซึ่งมีลักษณะคล้ายๆ ระบบสหกรณ์ ระบบ WIR ก่อตั้งเป็นครั้งแรกที่นคร Zurich ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อปี 1934 และยังคงดำรงอยู่มาจนถึงวันนี้ รวมทั้งสิ้นมีอายุ 70 ปีแล้ว ในช่วงนั้นผู้ก่อตั้ง ได้อาแบบอย่างมาจากแบบจำลองระบบแลกเปลี่ยนแบบวงกลม (Ring Exchange System) ของกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย และบอลติก ในขณะที่เดียวกันกลุ่มนี้ได้ยึดถือเอาแนวคิดของเศรษฐศาสตร์เยอรมัน Silvio Gesell เป็นอุดมการณ์หลักของ WIR ด้วย แลกเปลี่ยนสินค้า/บริการอย่างอิสระเสรี ไม่บูครีดเพื่อนมนุษย์ และไม่ต้องมีการบีบบังคับจากรัฐบาล แนวคิดดังกล่าวมีความเห็นว่าการคิดดอกเบี้ยเป็นการทุจริตที่ชั่วร้าย ระบบ WIR จึงไม่มีคำว่า “ดอกเบี้ย” ตามปรัชญาของ Gesell

ในยุคเริ่มต้นขอ WIR คือเครือข่ายของกลุ่มนักธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลางที่รวมตัวกัน เพื่อให้สินเชื่อแก่กัน เพื่อลดการพึ่งพาระบบธนาคารพาณิชย์ที่คิดดอกเบี้ยสูง ในระยะต่อมา WIR เพิ่มมิติในการช่วยเหลือกลุ่มอาชีพที่มีความทุกข์ยากด้วย แต่โดยทั่วไปแล้ว WIR คือ การรวมตัวทางด้านธุรกิจโดยเฉพาะ

WIR เป็นระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่น เพื่อธุรกิจโดยเฉพาะสมาชิกของชมรมจะได้รับเงินทุน อัตราดอกเบี้ย = 0 (แต่ต้องมีหลักค้ำประกันตามกฎหมายธนาคารของสวิส) สมาชิกแต่ละคนจะมีสมุดเช็คที่ใช้เงินตราชุมชน WIR พร้อมทั้งจดหมายเหตุที่มีการโฆษณาการซื้อขายสินค้า/บริการมากมาย คล้ายๆ กับ LETS

เงินตรา WIR ไม่อาจจะเอาไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินทางการฟรังก์สวิสได้ คณะทำงานด้านเครดิต จะกำหนดวงเงินกู้ไว้ในระดับหนึ่งในสามของยอดซื้อขายทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อรักษาค่าของเงิน WIR ให้มีเสถียรภาพ การชำระหนี้เงินกู้ต้องทำกันโดยใช้เงิน WIR แต่สมาชิกผู้ใดต้องการยุติความเป็นสมาชิก เขาจะต้องลงทะเบียนเงินส่วนเกิน (ดุลบัญชีที่เป็นบวก) ให้แก่ส่วนกลาง การชำระค่าใช้จ่ายใดโดยทั่วไป สามารถทำได้โดยการผสมผสานระหว่างเงินทางการกับเงิน WIR

ในระบบ WIR จะไม่มีการเปิดเผยข้อมูลใดในสมุดเงินบัญชี (ในระบบ LETS ต้องมีการแสดงตัวเลขยอดซื้อขายและดุลบัญชีทั้งหมดของสมาชิก)

เพราะว่า WIR เป็นระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นที่มีอายุยาวนานที่สุด เราจึงเห็นการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นและอาจขึ้นกับระบบแลกเปลี่ยนอื่น ๆ ด้วย ถ้าระบบนั้น ๆ มีการพัฒนาขึ้น อย่างเช่น WIR ในยุคเริ่มต้น ให้ความสำคัญแก่ชุมชน WIR ภาษาเยอรมัน แปลว่า “เรา” ยิ่งหมายถึง ชุมชน อันเป็นอุดมการณ์ของชาวสวิสที่บ่งว่า แต่ละคนจะรวมพลังกันเป็นชุมชน เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง WIR ในยุคบุกเบิกไม่มีเฉพาะกลุ่มธุรกิจชุมชนเท่านั้น ชาวนา กรรมกร ข้าราชการชั้นผู้น้อย ก็เข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมได้ โดยมีเงินตราชุมชน WIR ไว้ใช้สำหรับซื้อสินค้าบริการ (ใช้เครดิตที่ปลอดดอกเบี้ย)

ในปัจจุบัน มีการบรรจุข้อความลงในข้อบังคับในข้อบังคับของ WIR ว่า ธุรกิจของชนชั้นกลางเท่านั้น จะเข้ามาเป็นสมาชิกของ WIR ได้ ชนชั้นกลางในที่นี้ หมายถึง ธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลาง (ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่หรือธุรกิจขนาดใหญ่ ไม่เป็นที่ต้อนรับใน WIR ประชาชนทั่วไปก็เข้ามาเป็นสมาชิกไม่ได้ WIR เลยแปรสภาพเป็นองค์กรที่ช่วยเหลือกันเองระหว่างธุรกิจการค้า/บริการ/ผลิตขนาดเล็กและขนาดกลาง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกันและกัน แปลว่าผลประโยชน์ของกลุ่มอยู่เหนือผลประโยชน์ของบุคคล) WIR กลายเป็นองค์กรการค้าที่ใช้ระบบการแลกเปลี่ยนของตนเองต่อสู้กับอำนาจอิทธิพลของบริษัทยักษ์ใหญ่ ในสายตาของนักทฤษฎี WIR ข้อสรุปของ WIR คือ ความสำเร็จในเชิงธุรกิจที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างอุดมการณ์กับความป็นมืออาชีพในการประกอบการ (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ 2547 : 3-9)

5. แนวคิดรูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน หมายถึง ระบบที่สมาชิกในชุมชนจัดการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกันเอง ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนอาจเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า หรือบริการโดยตรง การแลกเปลี่ยนโดยใช้สื่อกลางบางพื้นที่ใช้ระบบหักบัญชี หลายชุมชนในต่างประเทศมีการสร้าง “ระบบเงินตรา” ขึ้นมาเพื่อใช้ในท้องถิ่นของตน เงินตราทางเลือกสามารถใช้จ่ายในท้องถิ่น ออมทรัพย์ในท้องถิ่น และลงทุนในท้องถิ่นได้ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนไม่ใช่เพียงแต่เป็นเครื่องมือเพื่อการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นเครื่องมือสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ (อภิชัย พันธเสน และ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกิ 2547 : 1)

ในอดีตสังคมไทย สมาชิกในชุมชนมีความใกล้ชิดกันเปรียบเสมือนเป็นครอบครัวใหญ่ มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน จึงเป็นระบบ “ขอ-ให้-แบ่งปัน” ไม่จำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนเป็นสิ่ง

ของกลับคืน แต่เมื่อลักษณะการผลิตมีความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น สมาชิกในสังคมเน้นความเป็นเจ้าของส่วนตัวมากขึ้น ในขณะที่ยังมีความต้องการสิ่งของและบริการ นอกเหนือจากที่ตนผลิตได้ ระบบแลกเปลี่ยนจึงเกิดขึ้น

ปัจจุบันระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ แคนาดา ญี่ปุ่น ออกเตรเลียและนิวซีแลนด์ เป็นระบบที่เกิดขึ้นจากความต้องการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน กลุ่มยูฟูในประเทศญี่ปุ่นมีความต้องการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินพลังเศรษฐกิจของ นายทุนที่เข้าสู่ชุมชน เกื้อหนุนให้ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขณะที่ระบบในประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น อาร์เจนตินา มีเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนการว่างงาน หลังวิกฤตเศรษฐกิจ และการล่มสลายของระบบสวัสดิการสังคม

สำหรับประเทศไทยความสัมพันธ์ในชุมชนลดน้อยลง และยังคงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ดังนั้นระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจึงเกิดขึ้น จากความต้องการฟื้นฟูความสัมพันธ์ภายในชุมชน และความต้องการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้

1. เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของสมาชิกโดยคาดว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจะช่วยลดรายจ่ายเงินสดและช่วยออมเงินบาท
2. เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารและวัตถุดิบของชุมชน เช่นกลุ่มทางภาคใต้ไม่สามารถปลูกข้าวได้พอเพียงกับการบริโภคในชุมชน จึงต้องการแลกเปลี่ยนสินค้าประมงกับข้าวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน กลุ่มส่วนใหญ่คาดว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจะช่วยลดการพึ่งพิงเงินบาท กระตุ้นให้เกิดการผลิตเพื่อใช้ในชุมชน
4. เพื่อลดความเสี่ยงและต้นทุนในการดำเนินธุรกิจชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าวังทองสุพรรณบุรี แลกวัตถุดิบกับผลผลิตของสมาชิก

สิ่งสำคัญที่ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนแตกต่างจากระบบเงินตราของประเทศ คือแนวคิดหลัก และรูปแบบระบบเงินตราของประเทศมีหลักการ และจุดแข็งอยู่ที่ความสะดวกในการแลกเปลี่ยนทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจและการขยายความสามารถในการบริโภคผ่านการขยายการผลิตและการลงทุนคนต่างถิ่นก็สามารถแลกเปลี่ยนได้โดยใช้เงินตราและไม่จำเป็นต้องรู้จักกัน

อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์เศรษฐกิจปัจจุบัน การไม่มีเงินบาทเป็นอุปสรรคในการผลิตและความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ในแต่ละชุมชน ยังคงมีปัจจัยในการดำรงชีพและการผลิต เช่น วัตถุดิบตามธรรมชาติและแรงงานความผันผวนของค่าเงินดอลลาร์และเงินบาท ส่งผลส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นผ่านราคาสินค้าที่ชุมชนต้องซื้อหาจากภายนอก

ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนตั้งอยู่บนหลักการของความไว้วางใจและช่วยเหลือกัน ซึ่งมีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนและก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง โดยใช้ปัจจัยการผลิตที่มีในชุมชนเพื่อผลิตสินค้าและบริการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ส่วนต่างของมูลค่านั้นอาจไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับการแลกเปลี่ยนระหว่างคนรู้จักที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน ต้องการช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจ ภายใต้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน สมาชิกสามารถกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนได้ตามความสมัครใจของผู้ซื้อและผู้ขายการได้พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้ากันในชุมชน ช่วยฟื้นความสัมพันธ์ในชุมชนทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อกัน เป็นพลังสู่ความร่วมมือในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน เนื่องจากระบบเกิดจากข้อตกลงร่วมกันในหมู่สมาชิกที่รู้จักกัน ไว้วางใจกัน การใช้จึงมีขอบเขตจำกัดเฉพาะกลุ่ม ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนแบบที่ใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน คือ เงินตราทางเลือคนั้น ไม่มีดอกเบี้ย ไม่สามารถสะสมค่าได้ สมาชิกจึงจำเป็นต้องนำเงินตราชุมชนมาใช้ให้เกิดการผลิตและบริการหมุนเวียนในชุมชน การสร้างระบบแลกเปลี่ยนย่อย ๆ ขึ้นมาในท้องถิ่นจะทำให้เกิดกิจกรรมการแลกเปลี่ยน กระตุ้นการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน และช่วยสมาชิกออมเงินบาท

5.1 รูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน มีสองประเภท คือ ระบบแลกเปลี่ยนภายในชุมชน และระบบแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน

5.1.1 ระบบแลกเปลี่ยนภายในชุมชน มีสามรูปแบบ คือ ระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า ระบบที่ใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน และระบบการหักบัญชี

5.1.1.1 ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้าโดยตรง เป็นระบบที่สมาชิกสามารถนำสิ่งของมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของกันโดยตรง สินค้าที่ใช้แลกเปลี่ยนส่วนใหญ่เป็นพืชผักอาหาร การจัดใช้รูปแบบง่าย ๆ เป็นตลาดนัดแลกเปลี่ยนชุมชน อาจทำการแลกเปลี่ยนกันที่ลานหรือศาลา วัด ศาลาของศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นต้น บางกลุ่มอาจมีกระดานข่าวแจ้งว่าใครจะนำสินค้าอะไรมาแลกเปลี่ยนหรือต้องการอะไรบางกลุ่มที่จัดร่วมกันหลายหมู่บ้านจะใช้วิธีส่งข่าวถึงกันทางโทรศัพท์ โดยมีแกนนำกลุ่มเป็นผู้ประสานงาน บางกลุ่มจะกำหนดการจัดตลาดนัดเป็นประจำทุกเดือนบางกลุ่มใช้วิธีนัดเป็นครั้ง ๆ ไปตามความสะดวกของสมาชิก

กลุ่มที่จัดการแลกเปลี่ยนโดยตรง เช่น กลุ่มบ้านวังตอตั้ง จ. ชัยภูมิ ศูนย์การเรียนรู้พลังชุมชน ต. ห้วยบง จ. ชัยภูมิ กลุ่มเยาวชนฮักดินน้ำชี จ. ชัยภูมิ กลุ่มบ้านเขาน้อย จ. พิษณุโลก

5.1.1.2 ระบบใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน มีการสร้างบัตรแลกเปลี่ยนชุมชนใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน มีคณะทำงานเป็นหน่วยกลางดูแลการออกบัตรการหมุนเวียนและการใช้บัตรได้แก่

กลุ่ม อ. กุดชุม จ. ยโสธร (ระบบ “บุญกุดชุม”) ประกอบด้วย กลุ่มพัฒนาชุมชนเพื่อการ

พึ่งตนเอง บ้านสันติสุข อ.กุฉินทรม จ.ยโสธร กลุ่มพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง บ้านโคกกลาง อ.กุฉินทรม จ.ยโสธร กลุ่มเกษตรยั่งยืนยุคหนองขอ อ.กุฉินทรม จ.ยโสธร

กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ จ.มุกดาหาร (ระบบ “ทุน”)

กลุ่มเกษตรอินทรีย์ จำกัด อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา (ระบบ “ใจ”)

ระบบ “บุญกุฉินทรม” ที่บ้านสันติสุขมีสมาชิก 23 ครัวเรือน บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนมีหน่วยที่เรียกว่า “บุญ” บริหารงานโดยมีคณะทำงานบุญกุฉินทรม คณะทำงานบุญกุฉินทรมจะเป็นผู้ออกบุญให้ 100 บุญต่อครัวเรือน สมาชิกสามารถใช้บุญคู่กับเงินบาทได้ โดยมีการสำรวจการใช้บุญเป็นระยะ และต้องส่งบุญคืนภายในระยะเวลาที่กำหนด การแลกเปลี่ยนสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาตามความพอใจของกลุ่มแลกเปลี่ยน มีการจัดตลาดนัดชุมชนเป็นกิจกรรมเสริม

ระบบ “ทุน” มีสมาชิก 18 คน บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนทำด้วยกระดาษอย่างง่ายมีหน่วยเรียกว่า “ทุน” มีคณะกรรมการกลางดูแล มีเยาวชนสามคนเป็นฝ่ายประสานงานและบันทึกข้อมูล คณะกรรมการเป็นผู้ออก “ทุน” ให้ 10 ทุนต่อคน สามารถใช้ “ทุน” ร่วมกับเงินบาทได้ และมีการจัดตลาดนัดชุมชนและแผงขายสินค้าของกลุ่มสมาชิก

ระบบ “ใจ” มีสมาชิก 10 คน การดำเนินการมีคณะกรรมการกลางดูแลโดยสมาชิกรับข้าวและมูลสัตว์มอบให้กลุ่มเพื่อแลก “ใจ” ที่เป็นบัตรที่ดัดแปลงจากบัตรโทรศัพท์ที่ใช้แล้ว สมาชิกสามารถใช้ “ใจ” ร่วมกับเงินบาทได้ โดยชำระเงินบาทสำหรับส่วนของต้นทุนสินค้า และชำระ “ใจ” สำหรับส่วนของกำไรหรือแรงงาน

5.1.1.3 ระบบแลกเปลี่ยนโดยมีการหักบัญชี การหักบัญชีมีการลงรายการรับ รายการจ่ายและยอดคงเหลือสำหรับสมาชิกแต่ละคน กลุ่มที่ใช้เกิดขึ้นกับการแลกเปลี่ยนผ่านร้านค้าชุมชนซึ่งใช้ “บาท” เป็นหน่วยทางบัญชี เนื่องจากร้านค้าชุมชนมีการซื้อขายสินค้าอื่น ๆ กับภายนอกด้วยเงินบาท จึงเป็นการสะดวกกว่าที่จะมี “บาท” เป็นหน่วยทางบัญชีเพียงหน่วยเดียว ในการแลกเปลี่ยน สมาชิกจะเอาสินค้าของตนมาแลกกับสินค้าในร้านค้าชุมชน แล้วทางร้านค้าลงบัญชีรับจ่ายไว้ อาจชำระส่วนที่ขาดเหลือเป็นเงินบาทในทันทีหรือหักบัญชีค้างไว้ กลุ่มที่แลกเปลี่ยนโดยการหักบัญชี ได้แก่

กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา กรุงเทพมหานคร สมาชิกทำชาลาเปา ขนม และอาหารที่หลากหลาย หรือมาช่วยทำงานในกลุ่มแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ร้านค้าชุมชน

กลุ่มผู้ผลิตกรงนกและหัวกรงนก จ.สงขลา สมาชิกแลกกรงนกที่ประกอบขึ้นกับวัสดุอุปกรณ์หรือสินค้าในร้านค้าชุมชนกลุ่มจะนำหัวกรงนก และกรงนกไปจำหน่ายในชุมชนและภายนอกชุมชนต่อไป

กลุ่มทอผ้าบ้านวังทอง จ. สุพรรณบุรี สมาชิกนำผ้าทอมาแลกกับเส้นไหมประดิษฐ์และ

สินค้าค้าอุปโภคบริโภคในร้านค้าชุมชน ที่กลุ่มรับซื้อสินค้าบางอย่างมาจากกลุ่มเครือข่าย

5.1.2 การเปรียบเทียบระบบแลกเปลี่ยนในชุมชน 3 ระบบ

5.1.2.1 ระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า เกิดขึ้นได้ง่ายที่สุด เนื่องจากต้นทุนการบริหารจัดการต่ำที่สุด ระบบไม่ซับซ้อนและมีความยืดหยุ่น ไม่มีกฎเกณฑ์มากมายเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเดิมของชุมชน ส่วนใหญ่จะไม่มี การติดหนี้สิน ยกเว้นบางกรณีอาจมีการนำสินค้าไปก่อนแล้วค่อยนำสินค้าอื่นมาแลกเปลี่ยนในภายหลัง ข้อดีอีกประการหนึ่งของการแลกเปลี่ยนโดยตรงคือ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนของกลุ่มสามารถเกิดขึ้นได้แม้ชุมชนจะไม่มีทุนทางสังคมมากนัก เพียงแต่สมาชิกต้องการแลกเปลี่ยน ผลคือ ระบบนี้ทำให้สมาชิกได้รู้จักใกล้ชิดกันมากขึ้น

ข้อจำกัดของระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้าเกิดขึ้น ในกรณีที่ความต้องการไม่ตรงกัน ณ จุดเวลานั้น เช่น การแลกเปลี่ยนโดยสารรถมอเตอร์ไซด์ กับ อาหาร จำเป็นที่สมาชิกจะต้องรู้จักไว้ใจกันจึงจะยอมให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง “ได้รับ” ก่อน ข้อจำกัดที่พบอีกประการหนึ่ง คือกรณีเกิดวิกฤติ เช่น ภัยแล้ง ทำให้ผลผลิตที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนเสียหาย ในกรณีเช่นนี้ระบบแลกเปลี่ยนโดยใช้บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนหรือระบบหักบัญชี และการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนจะสามารถช่วยลดปัญหาความต้องการที่ตรงกันในเวลาที่กำหนดได้

5.1.2.2 ระบบหักบัญชี มีกลุ่มที่ใช้ระบบนี้เป็นจำนวนน้อย เนื่องจากชาวบ้านทั่วไปยังไม่คุ้นเคยกับระบบลงบัญชี จึงเหมาะกับกลุ่มที่มีความคุ้นเคยกับระบบบัญชี เช่น ร้านค้าชุมชน อีกทั้งยังเป็นระบบซื้อขายเชื่อจนกว่าจะมีการหักบัญชี จำเป็นต้องมีความเอื้ออาทรไว้วางใจกันสูงหรือมีข้อมูลว่าจะมีโอกาสได้รับการชำระหนี้คืน ระบบนี้ใช้ได้ดีกับการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบกับสินค้า ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องพึ่งพากัน ผู้ใช้วัตถุดิบจำเป็นต้องขายสินค้าและผู้จำหน่ายสินค้าจำเป็นต้องทำให้เกิดการผลิต ระบบนี้มีข้อดีที่มีการคิดต้นทุนในการบริหารจัดการ ไว้ที่ร้านค้าชุมชนแล้วทำให้ระบบสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ไม่ต้องประสบปัญหาที่เนื่องมาจากการมีต้นทุนในการบริหารจัดการ นอกจากนี้ระบบนี้ยังสามารถเป็นระบบที่ใช้เชื่อมต่อกับระบบแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้แก่ระบบการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนด้วย เนื่องจากจะช่วยเพิ่มทางเลือกในการมีสินค้าที่สามารถบริการชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

5.1.2.3 ระบบที่ใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จะอยู่กึ่งกลางระหว่างสองระบบที่กล่าวแล้ว เนื่องจากใช้ง่ายกว่าระบบหักบัญชีเพราะสมาชิกแต่ละคนไม่ต้องจัดการบัญชีและได้รับบัตรแลกเปลี่ยนชุมชนเป็นหลักฐานสำหรับการชำระหนี้มีความสะดวกในการแลกเปลี่ยนมากกว่าระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า เพราะไม่ต้องรอความต้องการสินค้าตรงกันในขณะที่นั้น การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนขึ้นกับความพอใจระหว่างสมาชิกที่แลกเปลี่ยนกัน อีกทั้งบัตร

แลกเปลี่ยนชุมชนยังสามารถพบปะได้ แต่ระบบที่ใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนจะมีต้นทุนในการจัดการของหน่วยงานกลาง เช่น ในการกำหนดปริมาณบัตรชุมชน ดูแลให้บัตรมีการหมุนเวียนไม่กระจุกตัวหรือสะสมอยู่ที่คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การสะสมบัตรเกิดขึ้นกับสมาชิกที่ไม่สามารถผลิตสินค้ามาแลกเปลี่ยนได้จึงไม่ยอมใช้บัตร หรือเกิดกับสมาชิกที่ผลิตได้มากแต่ไม่มีความต้องการสินค้าของคนอื่น

5.1.3 ระบบแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ได้แก่ กลุ่มเพื่อน-เลี้ยว-เกดอ เกิดจากการร่วมมือระหว่างเครือข่ายศูนย์เรียนรู้พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จ.นครศรีธรรมราช กลุ่มในจังหวัดสงขลา กระบี่ กรุงเทพมหานคร ยโสธรและศรีสะเกษ เป็นการแลกเปลี่ยนอาหารทะเลแปรรูปและมะพร้าวจากภาคใต้กับข้าวสาร หอม กระเทียม จากภาคอีสานและภาคกลาง

ระบบแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนเกิดจากความต้องการสินค้า ที่ชุมชนท้องถิ่นของตนไม่สามารถผลิตได้ กลุ่มตั้งอยู่บนหลักการเพื่อนช่วยเพื่อน มีการระดมทุนในการผลิตและกระจายสินค้า โดยแต่ละชุมชนสำรวจการผลิตและความต้องการของสมาชิกในชุมชนเพื่อรวบรวมสินค้าจากสมาชิกและกระจายสินค้าที่แลกเปลี่ยนมาสู่สมาชิก โดยผ่านร้านค้าชุมชนของกลุ่ม

ระบบแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนมีศักยภาพสูงที่จะแก้ไขปัญหาความขาดแคลนวัตถุดิบในการผลิตในกลุ่มจากกรุงเทพมหานคร แก้ไขปัญหาขาดแคลนข้าวในภาคใต้ หรือในกลุ่มอื่น ๆ ที่อาจเคยผลิตข้าวได้แต่ประสบภัยแล้ง แต่การจัดการก็มีต้นทุนสูงเช่นกัน เนื่องจากต้องการข้อมูลช่องทางการขนส่ง และการบริหารจัดการที่ดีเพื่อลดต้นทุนการเก็บรักษา เป็นต้น ปัจจุบันกลุ่มเริ่มมีการแลกเปลี่ยนแล้วแต่ยังเป็นเพียงระยะเริ่มต้น

5.2 ตัวอย่างระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มต่าง ๆ

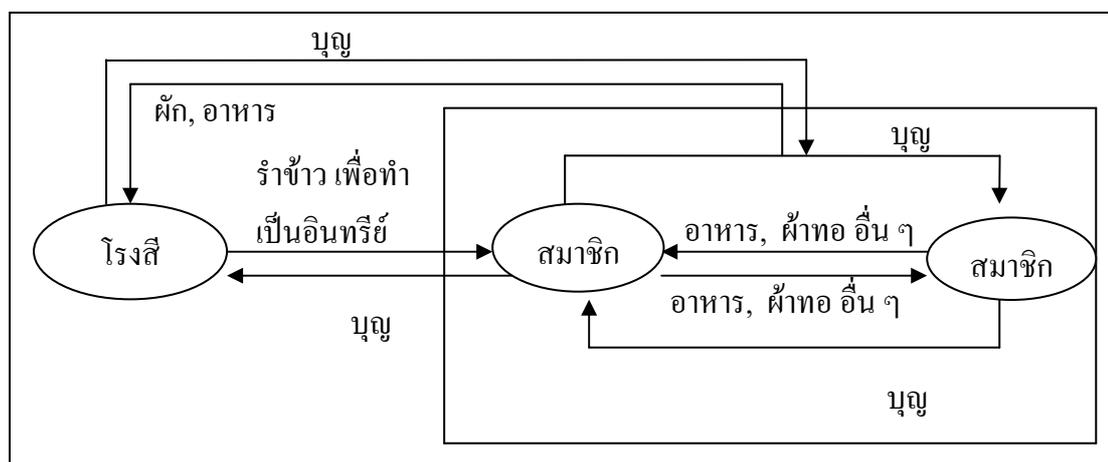
5.2.1 กลุ่มพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง บ้านสันติสุข อำเภอภูซุ่ม จังหวัดยโสธร เป็นกลุ่มแรกที่จัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนแบบใช้บัตรแลกเปลี่ยนซึ่งเดิมเรียกว่า “เบี้ยภูซุ่ม” หลังจากถูกกล่าวหาจากธนาคารแห่งประเทศไทยว่าทำผิดพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 จึงเปลี่ยนหน่วยเรียกบัตรแลกเปลี่ยนเป็น “บุญ”

กลุ่มบ้านสันติสุข เป็นกลุ่มที่มีทุนทางสังคมสูง ชุมชนเชื่อมั่นในแนวคิดพึ่งตนเองและต้องการนำแนวคิดสู่ภาคปฏิบัติแต่ยังไม่มีรูปแบบ จนกระทั่งเมื่อได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจากอาสาสมัครต่างประเทศ กลุ่มจึงเห็นว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนน่าจะเป็นเครื่องมือในการพึ่งตนเองได้ กลุ่มตัดสินใจเลือกระบบการใช้บัตรแลกเปลี่ยนเนื่องจากเห็นว่า เป็นระบบที่มีการใช้สะดวก คล้ายการใช้เงินบาท ส่วนระบบลงบันทึกบัญชีไม่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสมาชิกซึ่งไม่คุ้นเคยกับการเขียนและลงบัญชี

กลุ่มมีคณะกรรมการบุญ บริหารและเก็บข้อมูล สมาชิก 23 คน ได้รับบุญคนละ

100 บุญ และต้องส่งบุญคืนเมื่อครบกำหนด มีการจัดตลาดนัดชุมชนเพื่อให้สมาชิกได้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าทุกสัปดาห์ ในระยะแรก การแลกเปลี่ยนยังไม่หลากหลายเนื่องจากสมาชิกยังไม่รู้ความต้องการของเพื่อนสมาชิกคนอื่น ๆ สมาชิกบางคนเกรงว่าจะใช้บุญหมดไม่มีบุญคืนให้กลุ่มจึงไม่ยอมใช้บุญ กรรมการต้องทำความเข้าใจกับสมาชิก

ปัจจุบันกลุ่มเชื่อมโยงกับโรงสีชุมชนชมรมรักษ์ธรรมชาติ บ้านนาโสี ซึ่งเป็นหมู่บ้านอยู่ติดกัน มีนโยบายส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ ทุกเดือนโรงสีต้องเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 10,000 บาท ในการจัดเตรียมอาหารสำหรับสมาชิกที่มาช่วยงาน(เป็นสวัสดิการหรือค่าจ้างที่ไม่เป็นตัวเงิน) โรงสีจึงเปิดให้สมาชิกใช้ “บุญ” มาซื้อ แกลบรำไปจากโรงสีเพื่อนำไปทำปุ๋ย แล้วโรงสีก็นำ “บุญ” ไปซื้ออาหาร พืชผักจากสมาชิกทำให้ทั้งโรงสีและสมาชิกสามารถประหยัดการใช้จ่ายเงินบาทได้

ภาพที่ 7 ระบบบุญกุดชุม จ. ยโสธร

ที่มา : อภิชัย พันธเสน และ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกิ, การสังเคราะห์ผลการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 18.

จึงเป็นประเด็นน่าสนใจติดตามผลว่าการเชื่อมโยงดังกล่าว ส่งผลต่อชุมชนเพียงไร เนื่องจากเป็นโรงสีชุมชนขนาดใหญ่ มีสมาชิกกว่า 1,000 ราย และหากการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ มูลค่าการแลกเปลี่ยนเฉพาะส่วนที่เป็นอาหารของโรงสีและการหมุนเวียนของบุญจะสามารถสร้างมูลค่าการผลิตทางเศรษฐกิจในชุมชนคิดในหน่วยเงินบาทไม่น้อยกว่าประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน

การใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมีต้นทุนในการบริหารจัดการ แต่ก็ก็เป็นระบบที่สมาชิกสามารถเรียนรู้กลไกการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจได้ดี เมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น การจัด

บริหารจัดการจะซับซ้อนยุ่งยากมากขึ้น กลุ่มอาจต้องหาแนวทางจ่ายค่าตอบแทนให้แก่คณะทำงาน โดยอาจจ่ายเป็น “บุญ” ที่ได้มาจากการหักค่าธรรมเนียมจากสมาชิก เป็นต้น โดยวิธีนี้ระบบจะสามารถอยู่ได้ โดยไม่เป็นภาระหรือการเสียดุลของคณะทำงานบุญมากเกินไปในขณะเดียวกัน สมาชิกได้รับประโยชน์ก็มีส่วนช่วยรับภาระต้นทุนการจัดการ

5.2.2 กลุ่มอนุเยาวชนอัครต้นน้ำชี อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ เป็นกลุ่มอนุเยาวชนไม่เกิน 12 ปีที่รวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์การอนุรักษ์ต้นน้ำชี ซึ่งเป็นต้นน้ำอยู่พื้นที่ของหมู่บ้าน หมู่บ้านมีน้ำอุดมสมบูรณ์จึงปลูกพืชผักผลไม้ พืชไร่น้ำได้ผลดี ผู้ใหญ่จึงมีกิจกรรมการผลิตด้านการเกษตรตลอดทั้งปี

ตารางที่ 2 ระบบเงินตราทางเลือก กลุ่มเยาวชนอัครต้นน้ำชี

หน่วย : ชີ

วัน เดือน ปี	รายการ	รับ	จ่าย	คงเหลือ
20 ก.ค. 46	ซื้อไข่ 3 ฟอง	-	9	-9
20 ก.ค. 46	ขายกระท้อน 1 ลูก	5	-	-4
20 ก.ค. 46	ขายกระท้อน 1 ลูก	5	-	+1

ที่มา : อภิชัย พันธเสน และ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกิ, การสังเคราะห์ผลการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 19.

การแลกเปลี่ยนเป็นกิจกรรมเสริมของกลุ่ม โดยเด็ก ๆ จะนำอาหารมาแลกเปลี่ยนกันในเช้าวันอาทิตย์ สมาชิกตั้งราคาตามแต่จะตกลงกัน โดยมีราคาและหน่วยทางบัญชี เป็นหน่วย “ชີ” เด็ก ๆ แต่ละคนจะมีสมุดบัญชีของตนเองและเด็ก ๆ จะลงบัญชีรับจ่ายเอง ตัวเลขบัญชีจะเป็นบวกเมื่อ “รับชີ” หรือ “ให้ของ” และเป็นลบเมื่อ “จ่ายชີ” หรือ “รับของ” เมื่อสิ้นเดือนจะมีการคิดตัวเลขสุทธิ หากยังเป็นบวกหมายถึงมีการขายหรือผลิตให้แก่เพื่อสมาชิกมากกว่ารับจากเพื่อนสมาชิก เป็นที่น่าสนใจว่า เด็กมีความสามารถในการลงบัญชีซึ่งเป็นระบบที่ผู้ใหญ่เห็นว่ายุ่งยาก เนื่องจากไม่คุ้นเคย การดำเนินการของกลุ่มดังกล่าว เป็นการกระทำในลักษณะเป็นการทดลอง เมื่อผู้ใหญ่ยังไม่พร้อมจะทำเอง โดยที่กลุ่มเด็กดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจากบิดามารดา เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้ใหญ่ในชุมชน ในขณะเดียวกันก็เป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชนในระยะยาว

5.2.3 กลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร เป็นกลุ่มใน

ชุมชนเมือง เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร กลุ่มก่อตั้งขึ้นในปี 2539 แต่ตั้งกลุ่มได้สำเร็จในปี 2541 มีลักษณะสำคัญคือ เป็นชุมชนมุสลิมที่มีความพยายามพึ่งตนเอง ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกมากนัก ปัญหาที่สำคัญของชุมชนคือ ปัญหาหนี้สินและปัญหาการว่างงานจึงมีการรวมกลุ่มแม่บ้านเพื่อช่วยเหลือกันและกันภายในกลุ่ม โดยมีสถาบันศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจ ผู้นำกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการผลักดันสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่ม และเป็นผู้ได้รับการยอมรับสูงจากสมาชิก ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิก 350 กลุ่มมีกิจกรรมหลากหลาย ได้แก่ การออมทรัพย์ของแม่บ้านและเยาวชน การจัดสวัสดิการในกลุ่มกิจกรรมอาชีพสร้างรายได้ เช่น ทำน้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน ดอกไม้ประดิษฐ์ ตัดเย็บเสื้อผ้า และทำขนม แต่ต้องประสบปัญหาการแข่งขัน และต้องปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่องเพื่อจำหน่ายภายนอก มีร้านค้าชุมชนที่จำหน่ายสินค้าจากนอกชุมชนเป็นหลัก กลุ่มมีจุดแข็งคือ มีทุนทางสังคมภายในกลุ่มสูง สมาชิกมีจิตสำนึกของการช่วยเหลือกันและกัน อย่างไรก็ตาม กลุ่มประสบปัญหาด้านความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นในชุมชน เนื่องจากมีกลุ่มอื่นที่จัดตั้งขึ้นทางการเมือง เพื่อรับเงินสนับสนุนจากรัฐทำให้กลุ่มใหม่มีงบประมาณมากกว่าในการดำเนินกิจกรรม เกิดการเปรียบเทียบระหว่างกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านบนฐานการพึ่งตนเอง กับกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก สมาชิกบางส่วนได้ออกไปจากกลุ่มแม่บ้านมีรูปภาพพัฒนาเพื่อเข้าร่วมในกลุ่มใหม่

ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจึงเกิดขึ้นบนพื้นฐานแนวคิดของกลุ่ม คือการช่วยเหลือกันและกัน การแลกเปลี่ยนชุมชนที่มีอยู่แล้วเป็นวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติโดยสมาชิกจะนำสินค้าแลกเปลี่ยนของในร้านค้าและรับหรือจ่ายส่วนต่างเป็นเงินบาท ร้านค้ามีระบบบัญชีบันทึกการแลกเปลี่ยนของสมาชิกที่นำของมาแลกเปลี่ยนเป็นรายๆ ไปอย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนดังกล่าวอิงบนฐานราคาตลาด และสินค้าที่สมาชิกผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนยังมีเพียงไม่กี่ชนิด ได้แก่ ชาลาเปา โรตีส แต่ได้เริ่มมีการผลิตอาหารเพื่อแลกเปลี่ยนหลากหลายมากยิ่งขึ้น

ระบบแลกเปลี่ยนทำให้เกิดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนแรงงาน แลกกับสินค้าในร้านค้า เช่นร้านค้าได้สมาชิกมาช่วยดูแล ทำความสะอาดร้าน ซ่อมแซมร้าน ช่วยบริการการจัดกิจกรรมกลุ่ม การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน สินค้าที่แลกเปลี่ยนจากร้านค้า เช่น ข้าวสาร ไข่น้ำปลา

สิ่งที่กลุ่มอาจต้องดำเนินการต่อไป คือหลักเกณฑ์การคิดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างแรงงานกับสินค้าจะช่วยให้การแลกเปลี่ยนเป็นระบบและมีความยุติธรรมต่อสมาชิกทุกคนเนื่องจากใช้อัตราแลกเปลี่ยนระบบเดียวกันการใช้บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนแม้ว่าจะมีความยุ่งยากในการกำหนดระบบในครั้งแรก เช่น แรงงาน 1 ชั่วโมงเท่ากับ 1 บัตร ไข่ 10 ฟองเท่ากับ 1 บัตร ข้าวสาร 1 กิโลกรัมเท่ากับ 1 บัตร แต่จะช่วยให้เกิดความสะดวกในการแลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตามกลุ่มยังคง

เห็นว่าการทำบัตรแลกเปลี่ยนชุมชนเป็นเรื่องยุ่งยากมากกว่าการแลกเปลี่ยนโดยตรง หรือจากหักบัญชีโดยร้านค้าชุมชน

ผลที่น่าจะเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนแรงงานกับร้านค้าชุมชนจะมีทั้งด้านบวกและลบ ผลด้านบวกคือสมาชิกจะเข้าร่วมในกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรมชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้อีกเช่นกันที่การแลกเปลี่ยนจะลดคุณค่าของจิตสำนึกในการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์เพราะเกิดระบบใหม่คือการทำประโยชน์เพื่อชุมชนจะได้รับของตอบแทน ชุมชนจึงควรระมัดระวังและชี้แจงให้สมาชิกตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจอันเกิดจากการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมด้วย

ผลอีกด้านหนึ่งที่จะเกิดแก่ร้านค้าชุมชน คือ ภาระในการหาเงินบาท เนื่องจากร้านค้าชุมชนยังต้องการซื้อข้าวสาร อาหารจากภายนอกเป็นเงินบาท ร้านค้าชุมชนจึงยังจำเป็นต้องได้รับเงินบาท การใช้แรงงานสมาชิกแปรรูปสินค้าเพื่อขายภายนอกจึงยังเป็นสิ่งจำเป็น การแลกเปลี่ยนสินค้านอกชุมชนกับกลุ่มเครือข่าย โดยแลกเปลี่ยนสินค้าแปรรูปที่กลุ่มผลิตกับอาหารและวัตถุดิบในการผลิตจากกลุ่มอื่น เพื่อลดการใช้เงินบาทและออมเงินบาทไว้ซื้อสินค้าที่จำเป็นจากตลาด

5.2.4 กลุ่มบ้านเขาน้อย ตำบลดงประคำ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มบ้านเขาน้อยอยู่ในชุมชนชนบท เป็นหมู่บ้านสันโดษ ค่อนข้างห่างไกลจากเมืองและหมู่บ้านอื่น ๆ รวมทั้งไกลจากการเข้าถึงของโครงการต่าง ๆ ของรัฐ มีรายได้เฉลี่ยคนละ 18,263 บาทต่อปี หนี้สินคนละประมาณ 7,300 บาทต่อปี ชาวบ้านมีอาชีพทำน่าน้ำฝน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง มีปัญหาเรื่องขาดแคลนแหล่งน้ำ การอยู่ใกล้เขา ซึ่งยังมีของป่าอยู่บ้าง ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เชี่ยวชาญด้านอาชีพอย่างจริงจัง แต่มีบางครอบครัวที่มีอาชีพจักสาน หรือแปรรูปอาหาร

ชุมชนบ้านเขาน้อยเคยมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันได้ขาดหายไป ชาวบ้านใช้เงินตราซื้อของเพราะสะดวก ประหยัดเวลา ไม่ต้องไปหาตามป่าเขา การแลกเปลี่ยนในชุมชนเกิดขึ้นอีกครั้ง หลังจากชาวบ้านได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนและได้ร่วมกิจกรรมในพื้นที่ที่นักวิจัยจัดขึ้น ประกอบกับความกระตือรือร้นของผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ และคณะซึ่งเป็นคนหนุ่มสาวมีความมุ่งมั่นทำให้ชาวบ้านได้ทดลองจัดตลาดนัดแลกเปลี่ยนชุมชน ได้รับความสนใจจากชาวบ้านเข้าร่วมเป็นสมาชิกแลกเปลี่ยน กลุ่มแลกเปลี่ยนชุมชนบ้านเขาน้อยจึงเป็นกลุ่มใหม่ที่ไม่มีการจัดตั้งในรูปแบบขององค์กรดังเช่นกลุ่มอื่นๆ ที่ก่อตั้งมาก่อนแล้ว และยอมรับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเข้าเป็นกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม

กลุ่มแลกเปลี่ยนมีกระดานสำหรับแจ้งรายการสินค้าที่ตนเองต้องการ ให้เพื่อนสมาชิกได้รับทราบและจัดหาเตรียมไว้ก่อนวันแลกเปลี่ยน ในระยะเริ่มต้นซึ่งเป็นขั้นตอนของการทดลองจัดการแลกเปลี่ยนชุมชน จะจัดตลาดนัดแลกเปลี่ยนชุมชนที่ศาลาวัดประมาณเดือนละ 1 ครั้ง การแลกเปลี่ยนทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของพืชผักตามธรรมชาติ ข้าวของที่ไม่สามารถขายได้

แต่นำมาแลกเปลี่ยนได้ ชาวบ้านจะใช้เวลาว่างในช่วงวันไปเก็บพืชผักตามธรรมชาติมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น กลอย สายบัว หอยขม ลูกข่อย ข้าวสาร และเครื่องจักรสาน การแลกเปลี่ยนใช้เวลาเพียง 1 ชั่วโมง มีชาวบ้านเข้าร่วมประมาณ 20 คน

สมาชิกมีความเห็นว่า การแลกเปลี่ยนช่วยลดรายจ่ายค่าอาหาร ทำให้มีอาหารแปลก ๆ รับประทาน ช่างจักสานสามารถแลกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนได้ตลอดทั้งปี ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินมีอาชีพรับจ้าง สามารถเก็บพืชผักธรรมชาติมาแลกเปลี่ยนผลไม้ที่ตนเองต้องการได้ แม้ว่าจะยังไม่ได้แลกข้าวสารเนื่องจากเห็นว่ามูลค่าข้าวสารสูงกว่าพืชผักธรรมชาติที่ตนเก็บมาแลกเปลี่ยน เป็นที่น่าสนใจว่าในอนาคต หากชาวบ้านได้รู้จักใกล้ชิดกันมากขึ้น ระบุปัญหาและความต้องการของเพื่อนสมาชิก ชาวบ้านที่เป็นแรงงานรับจ้างจะสามารถแลกพืชผักของตนกับข้าวสารได้หรือไม่

เป็นที่น่าสังเกตว่าภายหลังที่ได้จัดให้มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน ได้เจ็ดครั้ง หมู่ บ้านนี้ประสบปัญหาภัยแล้ง ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำของมาแลกเปลี่ยนกันเพราะสิ่งของที่นำมาแลกเปลี่ยนกันนั้นส่วนหนึ่งได้มาจากของป่า ขณะเดียวกันสมาชิกก็ยังไม่พร้อมที่จะพัฒนาการแลกเปลี่ยนไปใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ซึ่งจะช่วยให้การแลกเปลี่ยนสะดวกยิ่งขึ้นและอาจจะช่วยลดผลกระทบจากภัยแล้งได้บ้าง กรณีเช่นนี้ชี้ให้เห็นเป็นอย่างดีว่าการเรียนรู้ของชาวบ้านในการทำ ความเข้าใจกับปัญหาและระบบที่มีความซับซ้อนในความเข้าใจของชาวบ้าน อาจจะต้องใช้เวลาและมีการลองผิดลองถูกด้วยตนเองพอสมควร

5.2.5 กลุ่มเกษตรกรศูนย์รวมน้ำใจเกษตรทฤษฎีใหม่ ตำบลโพรงาม อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มเกษตรกรศูนย์รวมน้ำใจเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นกลุ่มในชุมชนชนบทอยู่ห่างไกลจากเมือง เป็นชุมชนที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์เนื่องจากมีแหล่งน้ำใหญ่คือหนองสะพังทอง ทำให้มีน้ำเพื่อบริโภคและเพื่อการเกษตรตลอดทั้งปีชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ทั้งทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ประมง และทำเกษตรผสมผสาน

ระบบแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นในกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งประกอบธุรกิจชุมชนแปรรูปถนอมอาหาร ลักษณะเด่นที่น่าสนใจ คือ ศักยภาพของกลุ่มสตรี ประธานและสมาชิกหลายคนมีความสามารถในการปรุงอาหาร และมีความกระตือรือร้นสนใจเรื่องสวัสดิการเด็กในชุมชน มีความขยันและกล้าลองทำกิจกรรมใหม่ ๆ

กลุ่มเกษตรกรศูนย์รวมน้ำใจเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นเพียงหนึ่งในสองกลุ่มที่กล้านำระบบแลกเปลี่ยนที่ใช้บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนอย่างเช่นกุดชุมมาทดลองใช้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากการผลักดันของนักวิจัยในพื้นที่ โดยเรียกบัตรแลกเปลี่ยนชุมชนเรียกว่า “ทุน” ความแตกต่างที่สำคัญจากกุดชุมคือ

1. รูปแบบของบัตรเป็นแบบเรียบง่ายมีเพียงตัวเลขหนึ่งทุน หมายเลขหลักและลายเซ็น

ซึ่งในเบื้องต้น สมาชิกตกลงให้ใช้ลายเซ็นของนักวิจัยในพื้นที่ไปพลาง ๆ ก่อน

2. การนำเยาวชนสามคนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการในระบบแลกเปลี่ยนเยาวชนทั้งสามคนมีหน้าที่บันทึกข้อมูลและประชาสัมพันธ์กิจกรรมการแลกเปลี่ยน โดยเยาวชนทั้งสามคนจะได้รับ “ทุน” เป็นการตอบแทนสำหรับการใช้แลกเปลี่ยนกับสินค้าในกลุ่ม นับเป็นวิธีการจัดการที่ดี เนื่องจากเยาวชนได้มีส่วนร่วม และกลุ่มได้ใช้ประโยชน์จากความสามารถของเยาวชนในการบันทึกข้อมูลซึ่งโดยปกติแล้ว ชาวบ้านทั่วไปเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก

3. ไม่มีการกำหนดเวลาที่จะต้องคืน “ทุน” เนื่องจากมีประมาณ “ทุน” ทั้งระบบเพียง 170 ทุน แจกให้กับสมาชิก 17 คน คนละ 10 ทุน

เดิมไม่มีร้านขายอาหารในชุมชน แต่เนื่องจากสมาชิกหลายคนมีฝีมือในการทำอาหาร และมีพืชผักปลูกที่บ้าน สมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนจึงจัดให้มีร้านค้าขายสินค้าที่เพิงหน้าศาลาซึ่งเป็นที่จัดการประชุมของกลุ่ม ร้านค้านี้จะจัดทุกวันอาทิตย์เพื่อจำหน่ายและแลกเปลี่ยนอาหารที่สมาชิกเป็นผู้ประกอบหรือเก็บมาจากบ้าน มีชาวบ้านที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนสนใจมาซื้อสินค้าหลายราย เพราะได้อาหารที่สดกว่าและคุณภาพดีกว่าที่ซื้อในท้องตลาด สินค้าที่เหลือขายก็จะแลกเปลี่ยนกันในหมู่สมาชิก โดยสมาชิกสามารถใช้ “ทุน” คู่กับเงินบาทได้หรือใช้ “ทุน” จ่ายส่วนต่างในกรณีที่สินค้าที่แลกเปลี่ยนกันนั้นมีมูลค่าไม่เท่ากัน

เป็นที่ชัดเจนว่า ผลของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนได้ทำให้กลุ่มแม่บ้านสนใจถึงศักยภาพของตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์แม้ว่าแนวคิด “ขายก่อนแลกเปลี่ยน” จะไม่ตรงกับแนวทางลดการพึ่งพาเงินบาทนัก แต่ก็ยังเป็นระบบที่สอดคล้องกับพื้นฐานของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มได้ประโยชน์มีรายได้เพิ่มขึ้น ขณะที่ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารทำให้สมาชิกมีแรงจูงใจในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน และจากหมู่บ้านอื่น ๆ มีชาวบ้านที่ไม่ใช่สมาชิกบางรายมาขอแลกเปลี่ยนสินค้าที่ร้านค้าด้วย ที่น่าสนใจคือความสำเร็จของร้านค้านี้ทำให้สมาชิกตระหนักถึงศักยภาพของสตรีและบางคนมีแนวคิดที่จะรวมกลุ่มผู้หญิงเพื่อตั้งพรรคบริหารท้องถิ่น

กิจกรรมการแลกเปลี่ยนของกลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่เกิดขึ้นได้ จากทั้งปัจจัยภายใน คือความสามารถของผู้นำและสมาชิก และจากปัจจัยภายนอก คือการผลักดันของนักวิจัยในพื้นที่ สิ่งที่น่าสนใจคือ ระบบจะยั่งยืนหรือไม่ จากการที่สมาชิกได้รับประโยชน์ ทำให้เป็นไปได้ที่ระบบจะยังคงดำรงต่อไป แต่รูปแบบอาจจะเปลี่ยนไป เช่น ปัจจุบัน สมาชิกอาจลืมนับบัตรแลกเปลี่ยน “ทุน” ไม่ได้นำมาด้วยเมื่อมาแลกเปลี่ยนสินค้า ต้องใช้วิธีจดบันทึกแทนโดยมีเยาวชนทำหน้าที่หน่วยงานกลางในการจดบันทึก นอกจากนี้ ในการจัดร้านค้าแต่ละครั้ง จะมีสมาชิกเข้าร่วมประมาณ 10 คน จากสมาชิกทั้งหมด 18 คน (ไม่นับรวมคนที่ไม่ใช่สมาชิกที่มาเข้าร่วมซื้อสินค้า) ส่วนหนึ่งเพราะไม่ว่างในวันจัดกิจกรรม มีสมาชิกสองรายที่ไม่ได้เข้าร่วมเลย ในการทดลองใช้ พบปัญหาคือ “ทุน” มี

ขนาดเล็กก็ขาดได้ จึงทำให้ไม่สะดวกในการใช้ หากมีการปรับขนาดและความคงทนของ “ทุน” ให้มีการใช้ได้สะดวกก็น่าจะทำให้มีการใช้ “ทุน” มากขึ้น

5.2.6 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เมืองปราสาท บ้านโนนตากกลาง อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา เป็นกลุ่มในชุมชนชนบทอยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 10 กิโลเมตร มีการตั้งบ้านเรือนใกล้ชิดกันเป็นชุมชนเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรณาน้ำฝน มีอาชีพเสริมคือการเลี้ยงสัตว์และรับจ้าง สภาพพื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง ดินเค็ม น้ำกร่อย แหล่งน้ำตื้นเขินเพราะขาดการดูแล เกษตรกรมีภาระหนี้สิน คนหนุ่มสาวมีอาชีพรับจ้างในเมืองแบบเข้าไปเย็นกลับ

บ้านโนนตากกลาง มีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ บทบาทของพระสมุห์สุรพงษ์ ปันนจิตโต เจ้าอาวาสวัดโนนตากกลาง เป็นพระนักพัฒนาที่รวบรวมชาวบ้านให้รวมกลุ่มกันจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ เพื่อแก้ไขปัญหาอาชีพและเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการใช้สารเคมีมาเป็นเกษตรกรอินทรีย์ กำลังก่อตั้งโรงงานปุ๋ยชีวภาพและผลิตยาสมุนไพร ที่น่าสนใจ คือ นอกจากพระนักพัฒนาแล้ว กลุ่มมีแกนนำที่มีอาชีพหน้าที่หลากหลาย มีความรู้ความสามารถ และมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม เช่น เจ้าของร้านค้า เจ้าของร้านอาหาร และครู เป็นต้น กลุ่มนี้จึงนับว่ามีศักยภาพของบุคลากรสูง

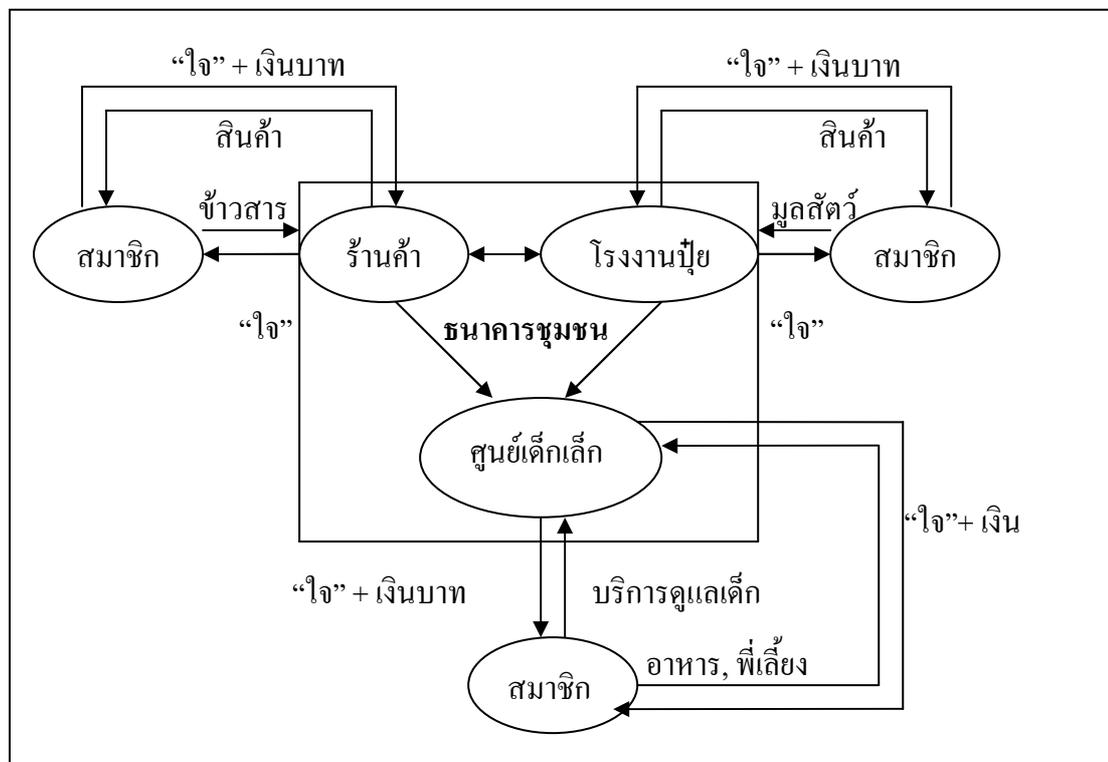
พระสมุห์สุรพงษ์ ปันนจิตโต สนใจแนวคิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมากเนื่องจากเห็นว่าเป็นแนวทางพึ่งตนเองเช่นเดียวกับหลักการของกลุ่ม กลุ่มได้รับแนวคิดและการจัดระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเข้าเป็นกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม ได้มีการจัดตั้งกรรมการโครงการระบบแลกเปลี่ยนและเริ่มโครงการในวันที่ 1 กรกฎาคม 2546

วัตถุประสงค์ของโครงการแลกเปลี่ยนชุมชนของกลุ่มคือเพื่อออมเงินบาท เพื่อให้เกิดการพึ่งพากันระหว่างสมาชิก เพื่อให้เกิดงานใหม่ สินค้าใหม่ที่ชุมชนไม่ต้องพึ่งพาจากเมือง เพื่อปลดหนี้สิน และเพื่อสร้างสวัสดิการให้แก่สมาชิก

กลุ่มเลือกใช้ระบบแลกเปลี่ยนในทำนองเดียวกับที่กุดชุม โดยดัดแปลงบัตรพลาสติกที่ใช้แล้ว (เช่น บัตรเติมเงินโทรศัพท์เคลื่อนที่) ซึ่งมีมากมายในชุมชนมาประทับหรือพิมพ์ทับลงในบัตร ที่มีหน่วยเรียกว่า “ใจ” เพื่อให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของโครงการที่ใช้จิตใจที่เอื้อเพื่อต่อกัน

ในการแลกเปลี่ยน กลุ่มมีความพยายามเชื่อมโยงการใช้ “ใจ” กับร้านค้า โรงงานปุ๋ยชุมชนและศูนย์ศึกเล็กกลุ่ม โดยให้สมาชิกรับข่าวสารหรือมูลโคมาแลกเปลี่ยนเป็นบัตร “ใจ” แล้วนำบัตรใจไปแลกเปลี่ยนสินค้าอื่นในระบบ จุดเด่นของระบบแลกเปลี่ยนในกลุ่มนี้ คือทำให้มีการนำของที่มีมากในชุมชนแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ คือมูลโค มาทำให้เกิดประโยชน์และมีมูลค่าในการแลกเปลี่ยน ความยากของระบบ คือจะดูแลให้เกิดการหมุนเวียนของ “ใจ” ได้อย่างไร ปัจจุบันกลุ่มกำลังอยู่ใน

ระหว่างการพัฒนาแนวทางและดูแลให้เกิดการหมุนเวียนของระบบใจ

ภาพที่ 8 การแลกเปลี่ยนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เมืองปราสาท จ. นครราชสีมา

ที่มา : อภิชัย พันธเสน และ ปัทมาวดี โปชนุกุล ชูชุกิ, การสังเคราะห์ผลการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 25.

5.2.7 กลุ่มผ้าวังทอง ตำบลจระเข้สามพัน อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ตำบลจระเข้สามพันมีทั้งหมด 15 หมู่บ้านประชากร 2,455 ครัวเรือน จำนวนทั้งสิ้น 12,761 คน มีอาชีพหลัก คือการทำไร่อ้อย อาชีพรองคือ การทำสวนผลไม้ ทำนาและการทอผ้า ปัจจุบันชาวบ้านยังประสบปัญหาหนี้สินจากการทำการเกษตรแต่อยู่ในระดับไม่สูงนัก

กิจกรรมของกลุ่ม กลุ่มทอผ้าวังทอง ตั้งขึ้นในปี 2520 โดยเริ่มการทอผ้าเพื่อขายให้เพื่อนบ้านใกล้เคียง และพัฒนาวิธีการทอตามลำดับ และในปี 2543 มีการเลือกตั้งประธานกลุ่มทอผ้าคนใหม่ คือนางกัลยา เทียงธรรม ซึ่งเป็นผู้นำที่มีศักยภาพประกอบกับสมาชิกมีความสามัคคี มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย มีการบริหารจัดการด้านตลาดและมีการเชื่อมโยงเครือข่ายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงซึ่งถือเป็นจุดแข็งในการดำเนินการของกลุ่มวังทอง แต่ยังคงประสบปัญหาการดูแลสมาชิกและการพัฒนาการทอผ้าใหม่ให้มีคุณภาพดีขึ้น

ในอดีตการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนเคยมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตด้านการเกษตรและการแลกเปลี่ยนแรงงานในช่วงที่มีงานบุญต่าง ๆ สำหรับการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน มีการแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านใกล้เคียงที่เอาผ้าทอมาแลกเปลี่ยนกับเส้นไหมประดิษฐ์ ที่กลุ่มทอผ้าวางทอซื้อโดยตรงจากโรงงาน และเมื่อทอเป็นผืนเสร็จแล้วก็จะนำมาฝากจำหน่ายที่กลุ่มวังทองต่อไป และอีกกรณีเป็นการแลกเปลี่ยนของกลุ่มกับผลิตภัณฑ์ เช่น น้ำยาซักผ้า แชมพูของกลุ่มเครือข่ายอื่นในจังหวัด ปัจจุบันวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนสินค้ายังคงมีอยู่ โดยการนำผ้าที่ทอเสร็จแล้วมาแลกเปลี่ยนกับอุปโภคบริโภคที่กลุ่ม โดยหักค่าสินค้าจากราคาผ้า ซึ่งบางครั้งยังมีเงินเหลือเป็นรายได้แก่ชาวบ้าน และยังช่วยลดภาระการใช้จ่ายเงินสดในการซื้อสินค้าของชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 9 การแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มทอผ้าวังทอง จ. สุพรรณบุรี

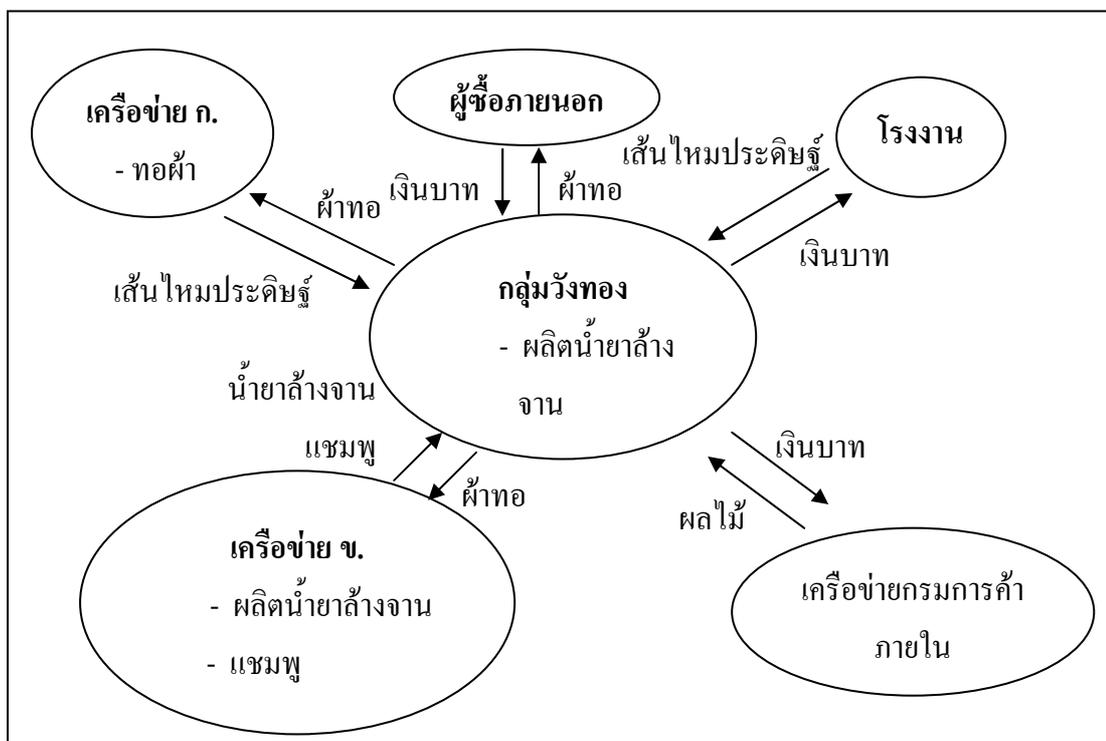
ที่มา : อภิชาติ พันธเสน และ ปัทมาวดี โพนนกุล ชูชุกิ, การสังเคราะห์ผลการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 26.

จากการลงภาคสนามและการสร้างแนวคิดระบบแลกเปลี่ยนแก่ชุมชน ชาวบ้านมีความสนใจการทดลองแลกเปลี่ยนผ้าทอสำเร็จรูปกับสินค้าอุปโภคบริโภค โดยความต้องการของสมาชิกเพื่อจัดหาสินค้าที่ตรงความต้องการมากขึ้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากกลุ่มยังมีปัญหาด้านการควบคุมดูแลสมาชิก จะต้องสร้างความเข้าใจแก่สมาชิก อีกทั้งต้องสร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ในชุมชนเพื่อลดการพึ่งพาตลาดนอกชุมชน สำหรับการแลกเปลี่ยนนอกชุมชนยังต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากขึ้น

จุดเด่นในการแลกเปลี่ยนของกลุ่ม คือการเชื่อมโยงการผลิตและการบริโภคระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในเครือข่ายโดยมีร้านค้าชุมชนเป็นศูนย์กลางและใช้ระบบหักบัญชี กลุ่มให้สมาชิกนำเส้นไหมประดิษฐ์ไปทำการผลิตก่อน โดยลงบัญชีไว้ที่ร้านค้าชุมชน เมื่อสมาชิกนำผ้าทอมาส่งคืน ก็หักบัญชี สมาชิกสามารถรับส่วนเกินเป็นเงินบาท หรือสินค้าอื่น ๆ ในร้านได้ โดยในร้านจะรับสินค้าอุปโภคบริโภคจากเครือข่ายมาวางในร้านให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนด้วย

อย่างไรก็ตามสมาชิกส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระบบนี้ เพราะสะดวกที่ไม่เป็นต้อง

ใช้เงินสดเพียงแต่ใช้แรงงานทอผ้า ก็สามารถแลกเปลี่ยนค่าอุปโภคที่จำเป็นไปใช้ได้และในบางกรณีมีเงินเหลือเพื่อใช้ในกิจการอื่นด้วย

ภาพที่ 10 การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกลุ่มทอผ้าวังทอง จ. สุพรรณบุรี

ที่มา : อภิชาติ พันธเสน และ ปัทมาวดี โปชนกุล ชูชุกิ, การสังเคราะห์ผลการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 27.

5.2.8 กลุ่ม “เพื่อน เสี่ยว เกลอส” ตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยความเป็นกัลยาณมิตรแนวคิดเริ่มต้นเกิดจากตัวแทนเครือข่ายชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการร่วมพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (คพช.) เช่น ตัวแทนเครือข่ายจังหวัดนครศรีธรรมราช นครราชสีมา พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร บางเครือข่ายเห็นว่า แนวทางการออกร้านจำหน่ายสินค้าชุมชนเป็นครั้งคราวไม่มีความยั่งยืน บ่อยครั้งเป็นการแย่งกันออกร้าน แข่งขันในเชิงธุรกิจ ทำให้เกิดความบาดหมางจนสิ้นสุดความเป็นเพื่อน เครือข่ายเหล่านี้จึงเริ่มคิดถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น โดยจะรวบรวมผลผลิตของสมาชิกกลุ่มเครือข่ายในจังหวัดของตนที่มีแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น แลกข้าวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับอาหารทะเลจากภาคใต้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ไม่ผ่านหลักการของกองทุนเพื่อสังคมที่เน้น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดทุนทางสังคม

โครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ทำให้กลุ่มได้สานต่อแนวคิดและเริ่มคิดค้นรูปแบบในทางปฏิบัติด้วยวัตถุประสงค์ที่จะเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนผลผลิตโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เครือข่ายที่เข้าร่วม ได้แก่เครือข่ายจังหวัดสงขลา เครือข่ายจังหวัดนครศรีธรรมราช เครือข่ายจังหวัดกระบี่ เครือข่ายจังหวัดยโสธร เครือข่ายจังหวัดศรีสะเกษ และเครือข่ายองค์กรชุมชนคลองเตยกรุงเทพมหานคร

ลักษณะเด่นของการดำเนินการของกลุ่ม “เพื่อน เลี้ยว เกลอส” คือ ความพยายามสร้างความเข้าใจและต่อยอดแนวคิดของการช่วยเหลือกันระหว่างมิตร การพยายามทำความเข้าใจปัญหาและความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วม กล่าวคือ ชุมชนทางภาคใต้ไม่สามารถผลิตข้าวได้เพียงพอกับความต้องการ ในขณะที่มีผลผลิตจากทะเลและมะพร้าวมาก แต่ชาวประมงก็เป็นหนี้แพปลา และมะพร้าวก็ราคาต่ำ ชุมชนในจังหวัดยโสธร และศรีสะเกษ มีสมาชิกเป็นเกษตรกรทำนา ไร่ พริกและหอมแต่ไม่มีเงินทุนของตนเองเพื่อทำการผลิต ต้องกู้เงินจากภายนอกก่อนทุกครั้ง และเมื่อผลิตแล้วก็ไม่มียอดขายเป็นของตนเอง ส่วนชุมชนคลองเตยก็ต้องซื้ออาหารบริโภค ในขณะที่ชุมชนมีเพียงแรงงานเป็นทุนพื้นฐานที่สำคัญ

ความเข้าใจในปัญหาพื้นฐานของชุมชนสมาชิก กิจกรรมแลกเปลี่ยนของกลุ่ม “เพื่อน เลี้ยว เกลอส” จึงไม่ได้มีเพียงการแลกเปลี่ยน แต่มีร่วมคิด ร่วมทุน และร่วมรับประโยชน์โดยมีการระดมทุนจัดตั้งเป็นกองทุนกลาง เพื่อให้กลุ่มสมาชิกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ใช้ในการลงทุนทำการเกษตร มีการจัดทำระเบียบกองทุน มีกติกาการใช้และการจัดสรรผลกำไรที่เกิดขึ้นเป็นสวัสดิการและเงินปันผล มีคณะกรรมการทำงาน มีการสำรวจรายรับ รายจ่ายครัวเรือนและจัดทำข้อมูลสินค้าที่สมาชิกต้องการแลกเปลี่ยน และจะมีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนเป็นศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้าในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีสมาชิกเป็นจำนวนมากด้วย

สิ่งที่กลุ่มต้องดำเนินการคือ การจัดระบบการรวบรวมขนส่ง และกระจายสินค้า การหาหุ้นส่วนที่จะช่วยสนับสนุนในเรื่องระบบขนส่ง การคิดอัตราแลกเปลี่ยนสินค้าและระบบบัญชีในการแลกเปลี่ยน แม้ปัจจุบันยังไม่มีระบบที่เป็นรูปธรรมมากนัก แต่ก็ได้มีการเริ่มซื้อขายระหว่างเครือข่ายจังหวัดสงขลาและกลุ่มโรงสีชุมชน จังหวัดพัทลุง

การแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่ม หากประสบความสำเร็จจะเป็นไปได้สูงในการก่อให้เกิดความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน เพราะสินค้าจะมีความหลากหลายมากกว่าการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ด้วยระบบแลกเปลี่ยน ราคาที่สมาชิกได้รับ จะไม่ผันผวนตามราคาตลาดมากนัก สมาชิกจะมีตลาดที่แน่นอน เป็นการลดความเสี่ยงด้านการตลาด นอกจากนั้นจะยังทำให้ระบบแลกเปลี่ยนภายในชุมชนแต่ละแห่งมีความเข้มแข็งมากขึ้น เพื่อการบริการสมาชิก

เงื่อนไขของความสำเร็จนอกจากจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการวางแผน และการจัดการ แล้ว ยังขึ้นอยู่กับความเข้าใจ ความไว้วางใจเชื่อใจระหว่างกัน และความยึดมั่นในหลักการของการช่วยเหลือกัน เนื่องจากการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนมีความเสี่ยงอยู่หลายประการนับตั้งแต่กระบวนการผลิต การรวบรวมผลผลิต การแปรรูป การขนส่ง การกระจายสินค้า เช่น ผลผลิตทางการเกษตรอาจไม่สม่ำเสมอตามแผนที่วางไว้ ภัยธรรมชาติอาจทำให้คุณภาพสินค้าแปรปรวน หรือราคาสินค้าเกษตรในท้องตลาดบางช่วงอาจสูงหรือต่ำ ในขณะที่สมาชิกรับอัตราแลกเปลี่ยนที่เป็นราคาเฉลี่ย หากสมาชิกคิดถึงกับราคาตลาด อาจทำให้เกิดความรู้สึกได้เปรียบเสียเปรียบ และรู้สึกหมดความไว้วางใจ สิ่งเหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้นเนื่องจากระยะเวลาการเกิดกลุ่มยังไม่ยาวนานนัก จึงยังไม่พบสรุปในที่นี้ อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้ได้เริ่มต้นด้วยอุดมการณ์ที่ถูกต้อง คือความไว้วางใจซึ่งกันและกัน พยายามทำความเข้าใจปัญหาของกันและกัน และร่วมมือกันในลักษณะร่วมทุกข์ ร่วมสุข ตามความหมาย “เพื่อน-เลี้ยว-เกลอ” ดังนั้นถึงแม้จะมีปัญหาและอุปสรรคหากกลุ่มมีอุดมการณ์ที่มีมั่นคง อันเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญแล้วอุปสรรคทั้งหลายน่าจะแก้ไขได้อย่างน้อยก็ผ่อนหนักให้เป็นเบาได้

5.2.9 กลุ่มผู้ผลิตทรงนก และหัวทรงนก อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นชุมชนเมือง อาชีพหลักคือการทำสวนยาง ค้าขายทำทรงนกและหัวทรงนก ชาวบ้านส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม นิยมเลี้ยงนกเขาและเป็นแหล่งผลิตทรงนกเขาที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย ในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง โดยกลุ่มจะรับซื้อทรงนกจากสมาชิก นำมาคอกแต่ง รวบรวมและขายต่อให้พ่อค้าคนกลาง เงินทุนในการจัดตั้งกลุ่มมาจากกลุ่มออมทรัพย์ของสมาชิก และได้จัดสรรเงินทุนส่วนหนึ่งมาทำร้านค้าชุมชน ทำให้ทั้งสามกลุ่ม คือ กลุ่มผลิตทรงนกและหัวทรงนก กลุ่มออมทรัพย์ และร้านค้าชุมชน มีความเชื่อมโยงกัน โดยมีเงินทุนในการบริหารจัดการเดียวกัน มีคณะกรรมการชุดเดียวกัน และมีสมาชิกกลุ่มเดียวกัน เพราะผู้ที่เข้าเป็นสมาชิกจะต้องเป็นสมาชิกทั้งสามกลุ่ม

กลุ่มทรงนกเริ่มมีการแลกเปลี่ยนมาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่เริ่มมีกลุ่ม สาเหตุที่เกิดการแลกเปลี่ยน เนื่องจากกลุ่มต้องการแก้ปัญหาสภาพคล่องให้กับกลุ่ม จึงเสนอให้สมาชิกรับสินค้าในร้านค้าชุมชนบางส่วนแทนการรับเงินสดเพียงอย่างเดียว และกลุ่มมีแนวคิดที่จะส่งเสริมอาชีพในชุมชน โดยการให้สมาชิคนำวัตถุดิบไปผลิตก่อนได้แล้วจึงนำทรงนกมาหักบัญชีในภายหลัง จึงเกิดการแลกเปลี่ยนแบบหักบัญชีขึ้น และต่อมามีการพัฒนาเป็นการให้สินเชื่อกับสมาชิก เช่น การแลกเปลี่ยนวัสดุก่อสร้างกับหัวทรงนก รถจักรยานยนต์แลกกับทรงนก ซึ่งปริมาณของสิ่งของที่แลกเปลี่ยนเป็นไปตามตกลงระหว่างกลุ่มกับสมาชิก นอกจากนี้จะมีการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มกับสมาชิกแล้ว กลุ่มยังมีการแลกเปลี่ยนกับภายนอกชุมชนอีกด้วย คือการส่งทรงนกให้กับพ่อค้าคนกลาง โดยรับเป็นวัตถุดิบบางส่วนและเป็นเงินสดบางส่วน เพื่อช่วยลดปัญหาการให้เครดิตกับพ่อค้า

คนกลาง แต่อัตราแลกเปลี่ยนยังเทียบกับเงินบาทเป็นลักษณะของการหักบัญชี

ตารางที่ 3 ตัวอย่างบัญชีของกลุ่มกรงนก

สมุดซื้อ				
วัน เดือน ปี	จำนวน ชั้น	รายจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	
			เชื่อ	สด
24 ก.พ. 46	10	จ่ายค่ากรงนกให้ สมชาย (จ่ายเป็น ข้าวสารคิดเป็นเงิน) <u>อธิบาย</u> กลุ่มซื้อกรงนกจากนายสมชาย (สมาชิก) เป็นจำนวนเงิน 180 บาท รับ เป็นข้าวสารแทนเงิน		180
สมุดขาย				
วัน เดือน ปี	จำนวน ชั้น	รายจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	
			เชื่อ	สด
26 ก.พ. 46	10	ส่งกรงนก ให้ร้านคุษฎี รับค่ากรงนกจากร้านคุษฎี เป็นลูกคุ้ม คิดเป็นเงิน <u>อธิบาย</u> ขายกรงนกให้ร้านคุษฎี(ร้านค้า ภายนอกชุมชน) เป็นจำนวนเงิน 2,500 บาท รับเป็นลูกคุ้ม คิดเป็นเงิน 1,200 บาท และยังคงค้างอีก 1,300 บาท	1,300	1,200

ที่มา : อภิชาติ พันธเสน และ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชูกิ, การสังเคราะห์ผลการวิจัยและพัฒนาระบบ
การแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,
2547), 30.

ระบบแลกเปลี่ยนของกลุ่มนก มีจุดเด่นในเรื่องการแก้ปัญหาสภาพคล่องทางการเงินทั้ง
ด้านของกลุ่มและสมาชิก เป็นการได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย แต่ยังมีข้อด้อยอยู่ในเรื่อง

ของการจำกัดสมาชิกที่ผลิตกรงนกเท่านั้น ยังไม่มีการส่งเสริมให้เกิดการผลิตที่หลากหลายเพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ระบบยังไม่ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองในชุมชน เพราะสินค้าในร้านค้าชุมชนต้องซื้อมาจากภายนอก อีกทั้งกรงนกกังยังต้องพึ่งพาดตลาดภายนอกเป็นส่วนใหญ่ด้วย

5.3 ปัจจัยหรือเงื่อนไขสนับสนุนการเกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศไทย ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ที่ให้ความสนใจและต้องการนำแนวคิดเรื่องระบบแลกเปลี่ยนมาปรับใช้ เพราะการเกิดระบบยังมีต้นทุนการจัดการที่ทำให้หลายกลุ่มยังไม่สามารถเริ่มใช้ระบบได้ หลายพื้นที่ที่ได้รับฟังแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเห็นว่า ระบบแลกเปลี่ยนโดยไม่ใช้เงินบาทเป็นการ “ย้อนยุค” และ “ยุ่งยาก” ที่สำคัญคือ ไม่เห็นความจำเป็นในการที่จะต้องมีระบบดังกล่าว บางกลุ่มสนใจแต่ไม่แน่ใจว่าระบบจะก่อประโยชน์ให้จริง ในขณะที่อีกหลายพื้นที่ที่ให้ความสนใจและเห็นว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจะเป็นแนวทางหนึ่งของการแก้ปัญหา สำหรับเงื่อนไขที่มีผลต่อการเกิดและการพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยจากตัวสมาชิก ปัจจัยจากกลุ่ม ปัจจัยจากภายนอกบางปัจจัยเป็นเงื่อนไขจำเป็นแต่ไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

5.3.1 ความเข้มแข็งของกลุ่ม มีคำถามว่า จำเป็นหรือไม่ที่ชุมชนที่จะนำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมาใช้ในชีวิตประจำวันนั้น จะต้องดำเนินกิจกรรมในลักษณะของกลุ่มหรือเครือข่ายที่เข้มแข็งต่อเนื่องมาระดับหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจพึ่งตนเอง เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ การออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธุรกิจชุมชน เป็นต้น คำตอบคือ ไม่จำเป็น การวิจัยพบว่า ในบางพื้นที่ไม่มีกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมอย่างจริงจัง ไม่มีธุรกิจชุมชน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนเช่น การออมทรัพย์ยังไม่เข้มแข็ง มีทุนสังคมระดับปานกลาง แต่กลุ่มสามารถเกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนได้ ระบบแลกเปลี่ยนสินค้าทำให้เกิดการรวมตัวกันหลวม ๆ ของชาวบ้านเพื่อจัดทำระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ซึ่งแม้ว่ารูปแบบยังเป็นการจัดตลาดแลกเปลี่ยน 1-2 ครั้งในหนึ่งเดือน แต่กลุ่มก็ประสบความสำเร็จในด้านของผู้เข้าร่วมและความพึงพอใจของสมาชิก จึงอาจสรุปในทิศทางตรงข้ามกับคำถามข้างต้นได้ว่ากลุ่มที่ไม่เข้มแข็งก็สามารถเกิดการแลกเปลี่ยนชุมชนได้ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนสามารถเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้สมาชิกได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน รู้จักช่วยเหลือกัน ซึ่งจะนี้เป็นพื้นฐานสำหรับการทำกิจกรรมอื่นร่วมกันต่อไปได้

ในทางตรงข้าม กลุ่มที่เข้มแข็งหลายกลุ่มไม่เห็นประโยชน์ของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เนื่องจากกลุ่มไม่ประสบปัญหาในการดำเนินธุรกิจ ไม่ประสบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันด้วยระบบแลกเปลี่ยนชุมชน หรือกล่าวอย่างสั้น คือ

กลุ่มมีแนวคิดว่าการเกิดระบบมากกว่าความเข้มแข็งของกลุ่ม
ที่มีความสำคัญต่อการเกิดระบบมากกว่าความเข้มแข็งของกลุ่ม

5.3.2 ความเชื่อมั่นไว้วางใจต่อผู้นำกลุ่ม เนื่องจากในระยะต้นของการดำเนินโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนนั้นแนวคิดประโยชน์และการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศไทยยังไม่มีตัวอย่างที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม กรณีศึกษาคูชุมชนซึ่งใช้เป็นตัวอย่างก็เป็นแนวทางจากต่างประเทศที่ชาวบ้านในประเทศไทยส่วนใหญ่เห็นว่ายากที่จะปฏิบัติ การเริ่มต้นทดลองใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องการการทำความเข้าใจกับสมาชิกให้เห็นประโยชน์ร่วมกันแม้ในกรณีของชุมชนเองก็ต้องอาศัยเวลาฟุ้งฟึกความคิดในบรรดาสมาชิกไม่น้อยกว่าสองปีก็ทั้งต้องมีการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านหลายกลุ่มตัดสินใจเข้าร่วมด้วยความเชื่อมั่นไว้วางใจในผู้นำกลุ่ม ทั้งกลุ่มที่เกิดใหม่เพื่อจัดหาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนและกลุ่มอื่น ๆ ที่มีกิจกรรมประจำอยู่แล้ว ในทางตรงข้ามกลุ่มที่ขาดความเชื่อมั่นในผู้นำ ยากที่จะเริ่มระบบแลกเปลี่ยนชุมชนได้เพราะสมาชิกไม่แน่ใจหรือไม่กล้าที่จะเสี่ยงเข้าร่วม ในระยะเริ่มต้นความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ เป็นเงื่อนไขจำเป็นยิ่งกว่าความไว้วางใจกันในหมู่สมาชิก เช่น ประสบการณ์ของประเทศในตะวันตก ความสนใจของผู้นำและการเสียสละเวลาของผู้นำจึงมีความสำคัญอย่างมากในการริเริ่มหรือฟื้นฟูระบบแลกเปลี่ยนในหลายพื้นที่ที่ไม่เกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมีสาเหตุเนื่องจากผู้นำมีกิจกรรมมากและไม่เห็นความสำคัญของระบบ

อย่างไรก็ดี แม้ว่าความเชื่อมั่นไว้วางใจผู้นำจะเป็นเงื่อนไขจำเป็นของการเกิดระบบ แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะทำให้พัฒนาระบบได้ยังต้องอาศัยความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกด้วย และเมื่อระบบเกิดขึ้นแล้วประกอบกับสมาชิกได้เรียนรู้ประโยชน์และการจัดการระบบโดยตรง ความสำเร็จของระบบก็จะอยู่ที่ความไว้วางใจ ความต้องการช่วยเหลือกันในหมู่สมาชิกมากกว่าบทบาทของผู้นำ

5.3.3 สมาชิกไว้วางใจกันและเห็นพ้องกันถึงความจำเป็นในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาและคาดว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจะเป็นทางออกหนึ่ง เงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอของการเกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน คือ การที่สมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกันที่จะรวมกลุ่มเพื่อบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เช่น ความยากจน การว่างงาน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้งมีความเข้าใจว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจะเป็นทางออกทางหนึ่ง ความไว้วางใจกันระหว่างสมาชิกเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับความสำเร็จและความยั่งยืนของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนด้วย

ความเป็นชุมชนเมือง แม้จะยากในการพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนเนื่องจากมีข้อจำกัดในทรัพยากร และมีความสะดวกในการเข้าถึงตลาด แต่ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนก็สามารถเกิดขึ้นได้เมื่อ

สมาชิกประสบปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมและเห็นความจำเป็นต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

5.3.4 ความสามารถในการผลิต ความเข้าใจโดยทั่วไปคือ ชุมชนที่จะเกิดระบบ แลกเปลี่ยนชุมชนได้ ควรเป็นชุมชนที่มีผลผลิตหลากหลาย แต่จากการศึกษาพบว่า เงื่อนไขที่สำคัญกว่าการมีผลผลิตหลากหลายในปัจจุบันคือความสามารถในการผลิต ศักยภาพของสมาชิก และ ศักยภาพของชุมชนที่จะผลิตสินค้าอื่น ๆ ที่แตกต่างจากสินค้าหรือบริการที่ผู้อื่นผลิต ทั้งนี้เนื่องจาก สภาพการผลิตที่สังเกตได้ในปัจจุบัน เป็นการผลิตเพื่อขายอยู่ภายใต้ขีดจำกัดของตลาดและเงินทุน สมาชิกในชุมชนจึงผลิตสินค้าคล้ายคลึงกันตามสัญญาณตลาด ไม่สามารถแสดงทักษะของตน ออกมาได้อย่างเต็มที่ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่มุ่งกิจกรรมการผลิตขนาดเล็ก มีตลาดคือความต้องการของคนในชุมชน ไม่ต้องการลงทุนมาก จะทำให้สมาชิกในชุมชนค้นหาศักยภาพของตนเอง ที่จะผลิตสินค้าหรือบริการอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของสมาชิกภายใน ชุมชน

จากการเปรียบเทียบระหว่างชุมชนเมือง(เช่นกลุ่มแม่บ้านมิตรภาพพัฒนา กลุ่มชุมชน รวมมิตรสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร) และชุมชนชนบทพบว่าในขณะที่ชุมชนชนบทมีแรงงาน ที่ดิน และวัตถุดิบจากธรรมชาติ สามารถสร้างผลผลิตจากที่ดินและแรงงานของตน หรือเก็บเกี่ยววัตถุดิบ จากธรรมชาติมาใช้ในการแลกเปลี่ยน และมีระดับความสามารถในการพึ่งตนเอง ชุมชนเมืองกลับมี ข้อจำกัดมากกว่าด้านความสามารถในการผลิต แลกเปลี่ยนและพึ่งตนเองเนื่องจากมี ข้อจำกัดทั้ง ด้านวัตถุดิบ ที่ดิน และทุนทรัพย์ มีเพียงแรงงาน เท่านั้นที่มีเหลือเพื่อจึงไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ด้าน อาหารและวัตถุดิบเพื่อการผลิต ต้องซื้อปัจจัยเหล่านี้จากภายนอก การแลกเปลี่ยนกันเองด้าน แรงงาน ไม่สามารถเกื้อหนุนให้เกิดเงินบาทไว้ซื้อสินค้าอาหารและวัตถุดิบจากภายนอกชุมชนได้ แม้ด้านหนึ่ง สมาชิกจะใช้แรงงานเพื่อช่วยงานร้านค้าชุมชน หรือสอนหนังสือเด็ก ๆ และสามารถ แลกแรงงานนั้นกับสินค้าจำเป็นจากร้านค้าชุมชนได้ แต่เนื่องจากสินค้าเหล่านั้นมาจากนอกชุมชนที่ ต้องซื้อด้วยเงินบาท จึงเป็นภาระของร้านค้าชุมชนที่จะต้องหาเงินบาทไว้ซื้อสินค้าจากภายนอก ระบบนี้จึงต้องการการเกื้อหนุน คือ การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ความเป็นไปได้ทางหนึ่ง คือ การ นำวัตถุดิบจากชุมชนชนบท แต่การดำเนินการเช่นนี้ อาจจะมีต้นทุนการขนส่งและการจัดการอื่น ๆ เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีชนบทที่พร้อมที่จะทำการแลกเปลี่ยนสินค้าและเมืองอยู่ใกล้กัน มาก

5.3.5 การค้นหาทางออกของปัญหาภาระหนี้สิน การแก้ไขปัญหาภาระหนี้สิน มีสองแนวทางคือ การเพิ่มรายได้ หรือ ลดรายจ่าย กลุ่มจำนวนไม่น้อยที่คิดวิธีแก้ไขปัญหา โดยการ พยายามหาทางเพิ่มรายได้ ทั้งที่ในการเพิ่มรายได้นั้น อาจจะก่อให้เกิดรายจ่ายมากขึ้นตามมาด้วย

ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมีผลทางลครายจ่ายที่เป็นเงินบาทมากกว่าการเพิ่มรายได้ ดังนั้นในกลุ่มที่เน้นการเพิ่มรายได้ หรือพยายามหารายได้เป็นเงินบาทเพื่อการใช้หนี้ จะเห็นว่าระบบแลกเปลี่ยนมีใช้ทางออก กลุ่มที่ยอมรับระบบแลกเปลี่ยนชุมชน คือกลุ่มที่เห็นว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเป็นการช่วยลครายจ่ายของสมาชิก

5.3.6 ขนาดของกลุ่มสมาชิกและระยะทางระหว่างสมาชิก ขนาดของกลุ่มสมาชิกที่ใหญ่เกินไปจะทำให้ยากในการบริหารจัดการและสมาชิกอาจไม่รู้จักคุ้นเคยอย่างทั่วถึง แต่ขนาดเล็กเกินไปก็จะทำให้สินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยน ไม่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนไม่น่าสนใจ ขนาดของกลุ่มแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในกรณีที่มีการจัดตลาดนัดชุมชนจะมีสมาชิกประมาณ 15-20 รายเป็นส่วนใหญ่

ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโอกาสที่จะจัดระบบแลกเปลี่ยนได้ง่าย เนื่องจากมีลักษณะการตั้งบ้านเรือนใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตามก็ตั้งเงื่อนไขด้านระยะทางไม่ใช้เงื่อนไขจำเป็นของการเกิดกลุ่มแลกเปลี่ยนชุมชน ในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีความเป็นเครือข่าย หรือมีการเชื่อมร้อยกันโดยกิจกรรมใด ๆ แม้ว่าระยะทางอยู่ไกล ก็สามารถเกิดตลาดนัดแลกเปลี่ยนได้ เช่นกรณีของศูนย์เรียนรู้พลังชุมชน ห้วยบง จังหวัดชัยภูมิ และกรณีของบุญฤกษ์ชุมชน จะมีสมาชิกจากต่างหมู่บ้าน กรณีศูนย์เรียนรู้กลุ่มอิตัน้อย จะให้วิถีเวียนจัดตลาดแลกเปลี่ยนชุมชนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ในเครือข่าย แต่สมาชิกก็ยอมรับว่า ระยะทางเป็นอุปสรรคสำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมระบบแลกเปลี่ยนชุมชนด้วยเช่นกัน

5.3.7 กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การเก็บหาของธรรมชาติมาแลกเปลี่ยน แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าที่ดินจะมีเจ้าของแต่ผลผลิตตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากผืนดินนั้น ยังเป็นทรัพย์สินเปิด (Open Access) ที่ไม่ได้กีดกันการใช้และผลผลิตตามธรรมชาติก็มีใช้ทรัพย์สินร่วม (Common Property) เนื่องจากชุมชนไม่มีกลไกมาจัดการดูแลควบคุมการใช้ นั้น ระบบกรรมสิทธิ์เช่นนี้เป็นบริบทที่เอื้อในการเกิดระบบแลกเปลี่ยนสินค้าโดยตรงระหว่างกันสำหรับกลุ่มที่ยากจน หากเป็นสังคมเมืองหรือสังคมที่เคร่งครัดกับระบบสิทธิในทรัพย์สิน เช่น ผักหญ้าในนาข้าวนา ก. เป็นทรัพย์สินเฉพาะของนาย ก. คนจนที่ไม่มีที่ดินแทบจะไม่มีโอกาสในการแลกเปลี่ยน ยกเว้นการใช้แรงงาน ในทางตรงข้าม หากมีการแลกเปลี่ยนขึ้นบ่อยครั้งในปริมาณที่มากขึ้น และจำนวนสมาชิกแลกเปลี่ยนก็เพิ่มขึ้นมาก ระบบกรรมสิทธิ์แบบเปิดอาจนำไปสู่การริบเร่งเก็บเกี่ยวทรัพยากรธรรมชาติ จนธรรมชาติสร้างใหม่ไม่ทันก็เป็นได้ ในกรณีเช่นนี้ ชุมชนต้องมีระบบการจัดการทรัพย์สินร่วม เพื่อให้คนยากจนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรควบคู่กับการจัดการอนุรักษ์ด้วย

5.3.8 ระดับฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มหรือชุมชน กลุ่มที่มีผลประกอบการทางธุรกิจดีมีแนวโน้มที่จะไม่เห็นประโยชน์ของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากประโยชน์จาก

การออมเงินบาทคิดเป็นสัดส่วนที่เล็ก กลุ่มที่มีผลประกอบการทางธุรกิจดีและมีแนวโน้มที่จะใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน คือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ในแนวเดียวกับสมาชิก คือ สมาชิกรับวัตถุดิบจากกลุ่ม และกลุ่มรับซื้อสินค้าจากสมาชิก เป็นการรวมตัวที่เอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อสมาชิก และต่อกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ผลิตทรงนกและหัวทรงนก จะนะ จังหวัดสงขลา และกลุ่มทอผ้าวังทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

5.4 ปัจจัยที่กำหนดรูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนไม่สามารถลอกเลียนแบบกันได้การกำหนดรูปแบบของระบบว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนค่า โดยตรงใช้บัตรแลกเปลี่ยน หรือใช้การหักบัญชีเป็นผลของปัจจัยด้านต้นทุนของระบบเป็นหลักซึ่งแต่ละชุมชนมีต้นทุนของการสร้างระบบที่แตกต่างกันตามพื้นฐานประสบการณ์ของชุมชนนั้น

5.4.1 พื้นฐานทางวัฒนธรรม สังคมชนบทไทยมีพื้นฐานของความเอื้อเพื่อ เพื่อแก่กัน สมาชิกไม่เห็นว่าจะต้องคิดส่วนต่างของมูลค่าเสมอไป มีความยินดีให้ บางครั้งให้เอาไปก่อนแล้วค่อยนำมาแลกเปลี่ยนภายหลังได้ แสดงถึงความไว้วางใจและความเอื้ออาทรที่มีต่อเพื่อนสมาชิกในขณะเดียวกัน สังคมไทยไม่มีพื้นฐานของการจذبบันทึกความพยายามในการจัดการส่วนขาดเหลือ เช่น การจذبบันทึกส่วนขาดเหลือ หรือการใช้บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนให้กับมูลค่าส่วนที่ขาดเหลือเป็นเรื่องยุ่งยากเกินไป ระบบที่ใช้ได้ดีกับลักษณะทางสังคมเช่นนี้ คือ ระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้าโดยตรง

น่าสังเกตว่า การคิดหนี้แลกเปลี่ยนยังเกิดขึ้นไม่มากนักในการศึกษาครั้งนี้เพราะระบบเพิ่งเริ่มใช้ แต่เป็นที่น่าติดตามว่า หากมีการแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง มีโอกาสที่จะคิดหนี้แลกเปลี่ยนกันมากขึ้น ชาวบ้านจะหาทางออกต่อวิธีการดังกล่าวอย่างไร จะเกิดระบบการบันทึกหนี้โดยการลงบัญชีหรือใช้บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนหรือไม่ หากหาทางออกไม่ได้ หรือสมาชิกคิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยากที่จะต้องหาทางออก ระบบจะล้มเลิกไปหรือไม่

5.4.2 ประสบการณ์ของกลุ่ม ที่มีร้านค้าชุมชนหรือธุรกิจชุมชนจะสามารถเข้าใจระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนได้เร็วกว่ากลุ่มที่ไม่มีร้านค้าชุมชน หรือธุรกิจชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องของการลงบัญชีตัวเลข อย่างไรก็ตาม พบว่า กลุ่มเยาวชนฮักต้นน้ำชี มีการเรียนรู้เรื่องระบบหักบัญชีได้ดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ระบบเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ได้ ถ้าพร้อมที่จะมีการเรียนรู้ เยาวชนเป็นตัวแทนของความพร้อมในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และอาจจะเป็นตัวช่วยให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ได้ในภายหลัง

ระบบบัตรแลกเปลี่ยนชุมชน สามารถใช้ได้กับกลุ่มที่มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม เนื่องจากต้องมีการควบคุมดูแลระบบที่ส่วนกลาง แต่ก็สามารถมีการเริ่มต้นได้อย่างง่ายในกรณีของกลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่จังหวัดมุกดาหาร โดยให้เยาวชนเป็นผู้จัดบันทึกระบบ

แลกเปลี่ยนหรือการ “ความคลุมเครือระบบ” ที่ส่วนกลาง จากทั้งสองตัวอย่างนี้เห็นได้ว่าเยาวชนจะเป็นความหวังที่สำคัญของการมีระบบที่สลับซับซ้อนกว่าการแลกเปลี่ยนของตามปกติ

5.4.3 ความไว้วางใจและทุนทางสังคม การแลกเปลี่ยนบริการอาจเป็นการแลกเปลี่ยนคนละระยะเวลา เช่นการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการลงแขกในอดีต การแลกเปลี่ยนคนละระยะเวลา หมายถึงผู้รับบริการที่มีพันธะที่จะต้องตอบแทนในโอกาสต่อไป ในสังคมไทยที่ไม่มีภารกิจบันทึก ลงบัญชีหรือการใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเพื่อแสดงพันธะการชำระหนี้จำเป็น ต้องมีความเอื้ออาทรหรือความไว้วางใจกันสูงการแลกเปลี่ยนจึงจะเกิดขึ้นได้ แต่ในต่างประเทศจะนำระบบการแลกเปลี่ยน โดยใช้บัตรชุมชนหรือการลงบัญชี (หรือเงินตราของประเทศ) ซึ่งแสดงพันธะสัญญาในการชำระหนี้ เนื่องจากมีระบบคิดของการต่างตอบแทนเป็นหลัก

5.4.4 ความต้องการพื้นฐานของชุมชน หากชุมชนประสบปัญหาไม่สามารถผลิตปัจจัยสี่หรือปัจจัยการผลิตได้เพียงพอ เช่น อาหาร เส้นไหม รูปแบบการแลกเปลี่ยนที่ต้องการจะเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ระบบที่มีความคล่องตัวคือ การหักบัญชี กลุ่มผู้ผลิตกรงนกและหัวกรงนกจะนะ กลุ่มทอผ้าวังทอง สุพรรณบุรี ใช้ระบบนี้ ซึ่งเงื่อนไขสำคัญของการใช้ระบบหักบัญชีคือ ความจำเป็นที่ต้องพึ่งพากัน เอื้อประโยชน์ให้แก่กัน เช่น นำวัตถุดิบไปใช้ผลิตแล้วส่งคืนในรูปผลผลิต และความซื่อสัตย์ไว้วางใจต่อกัน กลุ่มเพื่อน-เสี้ยว-เกลอ กำลังพัฒนาระบบหักบัญชีเพื่อการแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างภูมิภาค โดยเน้นความเป็นมิตรและการร่วมทุกข์ร่วมสุขเป็นอุดมการณ์นำ

5.4.5 บทบาทของนักวิจัยและผู้นำกลุ่ม ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าระบบที่ซับซ้อนอย่างเช่นระบบบัตรแลกเปลี่ยนชุมชน เกิดขึ้นเพราะบทบาทของนักวิจัยในพื้นที่หรือผู้นำในพื้นที่ ซึ่งมีแนวคิดก้าวหน้าโดยที่บุคคลเหล่านี้ต้องใช้เวลาคิดลึกลับ และร่วมคิดกับกลุ่มอย่างจริงจังต่อเนื่อง แต่ก็อาจเกิดคำถามได้ว่ารูปแบบที่บุคคลภายนอกมีส่วนผลักดันให้เกิดขึ้นนั้นมีความเหมาะสมกับชุมชนหรือไม่อย่างไร

ความเหมาะสมของระบบขึ้นอยู่กับ สภาพของปัญหาและความสามารถในการจัดการ การใช้บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนจะยากสำหรับชาวบ้านแต่ระบบดังกล่าว มีศักยภาพมากกว่าในการแก้ปัญหาที่ชุมชนอาจยังมองไม่เห็น เช่น ในปีที่ฝนแล้ง อาหารขาดแคลน ระบบแลกเปลี่ยนสินค้าโดยตรงจะไม่สามารถบรรเทาปัญหาได้ ชาวบางคนที่ประสบปัญหาต้องหาซื้อข้าวหรือหาสินค้าอื่นมาแลกข้าวกับชาวนาที่พอจะปลูกข้าวได้ ทั้งสองทางเป็นทางเลือกที่จำกัดสำหรับการมีข้าวให้เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี ทางออกอีกทางหนึ่งคือ ชุมชนจัดทำบัตรแลกเปลี่ยนชุมชนให้สมาชิกที่ไม่มีข้าว สมาชิกสามารถนำไปแลกข้าวจากชาวนามีข้าวและมีความยินดีช่วยเพื่อน (แต่มิใช่ด้วยการให้เปล่า) ชาวนามีข้าวจะขายข้าวส่วนหนึ่งในตลาด(ซึ่งน่าจะได้ราคาสูงขึ้นเพราะขาดแคลน) อีกส่วนหนึ่งแบ่งปัน(ขาย)ให้เพื่อนสมาชิกโดยยอมรับบัตรชุมชนเป็นส่วนลดหรือใช้

วิธีการลงบัญชีทั้งหมด คณะกรรมการอาจกำหนดให้สมาชิกที่รับบัตรแลกเปลี่ยนชุมชน ต้องนำบัตรนั้นมาคืนกรรมการภายในระยะเวลาที่กำหนดความเหมาะสม ในระหว่างนี้สมาชิกหาทางผลิตสินค้าหรือให้บริการแก่สมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน หรือทำสิ่งอื่นให้แก่ชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนบัตรชุมชนกลับคืนมาส่งคืนกลุ่มเมื่อถึงกำหนด โดยวิธีนี้ชาวนาไม่ต้องใช้วิธีขอข้าว หรือกู้เงินสดเพื่อซื้อข้าวทั้งหมด การใช้บัตรแลกเปลี่ยนชุมชนหรือการหักบัญชีจะช่วยบรรเทาปัญหาได้ ทางออกอีกทางหนึ่งคือ การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน พื้นที่ที่มีผลผลิตข้าวเหลืออาจช่วยเหลือกลุ่มเครือข่ายที่ประสบภัยแล้งโดยให้ข้าวหรืออาหารโดยการหักบัญชี แต่ทั้งนี้ทุกวิธีการจะมีต้นทุนในการจัดการทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าเป็นระบบที่มีความสลับซับซ้อนแต่ถ้าหากมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งอย่างเช่นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ จังหวัดนครราชสีมา ก็อาจจะทำให้ระบบดำเนินต่อไปได้

ในสภาพการณ์ปกติ คนยากจนที่ไม่มีปัจจัยการผลิตมากนัก เช่น อาจมีเฉพาะแรงงานก็สามารถได้ประโยชน์จากระบบบัตรแลกเปลี่ยนชุมชน หรือการหักบัญชีมากกว่าระบบแลกเปลี่ยนสินค้าโดยตรง เพราะสามารถรับวัตถุดิบมาแปลงเป็นสินค้าและบริการแล้วจึงนำผลผลิตไปแลกเปลี่ยนในภายหลัง สิ่งสำคัญที่ต้องการคือ ความขยัน ความซื่อสัตย์ของผู้รับมาก่อน กับความรู้สึกเอื้ออาทร ความไว้วางใจของผู้ที่ให้ (อภิชัย พันธเสน และ ปัทมาวดี โพนกุล ชูชุกิ 2547 : 14-40)

6. แนวคิดประสบการณ์การทดลองใช้เงินตราทางเลือก

การสำรวจถึงแนวคิดและประสบการณ์ของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนและเงินตราทางเลือกที่ได้การมีการทดลองในชุมชนโลกตะวันตกทำให้เข้าใจชัดเจนมากยิ่งขึ้นถึงปรัชญา รูปแบบ และข้อท้าทายของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนแต่ละประเภท จากการสำรวจประสบการณ์การใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในเอเชีย-แปซิฟิก ของประเทศออสเตรเลีย ประเทศญี่ปุ่นและประสบการณ์ของประเทศไทยทำให้สามารถติดตามกระแสการเคลื่อนไหวของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

6.1 ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน LETSystems ในประเทศออสเตรเลีย การเกิดขึ้นของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศออสเตรเลียมีความคล้ายคลึงเหมือนกับประเทศอื่น ๆ กล่าวคือการประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจในประเทศออสเตรเลียในช่วงปลายทศวรรษ 1980 (ราวปี 2523-2533) และต้นทศวรรษ 1990 (2533-2543) ทำให้มีความพยายามในการแสวงหาเศรษฐศาสตร์ทางเลือก (Alternative Economics) เพื่อลดภาวะพึ่งพิงต่อเศรษฐกิจหลักและในขณะเดียวกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองให้กับชุมชนในประเทศ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศออสเตรเลียที่นิยมและแพร่หลายคือ ระบบ LETSystems ที่เน้นการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ

พัฒนาการหนึ่งที่น่าสนใจ ก่อนการเกิดของกระแสความนิยมระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

LETSystems ในประเทศออสเตรเลีย คือ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในช่วงดังกล่าวได้ทำให้เกิดระบบแลกเปลี่ยนภายในประเทศสองระบบคือ ทั้งในระดับชุมชน (Community-Based LET Systems) และในระดับธุรกิจกับธุรกิจ (Business-to-Business) โดยพบว่าในปี 1993 (พ.ศ.2536) มีการแลกเปลี่ยนในรูปแบบระหว่างธุรกิจกับธุรกิจอย่างน้อย 3,500 บริษัทผ่านเครือข่ายการแลกเปลี่ยนการค้าด้วยระบบคอมพิวเตอร์(Computerized Trade Exchange) คิดเป็นมูลค่า 60 ล้านดอลลาร์ออสเตรเลีย (AUD) และในปี 1996 (พ.ศ.2539) ก็เพิ่มขึ้นเป็น 12,000 บริษัทด้วยมูลค่าแลกเปลี่ยนทั้งหมด 350 ล้านดอลลาร์ออสเตรเลีย(AUD) จนในปี 1998 (พ.ศ.2541) ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน LETSystems ได้กลายเป็นที่แพร่หลายในกว่า 250 ชุมชนทั่วประเทศโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพียงเงินตราทางการเลย

Liesch and Birch กล่าวสรุปถึงระบบ LETSystems ว่าเป็นระบบการแลกเปลี่ยนที่มีการดำเนินการในระดับชุมชนที่ไม่แสวงหาผลกำไรและมีการจัดการที่เป็นประชาธิปไตย วัตถุประสงค์สำคัญสองประการของระบบนี้ คือประการแรก เพื่อกระตุ้นการใช้ประโยชน์จากทักษะและทรัพยากรภายในชุมชนอย่างเต็มที่และเพื่อจัดหาตลาดที่ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ และในขณะเดียวกันให้มีความพอเพียง(Self-Sufficient) โดย Jordan กล่าวถึงหลักการสำคัญของระบบ LETSystems ว่า “ความมั่นคงของชุมชนอยู่ที่สินค้าและบริการ ทักษะของคนในชุมชนมากกว่าจะอยู่ที่จำนวนเงิน ดังนั้นความมั่นคงของชุมชนจึงไม่ได้เชื่อมโยงกับการจ้างงานในแนวทางเก่าที่เน้นหนักเรื่องเงิน”

ระบบแลกเปลี่ยน LETSystems ในประเทศออสเตรเลียเกิดขึ้นครั้งแรกในปี 1987 (พ.ศ. 2530) ในเมืองมาเลนี (Maleny) รัฐควีนส์แลนด์ (Queensland) ซึ่งมีลักษณะของความเป็นชุมชนก้าวหน้าคล้ายกับIthaca คือ เป็นเมืองที่คนในชุมชนกระตือรือร้นในการแสวงหารูปแบบชีวิตทางเลือก สมาชิกในเมือง Maleny มีการแลกเปลี่ยนของสินค้าและบริการที่หลากหลายโดยใช้หน่วย LETS ที่เรียกว่า “Bunya” โดย “Bunya” แต่ละหน่วยแสดงถึงเงินดอลลาร์ทางการเพื่อวัตถุประสงค์ในการทำบัญชีเพื่อการจัดเก็บภาษีพร้อมทั้งสนองจุดประสงค์อื่น ๆ ของสถาบันรัฐอื่น Liesch and Birch อธิบายถึงระบบการแลกเปลี่ยน LETSystems ว่าการดำเนินการทางธุรกิจจะได้รับการบันทึกไว้เพื่อการจัดเก็บภาษีและการจัดทำบัญชี ณ หน่วยงานกลางที่เรียกว่า “LETSooffice” ระบบการแลกเปลี่ยน LETSystem ทุกระบบในออสเตรเลียจะมีหน่วยการแลกเปลี่ยน LETS ที่แตกต่างกันไป เช่น “Keatigs” “Bunyas” “Frasers” และ “Ecos” ซึ่งหน่วยการแลกเปลี่ยนเหล่านี้สามารถใช้ค้าขายได้เฉพาะภายในชุมชนที่เป็นเจ้าของระบบ

ผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนชุมชนในระบบ LETSystem ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการเข้าร่วมและจ่ายค่าธรรมเนียมรายปี เพื่อนำไปใช้ในการทำงานบริหารของระบบแลกเปลี่ยน ให้กับสำนักงานกลางที่บริหารกิจการของระบบแลกเปลี่ยนสมาชิกผู้ถือบัญชีของระบบ

LETSystem จะได้รับการออกหมายเลขทะเบียนที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นใบอนุญาตการค้าขาย จากนั้นสมาชิกสามารถรับสินค้าและบริการจากกลุ่มของสมาชิกและจัดหาสินค้าและบริการให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ของระบบในภายหลังสมาชิกจะลงรายชื่อบริการของสินค้าและบริการไว้ในรายการค้าขายส่วนกลาง ซึ่งสินค้าและบริการเหล่านี้มีหลากหลายตั้งแต่บริการทางอาชีพ เช่น การให้บริการดูแลรักษาสัตว์เลี้ยง ไปจนถึงการขายสินค้าหัตถกรรม จากพัฒนาการขั้นพื้นฐานของการใช้ระบบรายการซื้อเพื่อแจ้งชื่อของสินค้าและบริการทำให้เมื่อเข้าสู่ยุคการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการสื่อสารได้มีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าอีกช่องทางหนึ่ง

เมื่อมีการแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้น สมาชิกต้องแจ้งข้อมูลไปที่หน่วยงานกลางที่เรียกว่า LETSoffice ไม่ว่าจะทางโทรศัพท์หรือทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกจะได้รับการบันทึกที่หน่วยงานกลาง จากนั้นหน่วยงานกลางจะทำการปรับบัญชีของสมาชิกแต่ละราย และจัดส่งรายรับรายจ่ายให้สมาชิกทุกเดือนในแง่หน่วยงานกลางจึงทำหน้าที่คล้ายกับธนาคาร พนักงานที่ทำงานในสำนักงานกลางเป็นสมาชิกของระบบ LETS ได้รับค่าตอบแทนเป็นหน่วยแลกเปลี่ยน LETS แทนการจ่ายค่าตอบแทนด้วยเงินสดทางการ

ในส่วนของการกำหนดมูลค่าของหน่วยการแลกเปลี่ยน LETSystem จะเป็นการกำหนดมูลค่าที่เป็นอิสระ และสามารถต่อรองได้ระหว่างสมาชิกที่ร่วมทำการตกลงแลกเปลี่ยนกันโดยไม่มี การพิจารณาในเรื่องดอกเบี้ย เนื่องจากระบบแลกเปลี่ยน LETSystem ถือว่าเป็น “พันธสัญญาที่จะตอบแทนกลับสู่ระบบ ณ เวลาใดเวลาหนึ่งในอนาคต” ดังนั้นจำนวนของเงินตราทางเลือกในระบบ LETSystem ขึ้นอยู่กับปริมาณการค้าขายที่เกิดขึ้น

นอกจากนั้น จากการสำรวจกลุ่มผู้ดำเนินการระบบแลกเปลี่ยน LETSystem พบว่า นอกจากระบบแลกเปลี่ยนจะให้ผลดีในทางเศรษฐกิจ ระบบยังเอื้อให้คนที่ว่างงานได้เข้าร่วมในกิจกรรมในทางการผลิตของชุมชนระบบดังกล่าวเปิดโอกาสให้สมาชิกได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นคนที่เข้าร่วมจะมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง (Self-Esteem) มากขึ้น แทนที่จะได้รับการขินยอมและลดทอนโอกาสในฐานะที่เป็นคนว่างงานภายใต้กรอบระบบเศรษฐกิจเดิม (Traditional Economic) มากไปกว่านั้นระบบแลกเปลี่ยนชุมชนช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนได้แสดงความเอื้อเฟื้อต่อกัน มีการสื่อสาร การสร้างเครือข่าย ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในและระหว่างชุมชนสมาชิกไปจนกระทั่ง การให้โอกาสและส่งเสริมรูปแบบชีวิตที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม Liesch and Birch กล่าวถึงข้อจำกัดบางประการของระบบแลกเปลี่ยน LETSystem ว่า มีการแลกเปลี่ยนค้าขายกันจำกัดเนื่องจากสินค้าและบริการมีจำกัด รายชื่อสินค้าและ

บริการในรายการไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนให้ทันกับสถานการณ์จริง การต้องใช้ความพยายามมากขึ้นในการใช้ระบบแลกเปลี่ยน การที่ผู้ที่เข้าร่วมจำเป็นต้องมีความอดทนในการที่จะแลกเปลี่ยนกันภายในระบบและหน้าที่ที่มีจำกัดของระบบการแลกเปลี่ยน Williams ประมวลสรุปข้อจำกัดสองประการสำคัญที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของระบบแลกเปลี่ยน LETSystem ประการแรกคือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการสมัครเป็นสมาชิก อีกประการหนึ่งคือปัญหาในเชิงองค์กร

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก พบว่ามีปัญหาหลายประการ กล่าวคือ ได้มีความพยายามใช้กลยุทธ์หลากหลายรูปแบบและวิธีการในการกระตุ้นให้คนเข้าร่วมเป็นสมาชิกของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน LETSystem ไม่ว่าจะเป็นวิธีการส่งเอกสารข้อมูลพื้นฐาน แผ่นพับ ตัวอย่างข้อมูลการค้าภายในระบบแลกเปลี่ยน สำหรับรายการสินค้าและบริการ บางกลุ่มใช้การสื่อสารโดยตรงเพื่ออธิบายแนวคิดของระบบ สำหรับบางกลุ่มการแก้ไขปัญหของระดับการแลกเปลี่ยนที่อยู่ในระดับต่ำ โดยการจัดให้มีการตลาดเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าโดยเฉพาะ เพื่อที่สมาชิกจะสามารถค้าขายและสามารถสร้างสัมพันธภาพทางสังคมและเศรษฐกิจได้

ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับสมาชิก คือ การใช้เงินตราทางเลือกและเงินตราทางการร่วมกัน กลุ่ม LETSystem บางกลุ่มพยายามแก้ไขปัญหานี้โดยการขอรับรองผ่านจดหมายข่าวว่าในนามของ LETS สมาชิกควรทำการค้าด้วยระบบเงินตราชุมชนไม่ใช่ด้วยเงินตราทางการของออสเตรเลีย สำหรับปัญหาเกี่ยวกับหนี้ที่สมาชิกบางคนมีกับระบบนั้น กลุ่ม LETSystem บางกลุ่มใช้วิธีการจำกัดเพดานการเป็นเจ้าหนี้/ลูกหนี้ บางกลุ่มใช้วิธีการกระจายข่าวเกี่ยวกับจำนวนการเป็นเจ้าหนี้/ลูกหนี้ ที่สมาชิกแต่ละคนได้รับให้กับสมาชิกทุกคน ดังนั้นสมาชิกจึงสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองว่าจะซื้อสินค้าจากบุคคลที่มีหนี้สูง และเสนอขายให้กับคนที่มีความเป็นเจ้าหนี้สูง นอกจากนี้บางกลุ่มทำการจัดหาเงินทุนจากสมาชิกที่เต็มใจที่จะบริจาคเงินตรา LETSystem ที่สามารถนำมาใช้ได้ให้กับระบบเพื่อนำไปใช้ในการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกบางกลุ่ม เช่นในระบบ Blue Mountain LETSystem ได้มีการจัดหาบริการ เช่น การบำรุงรักษา การจ่ายตลาด บริการตัดหญ้า และการเตรียมอาหารให้กับกลุ่มคนพิการ

ปัญหาที่สำคัญมากที่สุดอีกประการหนึ่งคือ การมีจำนวนและความหลากหลายของสินค้าและบริการน้อย ซึ่งอาจเป็นปัญหาที่นำไปสู่การชะงักงันของการค้าขาย ในการแก้ไขปัญหานี้ได้มีการกระตุ้นให้เหล่าธุรกิจเข้าร่วมเพื่อขยายฐานสินค้าและบริการ ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการกระตุ้นให้สมาชิกคิดอย่างสร้างสรรค์มากขึ้นเกี่ยวกับสิ่งที่สามารถเสนอขายได้

สำหรับปัญหาในเชิงองค์กร Williams กล่าวสรุป กลุ่ม LETSystem จำนวนมากได้รวบรวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ไขปัญหที่เกี่ยวกับการระดมเงินทุนซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากต่อจุดประสงค์บางประการ เช่น การจัดหาเงินทุน การได้รับการประกันและการลงนามในสัญญาเช่าซื้อ

บางกลุ่มได้รับเงินสนับสนุนจากกรมความมั่นคงทางสังคมในรัฐนั้นๆ คุณภาพของซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ที่ใช้บันทึกและการบริหารจัดการข้อมูลการค้าขายที่เกิดขึ้นก็เป็นปัญหาและข้อจำกัดอีกประการหนึ่งที่องค์กร LETSystem บางองค์กรเผชิญอยู่

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับ LETSystem ในประเทศออสเตรเลีย คือ ถึงแม้จะเป็นระบบแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน แต่ก็มีความเป็นสถาบันสูงมากโดยปรากฏออกมาในลักษณะการแลกเปลี่ยนระหว่างธุรกิจกับธุรกิจ ที่มีการจัดการโดยสำนักงานกลาง ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้เนื่องจากประเทศออสเตรเลียจัดได้ว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วดังนั้นรูปแบบของระบบการแลกเปลี่ยนจึงมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากประสบการณ์ของระบบการแลกเปลี่ยนในบางประเทศ นอกจากนี้รัฐบาลออสเตรเลียมีความสนใจที่จะให้การสนับสนุน LETSystem โดยไม่ได้คิดว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่เกิดขึ้นจะเป็นการทำลายต่อความมั่นคงทางการเงินของประเทศ รัฐบาลออสเตรเลียโดยเฉพาะในส่วนของกรมความมั่นคงของสังคม (Department of Social Security) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน LETSystem ทำให้มีการออกกฎหมายความมั่นคงทางสังคมเพื่อสนับสนุนการเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนชุมชนของคนว่างงาน สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งที่ Williams กล่าวถึงคือ ถึงแม้ว่าจะมีการออกกฎหมายเพื่อรองรับการเข้าร่วมของกลุ่มคนว่างงานยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงสามประเด็นสำคัญ คือ ประการแรกไม่ควรสร้าง LETSystem ในฐานะที่เป็น “รูปแบบทางเลือก” เท่านั้น แต่ควรมีการจัดการหรือความพยายามที่จะสร้างระบบนี้ในชุมชนที่มีความยากจน ประการที่สอง ควรมีการเปลี่ยนการโฆษณาจากที่ไม่เป็นทางการไปสู่วิธีการที่เป็นทางการมากยิ่งขึ้น ประการที่สาม ผู้ที่ว่างงานบางคนอาจไม่แน่ใจว่า LETSystem จะเป็นคำตอบจึงทำให้ไม่เข้าร่วม ในส่วนนี้จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง “ภาพลักษณ์” ของ LETSystem เพื่อเอื้อให้คนว่างงานเหล่านั้นรู้สึกได้ว่า LETSystem เป็นระบบดังกล่าวที่จำเป็นสำหรับพวกเขาและสำหรับคนอื่น ๆ นโยบายหนึ่งที่อาจเป็นไปได้ คือ การกระตุ้นให้คนว่างงานเหล่านั้นได้สำรวจถึงทักษะที่มีอยู่ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อระบบ พร้อมทั้งการสร้างทักษะใหม่ ๆ ให้พวกเขา

กล่าวโดยสรุประบบ LETSystem ในประเทศออสเตรเลียได้มีการแผ่ขยายและประสบผลสำเร็จในวงกว้างในระดับชุมชน และระดับประเทศ อันเนื่องมาจากการตระหนักถึงความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจหลัก การแลกเปลี่ยนในชุมชนที่เกิดขึ้นปรากฏทั้งในรูปของการแลกเปลี่ยนระหว่างธุรกิจกับธุรกิจ และการแลกเปลี่ยนในระดับชุมชน ความร่วมมือของสมาชิกและผู้เข้าร่วม การประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มองค์กร LETSystem และการตอบสนองของรัฐบาลออสเตรเลียล้วนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จดังกล่าว

6.2 รูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่น สำหรับประเทศญี่ปุ่นกระแส

ของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเริ่มได้รับความสนใจเมื่อมีการนำเสนอรายการ Ende's Last Message ของสถานีโทรทัศน์ NHK ที่กระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการสร้างระบบทางการเงินใหม่ที่สามารถแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยการมีการกล่าวถึงตัวอย่างของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เช่น Ithaca Hours, Wirbank แนวคิดดังกล่าวได้รับการตอบรับจากหลายชุมชนในประเทศญี่ปุ่น จนกระทั่งมีการคิดค้นใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน สรุปรูปแบบหรือประเภทของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่นมีอยู่สามระบบที่สำคัญ คือ

6.2.1 ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน LETS ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนประเภทแรกที่น่ามาประยุกต์โดย Kazuhiro Murayama เริ่มใช้ในเมือง Chiba เดือนกุมภาพันธ์ ปี 1999 (พ.ศ. 2542) โดยการชื่อว่า Peanuts LETS (การใช้ชื่อ Peanuts หรือถั่ว เนื่องจากถั่วเป็นผลิตภัณฑ์หลักของเมือง Chiba) ในระยะแรกระบบแลกเปลี่ยน Peanuts เป็นระบบที่การซื้อขายแลกเปลี่ยนจะถูกบันทึกในรูปแบบของเช็ค แต่ภายหลังมีการเปลี่ยนเป็นการใช้สมุดบันทึก เหตุผลที่เลิกใช้ระบบเช็คโดยเปลี่ยนมาเป็นการใช้สมุดบันทึกก็เพื่อต้องการเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ของรัฐบาลกลาง ที่อาจอ้างว่ากระแสของการแลกเปลี่ยนชุมชนที่เกิดขึ้น อาจมีผลกระทบต่อเสถียรภาพของเศรษฐกิจเงินเยน ในระบบ Peanuts หน่วยการแลกเปลี่ยนถูกเรียกว่า Peanuts โดยเมื่อมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายเกิดขึ้น สมาชิกแต่ละคนต้องนำสมุดมาบันทึกวันที่ ชื่อคนที่ทำการแลกเปลี่ยนด้วย ชื่อของสินค้าและบริการ ค่าของ เงินเยน มูลค่าทั้งหมด และ DISCOUNT ที่หมายถึงหน่วยแลกเปลี่ยน Pea ที่จ่าย และการลงชื่อของแต่ละฝ่าย สาเหตุที่เลือกใช้คำว่า DISCOUNT เพราะมีนัยยะว่าหน่วยการแลกเปลี่ยน Pea ในที่นี้เป็นเสมือนส่วนลดในระบบเงินเยน

สมาชิกในระบบ Peanuts ที่ประกอบด้วยภาคธุรกิจและชาวบ้านจะได้รับ 1,000 Pea เมื่อทำกิจกรรมอาสาสมัครเป็นเวลา 1 ชั่วโมง หน่วยงานที่ทำการแจกจ่าย Pea คือ Chiba Machizukuri Support Center ที่ควบคุมดูแลบัญชี Pea ของแต่ละสมาชิก ยกตัวอย่างเช่น เมื่อสมาชิกซื้อผักจากร้านค้าสมาชิก สมาชิกก็จะจ่ายด้วย Pea จำนวนร้อยละห้าของมูลค่าทั้งหมด จากนั้นร้านค้าสามารถที่จะบริจาค Pea ที่ได้มาให้กับศูนย์สวัสดิการจำนวนสองแห่งหรือให้กับสมาชิกคนใหม่ หรืออาจใช้ Pea เพื่อซื้อสินค้าและบริการอื่น ๆ การทำเช่นนี้ทำให้เงินตราชุมชน Pea หมุนเวียนอยู่ในชุมชน

6.2.2 ระบบเงินตรากระดาษ (Paper Currency) เป็นเงินตรากระดาษที่ชุมชนผลิตออกมาใช้ภายในชุมชนเช่นเดียวกับเงินกระดาษที่ใช้ในระบบเศรษฐกิจหลัก ระบบแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรากระดาษที่เป็นที่รู้จักในประเทศญี่ปุ่นระบบ Ohms ในเมือง Kusatsu, Shiga จุดเริ่มของการคิดค้นระบบ Ohmi เข้าสู่ทางเล็อกของระบบการแลกเปลี่ยนคือ การที่ศูนย์ช่วยเหลือชุมชน Kusatsu (Kusatsu Community Help Center) ที่ก่อตั้งขึ้นไม่ได้รับการตอบรับจากชุมชนในการเข้าร่วมมากนัก ทำให้ Hiroshi Uchiyama ที่เป็นบุคคลากรผู้ช่วยของศูนย์เห็นช่องทางในการเสนอระบบการ

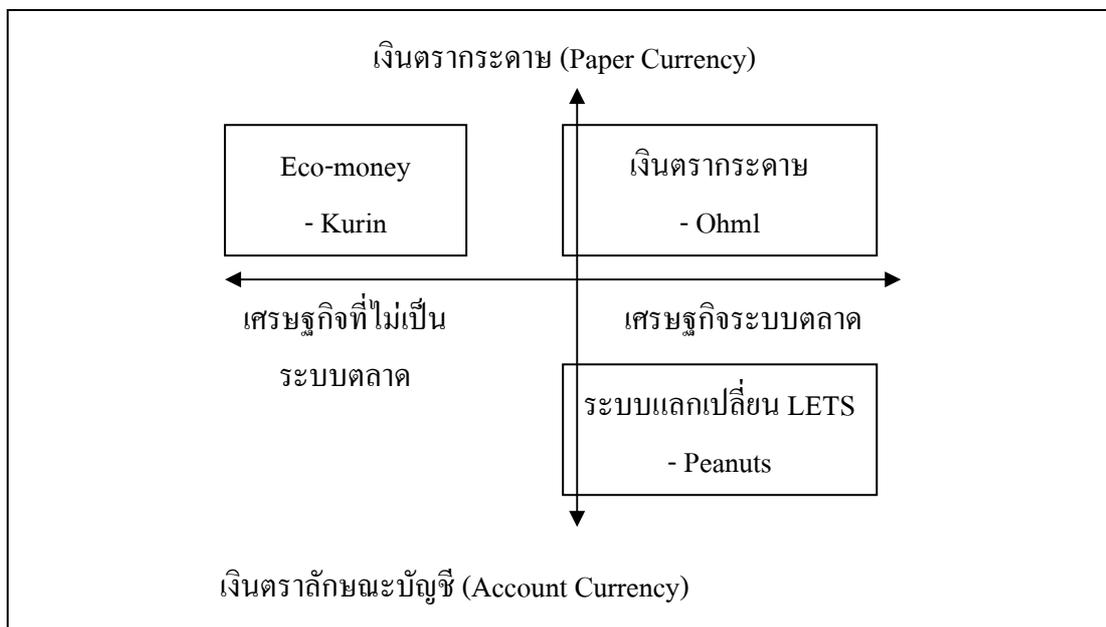
แลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อกระตุ้นการใช้ประโยชน์จากศูนย์มากขึ้น โดยเริ่มต้นใช้ระบบ Ohmi ในปี 1999 (พ.ศ.2542)

หนึ่ง Ohmi มีค่าเท่ากับ 100 เยน และคนที่ต้องการจะเข้าร่วมในระบบแลกเปลี่ยนนี้ต้องบริจาคเงินเพื่อรับ Ohmi ไปใช้ จำนวนของ Ohmi ที่ได้รับขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่บริจาค เงินเยนบริจาคส่วนหนึ่งจะถูกสำรองไว้เพื่อการใช้จ่ายภายในระบบ การใช้ระบบแลกเปลี่ยน Ohmi ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการซื้อบริการจากศูนย์ดังกล่าว เช่น เมื่อสมาชิกขอใช้บริการห้องประชุมของศูนย์ ก็สามารถนำหน่วยแลกเปลี่ยน Ohmi จ่ายให้กับศูนย์ อย่างไรก็ตามภายหลังส่วนบริการธุรกิจอื่นได้เริ่มให้ความสนใจกับระบบแลกเปลี่ยนดังกล่าวและได้ประกาศให้บริการโดยมี Ohmi เป็นหน่วยกลางของการแลกเปลี่ยน เช่น บริษัทแท็กซี่ โรงภาพยนตร์ เป็นต้น

6.2.3 Eco-money เป็นระบบแลกเปลี่ยนที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากระบบแลกเปลี่ยนสองประเภทข้างต้น โดยเป็นการผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ และชุมชนเข้าด้วยกัน โดยระบบแลกเปลี่ยนดังกล่าวจะหมุนเวียนใช้เฉพาะในระบบเศรษฐกิจที่ไม่เป็นระบบตลาดเท่านั้น เช่น สิ่งแวดล้อม สวัสดิการ การศึกษา และวัฒนธรรม โดยไม่สามารถนำไปใช้กับเศรษฐกิจระบบตลาดได้ สมาชิกในระบบจะได้รับ Eco-money เมื่อเริ่มต้นการแลกเปลี่ยนและแจ้งชื่อ/ประเภทของบริการที่จะให้ในรายงานบริการ (Service Menu) สมาชิกสามารถได้รับ Eco-money จากการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น การให้บริการอาจเกิดขึ้นโดยตรงระหว่างสมาชิก หรืออาจเป็นการจัดการโดยผู้ประสานงานเป็นคนกลาง ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของระบบแลกเปลี่ยนนี้คือ Eco-money จะมีวันหมดอายุ หน่วยการแลกเปลี่ยนระบบนี้ คือ การให้ บริการหนึ่งชั่วโมง ในส่วนของมูลค่าการแลกเปลี่ยนการบริการเป็นไปโดยอิสระเสรี สามารถตกลงต่อรองกันได้ระหว่างสมาชิก Eco-money ไม่สามารถถูกแลกเปลี่ยนเป็น เงินสด ไม่มีดอกเบี้ย และไม่สามารถใช้ซื้อสินค้าหรือบริการจากร้านค้าหรือตลาดในชุมชนได้ ระบบการเปลี่ยนด้วย Eco-money ในญี่ปุ่นที่เป็นที่นิยม คือ Kurin ในเมือง Kuriyama, นคร Hokkaido

บทความข่าวประจำเดือนมีนาคม ปี 2000 ชื่อ Using “Eco-money” to Deepen Community Ties ระบุถึงสถานการณ์การใช้เงิน Eco ในนคร Hokkaido ว่ามีรายการที่แสดงถึงการบริการ 200 บริการ เช่น การให้บริการซ่อมสิ่งของ การกวาดหิมะออกจากหลังคา การให้บริการเฝ้าบ้าน และการให้บริการอ่านหนังสือภาพให้เด็ก เป็นต้น เห็นได้ชัดว่าระบบ Eco-money เป็นความพยายามในการสร้างระบบความช่วยเหลือและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจการที่เอื้อต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการสำรวจระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนทั้งสามระบบในประเทศญี่ปุ่น ข้างต้น สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่น

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 56.

6.2.4 Earth day Money อย่างไรก็ตาม กระแสการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนแบบใหม่ในประเทศญี่ปุ่นที่ควรกล่าวถึงไว้เพิ่มเติม คือ โครงการระบบการแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า Earthday Money ในเขต Shibuya โดยเป็นโครงการที่ดำเนินการโดย Hakuodo และสถาบันวิจัยประเทศญี่ปุ่นในปี 2001 (พ.ศ. 2544) มีจุดประสงค์เพื่อการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมของ Shibuya และต่อระบบสิ่งแวดล้อมโลก เงินกระดาษในระบบนี้ถูกเรียกว่าเงิน Earthday มีหน่วยการแลกเปลี่ยนคือ “r” ซึ่งมีมูลค่าเท่ากับหนึ่งเยน เงินกระดาษมีราคาตั้งแต่ 50, 100, และ 500 ที่มีอายุการใช้เป็นเวลาหกเดือน

การที่จะได้รับ Earthday Money นั้นผู้ที่ป็นสมาชิกหรือผู้เข้าร่วมต้องไปที่ธนาคาร Earthday และบริจาคเงินเยน(เงินสด) 500 เยนให้กับองค์กร NPO (องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร Non-Profit Organization) และรับ Earthday Money หรืออาจมีการสมัครเข้าเป็นอาสาสมัครในองค์กร NPO เพื่อรับหน่วยการแลกเปลี่ยน 500r ต่อชั่วโมง เมื่อมีการซื้อขายสินค้า/บริการที่ร้านค้าที่เข้าร่วมในโครงการ ผู้ที่ถือ Earthday Money สามารถจ่าย Earthday Money จำนวนร้อยละ 10-20 ของจำนวนเงินเยน นอกจากนั้นในกรณีที่ร้านค้าบริจาคหน่วยแลกเปลี่ยนชุมชนให้กับองค์กร องค์กรสามารถแลกหน่วยแลกเปลี่ยน “r” เป็นเงินสดจากผู้ที่อยู่ในชุมชนหรือจ่ายให้กับอาสาสมัคร แหล่ง

เงินทุนหรือเงินสนับสนุนที่สำคัญขององค์กรจะมาจากสมาชิกในชุมชน องค์กรประกอบสำคัญในระบบเงินตราชุมชน Earthday Money ประกอบด้วยสามภาคส่วนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้บริจาค ร้านค้าที่ร่วมบริการและโครงการต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น โครงการทำความสะอาดแม่น้ำลำคลอง โครงการเก็บขยะเป็นต้นกล่าวได้ว่า Earthday Money จะออกให้กับผู้ที่ได้กระทำ “ความดี” ให้กับชุมชนนั่นเอง

ภาพที่ 12 ตัวอย่างเงินตราชุมชน Earthday Money

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 57.

จากการสำรวจข้อมูลพบว่าปัจจุบัน Earthday Money เป็นที่แพร่หลายในธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยที่พักในเมือง Shirasu รับ Earthday Money จำนวนร้อยละ 20 ของค่าที่พักทั้งหมด ทำให้เงิน Earthday ทำหน้าที่เสมือนเป็นเช็คเดินทาง ในส่วนของชาวไร่ชาวนาที่นำผักไปขายที่ตลาดขายส่งที่รับ “r” ในการแลกเปลี่ยนซึ่งก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นแนวโน้มในอนาคตของ Earthday Money คือ การพยายามประยุกต์รูปแบบเงินตราชุมชนในรูปแบบของ IC Cards เพื่อนำไปใช้ในชุมชนอื่นนอกเหนือจากเขต Shirasu ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการนำประยุกต์เข้ากับระบบเงินตราชุมชน แต่ทางกลุ่มปฏิบัติการ Earthday Money ยังคงยืนยันถึงผลการผลิตเงินกระดาษ เนื่องจากมีความเชื่อว่าการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการผ่าน Earthday Money โดยตรงซึ่งกันและกันได้สร้างความรู้สึกอบอุ่นและสัมพันธ์ภาพที่ดีในชุมชน

6.2.5 The WAT-System เป็นระบบแลกเปลี่ยนชุมชนอีกระบบหนึ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เกี่ยวกับองค์กรในกรณีของการออกตั๋วเงินและเพื่อหลีกเลี่ยงความจำเป็นในการควบคุมปริมาณเงิน ระบบ WAT-System และเริ่มต้นในเดือนสิงหาคม ปี 2000 โดยมีการแจกแบบ WAT-form และมีการจัดตั้งสมาคมเพื่อนของวัด WAT-Friend

WAT-System เป็นระบบที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกันได้แม้จะอยู่ไกลกันโดยการสร้างวงจรของความไว้วางใจ การกำหนดมูลค่าแบบใหม่และการมีความสำคัญในระดับที่เท่าเทียมกันระหว่างผู้เข้าร่วม กล่าวคือ ผู้ที่เข้าร่วม WAT-System จะอยู่บนรากฐานความสัมพันธ์แบบเพื่อนต่อเพื่อน ทำให้ไม่มีกลุ่มผู้บริหารจัดการที่อยู่เหนือกว่ามาควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วม มูลค่าของหนึ่ง WAT เปรียบเทียบได้กับหนึ่งกิโลวัตต์ของกระแสไฟฟ้า โดยเป็นการเทียบเคียงว่าในการผลิตพลังงานธรรมชาติหนึ่งกิโลวัตต์เท่ากับการทำงานปกติหกนาทีกี่ หรือประมาณ 75-100 เชน

สมาชิกที่สนใจเข้าร่วมกับระบบ WAT-System สามารถสั่งแบบฟอร์มวัดค่าได้จากสมาคมหรือนำเอาแบบฟอร์มมาจากโฮมเพจ WAT-Homepage และเนื่องจากไม่มีสำนักงานกลางหรือผู้ประสานงาน WAT-System จึงไม่จำเป็นต้องมีการจ่ายค่าธรรมเนียมใด ๆ สมาคมที่จัดตั้งขึ้นมีหน้าที่เพียงจัดหาและแจกจ่ายแบบฟอร์มวัดค่า พร้อมทั้งการจัดพิมพ์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย ขึ้นอยู่กับการยินยอมระหว่างกันและกันและการมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ในระบบนี้ใครก็ตามที่ต้องการทำการซื้อขายสามารถออกบัตร WAT-Ticket ได้ทันทีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยินยอมที่จะตกลงซื้อขายของผู้รับ เนื่องจากหลักการของ WAT-Ticket แสดงถึงนัยยะของการให้สัญญาที่จะจ่ายโดยการทำงานคืนให้ คนที่รับบัตร WAT-Ticket สามารถใช้บัตรเพื่อทำการแลกเปลี่ยนกับบุคคลที่สามได้ เมื่อใดก็ตามที่บัตรกลับคืนมาผู้ซื้อที่ออกบัตรถือว่าได้มีการชดใช้หรือจ่ายคืนเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจึงเริ่มต้นวงจรใหม่ของการออกบัตร (Issuing) การหมุนเวียน (Circulation) และการใช้คืนต่อไป (Redemption)

จากภาพตัวอย่างบัตร WAT-System ผู้ที่ออกบัตรต้องบันทึกวันที่ (Date) ชื่อผู้รับบัตร (Recipient) ชื่อผู้ออกบัตร (Credit) ในส่วนของ A นั้นเป็นลายเซ็นของผู้รับหรือผู้ให้สินค้าและบริการและ B คือลายเซ็นของผู้ที่ออกบัตร พร้อมทั้งมีการกำกับวันที่ เมื่อมีการออกบัตรผู้ที่ออกบัตรติดแสตมป์ที่รอยตัดจากนั้น จึงส่งชิ้นส่วนด้านขวาให้กับผู้รับหรือผู้ให้สินค้าและบริการ

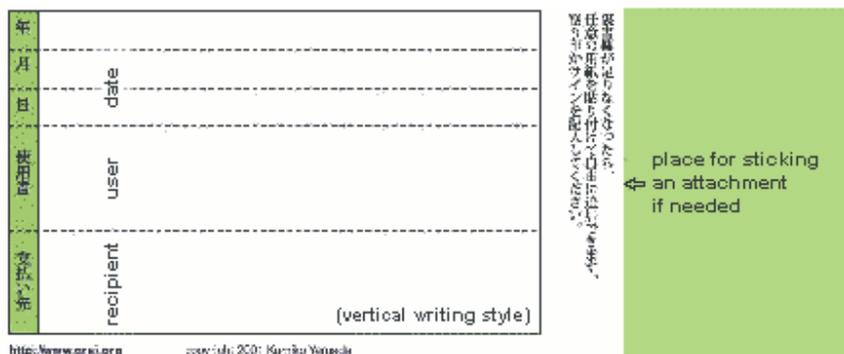
จากนั้นเมื่อมีการค้าขายกับบุคคลที่สามก็จะบันทึกลงในด้านหลังของบัตร (โดยเป็นการเขียนในลักษณะแนวตั้ง) หากพื้นที่ของกระดาษหมดก็สามารถหากระดาษมาติดเพิ่มเข้าไปที่ได้ดังกล่าวไว้ข้างต้นว่าบัตรระบบแลกเปลี่ยนชุมชน WAT-System ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญของการไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้แลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นที่ปรากฏในบัตร

WAT-System ซึ่งให้เห็นถึงระดับของความไว้วางใจ บัตรที่ออกใหม่ครั้งแรกนั้นแสดงถึงความไว้วางใจระหว่างกันของผู้แลกเปลี่ยน บัตรที่มีการออกบัตรมาก่อนแล้วที่ใช้อยู่ในการแลกเปลี่ยนครั้งก่อนแสดงถึงวงการแลกเปลี่ยนของผู้ที่เข้าร่วม สำหรับผู้ที่ถือบัตรที่ออกโดยคนอื่นแสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นได้แสดงออกถึงไว้วางใจของตน รายชื่อบุคคลและการแลกเปลี่ยนด้านหลังที่เพิ่มมากขึ้นนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจของบุคคลต่างๆ

ภาพที่ 13 ตัวอย่างบัตรระบบแลกเปลี่ยนชุมชน WAT-System (ด้านหน้า)

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 60.

ภาพที่ 14 ตัวอย่างบัตรระบบแลกเปลี่ยนชุมชน WAT-System (ด้านหลัง)

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 60.

6.2.6 ประมวลสรุประบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่น จากการสำรวจรูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนบางระบบพบว่า การพัฒนาและออกแบบระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่น ได้รับอิทธิพลจากการเคลื่อนไหวเรื่องระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของต่างประเทศ เช่นระบบแลกเปลี่ยนชุมชน Peanuts ที่ได้รับอิทธิพลจากระบบ LETSystem หรือเงินตรากระดาษของชุมชน Omit ที่ได้รับอิทธิพลและประยุกต์จากแนวคิดของ Ithaca Hours และระบบ Kurin ซึ่งการผสมผสานตัวแบบ Ithaca Hours และ Time Dollars เข้าด้วยกันเป็นต้น การออกแบบหรือการสร้างระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่เป้าหมาย จุดประสงค์และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น Kawai and Shimazaki แสดงข้อสรุปภาพรวมในหัวข้อต่างๆ ของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่นไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

กลุ่มที่ดำเนินการเรื่องระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศญี่ปุ่น ประกอบด้วยสองกลุ่มหลัก ประเภทแรก คือ กลุ่มประชาสังคม หรือ พลเมือง และ กลุ่มที่จัดการ โดยรัฐบาลท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการสร้างระบบแลกเปลี่ยนชุมชน คือ เพื่อฟื้นฟูชุมชนในเชิงเศรษฐกิจ ในลักษณะถนนเพื่อการจับจ่ายซื้อสินค้า (Shopping Street) เพื่อสร้างเสริมการช่วยเหลือการร่วมมือกันภายในชุมชน การปฏิสัมพันธ์ในชุมชน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครและการรักษาสิ่งแวดล้อม

เหตุผลในการเกิดระบบเงินตราชุมชนอาจแบ่งเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือเหตุผลในทางเศรษฐกิจ (Economic Reason) กล่าวคือ ความไม่สมบูรณ์ของระบบเงินตรากลางของชาติ และเหตุผลที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ (Non-Economic Reason) อาทิการเป็นสัญลักษณ์ทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะเกี่ยวกับความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ของชุมชน

รูปแบบของระบบเงินตราชุมชนมีอยู่สี่รูปแบบใหญ่คือ เงินกระดาษ เหรียญ ใบแสดงการเป็นหนี้ (Due Bill) และ Passbook

ในส่วนผู้ซื้อ/ผู้ขาย บางกลุ่มมีการพิมพ์เอกสารแจก “สิ่งที่จะขาย” และ “สิ่งที่ต้องการซื้อ” หรือบางกลุ่มมีผู้ประสานงาน ที่ดำเนินการเรื่องอุปสงค์และอุปทานเช่น กลุ่ม Karin ที่ใช้คอมพิวเตอร์จับคู่ให้ผู้ที่ต้องการแลกเปลี่ยนกัน (Computer-Based “Matching System”)

แรงจูงใจในการเข้าร่วมในระบบเงินตราชุมชน คือ เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจ ของชุมชน และเพื่อส่งเสริมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการร่วมมือในระดับชุมชน

6.2.7 บทเรียนจากประสบการณ์ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของประเทศญี่ปุ่น
Kawai and Shim Saki กล่าวเพิ่มเติมว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนควรมีเป้าหมายที่ชัดเจน การตั้งเป้าหมายไว้เพียงประการเดียวว่าเป็นการแนะนำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเข้าสู่สังคมอาจไม่ใช่เป็นสิ่งที่ดี เพราะประสบการณ์ของญี่ปุ่นแสดงให้เห็นถึงบางกลุ่มที่ประสบความล้มเหลวในการสร้าง

ระบบเงินตราชุมชน นอกจากนั้น การได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญในกรณีของระบบเงินตราชุมชนที่เริ่มต้นและจัดการโดยรัฐ และระบบเงินตราชุมชนต้องเป็นการตอบสนองความต้องการของสังคมเป็นสำคัญ

เนื่องจากในระบบแลกเปลี่ยนชุมชนอาจจะประสบต่อข้อท้าทายเกี่ยวกับผู้โดยสาร ที่ไม่ยอมเสียเงิน (Free-Rider) ดังนั้นการสร้างกลไกในการจัดการกับปัญหานี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังกรณีของระบบแลกเปลี่ยน WAT-System ข้างต้นที่ใช้วิธีการเช่นค้ซื้อเพื่อรักษาความน่าเชื่อถือของระบบ นอกจากนั้นปัญหาที่พบส่วนใหญ่ในระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน คือการมีจำนวนสมาชิกน้อยและสมาชิกไม่กระตือรือร้นต่อกิจกรรมการแลกเปลี่ยนชุมชน ดังนั้นการสร้างความเข้าใจและการยอมรับของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน จึงเป็นจุดเน้นที่สำคัญอีกประการหนึ่งต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

ข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศที่มีการพัฒนาและก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จึงเป็นประโยชน์มากต่อการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีเหล่านั้น เช่น อินเทอร์เน็ต ในการส่งเสริมเครือข่าย การ เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร ส่งข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและบริการ และการรณรงค์การศึกษาเกี่ยวกับระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

6.3 ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนไทแองกิส ทาลอค (Tianguis Tlaloc) ในประเทศเม็กซิโก พัฒนาการแลกเปลี่ยนชุมชนในเม็กซิโก เกิดขึ้นจากโครงการ Promotion of Popular Development (PdP) ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับการพัฒนาโดยชุมชนพึ่งพิงตนเองและสร้างขนาดของเศรษฐกิจที่สามารถจัดการได้โดยบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชน ในปี 2530 สถาปนิก นาม หลุยส์ โลเปซเลรา เมนเดซ เริ่มระบบเงินตราชุมชน มีชื่อว่า ทาลอค ระบบทาลอคเป็นระบบสินเชื่อรวมกัน (Mutual Credit) ถัดมาในปี 2543 ระบบเงินตราแลกเปลี่ยนสมัยใหม่ ได้เริ่มขึ้นอีกครั้งในประเทศเม็กซิโก ในหุบเขาเมซควิตอล (Mezquital Valley) มลรัฐโอซากา และในปี 2544 ได้มีการเริ่มระบบเงินตราแลกเปลี่ยนชุมชนใน เมืองเม็กซิโกซิตี และกระจายตัวไปทั่วประเทศ รัฐบาลของมลรัฐทแลกซกาลาได้ให้การสนับสนุนแก่โครงการระบบเงินตราแลกเปลี่ยนชุมชน ในฐานะมาตรการลดปัญหาความยากจน

6.3.1 วัตถุประสงค์ของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนไทแองกิส ทาลอค

6.3.1.1 สร้างความตระหนักถึงเงินตราในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางสังคม ถัดมั้งความคิดที่ว่าเงินตราเป็นของที่จับต้องได้และจริง เพื่อสร้างความสามารถของชุมชน ในการประเมินราคา สินค้าและบริการอย่างเป็นธรรม

6.3.1.2 สร้างความสัมพันธ์ในลักษณะชุมชนเข้มแข็ง เนื่องจากทุกเดือนจะมีการพบปะกันระหว่างผู้บริโภคร่วมกับผู้ผลิต

6.3.1.3 สร้างความเป็นมนุษย์ ระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อ เน้นระบบเงินตราชุมชนที่เสริมสร้างสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล แทนที่จะเป็นสื่อสำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้า

6.3.1.4 ลดปัญหาการพึ่งพิงราคาตลาดของสินค้าและบริการ ลดช่องว่างระหว่างธุรกิจขนาดใหญ่และธุรกิจชุมชน ระหว่าง เศรษฐกิจตามแบบแผน และเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างบูรณภาพของระบบเศรษฐกิจรวม

6.3.1.5 พัฒนาระบบ เศรษฐกิจพึ่งตนเอง ที่เน้นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนทางด้านนิเวศ ความสงบสุขทางสังคมการฟื้นคืนของวัฒนธรรมท้องถิ่น และกิจกรรมเศรษฐกิจที่มีความเป็นมนุษย์

ภาพที่ 15 ตัวอย่างของเงินตราชุมชน ไทแองกิส ทลาลอคในประเทศเม็กซิโก

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 72.

6.3.2 รูปแบบของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนไทแองกิส ทลาลอค (Tianguis Tlaloc) “ไทแองกิส” มีรากศัพท์ มาจากภาษาแอสเทค แปลว่า “ตลาดนัด” ส่วน “ทลาลอค” เป็นชื่อเทพแห่งฝน น้ำ สายฟ้า และชีวิต และยังเป็นชื่อถนนที่สำนักงาน PdP ตั้งอยู่ด้วย ในวัฒนธรรมแอสเทค โบราณ รูปแบบของอัตราแลกเปลี่ยนจะเป็นลักษณะคำสั่งจ่ายเงิน โดยสมาชิกจะถือหนังสือคำสั่งจ่ายเงิน และเวลาทำการแลกเปลี่ยน ทั้งผู้ขายและผู้ซื้อต่างเซ็นต์ลายมือชื่อลงบนคำสั่งจ่ายเงิน ทางด้านหลังของคำสั่งจ่ายเงินมีที่ว่างสำหรับการเซ็นต์สลักหลังจำนวน 10 ชื่อ จึงทำให้ผู้ที่ได้รับคำสั่งจ่ายเงินสามารถนำคำสั่งจ่ายเงินดังกล่าวไปใช้ในการแลกเปลี่ยนต่อได้ ทำให้เกิดการหมุนเวียนของคำสั่งจ่ายเงินในลักษณะที่เป็นเสมือนเงินตรา และหลังจากมีการหมุนเวียนอยู่ระยะหนึ่งหรือใช้จนหมดพื้นที่เซ็นชื่อ สมาชิกสามารถที่จะนำคำสั่งจ่ายเงินดังกล่าวมายังศูนย์กลางปฏิบัติงานแล้วนำมาขึ้นเงินเชื่อได้ จึงทำให้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนเหล่านี้มีหน้าที่ทั้งเป็นระบบสินเชื่อร่วม (Mutual Credit) และเงินสำหรับการกำหนดมูลค่าของหน่วย ทลาลอคหนึ่งนั้น ทลาลอคหนึ่งหน่วย มีมูลค่า

เท่ากับการทำงานหนึ่งชั่วโมง (ประมาณ 30 เปโซ/120 บาท) ซึ่งมีลักษณะการใช้เวลาเป็นตัวกำหนดมูลค่า เช่นเดียวกับระบบ HOURS ในทางกายภาพ ชนบัตร์จะมี ชนิด ครึ่ง หนึ่ง สอง สาม ลี และห้า ทลาลอคในการเข้าร่วมโครงการสมาชิกจะทำการลงนามในข้อตกลง และจะได้รับชนบัตร์ทลาลอคจำนวน 15.5 หน่วย ต่อสมาชิกหนึ่งคน การใช้งานจะใช้เงินทลาลอคในอัตราส่วนร้อยละ 30 ของมูลค่าของสินค้าที่เหลือยังคงใช้เงินเปโซอยู่ ปัจจุบันกลุ่มทลาลอคมีสมาชิกประมาณ 150 คน โดยสินค้าที่ทำการแลกเปลี่ยนทั้งหมดเป็นสินค้าในชุมชน ได้แก่ น้ำผึ้ง ของเล่นเด็ก และงานไม้

สำหรับกรณีงานบริการ จะใช้การประเมินราคาค่าบริการโดยความยินยอมของผู้ให้และผู้รับบริการ โดยจะมีกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกเข้าใจถึงมูลค่าที่แท้จริงของสินค้าและบริการโดยไม่อิงกับราคาตลาด โดยเน้นความเป็นธรรมในการให้ค่าแก่บริการและสินค้า

6.3.3 ปัญหาในการดำเนินงาน/ข้อท้าทาย

6.3.3.1 ความซับซ้อนของระบบแลกเปลี่ยน ระบบการเช็คชื้อบนคำสั่งจ่ายเงินสร้างความยุ่งยากให้กับผู้ใช้ และมักจะไม่ทำการเช็คชื้อแต่ใช้การแลกเปลี่ยนกันโดยตรง ทำให้พบปัญหาในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในชุมชน จากการเช็คชื้อไม่เกิดขึ้นในระยะแรกสมาชิกจะได้รับสินเชื่อกจำนวน 40 หน่วย/ชม. เพื่อนำไปใช้โดยผู้ใช้สามารถกำหนดมูลค่าได้เอง แต่ความซับซ้อนของระบบทำให้ต้องมีการเลิกระบบนี้ไป

6.3.3.2 การไม่เป็นที่ยอมรับในตลาด ทำให้มูลค่าของ ทลาลอคต่ำกว่ามูลค่าที่ได้รับการกำหนดโดยชุมชน ในกรณีที่นำไปใช้ในตลาดเปิด

6.3.3.3 ผู้เข้าร่วมขาดความเข้าใจและสำนึก มีความคิดว่าอัตราแลกเปลี่ยนชุมชนเป็นของ PaP จึงทำให้เกิดปัญหาในเรื่องความเป็นเจ้าของระบบ ประกอบกับไม่มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการอ้างความเป็นเจ้าของระบบ ของหน่วยงานต่าง ๆ

6.3.3.4 ข้อจำกัดในประเภทสินค้าที่ทำการแลกเปลี่ยน โดยระบบอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน

6.3.3.5 การขาดช่องทางระบายสินค้าหรือร้านค้า ที่ใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน

6.4 รูปแบบของระบบแลกเปลี่ยนในประเทศอาร์เจนตินา ความเป็นมาเริ่มขึ้นในปี 2538 ทางด้านใต้ของกรุงบรูโนส ไอเรส ที่มีการจัดตลาดนัดแบบแลกเปลี่ยนสินค้าขึ้น ก่อตั้งโดยนักนิเวศวิทยาสามคน คาโลส ดิซันโต โธราซิโอ โคว่า และรูเบน ราวีร่า ตลาดดังกล่าวขยายตัวทีละน้อย ภายหลังจากได้ดำเนินการมาห้าปีระบบดังกล่าวได้ขยายไปทั่วประเทศ ในลักษณะเครือข่ายของ ชมรมแลกเปลี่ยน (Exchange Club) เมื่อปริมาณสินค้าเพิ่มมากขึ้นจึงได้มีการคิดค้นระบบแลกเปลี่ยนขึ้น ที่เรียกว่า “โนคายน” และพัฒนาเป็นระบบ “อาโบโร” ซึ่งปัจจุบันสามารถนำไปใช้

ได้ในกว่า 500 ระบบทั่วประเทศ หลังจากการทดลองในหลายรูปแบบ จึงมีการตกลงที่จะใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่เรียกว่า “เครดิตโตส” ซึ่งมีลักษณะเหมือน พันธบัตร ซึ่งได้รับความนิยมาจากสมาชิกส่วนมากที่คุ้นเคยกับการใช้เงินตรากระแสหลัก ปัจจุบันหลังจากวิกฤติการทางการเงินของประเทศอาเจนตินาในปี 2544 อัตราแลกเปลี่ยนทางเลือกมีมูลค่าเทียบเท่าเงินเปโซ ซึ่งผูกติดอยู่กับเงินดอลลาร์ของสหรัฐ ทำให้เป็นที่ยอมรับกันโดยกว้างขวาง โดยกลุ่มมีชื่อว่า “เครือข่ายแลกเปลี่ยนโลก” (Global Exchange Network) กลุ่มดังกล่าวปฏิเสธระบบเศรษฐศาสตร์ที่เน้นถึงความขาดแคลนและสิ่งหายาก ที่ถือว่าเป็นสิ่งที่มีมูลค่าสูง ไปสู่การตระหนักถึงสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน และคุณค่าทางสังคมของกันและกัน กลุ่มนี้มีความเห็นว่าแต่ละคนและชุมชนนั้นมีความมั่นคงและมีสิ่งที่จะให้แก่ผู้อื่นและชุมชนอื่นได้

6.4.1 วัตถุประสงค์ของระบบอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน เครดิตโตส

6.4.1.1 กำหนดตลาดรูปแบบใหม่ โดยให้กลุ่มคนที่ถูกกีดกันจากผลกระทบของเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ได้เข้ามามีส่วนร่วม

6.4.1.2 ช่วยในการเคลื่อนสินทรัพย์ของชุมชน เนื่องจากระบบนี้ แทนที่จะเน้นถึงความขาดแคลนของชุมชนต่อสินค้าและบริการประเภทต่าง ๆ กลับไปเน้นในสิ่งที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ตลอดจนสิ่งที่ชุมชนมีและพร้อมที่จะให้ผู้อื่นหรือชุมชนอื่น

6.4.1.3 พัฒนาเครือข่ายของสมาคมแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งเน้นการขยายเครือข่ายที่แต่ละกลุ่มมีเอกภาพของตนเอง ตลอดจนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรบวิโรคและการใช้ชีวิต

6.4.2 รูปแบบของระบบอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน เครดิตโตส ระบบอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน เครดิตโตส หรือ ระบบที่มีชื่อเรียกว่า อาจิติ เริ่มจากการสมัครเป็นสมาชิกโดยในสามเดือนแรกสมาชิกจะต้องแสดงศักยภาพในฐานะผู้ขายสินค้า และบริการและสามารถนำอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน ที่ได้มาจากการขายสินค้าและบริการนั้นไปใช้เสียก่อน จึงจะได้รับสินค้าในรูปแบบอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน ที่มีมูลค่าเท่ากับ 50 เหรียญสหรัฐ ในระบบ อาจิติ นั้น แตกต่างจากระบบ LETS และ HOURS อัตราแลกเปลี่ยนของ อาจิติ สามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนได้ทั้งหมดไม่จำเป็นต้องนำไปสมทบกับเงินกระแสหลักอย่างเช่นระบบอื่น ๆ รูปแบบของอัตราแลกเปลี่ยนในระบบ อาจิติ ในปัจจุบัน คล้ายคลึงกับเงินกระแสหลักอย่างยิ่ง แต่จุดแตกต่างที่สำคัญคือ อัตราแลกเปลี่ยน อาจิติ ไม่มีดอกเบี้ย เงื่อนไขของการเป็นสมาชิกของเครือข่ายแลกเปลี่ยนโลก คือ การเข้าร่วมประชุมอาทิตย์ละหนึ่งครั้ง การได้รับการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง การเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในตัวคนเดียว (Prosumer = Producer + Consumer) และการยอมรับแนวคิดในเรื่องการควบคุมราคาและคุณภาพสินค้าและบริการเพื่อการพัฒนาเครือข่าย

ภาพที่ 16 ตัวอย่างของเครดิต (Credito) ในระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนของประเทศอาร์เจนตินา ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิด และประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 75.

ภายหลังจากการเป็นสมาชิก สมาชิกแต่ละคนจะนำประกาศของตนติดในป้ายประกาศ โดยระบุ สินค้า และบริการสามประเภทที่ตนมี และ สินค้าและบริการหนึ่งชนิดที่ตนต้องการ เมื่อเกิดการแลกเปลี่ยน การกำหนดมูลค่าของสินค้าและบริการจะเกิดขึ้นจากการต่อรองของผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยใช้สำเนาของเครดิต เป็นเครื่องมือต่อรอง

6.4.3 ปัญหาในกานดำเนินงาน/ข้อท้าทาย

6.4.3.1 การบิดเบือนข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าที่ตนเองทำการประกาศ เนื่องจากผู้เข้าร่วมขาดความเข้าใจในปรัชญาหลักอัตราแลกเปลี่ยนชุมชน

6.4.3.2 ข้อมูลไม่เพียงพอเกี่ยวกับสินค้าและบริการ เนื่องจากสมาชิกไม่ได้รับข้อมูลเพียงพอว่าในการลงประกาศจะต้องแจ้งข้อมูลเช่นไรบ้าง

6.4.3.3 คุณภาพสินค้าไม่ดี นำเสนอสินค้าไม่น่าสนใจ ทำให้การแลกเปลี่ยนต้องหยุดลงในที่สุด

6.4.3.4 สินค้าและบริการขาดความหลากหลาย

6.5 ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศไทย เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในทวีปและในโลกรู้ว่าการเกิดขึ้นของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศไทยมีผลมาจากการประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ที่ส่งผลกระทบต่อด้านลบต่อประเทศในหลายมิติทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และหลายระดับทั้งในระดับประเทศและต่อวิถีเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นเหตุให้กลุ่มบุคคลจากหลายฝ่ายอันประกอบด้วยชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและต่างประเทศต่างร่วมมือกันในการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา การกลับไปสำรวจวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการที่เป็นพื้นฐานในสังคมไทย จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดแนวทางการพึ่งตนเอง

ของชุมชน ทำให้เกิดการหมุนเวียนของทุนและทรัพยากรภายในชุมชน และยังเป็นกลไกการไหลออกของทรัพยากรท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน (LDI) จากนั้น ได้มีการพัฒนาระบบเงินตราชุมชนขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาการไหลออกของเงินบาท พร้อมทั้งแก้ไขปัญหาการขึ้นลงของค่าเงินบาทที่ถูกกำหนดจากตลาดและปัจจัยจากภายนอก โดยการลดการเชื่อมโยง (De-Link) ระหว่างตลาดภายนอกและเศรษฐกิจในชุมชนออกจากกันเป็นแนวทางให้เกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชนให้ได้มากที่สุด

ในปี 2540 โครงการระบบเงินตราชุมชนประเทศไทย (Thai Community Currency Systems Project-TCCS) ได้ก่อตั้งขึ้นภายใต้การดำเนินการของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากมูลนิธิญี่ปุ่น หน่วยงานอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) หน่วยงานอาสาสมัครอังกฤษ (VSO) และโครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (Focus on the Global South) นอกจากนั้นโครงการระบบเงินตราชุมชน ได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชนหลายเครือข่าย และในเดือนสิงหาคมปี 2540 ทางโครงการระบบเงินตราชุมชนได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ จากจุดนี้เอง ทำให้ชุมชนกุดชุมจังหวดยโสธรที่เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งชุมชนหนึ่งประกออบกับความพยายามภายในชุมชนที่มีอยู่แล้วในการฟื้นฟูวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน (Barter System) ได้ตัดสินใจเข้าร่วมในการพัฒนาระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยขึ้นแห่งแรกชื่อว่า “เบี้ยกุดชุม” โดยประกอบด้วยสมาชิกจาก 5 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านสันติสุข โสภุมปุณ ท่าลาด กุดหิน และโคกกลาง ปัจจัยที่ทำให้เกิด “เบี้ยกุดชุม” ประกอบไปด้วยพัฒนาการความเป็นชุมชนพึ่งตนเองมากกว่า 20 ปี การมีผู้นำชุมชนและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการผลิตของชุมชนที่หลากหลาย ถั่วเหลือง แคมพูสมุนไพร์ น้ำยาล้างจาน ยาสมุนไพร์ และอื่นๆ การที่ชุมชนมีความต้องการที่จะแสวงหาวิธีการ หรือเครื่องมือที่จะจัดการกับปัญหาในชุมชนโดยเฉพาะปัญหาหนี้สินใน 5 หมู่บ้านดังกล่าวเป็นพื้นที่ของคณะทำงานเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินที่มีแนวความคิดร่วมกันเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช้เงินตรา ประกอบกับการที่ผู้นำชุมชนให้การยอมรับและสนับสนุนต่อแนวความคิดของระบบเงินตราชุมชนอย่างเต็มที่

จุดประสงค์สำคัญของการสร้างระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเบี้ยกุดชุม คือ เพื่อกระตุ้นการผลิตและการผลิตทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการออมและเป็นเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน เบี้ยกุดชุมอยู่ในรูปแบบของเงินกระดาษ เป็นเงินตราชุมชนที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้ในกลุ่มของสมาชิกเท่านั้น โดยมีการกำหนดมูลค่าของเบี้ยเท่ากับเงินบาทอันเป็นผลมาจากกระบวนการออกแบบรูปแบบของเงินตราชุมชนร่วมกัน ของชุมชนเพื่อความสะดวกในการแลกเปลี่ยน

ภาพที่ 17 ตัวอย่างเบียดๆ (บุญกุดชุม) ในประเทศไทย

ที่มา : ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), 64.

เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิก สมาชิกสามารถเบิกเบียดๆจากธนาคารเบียดๆได้โดยในระยะแรกสามารถเบิกได้หน่วยละ 500 เบียดๆ สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้ที่ตลาดนัดชุมชนซึ่งสินค้าที่ใช้แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าและบริการที่ผลิตและมีอยู่ในชุมชน เช่น มะพร้าว น้ำมัน ถั่วเหลือง ไข่ เนื้อสัตว์ ข้าว ขนมหวาน ผักและผลไม้ เป็นต้น โดยสามารถนำสิ่งของและบริการมาแลกเปลี่ยนกันได้ที่ตลาดนัดชุมชน การใช้เบียดๆต้องใช้คู่กับเงินบาท เช่น การซื้อน้ำมันถั่วเหลืองหนึ่งถุงปกติราคาห้าบาท สามารถใช้เงินบาทสี่บาท ร่วมกับเบียดๆหนึ่งเบียดๆ อย่างไรก็ตามมูลค่าของสินค้าและบริการขึ้นอยู่กับความต้องการและการตกลงร่วมกันระหว่างผู้ที่แลกเปลี่ยน กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าราคาสินค้าและบริการสำหรับการแลกเปลี่ยนด้วยเบียดๆชุมชนไม่ได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐาน เช่นเดียวกับเงินบาท แต่มีความยืดหยุ่นสามารถต่อรองกันได้ระหว่างผู้แลกเปลี่ยน นอกจากนี้การกำหนดค่าการแลกเปลี่ยนขึ้นอยู่กับปริมาณหรือสัดส่วนของการใช้เงินบาทในการผลิต กล่าวคือสินค้าและบริการบางประเภทที่ต้องใช้เงินบาทเป็นหลักในการผลิต อาจมีการกำหนดสัดส่วนการแลกเปลี่ยนด้วยเงินบาทสูง ในขณะที่สินค้าบางประเภทเป็นทรัพยากรที่ได้มาจากชุมชนก็สามารถที่จะกำหนดให้มีสัดส่วนของการแลกเปลี่ยนด้วยเบียดๆมากขึ้น

ภายหลังใช้เบียดๆได้เพียง 15 วันปรากฏว่าเป็นที่สนใจของสื่อมวลชนจนกระทั่งมีการเสนอข่าวที่ทำให้เกิดประเด็นวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง และพัฒนาไปสู่การต่อต้านและไม่เห็น

ด้วยของรัฐบาลด้วยข้อโต้แย้งว่าการพิมพ์พันธบัตรของชุมชนขึ้นเองนั้นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย จนในที่สุดชุมชนและองค์กรเครือข่ายคณะทำงานตัดสินใจระงับการใช้เบี้ยกุดชุม คณะทำงานได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวหลายวิธี ประกอบด้วยการขอความช่วยเหลือจากสหภาพนายความในการตีความข้อกฎหมายเกี่ยวกับเบี้ยกุดชุม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและพันธมิตรทั้งในและต่างประเทศ พร้อมทั้งการกระตุ้นและผลักดันให้เกิดงานวิจัยเรื่องระบบเงินตราชุมชน

ประมาณปลายเดือนมกราคม 2545 ได้มีการจัดการเสวนาระหว่างนักวิชาการเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นเครือข่ายคณะทำงาน โครงการระบบเงินตราชุมชน กับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทยและกระทรวงการคลังเกิดขึ้นที่โครงการปริญญาเอกสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะน่าสนใจจากผู้แทนจากธนาคารแห่งประเทศไทยในขณะนั้นว่าถ้าหากไม่มีคำว่าเบี้ยและมีการจัดตั้งธนาคารขึ้น และไม่มีการเทียบค่าสื่อกลางที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนให้เท่ากับเงินบาทก็จะไม่ผิดกฎหมาย พร้อมทั้งหลีกเลี่ยงการใช้รูปสัญลักษณ์ที่คล้ายกับธนบัตรของรัฐบาลก็สามารถดำเนินกิจกรรมในรูปแบบระบบการแลกเปลี่ยนของชุมชนได้ต่อไปเพื่อประโยชน์ในการเพิ่มสภาพคล่องทางการเงินให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ในเดือนกุมภาพันธ์ 2545 ได้มีการจัดการประชุมทางวิชาการในระดับภูมิภาคเรื่องระบบเงินตราชุมชนภายใต้ชื่อ *Alternative Economic Systems in Asia: Challenges of Community Currency Systems* จนในที่สุดมีการผลักดันให้เกิดงานวิจัยเรื่อง ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ภายใต้การสนับสนุนเงินทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ขึ้น

ผลของการมีงานวิจัยที่เป็นทางการดังกล่าว ส่งผลกระทบในด้านบวกเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในประเทศไทย ทำให้มีการฟื้น “เบี้ยกุดชุม” ขึ้นมาใช้ใหม่ภายใต้ชื่อ “บุญกุดชุม” ซึ่งมีนัยยะแสดงถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและและการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การสร้างสรรคคุณค่าความดีให้แก่กันและเป็นกลไกหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสุขขึ้นภายในชุมชนอย่างแท้จริง พร้อมกับชื่อใหม่ของธนาคารเบี้ยว่า “กลุ่มพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง”

จากการสำรวจสถานการณ์การใช้เบี้ยบุญกุดชุม ณ หมู่บ้านสันติสุข ในวันที่ 7-8 ธันวาคม 2545 พบว่าสมาชิกสามารถเบิกบุญได้คนละ 100 บุญ โดยมีจำนวนสมาชิกผู้ใ้บุญจำนวน 28 ครัวเรือนจากทั้งหมด 30 ครัวเรือน ตลาดการแลกเปลี่ยนจัดขึ้นทุกวันอาทิตย์ สินค้าและผลิตภัณฑ์ประกอบด้วยนมถั่วเหลืองที่ผลิตโดยกลุ่มแม่บ้าน ผักต่างๆ ไข่ น้ำยาล้างจานที่ผลิตจากพืชข้าวหลาม พืชผักต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น ลูกกะทกรก สะเดา ฝ้ายทอมือ นอกจากนี้ยังมีบริการที่สามารถแลกเปลี่ยนได้ด้วยบุญกุดชุม คือ การตัดผม การเรียกรับโทรศัพท์ เป็นต้น

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าจุดประสงค์หลักของการแลกเปลี่ยนชุมชนผ่านบุญกุดชุม คือ

กระตุ้นการผลิต การออม และกระตุ้นให้มีการแลกเปลี่ยน ยิ่งไปกว่านั้นพบว่าบุญกุดชุมเป็นกลไกนำไปสู่การแลกเปลี่ยนที่อยู่บนฐานของวัฒนธรรมการเอื้อเพื่อต่อกัน เช่น ชาวบ้านนำข้าวไปให้อีกบ้านหนึ่งในช่วงเริ่มต้นอาจมีการให้บุญไปหนึ่งบุญ แต่เมื่อนานเข้า เมื่อมีการนำข้าวไปให้เพื่อนสมาชิกก็ไม่จำเป็นต้องรับบุญอีกต่อไป ซึ่งประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็น กระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกจิตสำนึกกร่วม (Learning Process for Collective Consciousness) ในชุมชนเพื่อการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันจะนำไปสู่ความเป็นไปได้ และความสำเร็จของชุมชนพึ่งตนเองบนฐานของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

ปัญหาที่พบในกระบวนการใช้บุญกุดชุม คือ ชาวบ้านไม่ทราบว่าจะไปใช้บุญกับใครที่ไหน ใครบ้างเป็นสมาชิก และไม่ทราบว่าสินค้าอะไรที่ขาดแคลนอยู่บ้าง ดังนั้นจึงมีการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายของหมู่บ้าน เป็นการประกาศถึงความเคลื่อนไหวของบุญกุดชุม มีการแจ้งรายละเอียด ชื่อ ที่อยู่ของสมาชิก ชื่อผลิตภัณฑ์ นอกจากนั้นได้มีการเสนอให้ติดธงไว้หน้าบ้านของผู้ที่รับบุญ นัยยะของปัญหานี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสาร ในการปฏิบัติการของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน นอกจากนั้นการสื่อสารยังเป็นปัจจัยหลักต่อการสร้างเสริมความเข้าใจ การปลูกจิตสำนึกกร่วม และจิตสำนึกเชิงวิพากษ์อันเป็นกลไกให้เกิดปัญญาเพื่อแก้ปัญหาและความทุกข์ของชุมชน พร้อมทั้งเป็นเครื่องมือในการขยายเครือข่าย

6.6 ประมวลสรุปประสบการณ์ของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนในเอเชีย-แปซิฟิก จากการศึกษาประสบการณ์ของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนในเอเชีย จากสามประเทศสำคัญ คือ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และ ไทย พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

6.6.1 การเกิดขึ้นของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน การเกิดขึ้นของระบบดังกล่าวในเอเชีย มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เกิดขึ้นจากการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามมีปัจจัยที่เป็นรายละเอียดแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ของประเทศญี่ปุ่น ที่มีสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญของกระแสการเคลื่อนไหว เรื่องระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนที่แผ่ขยายออกไปเป็นวงกว้าง ในขณะที่ประเทศไทยเป็นการเกิดบนรากฐานของเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆทั้งในและต่างประเทศ

6.6.2 วัตถุประสงค์ เป้าหมายของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน สรุปได้ว่าวัตถุประสงค์และเป้าหมายของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนมีความหลากหลายแตกต่างกัน ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชน วัตถุประสงค์ที่ไม่ได้เป็นไปในทางเศรษฐกิจซึ่งอาจประกอบด้วยวัตถุประสงค์ทางสังคมคือเพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนความสัมพันธ์ภายในชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกล่าวคือเพื่อให้เป็นเครื่องมือหรือกลไกในการสร้างเศรษฐกิจที่เน้นมิติเชิงมนุษยธรรม ความเท่าเทียมและสันติสุข และวัตถุประสงค์

ประสงค์ทางสิ่งแวดล้อมคือเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจที่เสริมความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

6.6.3 ความหลากหลายของรูปแบบ ทั้งสามประเทศมีการปรากฏการณ์ความหลากหลายของรูปแบบที่แตกต่าง โดยประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความโดดเด่นอย่างมากเกี่ยวกับหลากหลายของรูปแบบและวิธีการของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน ในขณะที่ประเทศออสเตรเลียมีความหมายเหมือนกันของ LETS systems สำหรับประเทศไทยอาจไม่สามารถกล่าวสรุปได้เด่นชัดในประเด็นนี้ เนื่องจากการมีใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนได้เพียงระยะหนึ่งแล้วหยุดชะงักไป อย่างไรก็ตามรูปแบบที่ใช้อยู่เป็นเงินตรากระดาษการเน้นระบบการแลกเปลี่ยน LETS systems ในประเทศออสเตรเลียอาจเป็นเพราะสะดวกและง่ายต่อการขยายเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างธุรกิจ ในขณะที่ความแตกต่างหลากหลายในประเทศญี่ปุ่นอาจเป็นเพราะอัตลักษณ์ของชุมชนมีความชัดเจน

6.6.4 ปัจจัยต่อความสำเร็จของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน พบว่ามีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนมีดังนี้

6.6.4.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างแท้จริงในกระบวนการสร้าง ออกแบบและการใช้

6.6.4.2 เงินทุนสนับสนุน อาจจะมีได้หลายรูปแบบ อาทิ การขอเงินทุนสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรต่าง ๆ หรือการออกแบบระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนที่มีระบบสมาชิกเพื่อจัดเก็บเงินธรรมเนียมเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ โครงการ เป็นต้น

6.6.4.3 การสนับสนุนจากเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรการพัฒนาเอกชนและความร่วมมือทั้งในและต่างประเทศในการเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน

6.6.4.4 การสื่อสารเพื่อปลูกจิตสำนึก ร่วม ดึงกรณีสื่อมวลชนประเทศญี่ปุ่น และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน

6.6.5 ปัญหาและข้อท้าทาย จากการศึกษาพบว่า ปัญหาและข้อท้าทายบางประการในการใช้ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนคือ การมีส่วนร่วมของสมาชิก การขยายเครือข่ายสมาชิก การแลกเปลี่ยนชุมชน ความขัดแย้งในกฎหมาย ดังกรณีข้อศัคย์ของประเทศไทย ความไว้วางใจ และความซื่อสัตย์ของสมาชิก กลไกในการจัดกลุ่มกับกลุ่มโดยสาร โดยไม่มีเสียเงิน

6.7 ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนในเอเชีย-แปซิฟิก

6.7.1 การตระหนักถึงความแตกต่างหลากหลายของชุมชน ในการสร้างระบบแลกเปลี่ยนชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจได้ถึงถึงความแตกต่างและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ดังนั้นวัตถุประสงค์และรูปแบบของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนจึงควรขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะดังกล่าว

6.7.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงในการบริหารจัดการระบบ โดยชุมชนต้องเป็นแกนหลักในกระบวนการตัดสินใจ ออกแบบ และนำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่คิดค้นขึ้นมาเพื่อนำไปใช้และแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบร่วมกัน

6.7.3 การปลูกจิตสำนึกร่วมเชิงวิพากษ์ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในภาพรวมที่ก่อให้เกิดปัญหาบางประการ และเข้าใจเกี่ยวกับระบบกาแลกเปลี่ยนชุมชน ในฐานะที่เป็นแนวทางและกลไกการเสริมความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองเพื่อต่อสู้กับปัญหากระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ในระหว่างการปฏิบัติการระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนควรให้ความสำคัญกับการกระบวนการปลูกจิตสำนึก หรือการตื่นขึ้น เนื่องจากการตื่นขึ้นของจิตสำนึกร่วมของชุมชนเป็นนัยยะที่บ่งบอกได้ถึงความเข้าใจของชุมชนในการเห็นวิถีแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง อันจะเป็นคุณูปการต่อการความยั่งยืนของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนที่จะสามารถยืนยงอยู่ในได้ในระยะยาว (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ 2547 : 47-75)

7. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนต้นแบบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

สภาพทั่วไป ตำบลท่าเสาแยกมาจากตำบลทุ่งส้ม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอ ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 11 หมู่บ้านและ 1 เทศบาลตำบล ตำบลท่าเสา มีสภาพพื้นที่ เป็นที่ราบเชิงเขา มีต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำแควน้อย พื้นที่บริเวณริมแม่น้ำน้ำ เป็นแหล่งท่องเที่ยว และ ประกอบธุรกิจ เช่น โรงแรม รีสอร์ท

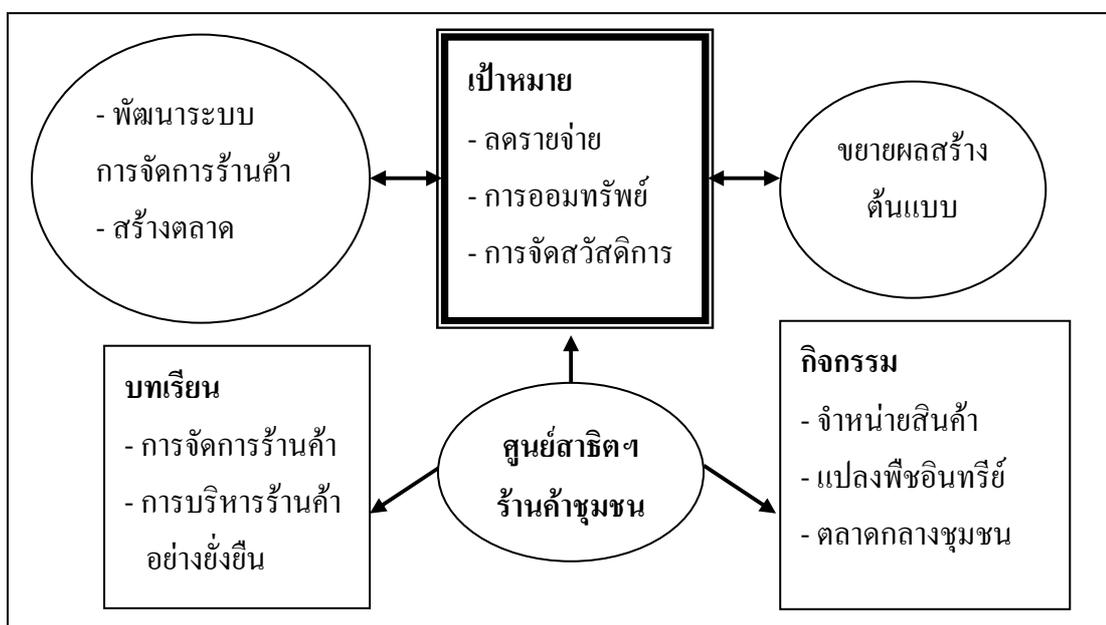
คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความหลากหลาย ย้ายมาจากราชบุรี ภาคใต้ ภาคอีสาน ภาคเหนือ และ ยังมีคนมอญ กระเหรี่ยง พม่า ด้วยความหลากหลายของคนในชุมชนสภาพปัญหาจึงทำให้ปัญหาชุมชน ซับซ้อนทั้งด้านวัฒนธรรม การรวมกลุ่มในการแก้ปัญหาชุมชนค่อนข้างยาก คนอาชีพเกษตรกรรมเป็น อาชีพหลัก เช่น ปลูกข้าวโพด มะเขือ พืชไร่เศรษฐกิจอื่น ๆ และมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ ไก่พื้นเมือง ปลา เป็นต้น นอกจากนี้มีอาชีพเสริมนอกภาคเกษตร เช่น การค้าขายไม้ดอกไม้ประดับ ผลผลิตทางการเกษตร รับจ้างทำไร่ ทำสวน และทำงานตามสถานประกอบการ เป็นต้น คนในชุมชนมีรายได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลักและการจำหน่ายไม้ดอกไม้ประดับแก่นักท่องเที่ยว

7.1 แผนชุมชนตำบลท่าเสา ตำบลท่าเสาเป็นชุมชนหนึ่งที่ใช้แผนแม่บทชุมชนเป็น “เครื่องมือ” ที่รวมผู้คนในชุมชนเพื่อ ร่วมกันแก้ไขปัญหา ชุมชนได้เรียนรู้ถึงปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา และร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหโดย ใช้ปัญญามากกว่าเงิน รวมทั้งเกิดความรู้ เช่น การลดรายจ่าย การลดต้นทุนการผลิต การแปรรูปอาหาร ด้วยกิจกรรมที่ดำเนินการโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิด การแก้ไขปัญหาด้านทุนอาหาร สัตว์ของกลุ่มที่เลี้ยงโคและการจัดองค์กรการเงินรวมทั้ง

พัฒนาเป็นสวัสดิการชุมชนที่สร้างความมั่นคง ทางชีวิตของคนในชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูล ทั้งยังมีการยกระดับเป็นศูนย์สาธิตร้านค้าชุมชนที่สามารถ สร้างการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา

การเริ่มต้นการทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลท่าเสาได้มีการเริ่มต้นแบบง่าย โดยมีการเรียนรู้จากพื้นที่ที่มีประสบการณ์ คือ บ้านผู้ใหญ่โชคชัย ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรายรับรายจ่าย คร่าวๆ ข้อมูลทางการเกษตรและการผลิต ด้วยการเก็บข้อมูลโดยชุมชนทำให้ชุมชนเข้าใจ และ สัมผัสกับปัญหาอันแท้จริงจึงเกิดความตระหนักในปัญหาของท้องถิ่น การรวมพลังของชุมชน ออามอง ว่าเป็นเรื่องนามธรรมแต่ทว่าเป็นรูปธรรมสำหรับชุมชนเพราะเขาคือผู้ที่สามารถสร้างพลังเหล่านั้นหาก ไม่ถูกปิดกั้น ปกปิด ซ่อนเร้นข้อมูลที่ก่อเกิดการเอารัดเอาเปรียบในสังคม

7.2 ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน แนวคิดการก่อตั้งร้านค้าชุมชนส่วนหนึ่งมาจากชุมชนเห็นปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรซื้อปุ๋ยในราคาแพง ขาดตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร รายจ่ายในการเดินทางซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคสูง ดังนั้น แกนนำจึงร่วมกันการระดมความคิดเห็น จัดทำโครงการร้านค้าชุมชน เพื่อลดค่าใช้จ่าย มีทุนหมุนเวียนในชุมชน ชุมชนสามารถจัดสวัสดิการได้ด้วยชุมชนเอง จึงนำโครงการร้านค้าชุมชนเสนอต่อคณะกรรมการหมู่บ้าน

ภาพที่ 18 การดำเนินงานของศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค
ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www.codi.or.th/downloads/exlearn/group_exlearn/ภาคกลางบน-ตะวันตก/กาญจนบุรี/แผนชุมชน-ท่าเสา.pdf

ในครั้งแรกคณะกรรมการไม่เห็นด้วยเพราะ การนำเสนอโครงการไม่เป็นระบบ ทำให้คณะกรรมการไม่เข้าใจเป้าหมายที่แท้จริงของโครงการ ทางกลุ่มจึงกลับมาพัฒนาโครงการร้านค้าชุมชน และให้ตัวแทนกลุ่มนำเสนอข้อมูลคณะกรรมการหมู่บ้านอีกครั้งและได้รับการ อนุมัติ จึงเริ่มดำเนินการ เมื่อ วันที่ 9 เมษายน 2543 มีสมาชิกเริ่มแรก 65 ราย มีปรัชญาการ ดำเนินงานคือ ผู้นำมีความเสียสละ สร้างความสามัคคีแก่ชุมชน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

ทุนศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน หาสมาชิกโดยการระดมหุ้น เพื่อเป็นทุนเปิดศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน เริ่มก่อตั้งรายได้จากการขายสินค้าจะมีการปันผลคืนสมาชิก 50% คืนสมาชิกร้อยละ 1 บาทในการซื้อ ส่วนอีก 50% ที่เหลือ แบ่งเป็น 25% เป็นทุนหมุนเวียน 10% การบริหารจัดการร้านค้าชุมชน 15% สวัสดิการชุมชน

7.3 กิจกรรมของศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน มีดังนี้

7.3.1 จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค อุปกรณ์การเกษตร เพื่อให้เกษตรกรสามารถซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์การเกษตรได้ในราคาถูก และสามารถประหยัดค่าเดินทางในการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคได้ส่วนแผนในอนาคต คือเพิ่มประเภทสินค้าในร้านค้าชุมชน และจำหน่ายอาหารสด

7.3.2 ตลาดกลางการจำหน่ายสินค้าชุมชน เพื่อสร้างตลาดกลางชุมชนรองรับผลผลิตทางการเกษตร

7.3.3 ทุนหมุนเวียน เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (กล้วย ฟักทอง ฯลฯ)

7.3.4 สร้างต้นแบบร้านค้าชุมชน เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้

7.3.5 ขยายผล คือ หนุนเสริมให้เกิดการขยายแนวคิดร้านค้าชุมชนทุกหมู่บ้านการจัดการสวัสดิการสมาชิก ทุนการศึกษาเด็กและเยาวชน ค่ารักษาพยาบาล สวัสดิการช่วยเหลือผู้สูงอายุช่วยเหลือ ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม พัฒนาสิ่งแวดล้อม พัฒนาแกนนำคนรุ่นใหม่

7.3.6 ส่งเสริมให้เกิดแนวคิดการออมทรัพย์ คือ เมื่อสมาชิกซื้อสินค้าจากร้านค้าชุมชน จะถูก แบ่งส่วนหนึ่งปันผลคืนกำไรแก่สมาชิก

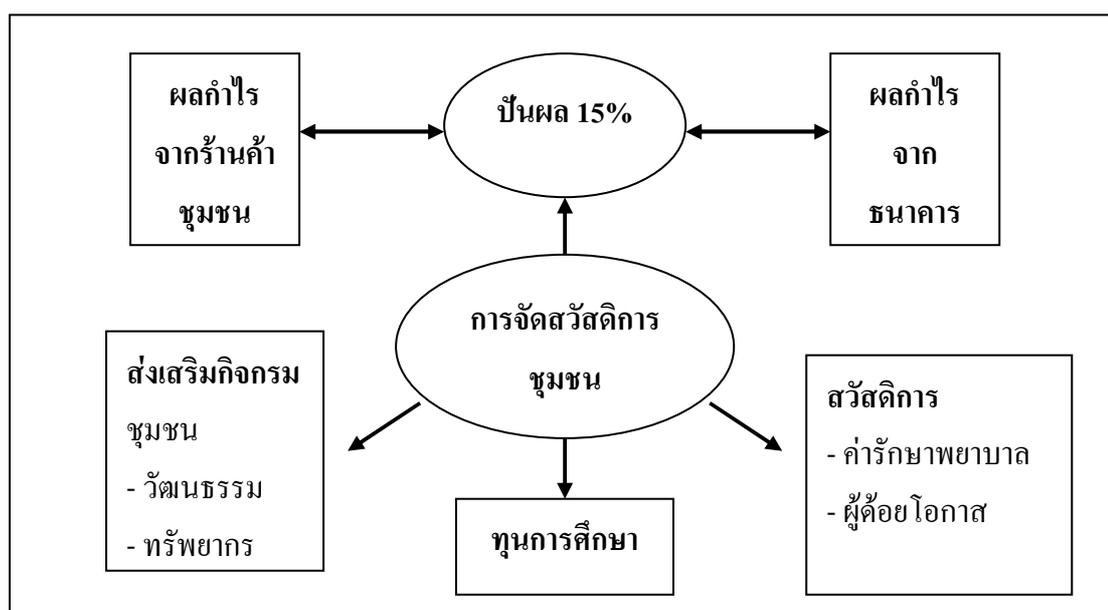
7.4 ธนาคารหมู่บ้านพุทธวิมุตติ ตำบลท่าเสา การดำรงชีวิตของสมาชิกในตำบลท่าเสาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีฐานะยากจน ขาดอาชีพที่มั่นคง ขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ จากปัญหาดังกล่าว กระตุ้นให้ชุมชน ตระหนัก ตื่นรู้ ปัญหาของชุมชน แกนนำจึงรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มธนาคารหมู่บ้านขึ้น เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2543 เพื่อเป็นทางออกของชุมชน มีสมาชิกเริ่มแรก 15 ราย มีเงินทุน 1,500 บาท แผนการดำเนินงาน แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

7.4.1 แผนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เน้นการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการธนาคาร โดย มีระบบการจัดการและบริหารได้อย่างเป็นระบบ มีการฝาก – ถอน – กู้ อย่างเป็นระบบ มีการจัดทำเอกสารการฝาก การถอน การกู้ มีการตรวจสอบ เช็คยอดและสรุปทุกครั้ง มีการประชุม

คณะกรรมการทุกเดือน

7.4.2 แผนการดำเนินงาน ระยะ 3 ปี เน้นการพัฒนาธนาคารชุมชนเป็นแหล่งทุนชุมชนโดยพัฒนาให้เป็นธนาคารชุมชนเพื่อเป็นแหล่งทุนของชุมชนเอง พัฒนาให้เป็นตัวกำหนดและสร้างเศรษฐกิจภายในชุมชน พัฒนาให้เป็นแหล่งทุนที่มีความพร้อมทั้งด้านการบริหารจัดการและเงินทุนสำหรับสมาชิก

7.5 กองทุนสวัสดิการ ตำบลท่าเสา การจัดกองทุนสวัสดิการ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2543 เงินทุนมาจากผลกำไรสุทธิ 15% ของร้านค้าชุมชนและธนาคารหมู่บ้าน 7 – 8 – 11 ตำบลท่าเสาแรกเริ่มมีสมาชิก 75 ราย มีเงินทุน 17,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิก 397 ราย ปัจจุบันมีเงินทุน 180,000 บาท มีการบริหารจัดการกองทุนในรูปแบบ คณะกรรมการ ภายใต้กติกาที่กำหนดร่วมกัน การใช้งบประมาณสวัสดิการในกิจกรรมต่าง ๆ จะต้อง ได้รับการเห็นชอบจากคณะกรรมการ

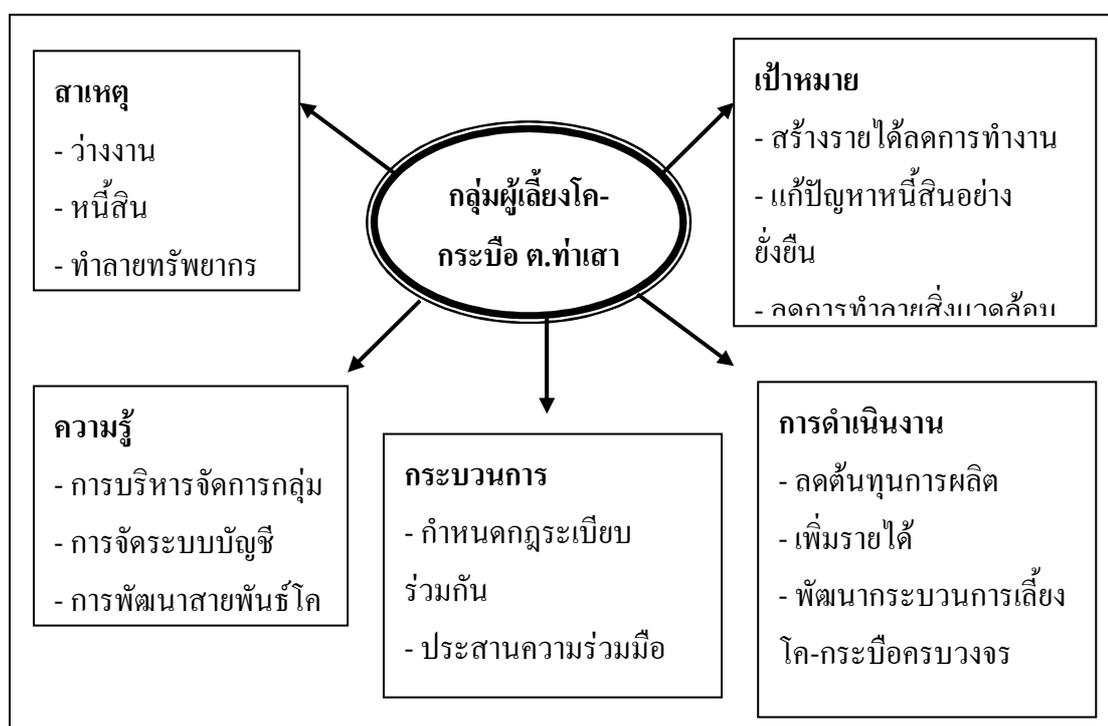

ภาพที่ 19 การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการ ตำบลท่าเสา

ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www.codi.or.th/downloads/exlearn/group_exlearn/ภาคกลางบน-ตะวันตก/กาญจนบุรี/แผนชุมชน-ท่าเสา.pdf

การให้สวัสดิการแก่สมาชิก ดังนี้ สมาชิกเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาลคืนละ 50 บาท ไม่เกิน 15 คืน จัดทุนแก่ผู้ด้อยโอกาส เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่

เป็นประจำทุกปี สนับสนุนทุนการศึกษา เช่น ชุมนักเรียน นักศึกษา อุปกรณ์การศึกษา แก่บุตรของสมาชิกทุกปี สนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่น ประเพณีวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมสุขภาพเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 20 การดำเนินงานของกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน ตำบลท่าเสา

ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www.codi.or.th/downloads/exlearn/group_exlearn/ภาคกลางบน-ตะวันตก/กาญจนบุรี/แผนชุมชน-ท่าเสา.pdf

กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน ตำบลท่าเสา การดำเนินงาน เริ่มจากการทำโครงการขอยืมพันธุ์โค จากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในช่วงเริ่มต้นได้งบประมาณสนับสนุนจาก อบต. 130,000 บาท ซื้อวัวได้ 26 ตัว เพื่อให้สมาชิกทุกคน ยืมวัวคนละหนึ่งตัว ซึ่งถือเป็นการลงทุนให้ก่อน แต่จำนวนวัวไม่เพียงพอต่อจำนวนสมาชิกทุกคน ดังนั้น จึงจับฉลากเพื่อนำวัวไปเลี้ยง ต่อมา กลุ่มได้ยืมวัวจากธนาคารโคกระบือ ของกรมปศุสัตว์ 31 ตัว จนถึงปัจจุบันกลุ่มได้ประสานยืมโครวม 302 ตัว ปัจจุบันมีโค – กระบือภายในกลุ่มรวมทั้งสิ้น 806 ตัว นอกจากนี้ยังมีการขยายผลต่อชุมชน โดยการประชุมแต่ละหมู่บ้านเพื่อวิเคราะห์แนวทางการแก้วิกฤตโดยการเลี้ยงโค จัดตั้ง

คณะกรรมการแต่ละหมู่บ้าน สร้างต้นแบบในการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาสายพันธุ์โค

การบริหารจัดการ ใช้รูปแบบคณะกรรมการ โดยมีปรัชญาการดำเนินงาน คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการ โปร่งใสตรวจสอบ ได้ สมาชิกและคณะกรรมการระดมความคิดเห็นกำหนด กฎกติกาในการยืมโค ในการยืมโค-กระบือ ต้องรวมกลุ่มดังนี้ การทำสัญญาค้ำประกัน โดย กลุ่มเป็นผู้ทำสัญญาค้ำประกัน กับกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน, ลูกวัวเกิดต้องแจ้งให้หัวหน้ากลุ่มทราบและต้องคืนลูกตัวแรกกับกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน ตำบล ท่าเสา ส่วนลูกวัวตัวต่อไปคนเลี้ยงเก็บไว้เลี้ยงเอง, กรณีที่โคที่ถูกคืนเป็นตัวเมียจะให้สมาชิกคนอื่นยืมต่อ ส่วนตัวผู้เลี้ยงจะเลี้ยงเป็น โคขุนต่อไป (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) 2552)

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มานิดา คอยระงับ (2543) ได้ศึกษา การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราทางเลือก "บุญกุศุม" ที่อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการรับนวัตกรรมของชาวบ้านและรูปแบบการสื่อสารต่อสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจรับนวัตกรรมโดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และใช้การสังเกตโดยมุ่งเน้นรูปแบบการสื่อสารที่เอื้ออำนวยต่อการแพร่ของนวัตกรรมรวมทั้งใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัย (Inductive Approach) เพื่อวิเคราะห์หาข้อสรุปร่วมกันนำไปสู่การสรุปทางแนวคิดผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การแพร่ของนวัตกรรมของบุญกุศุมมีลำดับขั้นตอนของการนำความคิดเข้าสู่ชุมชนกุศุม โดยเน้นที่ใช้สื่อบุคคลด้วยเชื่อมโยงกับผู้นำความคิดและการสร้างแกนนำของนวัตกรรมในชุมชน เพื่อสื่อสารต่อไปยังผู้รับนวัตกรรมในระดับชาวบ้านและมีการใช้สื่อเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงการใช้สื่อพื้นบ้าน โดยเน้นความสอดคล้องของนวัตกรรมกับทัศนคติการพึ่งตนเองของชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมพบว่า ลักษณะเฉพาะของชุมชนและคนในชุมชน คุณลักษณะผู้นำแรงกดดันทางเศรษฐกิจของชุมชน การกระจายอำนาจสู่ชุมชน และคุณลักษณะของนวัตกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมระบบเงินตราทางเลือกในครั้งนี้ ในการแก้ไขปัญหาช่วงวิกฤตของข่าวสารได้มีการใช้เครือข่ายการสื่อสารในชุมชน เพื่อกระตุ้นกำลังใจชาวบ้านและใช้เครือข่ายพันธมิตรภายนอกชุมชนนำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารสู่สาธารณะ

อรพินท์ สุวรรณมงคล (2546) ได้ศึกษารูปแบบระบบเงินตราทางเลือกและเงินตราทางเลือก ที่น่าจะใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถแก้ไขปัญหาการขาดสภาพคล่องของชาวบ้านใน

ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต่างได้รับผลกระทบต่อเนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้มีรายได้ลดน้อยลง ในขณะที่หนี้สินกลับมีเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าแต่ละครัวเรือนจะมีผลผลิตต่าง ๆ อยู่ในมือ แต่ไม่สามารถซื้อขายกันได้ ด้วยขาดแคลนเงินตราประจำชาติ ซึ่งถูกกำหนดให้ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับสินค้า การศึกษาในครั้งนี้ ถือว่าเป็นการศึกษาในเชิงบุกเบิกก่อนที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะมีคำสั่งระงับการใช้บุญคุณชุมชนซึ่งพบว่า มีการใช้บุญคุณชุมชนในการแลกเปลี่ยนสินค้าในช่วง 29 มีนาคม ถึง 29 เมษายน 2543 เพียง 4 ครั้งเท่านั้น มีปริมาณการใช้เพียง 7,000 เบี้ย หรือเพียงวันละ 23 เบี้ย จากจำนวนทั้งหมด 30,000 เบี้ย ผลการศึกษา ร้อยละ 79 ของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสนใจเข้าร่วมโครงการเงินตราทางเลือก โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเงินตราทางเลือกช่วยทำให้มีการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันเพิ่มขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงเงินบาท อีกทั้ง ยังเป็นการช่วยส่งเสริมและขยายการจ้างงานภายในชุมชน ทำให้มีรายได้หรือค่าจ้างเพิ่มขึ้น สินค้าที่ใช้เงินตราทางเลือกซื้อขายแลกเปลี่ยนร่วมกับเงินบาทส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรกรรม หัตถกรรม และพืชผักสวนครัว การจับจ่ายใช้สอยโดยใช้เงินตราทางเลือกยังอยู่ในวงแคบ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสนับสนุนและผลักดันให้มีการใช้อย่างแพร่หลายในชุมชน เพื่อให้สินค้ามีความหลากหลายสำหรับผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ รายจ่าย และผลกระทบที่ได้รับจากปัญหาการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจนั้นมีความสัมพันธ์กับเหตุผลที่ตัดสินใจใช้เงินตราทางเลือก

พิสมัย ศรีเนตร (2547) ได้ศึกษา ประวัติ แนวคิด และกระบวนการของชุมชนรวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ในการนำบุญคุณชุมชนมาใช้ในชุมชนอำเภอภูคุดชุม จังหวัดยโสธร และเพื่อทำความเข้าใจแนวคิด ทฤษฎี รูปแบบ ตลอดจนประสิทธิภาพการใช้เงินตราทางเลือกในต่างประเทศ การศึกษาใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการ พบว่า การเกิดระบบบุญคุณชุมชนในฐานะเครื่องมือในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น มีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญจากภายในชุมชน คือ ความพร้อมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยการมีประสพการณ์ การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่ดี มีผู้นำที่เข้มแข็งและมุ่งมั่นที่จะพึ่งตนเอง และชุมชนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายรองรับการใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ส่วนปัจจัยที่มีผลทำให้ชุมชนตัดสินใจเลือกบุญคุณชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนคือ ความสอดคล้องของแนวคิดเงินตราทางเลือกกับแนวทางการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของชุมชน และการตระหนักได้ถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชนหากมีการนำบุญคุณชุมชนมาใช้ นอกจากนี้ การศึกษายังพบว่า ปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการนำระบบบุญคุณชุมชนมาใช้ในชุมชนภูคุดชุมคือทัศนคติของรัฐที่มีต่อเครื่องมือการพัฒนาของชุมชนดังกล่าว โดยวินิจฉัยว่าบุญคุณชุมชนละเมิดกฎหมายเงินตราของชาติและจะเป็นภัยคุกคามต่อเศรษฐกิจของชาติ

อภิชัย พันธเสนและปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกิ(2547) ได้วิจัยและพัฒนาาระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เพื่อศึกษาและพัฒนาารูปแบบการแลกเปลี่ยนของชุมชนที่เหมาะสมกับสังคมไทยและส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเอง และเพื่อสร้างนักบริหารจัดการของชุมชนในการวางฐานระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งในอนาคต มีการศึกษาบทเรียนของต่างประเทศและการศึกษาภาคสนามเป็นระยะเวลา 10 เดือน โดยนำประสบการณ์จากกลุ่มและจากต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ มีการจัดเวทีชาวบ้าน เล่นบทบาทสมมุติ จัดตลาดนัดชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบ สร้างตัวบ่งชี้และวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาและผลของระบบแลกเปลี่ยนชุมชน จากผลการศึกษาพบว่า ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่เกิดขึ้นมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายไปตามความเหมาะสม ของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ประกอบด้วย ระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า เป็นระบบที่เกิดขึ้นง่ายที่สุด ต้นทุนการบริหารจัดการต่ำ ไม่ซับซ้อนและเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน ระบบนี้ สามารถนำมาใช้ได้ในกลุ่มที่ทุนทางสังคมไม่สูงนัก ในทางตรงข้ามระบบกลับสามารถดึงให้สมาชิกในสังคมได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน และเสริมสร้างทุนทางสังคมได้ กลุ่มที่ใช้ระบบนี้ได้แก่ กลุ่มบ้านวังต่อตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ และยังพบว่าปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อ การพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เช่น กลุ่มที่อยู่ไกลเองและมีระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับภายนอกมาก จะไม่เห็นประโยชน์ของระบบแลกเปลี่ยน หรือเห็นเป็นเรื่องยุ่งยาก กลุ่มที่มีกิจกรรมมากจะขาดผู้นำในการดำเนินกิจกรรม และบางกลุ่มยังไม่รู้ความต้องการของสมาชิก ทำให้มีการแลกเปลี่ยนน้อย และเนื่องจากระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมีผลในทางลดรายจ่ายมากกว่าเพิ่มรายได้ กลุ่มหรือสมาชิกที่มองทางออกของปัญหาการระเหินสิน โดยเน้นการเพิ่มรายได้มีแนวโน้มที่จะยอมรับระบบแลกเปลี่ยนชุมชนนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์ และแนวคิดของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนให้ตรงกัน รัฐจะต้องเข้าใจว่าระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจะเป็นระบบที่สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ผู้ที่ยากจนและผู้ที่ยากอยู่ในชายขอบทั้งในเมืองและชนบท รัฐควรสนับสนุนให้กลุ่มมีการขยายตัวมากขึ้นด้วยการให้ข้อมูลเชิงบวกแก่ประชาชน อาจมีความจำเป็นที่จะต้องมีการทางกฎหมายที่จะคุ้มครองสิทธิในการพึ่งตนเองของชุมชน

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (2547) แบ่งการศึกษาเป็น 4 ภาค คือ

ภาคที่ 1 ศึกษาแนวคิดประสบการณ์ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราทางเลือกภายใต้บริบทเศรษฐศาสตร์ใหม่ คือเศรษฐศาสตร์ชุมชนที่มีความหมายครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกประเภทที่ส่งเสริมความเป็นชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเน้นการสะสมทุนทางสังคมมากกว่าการสะสมทุนทางกายภาพ โดยมีระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงแพร่หลายมากที่สุดเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศแคนาดา มีชื่อว่า LETS หรือ Local

Exchange Trading System ซึ่งเป็นรูปแบบของระบบการให้สินเชื่อแก่สมาชิกเริ่มต้นเท่ากัน และมีการหักบัญชีระหว่างกันเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเกิดขึ้น โดยมีสาเหตุจากการประสบปัญหาความยากจน ทั้ง ๆ ที่มีแรงงานและทรัพยากร แต่ขาดแคลนเงินตราในฐานะที่เป็น “สื่อแลกเปลี่ยน” ดังนั้นชุมชนจึงได้ใช้ระบบแลกเปลี่ยนเงินตราทางเลือก เพื่อนำมาแก้ปัญหา สมาชิกในชุมชนมีโอกาสค้นพบศักยภาพของตนเองมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนสิ่งอื่น ๆ ตามมา ที่สำคัญที่สุดคือการแลกเปลี่ยนความรู้ และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้นเป็นการเพิ่มทุนทางสังคมที่สำคัญ

ภาคที่ 2 ศึกษาประสบการณ์ที่มีการทดลองในประเทศอื่นๆ ประกอบด้วยประสบการณ์ของประเทศออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ประเทศไทย เป็นต้น พบว่าประเทศที่มีการทดลองใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมาก่อน และยังนำมาเป็นกรณีศึกษา ในประเทศ มีการขยายตัวของระบบแลกเปลี่ยนอย่างรวดเร็วในระยะสั้น เป็นผลจากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ในประเทศออสเตรเลียมีวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 1993 ทำให้เกิดระบบแลกเปลี่ยนทั้งในระดับชุมชนและในระดับธุรกิจ โดยมีจุดเริ่มต้นครั้งแรกที่เมืองมาเนิร์สควินส์แลนด์ในปี 1987 เนื่องจากชุมชนมีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหารูปแบบทางเลือกเหมือนนิชากะ ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยใช้หน่วยของตนเองเรียกว่า Bunyas นอกจากนี้ ยังได้นำระบบแลกเปลี่ยน LETS ไปใช้และประสบความสำเร็จในระดับกว้าง ทั้งระดับชุมชนและระดับประเทศ อันเนื่องมาจากการตระหนักถึงความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจหลัก

ภาคที่ 3 ศึกษาการประยุกต์ใช้ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น และเงินตราทางเลือกในประเทศไทย นอกจากกรณีของบุญฤกษ์แล้ว มีการก่อตัวของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย คือ กลุ่มผลิตกรงนกและหัวกรงนกกลุ่มศูนย์การเรียนรู้พลังชุมชน กลุ่มเลี้ยงวัวพันธุ์พื้นบ้าน กลุ่มอนุเยาวชนฮักต้นน้ำชี เป็นต้น พบว่าทุกกลุ่มต้องได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อสามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็ง เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีของกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

ภาคที่ 4 ศึกษาการกระจายอำนาจ เศรษฐกิจชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน ปัจจัยเสริมการพัฒนาแลกเปลี่ยนชุมชนและประเด็นทางกฎหมาย กลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศในระยะยาวทั้งสามประเด็นสามารถเชื่อมโยงกันได้ดีด้วยระบบแลกเปลี่ยน เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างทุนทางสังคมช่วยให้มีความเข้มแข็งแล้วยังเป็นการหนุนช่วยเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ในลักษณะที่เป็นกรณีศึกษา การศึกษาครั้งนี้นำความรู้ที่ได้ไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนในรูปแบบคูปองชุมชน เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการใช้ระบบเงินตราทางเลือก ศึกษารูปแบบและประโยชน์การใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนและศึกษาการหมุนเวียนของระบบเงินตราทางเลือก ตลอดจนทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นหลังจากทดลองใช้คูปองเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ในการดำเนินการวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัย ตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สมาชิกของศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี หมู่ที่ 7, 8 และ 11 ประจำปี 2552 จำนวน 180 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สมาชิกของศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี หมู่ที่ 7, 8 และ 11 ประจำปี 2552 จำนวน 180 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Sampling) ใช้ขอบเขตการปกครองตามพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นชั้น (Strata) ซึ่งมีขั้นตอนการสุ่มดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างสมาชิกหมู่ที่ 7, 8 และ 11 ของศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้สูตร ยามาเน่ (สูตรม รัดนโชติ 2551 : 95) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และมีความคลาดเคลื่อนได้ ร้อยละ 5 ดังสูตรต่อไปนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N แทน ประชากรทั้งหมดของทั้ง 3 หมู่บ้าน

e แทน ความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่าง
แทนค่าในสูตร

$$n = \frac{326}{1 + 326 (0.05)^2}$$

$$n = 179.61$$

$$n \approx 180 \text{ คน}$$

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ 180 คน

ขั้นที่ 2 จำแนกขอบเขตการปกครองตามพื้นที่ของหมู่บ้าน ของสมาชิกศูนย์สาธิตการเกษตร ออกเป็น 3 หมู่ คือ หมู่ที่ 7, 8 และ 11 ในแต่ละหมู่บ้านมีจำนวนสมาชิกดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนสมาชิกศูนย์สาธิตการเกษตรจำแนกขอบเขตการปกครองตามพื้นที่ของหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	จำนวนสมาชิก(คน)
หมู่ที่ 7	142
หมู่ที่ 8	113
หมู่ที่ 11	71
รวม	326

ขั้นที่ 3 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของแต่ละหมู่บ้าน โดยวิธีเทียบสัดส่วนประชากร แต่ละหมู่บ้านกับขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร ดังนี้ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2546 :15)

$$n_i = \left(\frac{N_i}{N} \right) n$$

เมื่อ n_i แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน

N_i แทน ขนาดของประชากรในแต่ละหมู่บ้าน

N แทน ขนาดของประชากรทั้งหมด

n แทน ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ดังรายละเอียดในตาราง 5

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจำแนกขอบเขตการปกครองตามพื้นที่ของหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	จำนวนสมาชิก(คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ
หมู่ที่ 7	142	79
หมู่ที่ 8	113	62
หมู่ที่ 11	71	39
รวม	326	180

ขั้นตอนที่ 4 สุ่มกลุ่มตัวอย่างสมาชิกของศูนย์สาธิตการเกษตรโดยสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละหมู่บ้านจากตารางที่ 5

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกร้านค้าชุมชน และประโยชน์ของเงินตราทางเลือกที่ส่งผลการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือกและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา อุปสรรคและความคิดเห็นจากการใช้ระบบเงินตราทางเลือก ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ พื้นที่ที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา สถานภาพ อาชีพ รายได้ตนเองต่อเดือน ลักษณะของเครื่องมือเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลกระทบต่อสมาชิกร้านค้าชุมชน และประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ลักษณะของเครื่องมือเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยมีการแปลความหมายของแต่ละระดับดังนี้

มากที่สุด หมายถึง เป็นปัจจัยที่ส่งผลการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือกทุกครั้งหรือเกือบทุกครั้ง เมื่อเทียบเป็นร้อยละ 81-100

มาก หมายถึง เป็นปัจจัยที่ส่งผลการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือกไม่ทุกครั้งแต่ค่อนข้างมาก เมื่อเทียบเป็นร้อยละ 61-80

ปานกลาง หมายถึง เป็นปัจจัยที่ส่งผลการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือกที่ตัดสินใจและไม่ตัดสินใจเท่า ๆ กัน เมื่อเทียบเป็นร้อยละ 41-60

น้อย หมายถึง เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือกน้อย เมื่อเทียบเป็นร้อยละ 21-40

น้อยที่สุด หมายถึง เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือกเล็กน้อย เมื่อเทียบเป็นร้อยละ 1-20

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ลักษณะของเครื่องมือเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ ลักษณะของเครื่องมือเป็นแบบเขียนบรรยายเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการในการทำวิจัยในครั้งนี้

3. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือโดยมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

3.1 ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด ทฤษฎี และรายงานผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากกรอบแนวคิด หลักการ ความรู้เกี่ยวกับระบบเงินตราทางเลือก

3.2 สร้างแบบสอบถามฉบับร่าง โดยอาศัยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นและจำนวนข้อคำถามในแต่ละประเด็นจากนั้นจึงสร้างคำถามตามกรอบประเด็นที่กำหนดให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการวัด เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลกระทบต่อสมาชิกร้านค้าชุมชนและประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ปัญหา อุปสรรคในการใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

3.3 นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาและความถูกต้องของภาษา รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไข

3.4 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency: IOC) ระหว่างข้อคำถามกับประเด็นหลักของเนื้อหาโดยการให้คะแนนของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์ 2543 : 115-117)

+1 เมื่อข้อคำถามสอดคล้องตามประเด็นหลักของเนื้อหา

0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องตามประเด็นหลักของเนื้อหา

-1 เมื่อข้อคำถามไม่สอดคล้องตามประเด็นหลักของเนื้อหา

3.5 คัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีคุณภาพ พร้อมจัดพิมพ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม แล้วดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

5.1 นำแบบสอบถาม ที่คัดเลือกทั้งหมดลงหมายเลขประจำฉบับ

5.2 จัดทำคู่มือลงรหัส (Code Book)

5.3 นำข้อมูลทั้งหมดลงรหัส เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

5.4 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS for Windows (Statistical Package for the Social Science) กำหนดระดับความมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.5 โดยกำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลใช้รูปแบบตารางโดยใช้สถิติอย่างง่ายเปรียบเทียบเป็นค่าร้อยละ (Percentage of Frequency) คำนวณหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เป็นรายด้าน และโดยรวมจากนั้นนำค่าเฉลี่ยที่ได้มาแปลความหมายโดยใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criteria) โดยการหาค่าเฉลี่ยของระดับคะแนนแบ่งเป็น 5 ช่วง (ธีรวิภา เอกะกุล 2542 : 111) ตามระดับความสำคัญที่มีต่อปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายความว่า เป็นปัจจัยอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายความว่า เป็นปัจจัยอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายความว่า เป็นปัจจัยอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายความว่า เป็นปัจจัยอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายความว่า เป็นปัจจัยอยู่ในระดับน้อยที่สุด

5.5 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติแจกแจงความถี่และร้อยละ

5.6 วิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลกระทบต่อสมาชิกร้านค้าชุมชน โดยใช้สถิติ คำนวณหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.7 วิเคราะห์ประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน โดยใช้สถิติ คำนวณหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.8 วิเคราะห์การหมุนเวียนการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน โดยใช้สถิติแจกแจงความถี่และร้อยละ

5.9 วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน โดยใช้สถิติแจกแจงความถี่และร้อยละ

5.10 สรุปผลการศึกษา ตลอดจนเสนอคำแนะนำ และจัดทำเป็นรูปเล่ม เพื่อรายงานผลการศึกษา

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์สาธิต การเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถแบ่งได้ เป็น 5 หัวข้อ ได้แก่

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของสมาชิกร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา
2. ข้อมูลระดับความสำคัญที่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลกระทบต่อสมาชิกร้านค้าชุมชน
3. ข้อมูลระดับความสำคัญที่เกี่ยวกับประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือก เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
4. การวิเคราะห์การหมุนเวียนการใช้เงินตราทางเลือก เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
5. การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของสมาชิกร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา

ข้อมูลที่ได้จากการสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ รายละเอียดเรื่อง เพศ อายุ พื้นที่ที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา สภาพภาพสมรส อาชีพและรายได้ตนเองต่อเดือนมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงร้อยละของอายุจำแนกตามเพศของกลุ่มตัวอย่าง

อายุ	เพศกลุ่มตัวอย่าง		รวม
	ชาย	หญิง	
น้อยกว่า 20 ปี	1.7	2.8	4.4
21-35 ปี	4.4	17.2	21.7
36-50 ปี	20.0	33.9	53.9
50 ปีขึ้นไป	8.9	11.1	20.0
รวม	35.0	65.0	100.0

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนมีช่วงอายุ 36-50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 53.9 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 21-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.7 และกลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชน เป็นเพศหญิงร้อยละ 65 เพศชายร้อยละ 35 ในกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุ 36 – 50 ปี คิดเป็นเพศหญิง ร้อยละ 33.9 และเพศชาย ร้อยละ 20.0 และช่วงอายุ 21 – 35 ปี คิดเป็นเพศหญิง ร้อยละ 17.2 และ เพศชายร้อยละ 4.4 สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างของสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่ เป็นวัยกลางคนมากที่สุดรองลงมาเป็นวัยหนุ่มสาวและ เป็นเพศหญิงมากกว่าชาย ดังปรากฏในตารางที่ 7

ตารางที่ 8 แสดงร้อยละของพื้นที่อยู่อาศัยจำแนกตามเพศของกลุ่มตัวอย่าง

อาศัยอยู่ในพื้นที่	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
หมู่ 7	16.1	27.8	43.9
หมู่ 8	11.1	23.3	34.4
หมู่ 11	7.8	13.9	21.7
รวม	35.0	65.0	100.0

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่หมู่ 7 คิดเป็นร้อยละ 43.9 รองลงมาอาศัยอยู่หมู่ 8 คิดเป็นร้อยละ 34.4 ในหมู่ 7 มีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 27.8 และเพศชายร้อยละ 16.1 ในหมู่ 8 มีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 23.3 และเพศชายร้อยละ 11.1 สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่หมู่ 7 รองลงมาคือหมู่ 8 และกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ดังปรากฏในตารางที่ 8

ตารางที่ 9 แสดงร้อยละของอายุจำแนกตามสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง

อายุ	สถานภาพสมรส					รวม
	โสด	แต่งงานแล้ว	หย่าร้าง	แยกกันอยู่	หม้าย	
น้อยกว่า 20 ปี	3.3	1.1	0.0	0.0	0.0	4.4
21-35 ปี	5.6	13.9	2.2	0.0	0.0	21.7
36-50 ปี	2.2	45.0	2.2	2.2	2.2	53.9
50 ปีขึ้นไป	2.2	13.3	1.1	0.6	2.8	20.0
รวม	13.3	73.3	5.6	2.8	5.0	100.0

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 36 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 53.9 เป็นผู้ที่แต่งงานแล้วทั้งหมด ร้อยละ 45.0 และมีสถานภาพ โสด หย่าร้าง แยกกันอยู่ หม้าย ร้อยละ 2.2 เท่า ๆ กัน รองลงมาคือสมาชิกร้านค้าชุมชนที่มีอายุอยู่ในช่วง 21 – 35 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.7 เป็นผู้ที่แต่งงานแล้วทั้งหมด ร้อยละ 13.9 และสถานภาพโสด ร้อยละ 5.6 สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่มีสถานภาพแต่งงานแล้วและส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 35-50 ปี ดังปรากฏในตารางที่ 9

ตารางที่ 10 แสดงร้อยละของระดับการศึกษาจำแนกตามอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง

ระดับการศึกษา	อาชีพ					
	เกษตรกรรม	รับจ้างทั่วไป	รับราชการ	พนักงานบริษัทเอกชน	อื่น ๆ	รวม
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	33.3	23.3	0.6	0.6	7.2	65.0
มัธยมศึกษาหรือ ปวช.	7.2	7.2	1.7	1.1	6.7	23.9
อนุปริญญา หรือ ปวส.	0	0.6	0.6	0.1	0.6	2.8
ปริญญาตรี	0.6	0.6	3.3	1.1	2.2	7.8
อื่น ๆ	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	0.6
รวม	41.1	31.7	6.1	3.9	17.2	100.0

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษาหรือต่ำกว่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 65.0 รองลงมาคือมัธยมศึกษาหรือ ปวช. คิดเป็นร้อยละ 23.9 และกลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 41.1 รองลงมามีอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 31.7 กลุ่มตัวอย่างมากที่สุดที่มีการศึกษา ประถมศึกษาหรือต่ำกว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 33.3 รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 23.3 และกลุ่มตัวอย่างรองลงมาที่มีการศึกษา มัธยมศึกษาหรือ ปวช. ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 7.2 สรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่า รองลงมาคือมัธยมศึกษาหรือ ปวช. และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด รองลงมาคืออาชีพรับจ้างทั่วไป ดังปรากฏในตารางที่ 10

ตารางที่ 11 แสดงร้อยละของอาชีพจำแนกตามรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพ	รายได้ตนเองต่อเดือน					
	น้อยกว่า 20,000 บาท	20,001- 30,000 บาท	30,001- 40,000 บาท	40,001- 50,000 บาท	มากกว่า 50,000 บาท	รวม
เกษตรกรรวม	39.4	1.7	0.0	0.0	0.0	41.1
รับจ้างทั่วไป	31.1	0.0	0.0	0.6	0.0	31.7
รับราชการ	3.9	0.6	0.6	0.6	0.6	6.1
พนักงานบริษัทเอกชน	3.9	0.0	0.0	0.0	0.0	3.9
อื่น ๆ	14.4	1.1	1.1	0.6	0.0	17.2
รวม	92.8	3.3	1.7	1.7	0.6	100.0

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 92.8 รองลงมาเป็นผู้ที่มีรายได้ต่อเดือน 20,001 – 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 3.3 สมาชิกร้านค้าชุมชนที่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 20,000 บาท ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 39.4 รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 31.1 สมาชิกร้านค้าชุมชนที่มีรายได้ต่อเดือน 20,001 – 30,000 บาท ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ดังปรากฏในตารางที่ 11

2. ข้อมูลระดับความสำคัญที่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ

ตารางที่ 12 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ

ประเด็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ	ทัศนคติของปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ		
	\bar{X}	S.D	ระดับทัศนคติ
1. ส่งผลรายได้/รายรับของท่านมีการเปลี่ยนแปลง	3.36	0.84	ปานกลาง
2. ส่งผลให้รายจ่าย/ค่าใช้จ่ายของท่านมีการเปลี่ยนแปลง	3.51	0.89	มาก
3. ส่งผลทำให้ภาระหนี้สินของท่านมีการเปลี่ยนแปลง	3.19	0.96	ปานกลาง
4. ราคาสินค้าที่ผลิตภายในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง	3.26	0.81	ปานกลาง
5. ราคาสินค้านำมาจากภายนอกชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง	3.25	0.92	ปานกลาง
รวม	3.31	0.71	ปานกลาง

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนมีทัศนคติเกี่ยวกับระดับความสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ โดยพิจารณาในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.31$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลให้รายจ่าย/ค่าใช้จ่ายของสมาชิกร้านค้าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.51$) รองลงมาคือปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลให้รายได้/รายรับ ของสมาชิกร้านค้าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงลดลงอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$) และลำดับสุดท้าย ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลให้ราคาสินค้าที่ผลิตภายในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$) สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนมีทัศนคติในระดับปานกลางต่อปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังปรากฏในตารางที่ 12

3. ข้อมูลระดับความสำคัญที่เกี่ยวกับประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือก

ตารางที่ 13 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทัศนคติเกี่ยวกับประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

ประเด็นคำถามเกี่ยวกับประโยชน์ของคู่มือชุมชน	ทัศนคติของการใช้เงินตราทางเลือก		
	\bar{X}	S.D	ระดับทัศนคติ
1. เป็นสิ่งใหม่ นำมาศึกษาเรียนรู้และทดลองใช้	3.52	0.68	มาก
2. มีประโยชน์ต่อท่านและชุมชนท้องถิ่นของท่าน	3.33	0.67	ปานกลาง
3. ช่วยให้มีการซื้อขายระหว่างกันเพิ่มขึ้น	3.10	0.67	ปานกลาง
4. ช่วยประหยัดเงินบาทที่ใช้ซื้อขายสินค้าระหว่างกัน	3.29	0.85	ปานกลาง
5. ช่วยทำให้มีเงินเหลือ สามารถนำไปลดหนี้สินได้	3.06	0.72	ปานกลาง
6. ช่วยกระตุ้นให้คนทำงานเพิ่มขึ้น	2.56	0.82	ปานกลาง
7. ช่วยกระตุ้นให้เกิดสินค้าที่ผลิตจากคนในชุมชนเพิ่มขึ้น	2.78	0.61	ปานกลาง
8. ทำให้เงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน ไม่รั่วไหลไปภายนอกชุมชน	3.12	0.84	ปานกลาง
9. ทำให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือกันภายในชุมชน	3.02	0.68	ปานกลาง
รวม	3.09	0.77	ปานกลาง

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชน มีทัศนคติเกี่ยวกับระดับความสำคัญของประโยชน์การใช้คูปองชุมชน โดยพิจารณาในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.09$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ คูปองชุมชนเป็นสิ่งใหม่ที่น่าศึกษาเรียนรู้และทดลองใช้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.52$) รองลงมาคือ คูปองชุมชนมีประโยชน์ต่อสมาชิกร้านค้าชุมชนและชุมชนท้องถิ่นในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.33$) และลำดับสุดท้าย คือคูปองชุมชนช่วยให้ประหยัดเงินบาทที่ใช้ซื้อขายสินค้าระหว่างกันอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.29$) สรุปได้ว่า คูปองชุมชนเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในด้านเป็นสิ่งใหม่ที่น่าศึกษาเรียนรู้และทดลองใช้ ยังช่วยทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของกลุ่มตัวอย่างสมาชิกร้านค้าชุมชนเอง และยังช่วยทำให้ประหยัดเงินบาทในการซื้อสินค้าแต่ละครั้ง ดังปรากฏในตารางที่ 13

4. การวิเคราะห์การหมุนเวียนการใช้เงินตราทางเลือก

ตารางที่ 14 แสดงจำนวนคูปองทั้งหมดที่ใช้หมุนเวียนในระยะเวลา 2 เดือน

ราคาคูปอง (บาท)	จำนวนเล่ม (1 เล่มมี 50 ใบ)	จำนวนคูปองทั้งหมด (ใบ)	รวมมูลค่าของเงินหมุนเวียน (บาท)	หมายเลขคูปอง
5	20	1,000	5,000	1ก 0001 - 1ก 1000
10	5	250	2,500	2ก 0001 - 2ก 0250
20	2	100	2,000	3ก 0001 - 3ก 0100
30	1	50	1,500	4ก 0001 - 4ก 0050
รวม	28	1,400	11,000	

คูปองที่ใช้เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนมีมูลค่าเทียบเท่ากับเงินบาท มีมูลค่า 5, 10, 20 และ 30 บาท ตามลำดับ จำนวนคูปองที่ใช้หมุนเวียนในระยะเวลา 2 เดือน มีทั้งหมด 1,400 ใบ คิดเป็นมูลค่าของเงินหมุนเวียนทั้งหมด 11,000 บาท คูปองที่มีจำนวนมากที่สุดคือคูปองมูลค่า 5 บาท มีจำนวน 1,000 ใบ คิดเป็นมูลค่าของเงินหมุนเวียน 5,000 บาท รองลงมาคือคูปองมูลค่า 10 บาท มีจำนวน 250 ใบ คิดเป็นมูลค่าของเงินหมุนเวียน 2,500 บาท และคูปองมูลค่า 20 บาท มีจำนวน 100 ใบ คิดเป็นมูลค่าของเงินหมุนเวียน 2,000 บาท และ คูปองมูลค่า 30 บาท มีจำนวนน้อยสุดคือ 50 ใบ คิดเป็นมูลค่าของเงินหมุนเวียน 1,500 บาท คูปองทุกใบมีหมายเลขหมวดหมู่และลำดับของคูปองพิมพ์ไว้ที่ด้านหน้าของคูปองทุกใบอย่างชัดเจน เพื่อง่ายต่อการติดตามการหมุนเวียนของคูปองทุกใบ คูปองมูลค่า 5 บาท มีเลขหมวดหมู่ขึ้นต้นด้วยตัวเลข 1 และตัวอักษร ก แล้วตามด้วยตัวเลขเรียงลำดับตามจำนวนของคูปองตั้งแต่หมายเลข 1 ถึงหมายเลข 1000 ส่วนคูปอง

มูลค่า 10, 20 และ 30 บาท มีเลขหมวดหมู่ขึ้นต้นด้วย 2, 3 และ 4 ตามลำดับแล้วตามด้วยตัวอักษร ก และตัวเลขเรียงลำดับตามจำนวนของคูปองดังปรากฏในตารางที่ 14

การหมุนเวียนของคูปองเริ่มต้นจากสมาชิกของร้านค้าชุมชนท่าเสาซื้อสินค้าที่ร้านค้าชุมชนครบทุก ๆ 100 บาท จะได้รับคูปองมูลค่า 5 บาท จำนวน 1 ใบ เมื่อสมาชิกร้านค้าชุมชนได้รับคูปอง ในการซื้อครั้งต่อไป สมาชิกร้านค้าชุมชนสามารถนำคูปองใช้คู่กับเงินบาทหรือใช้คูปองเพียงอย่างเดียวได้สำหรับการซื้อครั้งต่อไปได้และด้านหลังของคูปองได้ระบุเงื่อนไขการใช้คูปองอย่างชัดเจน เช่น คูปองออกโดยคณะกรรมการร้านค้าชุมชนท่าเสา คูปองมีมูลค่าเทียบเท่ากับเงินบาท จะต้องลงลายมือชื่อและวันที่ที่ด้านหลังของคูปองทุกครั้งเมื่อได้รับคูปอง คูปองสามารถใช้แลกเปลี่ยนหรือซื้อสินค้าที่ร้านค้าชุมชนท่าเสาได้ทีละใบเท่านั้น คูปองยังสามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสมาชิกด้วยกันเองได้ และส่วนสำคัญของการใช้คูปองที่ได้ระบุไว้ คือ คูปองมีอายุใช้งานได้แค่ 1 เดือนเท่านั้น หากครบกำหนดให้สมาชิกร้านค้าชุมชน นำคูปองกลับมาต่ออายุที่ร้านค้าชุมชน โดยให้ผู้ออกคูปองลงลายมือชื่อกำกับไว้ที่คูปองและเสียดำเนินการต่ออายุร้อยละ 3 เปอร์เซ็นต์ หากสมาชิกร้านค้าชุมชนไม่นำคูปองกลับมาต่ออายุจะถือว่าคูปองใบนั้นไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีกในเดือนถัดไป

ตารางที่ 15 แสดงการหมุนเวียนของการใช้คูปองชุมชนในระยะเวลา 2 เดือน

ราคาคูปอง(บาท)	จำนวนครั้งที่หมุนเวียน		คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ที่เพิ่มขึ้น (%)
	ธันวาคม 2552 (ครั้ง)	มกราคม 2553 (ครั้ง)	
5	610	808	75.50%
10	216	361	59.80%
20	109	187	58.30%
30	56	82	68.30%
รวม	991	1,438	68.90%

ผลการศึกษาพบว่า ในเดือนแรกของการเริ่มใช้คูปองชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนคือเดือนธันวาคม 2552 มีการหมุนเวียนของคูปองทั้งหมด 991 ครั้ง คูปองมูลค่า 5 บาท มีการหมุนเวียนมากที่สุดคือ 610 ครั้ง รองลงมาคือคูปองมูลค่า 10 บาท จำนวน 216 ครั้ง ในเดือนถัดมาของการใช้คูปองคือเดือนมกราคม 2553 มีการหมุนเวียนของคูปองเพิ่มขึ้นทั้งหมดเป็น 1,438 ครั้ง

เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 68.9 เปอร์เซ็นต์ ครอบงุมมูลค่า 5 บาทมีการหมุนเวียนมากที่สุดคือ 808 ครั้ง เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 75.5 เปอร์เซ็นต์ รองลงมาคือครอบงุมมูลค่า 30 บาท มีการหมุนเวียน 82 ครั้ง เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 68.3 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ ดังปรากฏในตารางที่ 15

การหมุนเวียนของการใช้ครอบงุมชุมชนในภาพรวมแบ่งตามราคาของครอบงุม พบว่า ครอบงุมมูลค่า 5 บาท มีการหมุนเวียนเพิ่มขึ้นจากเดือนแรกสูงที่สุด คือ 75.5 เปอร์เซ็นต์ รองลงมาคือ ครอบงุมมูลค่า 30 บาท เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 68.3 เปอร์เซ็นต์ สาเหตุที่ครอบงุมมูลค่า 30 บาทมีการหมุนเวียนเพิ่มสูงขึ้นจากเดือนแรกเป็นลำดับที่สอง เพราะว่าในบางเดือนจะมีสมาชิกร้านค้าชุมชนบางท่านที่ประกอบอาชีพทำข้าวหลามขาย มาซื้อเครื่องปรุงสำหรับทำข้าวหลาม เช่น ข้าว น้ำตาล มะพร้าวเกลือ และอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก ทำให้ยอดการซื้อสินค้าแต่ละครั้งสูงจึงส่งผลทำให้ครอบงุมมูลค่า 30 บาท มีการหมุนเวียนสูงขึ้นตามไปด้วย ส่วนการหมุนเวียนของครอบงุมมูลค่า 20 บาทมีการหมุนเวียนน้อยที่สุดคือ 58 เปอร์เซ็นต์

ตารางที่ 16 แสดงจำนวนครอบงุมทั้งหมดที่ ได้รับคืนและไม่ได้รับคืนหลังจากสิ้นสุดโครงการ

ราคา ครอบงุม (บาท)	จำนวนครอบงุม ทั้งหมดก่อน เริ่มโครงการ (ใบ)	จำนวนครอบงุม ที่รับคืนเมื่อ สิ้นสุด โครงการ (ใบ)	จำนวนครอบงุมที่ไม่ได้รับคืน เมื่อสิ้นสุดโครงการ		คิดเป็นมูลค่า ของครอบงุมที่ ไม่ได้รับคืน (บาท)
			(ใบ)	(%)	
5	1,000	860	140	14.0%	700
10	250	194	56	22.4%	560
20	100	84	16	16.0%	320
30	50	43	7	14.0%	210
รวม	1,400	1,181	219	15.6%	1,790

ผลการศึกษาพบว่า เมื่อสิ้นสุดโครงการจำนวนครอบงุมทั้งหมดจากจำนวน 1,400 ใบ ได้รับครอบงุมคืนจำนวน 1,181 ใบ ไม่ได้รับครอบงุมคืนจำนวน 219 ใบ คิดเป็น 15.6 เปอร์เซ็นต์ที่ไม่ได้รับคืนครอบงุมจากจำนวนครอบงุมทั้งหมด 1,400 ใบ หรือคิดเป็นมูลค่าของครอบงุมที่ไม่ได้รับคืน 1,790 บาท จำนวนครอบงุมที่ไม่ได้รับคืนมากที่สุดคือปองมูลค่า 10 บาท จำนวน 56 ใบ คิดเป็น 22.4 เปอร์เซ็นต์ที่ไม่ได้รับคืนครอบงุมจากจำนวนครอบงุมทั้งหมด 250 ใบ หรือคิดเป็นมูลค่าของครอบงุมที่ไม่ได้รับคืน 560 บาท รองลงมาคือปองมูลค่า 20 บาท จำนวน 16 ใบ คิดเป็น 16.0 เปอร์เซ็นต์ที่

ไม่ได้รับคืนคูปองจากจำนวนคูปองทั้งหมด 100 ใบ หรือคิดเป็นมูลค่าของคูปองที่ไม่ได้รับคืน 320 บาท ดังปรากฏในตารางที่ 16

5. การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการใช้เงินตราทางเลือก

ตารางที่ 17 แสดงผลการวิเคราะห์การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคูปองชุมชน

ประเด็นคำถามเกี่ยวกับเหตุผลที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคูปองชุมชน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. น่าจะเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์	126	70
2. อยากทดลองเพราะ เห็นว่าเป็นสิ่งแปลก	75	41.7
3. ถูกชักชวนให้สมัครตามเพื่อน	28	15.6
4. ไม่เห็นว่าเสียหายอะไร	113	62.8
5. อื่น ๆ (ระบุ)	1	0.6

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างของสมาชิกร้านค้าชุมชนตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเพราะคูปองชุมชนน่าจะเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์มากที่สุดจำนวน 126 คนหรือร้อยละ 70.0 รองลงมาคือไม่เห็นว่าการใช้คูปองชุมชนทำให้เกิดความเสียหายอะไรจำนวน 113 คนหรือร้อยละ 62.8 ดังปรากฏในตารางที่ 17

ตารางที่ 18 แสดงผลการวิเคราะห์เหตุผลที่ตัดสินใจใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชน

ท่านตัดสินใจใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชนด้วยเหตุผลใดมากที่สุด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. สร้างรายได้/มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น	19	10.6
2. ประหยัดเงินบาท มีเงินออมเพิ่มขึ้น	115	63.9
3. ทำให้สินค้าภายในชุมชนมีการซื้อขายเพิ่มขึ้น	71	39.4
4. ลดการพึ่งพิงเงินทุนจากแหล่งเงินกู้	42	23.3
5. อื่น ๆ (ระบุ)	4	2.2

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างของสมาชิกร้านค้าชุมชนตัดสินใจใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชนเพราะคูปองชุมชนช่วยทำให้ประหยัดเงินบาท มีเงินออมเพิ่มขึ้นจำนวน 115

คนหรือร้อยละ 63.9 รองลงมาคือคู่มือชุมชนช่วยให้สินค้าภายในชุมชนมีการซื้อขายเพิ่มขึ้น จำนวน 71 คนหรือร้อยละ 39.4 ดังปรากฏในตารางที่ 18

ตารางที่ 19 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อควรปรับปรุงในการใช้เงินตราทางเลือก

ประเด็นคำถามเกี่ยวกับควรปรับปรุงโครงการเงินตราทางเลือกในรูปแบบคู่มือชุมชนในเรื่องใดมากที่สุด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. การประชาสัมพันธ์ให้มีการเข้าร่วมโครงการ	102	56.7
2. การชักจูงให้มีการเข้าร่วมโครงการ	51	28.3
3. การยอมรับการใช้คู่มือชุมชนเพิ่มขึ้น	42	23.3
4. การเพิ่มสถานที่ การใช้คู่มือชุมชนไปในชุมชนใกล้เคียง	16	8.9
5. ความชัดเจนเรื่องการปรับ/ลงโทษ ผู้ทำผิดกฎเกณฑ์การใช้เงินตราชุมชน	16	8.9
6. ควรปรับปรุงการตีประกาศกำหนดราคาที่ใช้เงินตราชุมชนแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการให้ชัดเจน	71	39.4
7. ควรมีระยะเวลาการใช้ที่นานกว่านี้	126	70
8. เงื่อนไขข้อเสนอแนะต่อนายจ้าง	2	1.1
9. อื่น ๆ (ระบุ)	4	2.2

ผลการศึกษาพบว่า ข้อควรปรับปรุงในการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน 3 ลำดับแรก คือ ต้องการให้มีระยะเวลาที่ใช้คู่มือชุมชนนานกว่านี้ จำนวน 126 คนหรือร้อยละ 70.0 รองลงมาคือการประชาสัมพันธ์ให้มีการเข้าร่วมโครงการจำนวน 102 คนหรือร้อยละ 56.7 และลำดับสุดท้ายคือควรปรับปรุงการตีประกาศกำหนดราคาที่ใช้เงินตราชุมชนแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการให้ชัดเจนจำนวน 71 คนหรือร้อยละ 39.4 ตามลำดับ ดังปรากฏในตารางที่ 19

ตารางที่ 20 แสดงผลการวิเคราะห์ ปัญหาการใช้เงินตราทางเลือก

ประเด็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาการใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. สินค้าที่ซื้อขายโดยใช้คูปองชุมชนยังไม่หลากหลาย	20	11.1
2. ระยะเวลาที่ใช้คูปองชุมชนถูกจำกัด	125	69.4
3. ความไม่ชัดเจนในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าและคูปองชุมชน	29	16.1
4. อื่น ๆ (ระบุ)	2	1.1

ผลการศึกษา พบว่า ปัญหา อุปสรรคในการใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชนมากที่สุดคือระยะเวลาที่ใช้คูปองชุมชนถูกจำกัด จำนวน 125 คน หรือร้อยละ 69.4 รองลงมาเป็น ความไม่ชัดเจนในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าและคูปองชุมชนจำนวน 29 คนหรือ ร้อยละ 16.1 ดังปรากฏในตารางที่ 20

การทดลองใช้เงินตราทางเลือกรูปแบบของคูปองชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนของตำบลท่าเสา ได้สะท้อนถึงความร่วมมือร่วมใจกันของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสา เพื่อกำหนดทิศทางของการใช้คูปองชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นไปได้จริงอย่างเหมาะสมกับชุมชน ประสพการณ์ของการใช้คูปองชุมชนเดือนแรกช่วยให้สมาชิกร้านค้าชุมชนเข้าใจและรู้จักคูปองชุมชนมากขึ้น ทำให้ในเดือนถัดไปเกิดการหมุนเวียนของคูปองชุมชนภายในชุมชนเองเพิ่มขึ้นเป็น 69.8 เปอร์เซ็นต์ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การใช้คูปองชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนเปรียบเสมือนกับสื่อกลางการแลกเปลี่ยนที่เป็นทางเลือกใหม่นอกเหนือจากระบบเงินตราที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คูปองชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ชี้ขาดความสำเร็จหรือล้มเหลวของทางเลือกใหม่

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์สาธิต การเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 181 คน โดยการเก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 บัญชีส่วนบุคคลของสมาชิกร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา กลุ่มสมาชิกร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา ที่ทำการสำรวจส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีสถานภาพแต่งงานแล้ว มีอายุระหว่าง 36-50 ปี ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 7 และการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่ามากที่สุด อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ทำกันมากที่สุดและมีรายได้ตนเองต่อเดือนส่วนใหญ่น้อยกว่า 20,000 บาท

1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลกระทบต่อสมาชิกร้านค้าชุมชน สภาพปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบันส่งผลทำให้สมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่ มีรายได้/รายรับลดลงมากขณะที่รายจ่าย/ค่าใช้จ่ายของสมาชิกร้านค้าชุมชนและราคาสินค้าทั้งที่ผลิตภายในชุมชนและสินค้าที่นำมาจากภายนอกชุมชนมีราคาเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นปานกลาง

1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน สมาชิกร้านค้าชุมชนส่วนใหญ่ต่างเห็นว่า การนำคู่มือชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนมาทดลองใช้เป็นสิ่งใหม่ น่าศึกษาเรียนรู้และทดลองใช้มาก ทำให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกร้านค้าชุมชนตลอดจนท้องถิ่นของสมาชิกร้านค้าชุมชนเอง คู่มือชุมชนยังช่วยให้ประหยัดเงินบาทที่ใช้ซื้อขายสินค้าระหว่างกันทำให้เงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชนไม่รั่วไหลไปภายนอกชุมชนและช่วยให้มีการซื้อขายระหว่างกันเพิ่มขึ้น

1.4 วิเคราะห์การหมุนเวียนการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน คู่มือที่ใช้เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนมีมูลค่าเทียบเท่ากับเงินบาท มีมูลค่า 5, 10, 20 และ 30 บาท ตามลำดับ จำนวนคู่มือที่ใช้หมุนเวียนในระยะเวลา 2 เดือน มีทั้งหมด 1,400 ใบ คิดเป็นมูลค่าของเงินหมุนเวียนทั้งหมด 11,000 บาท เดือนแรกของการเริ่มใช้คู่มือชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนคือ เดือนธันวาคม 2552 มีการหมุนเวียนของคู่มือทั้งหมด 991 ครั้ง คู่มือมูลค่า 5

บาท มีการหมุนเวียนมากที่สุดคือ 610 ครั้ง รองลงมาคือคูปองมูลค่า 10 บาท จำนวน 216 ครั้ง ในเดือนถัดมาของการใช้คูปองคือเดือนมกราคม 2553 มีการหมุนเวียนของคูปองเพิ่มขึ้นทั้งหมดเป็น 1,438 ครั้ง เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 68.9 เปอร์เซ็นต์ คูปองมูลค่า 5 บาทมีการหมุนเวียนมากที่สุดคือ 808 ครั้ง เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 75.5 เปอร์เซ็นต์ รองลงมาคือคูปองมูลค่า 30 บาท มีการหมุนเวียน 82 ครั้ง เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 68.3 เปอร์เซ็นต์

อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินจากปริมาณเงินหมุนเวียนทั้งหมด 11,000 บาท ทำให้เกิดอัตราเร็วในการหมุนเวียนของเงินทั้งหมดต่อหนึ่งเดือนอยู่ที่ 1.04 ครั้ง ถ้าพิจารณาเป็นคูปองแต่ละใบพบว่า คูปองมูลค่า 20 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินมากที่สุดคือ 1.48 ครั้งต่อเดือน รองลงมาคือ คูปองมูลค่า 30 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงิน 1.38 ครั้งต่อเดือน คูปองมูลค่า 5 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินต่ำที่สุดคือ 0.71 ครั้งต่อเดือน

เมื่อสิ้นสุดโครงการจำนวนคูปองทั้งหมดจากจำนวน 1,400 ใบ ได้รับคูปองคืนจำนวน 1,181 ใบ ไม่ได้รับคูปองคืนจำนวน 219 ใบ คิดเป็น 15.6 เปอร์เซ็นต์ที่ไม่ได้รับคืนคูปองจากจำนวนคูปองทั้งหมด 1,400 ใบ หรือคิดเป็นมูลค่าของคูปองที่ไม่ได้รับคืน 1,790 บาท

1.5 วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการใช้เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน สมาชิกร้านค้าชุมชนตัดสินใจเข้าร่วมโครงการใช้คูปองเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน เพราะส่วนใหญ่เห็นคูปองชุมชนเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์มากที่สุดและไม่เห็นว่าการใช้คูปองชุมชนทำให้เกิดความเสียหายอะไรทั้งต่อตนเองและชุมชน หลังจากการทดลองใช้คูปองชุมชนสองเดือนพบว่าส่วนใหญ่คูปองชุมชนช่วยทำให้ประหยัดเงินบาท มีเงินออมเพิ่มขึ้นและช่วยทำให้สินค้าภายในชุมชนมีการซื้อขายเพิ่มขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคในการใช้คูปองชุมชนส่วนใหญ่ คือระยะเวลาที่ใช้คูปองชุมชนถูกจำกัด อันเนื่องมาจาก คูปองชุมชนได้กำหนดเงื่อนไขอายุการใช้งานของคูปองให้ใช้งานได้เพียงหนึ่งเดือนเท่านั้น หากสมาชิกร้านค้าชุมชนไม่นำคูปองมาต่ออายุและเสียค่าธรรมเนียมการต่ออายุที่ร้านค้าชุมชนก็ไม่สามารถนำคูปองกลับไปใช้ในเดือนถัดไปได้ ปัญหาของคูปองชุมชนคือเรื่องความไม่ชัดเจนในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าและคูปองชุมชน และอุปสรรคสำคัญสำหรับการทำวิจัยคือ การประชาสัมพันธ์ให้มีการเข้าร่วมโครงการไม่ดีพอทำให้สมาชิกร้านค้าชุมชนหลายท่าน ไม่ทราบว่ามีการเริ่มใช้คูปองชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ทำให้เดือนแรกของโครงการคูปองชุมชนยังไม่เป็นที่รู้จักและเข้าใจสำหรับสมาชิกหลายท่าน

2. การอภิปรายผล

การใช้เงินตราทางเลือกรูปแบบของคูปองชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

ตำบลท่าเสา ช่วยให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในด้านเป็นสิ่งใหม่มาศึกษาเรียนรู้และทดลองใช้ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกร้านค้าชุมชนและชุมชนท้องถิ่น และยังช่วยช่วยทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน ไม่มีเงินรั่วไหลไปภายนอกชุมชน เหตุผลที่สมาชิกร้านค้าชุมชนตัดสินใจใช้คู่มือชุมชนคือช่วยทำให้สมาชิกร้านค้าชุมชนประหยัดเงินบาท มีเงินออมเพิ่มขึ้นและทำให้สินค้าภายในชุมชนมีการซื้อขายเพิ่มขึ้น ส่วนปัญหาและอุปสรรคจากการใช้คู่มือชุมชนพบว่า มีปัญหามากที่สุดในเรื่องระยะเวลาที่ใช้คู่มือชุมชนถูกจำกัด อันเนื่องมาจากคู่มือชุมชนถูกออกแบบไว้ให้มีอายุการใช้งาน 1 เดือน เมื่อสิ้นสุดการใช้งานสมาชิกจะต้องนำคู่มือมาต่ออายุกับคณะกรรมการร้านค้าชุมชน เพื่อลงลายมือชื่อกำกับให้ครบจึงจะสามารถนำไปใช้ในเดือนถัดไปได้และทุกครั้งที่มีการต่ออายุคู่มือ สมาชิกจะต้องเสียค่าธรรมเนียมการต่ออายุอัตราร้อยละ 3 ของมูลค่าคู่มือที่นำมาต่ออายุสาเหตุที่ต้องมีการต่ออายุของคู่มือทุกเดือน เพื่อต้องการให้สมาชิกร้านค้าชุมชนนำคู่มือออกมาใช้ทุกๆ ครั้งที่มีการซื้อหรือขายสินค้า หากสมาชิกไม่นำคู่มือออกมาใช้ก็ไม่สามารถทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินในชุมชนได้ เมื่อถึงสิ้นเดือน หากสมาชิกร้านค้าชุมชนไม่นำคู่มือมาต่ออายุก็จะทำให้คู่มือนั้นไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีกในเดือนถัดไป ปัญหารองลงมาของการใช้คู่มือชุมชน คือความไม่ชัดเจนในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าและคู่มือชุมชน อันเนื่องมาจากร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา มีสินค้าอุปโภคและบริโภคมากกว่า 1,000 รายการ ทำให้เกิดความหลากหลายในการแลกเปลี่ยนสินค้า การใช้คู่มือเพื่อการแลกเปลี่ยน ผู้ขายสินค้าไม่ได้กำหนดความชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องอัตราส่วนของเงินสดกับคู่มือในการแลกเปลี่ยน หรือซื้อสินค้าแต่ละครั้ง ทำให้ผู้ซื้อสินค้าเองเกิดความสับสนในการใช้จำนวนของคู่มือกับเงินสดต่อการซื้อสินค้าแต่ละครั้ง อุปสรรคสำคัญส่วนหนึ่งสำหรับการทำวิจัยครั้งนี้คือการประชาสัมพันธ์และการชักจูงให้เข้าร่วมโครงการยังไม่ดีพอ ทำให้สมาชิกร้านค้าชุมชนหลายท่านไม่ทราบการใช้คู่มือชุมชน ในเดือนแรกเกิดการหมุนเวียนของคู่มือทั้งหมดจำนวน 991 ครั้ง แต่ในเดือนถัดมาสมาชิกเริ่มคุ้นเคยกับการใช้คู่มือ ทำให้เกิดการหมุนเวียนของคู่มือสูงขึ้นเป็นจำนวน 1,434 ครั้ง เพิ่มขึ้นจากเดือนแรก 68.9 เปอร์เซ็นต์ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่จะช่วยกันเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

อัตราการความเร็วในการหมุนเวียนของเงินตลอดระยะเวลา 2 เดือน จากมูลค่าของคู่มือหรือปริมาณเงินหมุนเวียนทั้งหมด 11,000 บาท ในเดือนแรกคือเดือนธันวาคม มีการหมุนเวียนของคู่มือทั้งหมด 991 ครั้ง ทำให้เกิดมูลค่าที่ใช้จ่ายทั้งสิ้น 9,070 บาท ในเดือนถัดมาคือเดือนมกราคม มีการหมุนเวียนของคู่มือเพิ่มขึ้นเป็น 1,438 ครั้ง ทำให้เกิดมูลค่าเงินที่ใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้นเป็น 13,850 การหมุนเวียนของปริมาณเงินดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดเออวิง พิเชเซอร์ นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกใหม่ (Neoclassic) ได้อธิบายทฤษฎีปริมาณเงิน ให้อยู่ในรูปสมการ

แลกเปลี่ยนให้เข้าใจได้ง่ายดังสมการ

$$M.V = P.Q$$

$$V = \frac{P.Q}{M}$$

โดย

M = ปริมาณเงินหมุนเวียนในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

V = อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงิน

P = ระดับราคาสินค้าและการบริการทั่วไป

Q = ดัชนีชี้วัดมูลค่าแท้จริงของการใช้จ่าย หรือ P.Q คือมูลค่าเงินที่ใช้จ่าย

เมื่อแทนค่าตามสมการทำการวิเคราะห์หาอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินสามารถแสดงได้ดังตารางที่ 21 และ 22

ตารางที่ 21 แสดงการวิเคราะห์อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินประจำเดือนธันวาคม 2552

มูลค่า คูปอง (บาท)	จำนวนคูปอง ที่ใช้ทั้งสอง เดือน (ใบ)	รวมมูลค่าของ คูปองหรือ ปริมาณเงิน หมุนเวียน (บาท) (M)	ธันวาคม 2552		อัตราความเร็ว ในการ หมุนเวียนเงิน (V ₁)
			จำนวนครั้ง ที่หมุนเวียน (ครั้ง)	มูลค่าเงินที่ ใช้จ่าย (บาท) (P.Q) ₁	
5	1,000	5,000	610	3,050	0.61
10	250	2,500	216	2,160	0.86
20	100	2,000	109	2,180	1.09
30	50	1,500	56	1,680	1.12
รวม	1,400	11,000	991	9,070	0.82

ผลการศึกษาพบว่า อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินประจำเดือนธันวาคม จากมูลค่าคูปองหรือปริมาณเงินหมุนเวียนเริ่มต้นโครงการทั้งหมด 11,000 บาท ทำให้เกิดอัตราเร็วในการหมุนเวียนเงินของเดือนธันวาคมทั้งหมดอยู่ที่ 0.82 ถ้าพิจารณาเป็นคูปองแต่ละใบพบว่า คูปอง

มูลค่า 30 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินมากที่สุดคือ 1.12 รองลงมาคือ คู่มือมูลค่า 20 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินทั้งหมด 1.09 คู่มือมูลค่า 5 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินต่ำที่สุดคือ 0.61 ดังปรากฏในตารางที่ 21

ตารางที่ 22 แสดงการวิเคราะห์อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินประจำเดือนมกราคม 2553

มูลค่า คู่มือ (บาท)	จำนวนคู่มือ ที่ใช้ทั้งสอง เดือน (ใบ)	รวมมูลค่าของ คู่มือหรือ ปริมาณเงิน หมุนเวียน (บาท) (M)	มกราคม 2553		อัตราความเร็ว ในการ หมุนเวียนเงิน (V ₂)
			จำนวนครั้ง ที่หมุนเวียน (ครั้ง)	มูลค่าเงินที่ ใช้จ่าย (บาท) (P.Q) ₂	
5	1,000	5,000	808	4,040	0.81
10	250	2,500	361	3,610	1.44
20	100	2,000	187	3,740	1.87
30	50	1,500	82	2,460	1.64
รวม	1,400	11,000	1,438	13,850	1.26

ผลการศึกษาพบว่า อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินประจำเดือนธันวาคม จากมูลค่าคู่มือหรือปริมาณเงินหมุนเวียนเริ่มต้นโครงการทั้งหมด 11,000 บาท ทำให้เกิดอัตราเร็วในการหมุนเวียนเงินของเดือนมกราคมทั้งหมดอยู่ที่ 1.26 ถ้าพิจารณาเป็นคู่มือแต่ละใบพบว่า คู่มือมูลค่า 20 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินมากที่สุดคือ 1.87 รองลงมาคือ คู่มือมูลค่า 30 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินทั้งหมด 1.64 คู่มือมูลค่า 5 บาท มีอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินต่ำที่สุดคือ 0.81 ดังปรากฏในตารางที่ 22

ผลการศึกษาทั้งสองเดือนพบว่า อัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินมีอัตราเร็วในการหมุนเวียนเงินทั้งหมดเพิ่มขึ้นจาก 0.82 เป็น 1.26 และมูลค่าเงินที่ใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทั้งหมดจาก 9,070 บาท เป็น 13,850 บาท การเพิ่มขึ้นของอัตราความเร็วในการหมุนเวียนเงินสอดคล้องกับมูลค่าเงินที่ใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เป็นไปตามสมการแลกเปลี่ยนของเออวิง พิซเซอร์ และด้วยมูลค่าคู่มือหรือปริมาณเงินหมุนเวียนเริ่มต้นโครงการทั้งหมด 11,000 บาท ทำให้เกิดปริมาณเงินหมุนเวียนทั้งสองเดือนเป็น 22,920 บาท

การทดลองใช้เงินตราทางเลือกรูปแบบของคูปองชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา แม้จะเป็นเรื่องใหม่และเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่ถูกนำมาใช้โดยร้านค้าชุมชน เมื่อศึกษาถึงความตั้งใจและการมีส่วนร่วมคิดร่วมทำของผู้นำชุมชนและสมาชิกร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา เพื่อกำหนดทิศทางของการใช้คูปองชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นไปได้จริงอย่างเหมาะสมกับชุมชน สามารถเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน และทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ เป็นการสร้างความยั่งยืนของชุมชน

3. ปัญหาที่พบในการวิจัย

การศึกษาเรื่องเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนในครั้งนี้ ถือเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่มีการใช้โดยร้านค้าชุมชน ทำให้ต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างมากที่จะทำให้สมาชิกร้านค้าชุมชน เข้าใจและใช้คูปองชุมชนได้อย่างถูกต้อง หลังจากการทดลองใช้พบว่า

3.1 สมาชิกร้านค้าชุมชนหลายท่านไม่นำคูปองกลับมาต่ออายุ ทำให้คูปองไม่เกิดการหมุนเวียนและทำให้มูลค่าของคูปองหมดไป เมื่อสิ้นสุดโครงการ จำนวนคูปองทั้งหมดที่ไม่ได้รับกลับคืนมาเป็นจำนวน 219 ใบ คิดเป็นมูลค่า 1,790 บาท จำนวนคูปองที่ไม่ได้รับคืนมากที่สุดคือคูปองมูลค่า 10 บาท จำนวน 56 ใบ คิดเป็น 22.4 เปอร์เซ็นต์ที่ไม่ได้รับคืนคูปองจากจำนวนคูปองทั้งหมด 250 ใบ หรือคิดเป็นมูลค่าของคูปองที่ไม่ได้รับคืน 560 บาท รองลงมาคือคูปองมูลค่า 20 บาท จำนวน 16 ใบ คิดเป็น 16.0 เปอร์เซ็นต์ที่ไม่ได้รับคืนคูปองจากจำนวนคูปองทั้งหมด 100 ใบ หรือคิดเป็นมูลค่าของคูปองที่ไม่ได้รับคืน 320 บาท

3.2 สมาชิกร้านค้าชุมชนบางท่านลงลายมือและวันที่บริเวณด้านหลังของคูปองชุมชนไม่ถูกต้อง บางท่านไม่ได้ลงลายมือชื่อและวันที่ บางท่านลงลายมือชื่อแต่ไม่ได้ลงวันที่กำกับไว้ บางท่านลงชื่อแล้วขีดฆ่าชื่อจนมองไม่เห็นว่าเป็นชื่อหรือวันที่เท่าไร ทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่าคูปองใบดังกล่าวมีการหมุนเวียนในช่วงเดือนไหน

3.3 การประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกร้านค้าชุมชนยังไม่ดีพอ ทำให้สมาชิกร้านค้าชุมชนหลายท่านไม่ทราบว่ามีการเริ่มใช้คูปองชุมชนและไม่ทราบวิธีการใช้คูปองชุมชนอย่างถูกต้อง

3.4 ไม่มีป้ายติดประกาศเป็นลายลักษณ์อักษร ในเรื่องความชัดเจนของอัตราส่วนของเงินสดกับคูปองในการแลกเปลี่ยนหรือซื้อสินค้าแต่ละครั้ง ทำให้ผู้ซื้อสินค้าเองเกิดความสับสนในการใช้จำนวนของคูปองกับเงินสดต่อการซื้อสินค้าแต่ละครั้ง

4. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชนกรณีศึกษา ศูนย์

สาริตการเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอ ไทร โยค จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

4.1 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาค้นคว้า ภาพรวมประโยชน์ของการใช้เงินตราทางเลือกรูปแบบของคูปองชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.09$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประโยชน์ของคูปองชุมชนในด้านเป็นสิ่งใหม่ น่าศึกษาเรียนรู้ และทดลองใช้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.52$) เนื่องจากการทดลองใช้คูปองชุมชนมีระยะเวลาของโครงการเพียง 2 เดือน จึงทำให้สมาชิกชุมชนมีทัศนคติที่คูปองชุมชนยังเป็นสิ่งใหม่อยู่แต่หากส่งเสริมให้มีการเพิ่มระยะเวลาของโครงการให้ยาวขึ้นเป็นหนึ่งปีหรือมากกว่าจะช่วยให้เห็นประโยชน์ของคูปองชุมชนได้อย่างชัดเจนขึ้น

4.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเพิ่มระยะเวลาของโครงการให้ยาวขึ้นไปอีก อาจจะเป็น 1 ปี หรือมากกว่าและก่อนเริ่มโครงการควรมีการประชาสัมพันธ์แบบให้ทุกคนมีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกๆ คนในชุมชนเข้าใจถึงวิธีการใช้คูปองชุมชนอยากถูกต้อง เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ และร้านค้าชุมชนควรติดประกาศกำหนดราคาที่ใช้คูปองชุมชนแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการให้ชัดเจนเพื่อให้สมาชิกชุมชนไม่สับสนในการใช้เงินกับคูปองในการแลกเปลี่ยนสินค้า

บรรณานุกรม

- กลุ่มการประชาสัมพันธ์ สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง. รายได้รัฐบาลประจำเดือนมีนาคม 2552 และในช่วง 6 เดือนแรกของปีงบประมาณ 2552 [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www.thaipr.net/nc/readnews.aspx?newsid=74CEF7CCC9A6621517B40_A335913E9B0&query=IsrTudGhueLCutLCodLDpMXRpyI=
- กัลยา วานิชย์บัญชา. การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชรรรมสาร จำกัด, 2546.
- จรินทร์ เทศวานิช. เงิน ตลาดการเงิน และสถาบันการเงิน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด(มหาชน), 2542.
- ฉันทะ จันทะเสนา. เศรษฐศาสตร์มหภาค [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 14 มกราคม 2553. เข้าถึงได้จาก <http://fms.vru.ac.th/program/eco/chanta/macro/Ch6.pdf>
- ชวินทร์ สีนะบรรจง. ทฤษฎีและนโยบายการเงิน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- ธีรวุฒิ เอกะกุล. ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุบลราชธานี : มหาลัษราชภัฏอุบลราชธานี, 2542.
- นวรรตน์ เลขะกุล. เบื้อ บาท กษาปณ์ แบงค์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี, 2542.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงใหม่ล่าสุด). พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2543.
- พิสมัย ศรีเนตร. “ระบบเงินตราชุมชน : กรณีศึกษาเบื้อกุดชุม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.
- มานิดา คอยระงับ. “การแพร่ของนวัตรมระบบเงินตราชุมชน “เบื้อกุดชุม” ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ลีต้าร์, เบอร์นาร์ด. เงินตราแห่งอนาคตวิถีใหม่สู่การรังสรรค์ความมั่งคั่ง งาน และโลกอันชาญฉลาด. แปลโดย จินตลา วิเศษกุล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวนเงินมีนา, 2547.

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม. โครงการวิจัยและพัฒนา ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.rasmitrrm.org/index.php?lay=show&ac=article&Id=77275>

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www.codi.or.th/downloads/exlearn/group_exlearn/ภาคกลางบน-ตะวันตก/กาญจนบุรี/แผนชุมชน-ท่าเสา.pdf

สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2552. เข้าถึงได้จาก http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/data/plan_10.pdf

สุธรรม รัตน์ โชติ. การวิจัยเชิงพหุติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์ท็อป จำกัด, 2551.

อภิชัย พันธเสน และ ปัทมาวดี โพนนุกูล ชูชุกิ. การสังเคราะห์ผลการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

อรพินท์ สุวรมงคล. “ระบบเงินตราชุมชน กรณีศึกษาเรื่องเบี้ยกุดชุม.” สารนิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ภาพแสดงตัวอย่างเงินตราทางเลือกในรูปแบบของคู่มือชุมชน

เลขหมวดหมู่ของคูปอง ขึ้นต้นด้วย

1 ก คือคูปองมูลค่า 5 บาท
 2 ก คือคูปองมูลค่า 10 บาท
 3 ก คือคูปองมูลค่า 20 บาท
 4 ก คือคูปองมูลค่า 30 บาท

หมายเลข
เรียงลำดับของ
คูปองแต่ละใบ

สีของคูปองใช้

สีเขียว คือคูปองมูลค่า 5 บาท
 สีน้ำเงิน คือคูปองมูลค่า 10 บาท
 สีแดง คือคูปองมูลค่า 20 บาท
 สีม่วง คือคูปองมูลค่า 30 บาท

มูลค่าของคูปอง
 มีมูลค่า 5, 10, 20 และ 30 บาท

พื้นที่ด้านหลังเป็นโลโก้ของศูนย์สวัสดิการเกษตร ด้านหน้าแสดงวันที่เริ่มใช้และวันที่หมดอายุของคูปอง เมื่อนำคูปองมาต่ออายุต้องให้ผู้ออกคูปองลงลายมือชื่อกำกับ

ภาพที่ 21 ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 5 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

เงื่อนไขการใช้คูปอง

บริเวณที่สำหรับลงลายมือชื่อและวันที่ของสมาชิกร้านค้าชุมชนเมื่อได้รับคูปอง

เงื่อนไขการใช้คูปอง

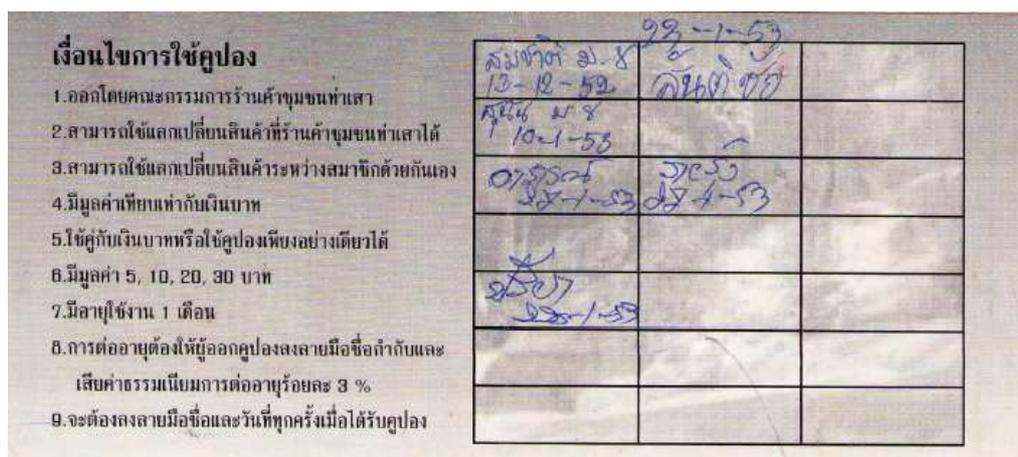
1. ออกโดยคณะกรรมการร้านค้าชุมชนท่าเสา
2. สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าที่ร้านค้าชุมชนท่าเสาได้
3. สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง
4. มีมูลค่าเทียบเท่ากับเงินบาท
5. ใช้คู่กับเงินบาทหรือใช้คูปองเพียงอย่างเดียวได้
6. มีมูลค่า 5, 10, 20, 30 บาท
7. มีอายุใช้งาน 1 เดือน
8. การต่ออายุต้องให้ผู้ออกคูปองลงลายมือชื่อกำกับและเสียค่าธรรมเนียมการต่ออายุร้อยละ 3 %
9. จะต้องลงลายมือชื่อและวันที่ทุกครั้งเมื่อได้รับคูปอง

2/1/53	วิกิจ แก้วจิตคงทอง	2/1/53
20-12-52		20-1-53
2/1/53	วิกิจ แก้วจิตคงทอง	20-1-53
		20-1-53
		20-1-53
		20-1-53
		20-1-53
		20-1-53
		20-1-53
		20-1-53

ภาพที่ 22 ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 5 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

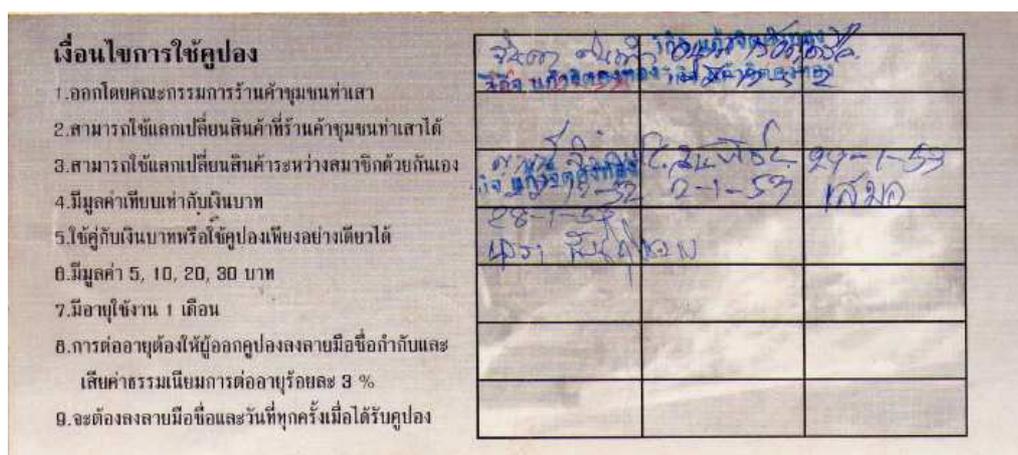
ภาพที่ 23 ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 10 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

ภาพที่ 24 ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 10 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

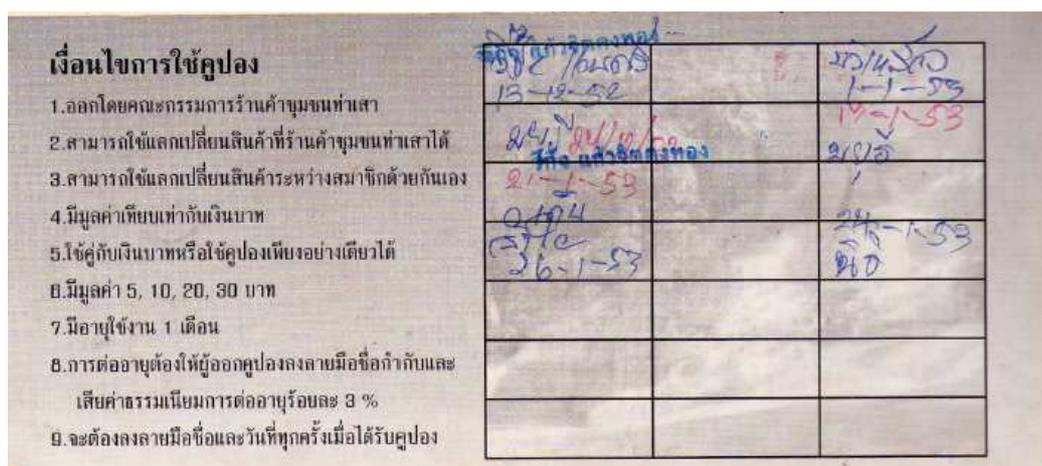
ภาพที่ 25 ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 20 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

ภาพที่ 26 ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 20 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

ภาพที่ 27 ด้านหน้าของคูปองชุมชนมูลค่า 30 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

ภาพที่ 28 ด้านหลังของคูปองชุมชนมูลค่า 30 บาท ที่ผ่านการใช้งานแล้ว

ภาคผนวก ข
ภาพการประชาสัมพันธ์โครงการ

ภาพที่ 29 การประชาสัมพันธ์โครงการ โดยผู้ทำวิจัยและคุณพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง

ภาพที่ 30 การสาธิตการใช้คู่มือ โดยผู้ทำวิจัยเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552

ภาพที่ 31 ตำแหน่งการติดตั้งโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการบริเวณด้านหน้าร้านค้าชุมชน

ภาพที่ 32 ข้อความบนโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการ

โอกาสดี

5 บาท

โอกาสดีสำหรับสมาชิกร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดทำโครงการวิจัยระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ด้วยคูปองชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชน และลดการไหลออกของ คน ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินตราที่ไหลออกไปสู่นอกชุมชน

โครงการเริ่มวันที่ 1 ธันวาคม 2552 ถึง 31 มกราคม 2553...เตรียมพบกับคูปองชุมชนในเร็ว ๆ นี้ สนใจรายละเอียด โทร: 081-1646465 (พลสินธุ์)

“ชุมชนพึ่งตนเองได้คือความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง”

ภาพที่ 33 ด้านหน้าของใบปลิวสำหรับประชาสัมพันธ์โครงการ

ข้อมูลเกี่ยวกับคูปอง

1. ออกโดยคณะกรรมการร้านค้าชุมชนท่าเสา
2. สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าที่ร้านค้าชุมชนท่าเสาได้
3. สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง
4. มีมูลค่าเทียบเท่ากับเงินบาท
5. ใช้คู่กับเงินบาทหรือใช้คูปองเพียงอย่างเดียวได้
6. มีมูลค่า 5, 10, 20, 30 บาท
7. มีอายุใช้งาน 1 เดือน
8. การต่ออายุต้องให้ผู้ออกคูปองลงลายมือชื่อกำกับและเสียค่าธรรมเนียมการต่ออายุ
9. จะต้องลงลายมือชื่อและวันที่ทุกครั้งเมื่อได้รับคูปอง

 **ผู้ทำวิจัย คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยศิลปากร**

ภาพที่ 34 ด้านหลังของใบปลิวสำหรับประชาสัมพันธ์โครงการ

ภาคผนวก ค
ภาพแสดงคู่มือการใช้คู่มือชุมชน

การใช้คูปอง

- เมื่อซื้อสินค้าครบทุก ๆ 100 บาท ได้รับคูปองมูลค่า 5 บาท จำนวน 1 ใบ
- เมื่อนำสินค้ามาขายให้ร้านค้าชุมชนในราคาสินค้าทุก ๆ 100 บาท ได้รับคูปอง มูลค่า 5 บาท จำนวน 1 ใบ
- คูปองนี้สามารถใช้คู่กับเงินบาทหรือใช้คูปองเพียงอย่างเดียวในการซื้อหรือขายสินค้าที่ร้านค้าชุมชนท่าเสาเท่านั้น
- คูปองสามารถใช้แลกเปลี่ยนในการซื้อ/ขายสินค้าหรือบริการระหว่างสมาชิกด้วยกันเองได้
- หลังจากได้รับคูปองจะต้องลงลายมือชื่อและวันที่ด้านหลังคูปองทุกครั้งเมื่อได้รับคูปอง

คู่มือการใช้คูปองชุมชนท่าเสา

ผู้ทำวิจัย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 รายละเอียดเพิ่มเติม โทร: 081-1646465 (พลสินธุ์)
 E-mail : polsin@hotmail.com

<p>เพื่อให้การวิจัยบรรลุผล</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ศึกษาโครงสร้างและระบบงานร้านค้าชุมชนท่าเสา 2. สามารถใช้คูปองที่ตนเองมีกับร้านค้าชุมชนท่าเสาได้ 3. สามารถใช้คูปองที่ตนเองมีกับร้านค้าชุมชนอื่นที่อื่นได้ 4. ประชาชนที่สนใจสามารถรับคูปองได้ 5. ผู้ดูแลระบบสามารถนำคูปองไปใช้กับร้านค้าชุมชนอื่นได้ 6. ประชาชนที่สนใจสามารถนำคูปองไปใช้กับร้านค้าชุมชนอื่นได้ 7. ประชาชนที่สนใจสามารถนำคูปองไปใช้กับร้านค้าชุมชนอื่นได้ 8. ประชาชนที่สนใจสามารถนำคูปองไปใช้กับร้านค้าชุมชนอื่นได้ 9. ประชาชนที่สนใจสามารถนำคูปองไปใช้กับร้านค้าชุมชนอื่นได้ 	
---	--

ภาพที่ 35 หน้าปกและแผ่นหลังของแผ่นพับ คู่มือการใช้คูปองชุมชน

ดูปองชุมชนทำเสาคืออะไร

ดูปองชุมชนทำเสา คือ เงินตราทางเลือกรูปแบบของดูปอง ใช้เพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน ตำบลทำเสา อำเภอไทรโยต จังหวัดกาญจนบุรี และสามารถแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกของร้านค้าชุมชนด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์ของดูปองชุมชนทำเสา

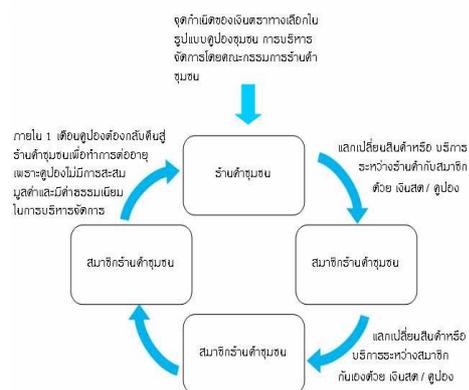
เพื่อเป็นระบบแลกเปลี่ยนในท้องถิ่น ที่นำมาใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือ ที่จะลดภาระหนี้สินจากภายนอก และใช้เป็นทางออกของความพยายามของชุมชน ที่จะพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชน และลดการไหลออกของคน ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินตราที่ไหลออกไปสู่นอกชุมชน โดยเงินตราทางเลือกรูปแบบแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นที่มีใช้มานานแล้วในต่างประเทศ เช่น ระบบโทมดอลลาร์ ระบบอิตาดาอวาร์ ระบบทาลาลอดในเม็กซิโก หรือระบบเครดิตสงเคราะห์ผู้สูงอายุในญี่ปุ่น เป็นต้น

หมายเลขของดูปอง มูลค่าของดูปอง

ดูวันที่เริ่มใช้และวันหมดอายุของดูปอง ในการต่ออายุ ทุกเดือนจะต้องนำดูปองมาลงลายมือชื่อโดยคณะกรรมการร้านค้าชุมชนที่ได้รับมอบหมายให้ลงชื่อ ก่อนนำไปใช้งานในเดือนถัดไป

ข้อมูลเกี่ยวกับดูปอง

- ออกโดยคณะกรรมการร้านค้าชุมชนทำเสา
- สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าที่ร้านค้าชุมชนทำเสาได้
- สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสมาชิกด้วยตนเอง
- มีมูลค่าเทียบเท่ากับเงินบาท
- ใช้คู่กับเงินบาทหรือใช้ดูปองเพียงอย่างเดียวได้
- มีมูลค่า 5, 10, 20, 30 บาท
- มีอายุใช้งาน 1 เดือน
- การต่ออายุต้องให้ผู้ออกดูปองลงลายมือชื่อกำกับและเสียดำธรรมเนียมการต่ออายุอัตราร้อยละ 3 เปอร์เซ็นต์
- จะต้องลงลายมือชื่อและวันที่ทุกครั้งเมื่อได้รับดูปอง

ภาพที่ 36 ข้อมูลด้านในของแผ่นพับ คู่มือการใช้ดูปองชุมชน

ภาคผนวก ง
ภาพร้านค้าชุมชนและการซื้อขายสินค้า

ภาพที่ 37 บริเวณด้านหน้าร้านค้าชุมชน

ภาพที่ 38 บริเวณภายในด้านซ้ายของร้านค้าชุมชน

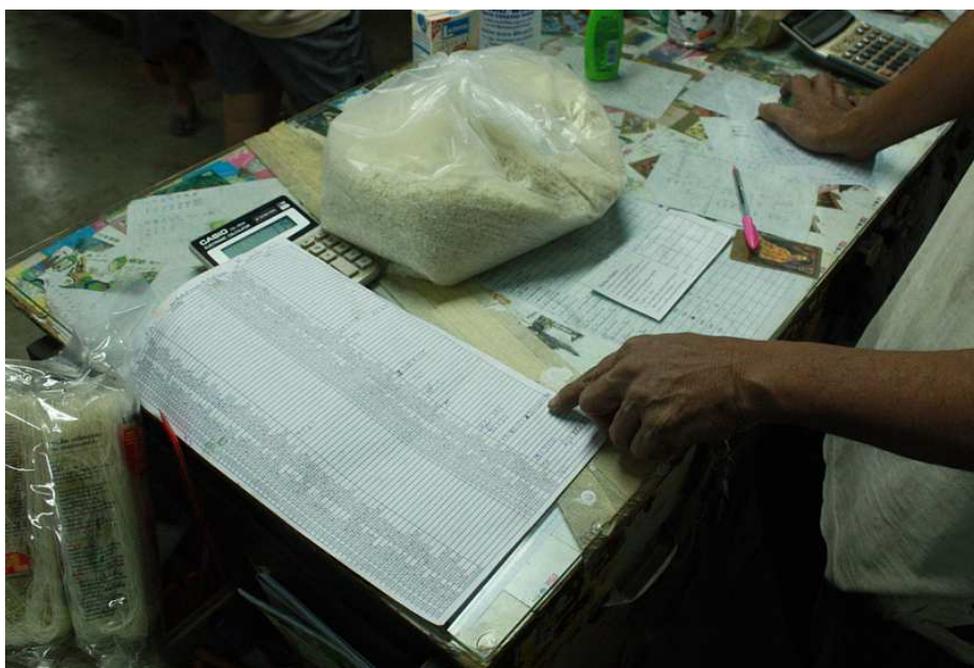
ภาพที่ 39 บริเวณภายในด้านขวาของร้านค้าชุมชน

ภาพที่ 40 บริเวณด้านข้างของร้านค้าชุมชน

ภาพที่ 41 สมาชิกร้านค้าชุมชนนำสินค้าที่ต้องการซื้อมาวางไว้บริเวณเคาน์เตอร์เพื่อคิดเงิน

ภาพที่ 42 พนักงานขายสินค้าตรวจเช็ครายชื่อของสมาชิกและบันทึกการซื้อสินค้า

ภาพที่ 43 พนักงานขายสินค้าบันทึกลายมือชื่อของสมาชิกที่ซื้อสินค้าบริเวณด้านหลังคูโปง

ภาพที่ 44 สมาชิกร้านค้าจ่ายเงินค่าสินค้าพร้อมกับรับคูโปงชุมชน

ภาคผนวก จ

การบริหารจัดการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน/เศรษฐกิจชุมชนต้นแบบ (ลดรายจ่าย/เพิ่มรายได้) จากสภาพปัญหาด้านต้นทุนการผลิตทางการเกษตรในตำบลท่าเสา ก่อนที่จะมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นนั้น สมาชิกในชุมชนต้องไปซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในการทำเกษตร เช่น สารเคมีภัณฑ์ ท่อพีวีซี เมล็ดพันธุ์ จากนายทุนในราคาแพงทำให้มีต้นทุนในการผลิตสูง อีกทั้งผลผลิตทางการเกษตรมีราคาต่ำทำให้เกิดภาวะขาดทุน มีภาระหนี้สิน เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แคนนำ และสมาชิกในชุมชน ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มกิจกรรม ดังนี้

ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสา จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2543 มีวัตถุประสงค์เพื่อขายวัสดุ อุปกรณ์ทางการเกษตร และสินค้าสะดวกซื้ออื่นๆ ในราคาถูก เพื่อช่วยเหลือสมาชิกเกษตรกรด้านต้นทุนการผลิต ซึ่งผู้ที่เป็นสมาชิกของศูนย์สาธิตฯ จะได้รับประโยชน์โดยตรงจากการเป็นเจ้าของ และเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าเอง ซึ่งเป็นการช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มีสวัสดิการกลับคืนสู่สมาชิก ในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง การดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการให้กับชุมชน และเป็นแหล่งศึกษาดูงานของบุคคลที่สนใจ

ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน เริ่มแรกมีสมาชิก 65 ราย ปัจจุบันมีสมาชิก 417 ราย มีเงินทุนทั้งสิ้น 2,730,596 บาท ด้านการบริหารจัดการมีการเลือกตั้งคณะกรรมการจากสมาชิกของ ศูนย์สาธิตฯ ขึ้นจำนวน 15 คน เพื่อเป็นผู้บริหารงานของศูนย์สาธิตฯ แทนสมาชิกตามระเบียบข้อบังคับและมติของที่ประชุมใหญ่ การระดมทุนของศูนย์สาธิตฯ จัดให้มีการออกหุ้นโดยไม่จำกัดจำนวน มีมูลค่าหุ้นละหนึ่งร้อยบาท สมาชิกของศูนย์สาธิตฯ เท่านั้นที่ถือหุ้นได้ ซึ่งจะถือหุ้นแรกเข้าเป็นสมาชิกอย่างน้อย คนละหนึ่งหุ้น แต่ไม่เกินหนึ่งร้อยหุ้น ยกเว้นสามารถเพิ่มหุ้นได้จากเงินกองทุนภายในหมู่บ้าน เช่น เงินกองทุนหมู่บ้าน เงินกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน เงินที่ได้รับสนับสนุนจากองค์การบริหาร ส่วนตำบล ฯลฯ และต้องชำระค่าหุ้นเต็มมูลค่าในคราวเดียวภายในเวลาที่คณะกรรมการกำหนด

เมื่อถึงวันสิ้นสุดปีทางบัญชี คือ ดำเนินกิจการครบสิบสองเดือน ให้คณะกรรมการของ ศูนย์สาธิตฯ จัดทำรายงานกิจการประจำปีแสดงผลการดำเนินงานต่อที่ประชุมใหญ่สามัญ รวมทั้งจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี โดยจัดสรรตามระเบียบ ดังนี้ ปันผลคืนสมาชิก 50% สมทบเข้าเป็นทุนของศูนย์สาธิตฯ 25% ค่าบริหารจัดการ 10% และจัดเข้าสวัสดิการร้านค้าชุมชน-ธนาคารหมู่บ้านพุทธวิมุตติ 15%

ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยจำหน่ายสินค้าราคาถูกให้กับสมาชิก

เมื่อถึงวันสิ้นสุดปีทางบัญชี คือ ดำเนินกิจการครบสิบสองเดือนให้ศูนย์ฯ จัดทำรายงาน กิจการประจำปีแสดงผลการดำเนินงานต่อที่ประชุมใหญ่สามัญ รวมทั้งจัดสรรกำไรสุทธิ

ประจำปี โดยจัดสรร ดังนี้ ปันผลคืนสมาชิก 50% สมทบเข้าเป็นทุนของศูนย์ฯ 25% ค่าบริหารจัดการ 10% และ จัดเข้าสวัสดิการร้านค้าชุมชน – ธนาคารหมู่บ้าน 15%

1. จ่ายเป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้วให้แก่สมาชิก	50%
2. เป็นทุนสะสมเพื่อขยายงานและดำเนินกิจการของกลุ่มฯ	25%
3. เป็นค่าบริหารจัดการกลุ่มฯ	10%
4. จัดเข้าสวัสดิการชุมชน	15%

คณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา

1. นายวิกิจ	แก้วจิตคงทอง	ประธาน
2. นายพิพัฒน์	แก้วจิตคงทอง	รองประธาน
3. นางรัตนภรณ์	ไชยราช	เลขานุการ
4. นายเสมอ	บุตรบำรุง	เหรัญญิก
5. นายชัชวาลย์	แสงพิทยา	บัญชี
6. นางสมจิตร	บุญคำมา	ประชาสัมพันธ์
7. นายสมบูรณ์	ชมเพ็ญ	จัดซื้อ
8. นายทินกร	แก้วจิตคงทอง	จัดซื้อ
9. นายอนุกุล	ชูจันทร์	ตรวจสอบ
10. น.ส.วิไล	บัวสอน	ตรวจสอบ
11. นายสมศักดิ์	บุญมี	ตรวจสอบ
12. นายเก็บ	พลายงาม	ประสานงาน
13. นายวิเชียร	ข้าหจิม	ประสานงาน
14. นายนัล	สังข์ทุ่งขวาง	ประสานงาน
15. นายบุญมา	พันธุ์แสน	จัดสถานที่

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามของงานวิจัย

เลขที่.....

แบบสอบถาม

เรื่อง เงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

กรณีศึกษา : ศูนย์สาธิตการเกษตร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

วันที่ :

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือก
2. ศึกษาประโยชน์การใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน
3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคในการใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามแบ่งเป็น 4 ส่วนดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล
 - ตอนที่ 2 ปัจจัยและประโยชน์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือก
 - ตอนที่ 3 ข้อมูลที่เกี่ยวกับความคิดเห็นการใช้ระบบเงินตราทางเลือก
 - ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ
2. โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่าน
3. ข้อมูลที่ได้จากการสอบถามในครั้งนี้จะเก็บเป็นความลับเพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. เพศ

 ชาย หญิง

2. อายุ

 น้อยกว่า 20 ปี 36-50 ปี 21-35 ปี 50 ปีขึ้นไป

3. อาศัยอยู่ในพื้นที่

 หมู่ 7 หมู่ 11 หมู่ 8

4. ระดับการศึกษา

 ประถมศึกษา หรือต่ำกว่า ปริญญาโท มัธยมศึกษา หรือ ปวช. ปริญญาเอก อนุปริญญา หรือ ปวส. อื่น ๆ (โปรดระบุ) ปริญญาตรี

5. สถานภาพสมรส

 โสด แยกกันอยู่ แต่งงานแล้ว หม้าย หย่าร้าง อื่น ๆ (โปรดระบุ)

6. อาชีพ

 เกษตรกรรม พนักงานบริษัทเอกชน รับจ้างทั่วไป อื่น ๆ (โปรดระบุ) รับราชการ

7. รายได้ตนเองต่อเดือน

 น้อยกว่า 20,000 บาท 40,001 - 50,000 บาท 20,001 - 30,000 บาท มากกว่า 50,000 บาท (ขึ้นไป) 30,001 - 40,000 บาทส่วน
ของผู้วิจัย

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

6.....

7.....

ตอนที่ 2 ปัจจัยและประโยชน์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ระบบเงินตราทางเลือก

5 = มากที่สุด 4 = มาก 3 = ปานกลาง 2 = น้อย 1 = น้อยมาก

ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ	ระดับทัศนคติ				
	5	4	3	2	1
8. ส่งผลรายได้/รายรับของท่านมีการเปลี่ยนแปลง					
9. ส่งผลให้รายจ่าย/ค่าใช้จ่ายของท่านมีการเปลี่ยนแปลง					
10. ส่งผลทำให้ภาระหนี้สินของท่านมีการเปลี่ยนแปลง					
11. ราคาสินค้าที่ผลิตภายในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง					
12. ราคาสินค้านำมาจากภายนอกชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง					

ส่วน
ของผู้วิจัย

8.....

9.....

10.....

11.....

12.....

ประโยชน์การใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยน ในร้านค้าชุมชน	ระดับทัศนคติ				
	5	4	3	2	1
13. เป็นสิ่งใหม่น่าศึกษาเรียนรู้และทดลองใช้					
14. มีประโยชน์ต่อท่านและชุมชนท้องถิ่นของท่าน					
15. ช่วยให้มีการซื้อขายระหว่างกันเพิ่มขึ้น					
16. ช่วยประหยัดเงินบาทที่ใช้ซื้อขายสินค้าระหว่างกัน					
17. ช่วยทำให้มีเงินเหลือ สามารถนำไปลดหนี้สินได้					
18. ช่วยกระตุ้นให้คนทำงานเพิ่มขึ้น					
19. ช่วยกระตุ้นให้เกิดสินค้าที่ผลิตจากคนในชุมชนเพิ่มขึ้น					
20. ทำให้เงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน ไม้รั่วไหลไป ภายนอกชุมชน					
21. ทำให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือระหว่างกันภายใน ชุมชน					

13.....

14.....

15.....

16.....

17.....

18.....

19.....

20.....

21.....

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรคในการใช้ระบบเงินตราทางเลือกเพื่อการแลกเปลี่ยนในร้านค้าชุมชน	ส่วน
22. เหตุผลที่ท่านไม่สนใจเข้าร่วมโครงการ	ของผูวิจัย
☐ ไม่สนใจ ไม่ชอบ ไม่อยากรู้ยุ่งยาก (จบแบบสอบถาม) ☐ รู้ว่ามีประโยชน์ แต่ไม่กล้าทดลองใช้ (จบแบบสอบถาม) ☐ รอให้มีการใช้กันอย่างแพร่หลายก่อน (จบแบบสอบถาม)	22.....
23. เหตุผลที่ท่านสนใจเข้าร่วมโครงการ (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	23.....
☐ น่าจะเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ ☐ ไม่เห็นว่าเสียหายอะไร ☐ อยากทดลองเพราะ เห็นว่าเป็นสิ่งแปลก ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) ☐ ถูกชักชวนให้สมัครตามเพื่อน	
24. สินค้าประเภทใดที่ท่านคาดว่าจะใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชน ซื้อขายระหว่างกัน	24.....
☐ พืชผลทางการเกษตร ☐ สินค้าอุปโภค บริโภค แปรรูป ☐ สินค้าหัตถกรรม ☐ การให้บริการต่าง ๆ ☐ อาหาร, ยาสมุนไพรต่าง ๆ ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ)	
25. ท่านตัดสินใจใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชน ด้วยเหตุผลข้อใดมากที่สุด	25.....
(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	
☐ สร้างรายได้/มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ☐ ประหยัดเงินบาท มีเงินออมเพิ่มขึ้น ☐ ทำให้สินค้าภายในชุมชนมีการซื้อขายเพิ่มขึ้น ☐ ลดการพึ่งพิงเงินทุนจากแหล่งเงินกู้ ☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	
26. ท่านคิดว่ารูปแบบวิธีการดำเนินการของเงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชน มีความ	26.....
เหมาะสมหรือไม่	
☐ เหมาะสม เพราะ.....	
☐ ไม่เหมาะสม เพราะ.....	
☐ ไม่มีความเห็น เพราะ.....	
27. ท่านคิดว่า ข้อใดเป็นปัญหาการใช้เงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชน มากที่สุด	27.....
☐ สินค้าที่ซื้อขายโดยใช้คูปองชุมชนยังไม่หลากหลาย ☐ ระยะเวลาที่ใช้คูปองชุมชนถูกจำกัด ☐ ความไม่ชัดเจนในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าและคูปองชุมชน ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....	

28. ท่านคิดว่า โครงการเงินตราทางเลือกในรูปแบบคูปองชุมชน ควรปรับปรุงในเรื่องใดมากที่สุด
(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- การประชาสัมพันธ์ให้มีการเข้าร่วมโครงการ
- การชักจูงให้มีการเข้าร่วมโครงการ
- การขอรับการใช้จ่ายของชุมชนเพิ่มขึ้น
- การเพิ่มสถานที่ การใช้จ่ายของชุมชนไปในชุมชนใกล้เคียง
- ความชัดเจนเรื่องการปรับ/ลงโทษ ผู้ทำผิดกฎเกณฑ์การใช้จ่ายเงินตราชุมชน
- ควรปรับปรุงการตีประกาศกำหนดราคาที่ใช้เงินตราชุมชนแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการให้ชัดเจน
- ควรมีระยะเวลาการใช้ที่นานกว่านี้
- เงื่อนไขข้อเสนอประโยชน์ต่อนายจ้าง
- อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ส่วน
ของผู้วิจัย
28.....

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

โปรดระบุถึงข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความอนุเคราะห์ของท่านที่ให้ข้อมูลในครั้งนี้

ภาคผนวก ข

ผลการวิเคราะห์หาคุณภาพด้านความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์หาคุณภาพด้านความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ด้วยโปรแกรม SPSS
ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.94

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
Qua 8	42.3333	118.5057	.5967	.9496
Qua 9	42.2333	114.2540	.6387	.9488
Qua 10	42.3000	114.1483	.7557	.9461
Qua 11	42.2333	118.1851	.5681	.9501
Qua 12	42.3333	115.4023	.6436	.9485
Qua 13	41.9667	111.4816	.7126	.9471
Qua 14	41.9000	105.7483	.8935	.9420
Qua 15	41.9000	112.7138	.7787	.9454
Qua 16	41.7667	109.4954	.8187	.9442
Qua 17	42.2000	110.5103	.7337	.9465
Qua 18	42.2667	110.8920	.7596	.9458
Qua 19	41.9667	109.8954	.8103	.9444
Qua 20	41.7667	107.4954	.8143	.9444
Qua 21	41.7333	112.5471	.8186	.9446

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0 N of Items = 14

Alpha = .9499

ผลการวิเคราะห์หาคุณภาพด้านความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ด้วยโปรแกรม SPSS ได้ค่าความเชื่อมั่นด้านปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำเท่ากับ 0.89

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
Qua 8	12.1000	10.2310	.8012	.8628
Qua 9	12.0000	9.6552	.6564	.8962
Qua 10	12.0667	9.7195	.7903	.8619
Qua 11	12.0000	10.4138	.6891	.8839
Qua 12	12.1000	9.3345	.8088	.8570

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0 N of Items = 5

Alpha = .8953

ผลการวิเคราะห์หาคุณภาพด้านความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ด้วยโปรแกรม SPSS ได้ค่าความเชื่อมั่นประ โยชน์ของกลุ่มชุมชนเท่ากับ 0.95

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
Qua 13	26.9000	59.1276	.7059	.9542
Qua 14	26.8333	55.2471	.8742	.9456
Qua 15	26.8333	59.6609	.8021	.9496
Qua 16	26.7000	56.8379	.8719	.9458
Qua 17	27.1333	57.2920	.7990	.9496
Qua 18	27.2000	57.8897	.8081	.9490
Qua 19	26.9000	57.6103	.8310	.9479
Qua 20	26.7000	56.0793	.8192	.9487
Qua 21	26.6667	59.4713	.8494	.9478

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0 N of Items = 9

Alpha = .9542

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายพลสินธุ์ บุญศิริ
ที่อยู่	2/155 ถ.แสงชูโต ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี 70110
ที่ทำงาน	บริษัทเคนดอลล์-แกมมาทรอน จำกัด ตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โทรศัพท์ (034) 222792-5
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2542	สำเร็จการศึกษาปริญญาอุตสาหกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) สาขาวิชาเทคโนโลยีไฟฟ้าอุตสาหกรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระ นครเหนือ
พ.ศ. 2551	ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ.2542 – 2543	วิศวกรกระบวนการผลิต ฝ่ายประกันคุณภาพ บริษัทฮามอนี่ อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด จังหวัดราชบุรี
พ.ศ.2543 – ปัจจุบัน	ผู้จัดการซ่อมบำรุง ฝ่ายวิศวกรรม บริษัทเคนดอลล์-แกม มาทรอน จำกัด จังหวัดนครปฐม